

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

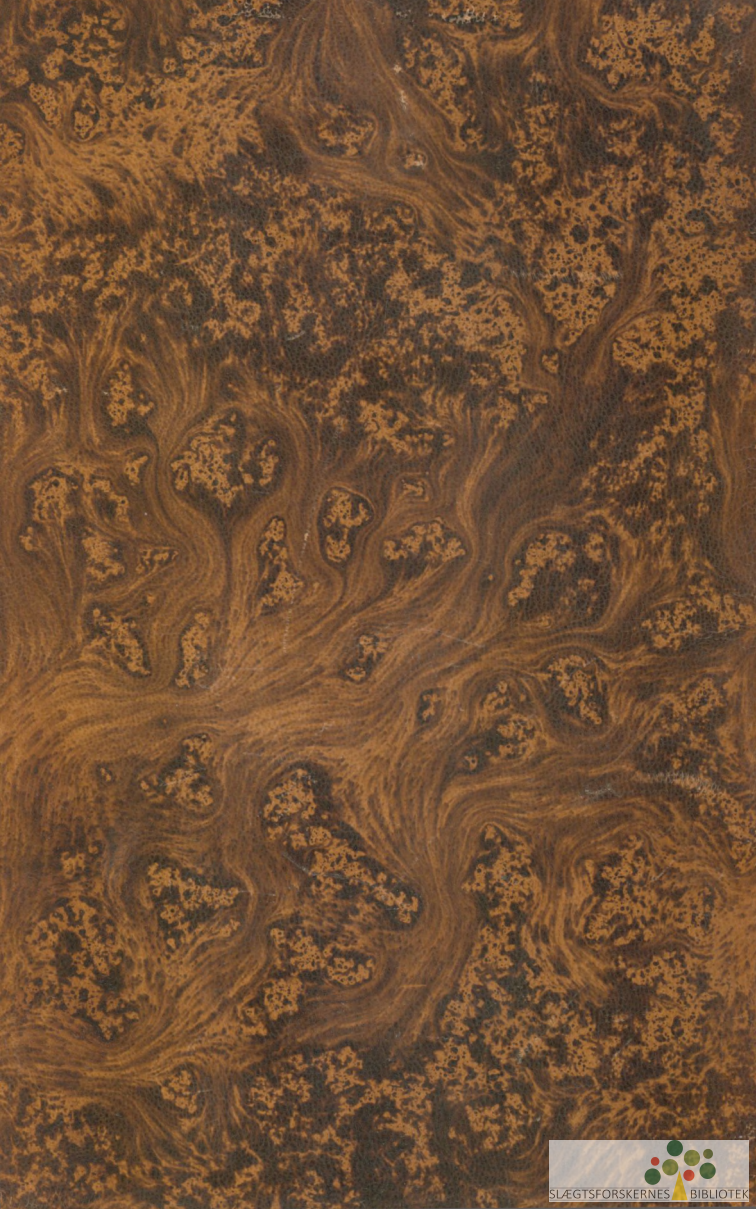
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Den nordsjællandske

L a n d a l m u e s

Characteer, Skikke, Meninger og Sprog;

med en nordsjællandsk Ordbog.

af

Pastor J. Junge.

The glory, jest and riddle of the world.

POPE on man.

Andet Dplag.

Kjøbenhavn 1844.

Forlagt af J. H. Schubothe's Boghandling.

Trykt hos S. L. Møller. •

Man læser tit nok, hvorledes Bonden bør være; her seer man derimod hvorledes han er, eller i det mindste forekommer mig at være. Skulde nu min Stilbring ikke være rigtig, tager jeg med Rolighed imod grundige Udsættelser; thi disse skade jo dog kun een, men kunde maaskee være til Fordeel for mange. Dog, saameget kan jeg sige, at jeg stedse er gaaet frem efter denne vist nok rigtige Regel: the knowledge of men is to be derived from history, combined with what passes immediately under our eyes. Maaskee vil man her og der opdage nogle Modsigelser; men Mennesket er jo en evig Modsigelse paa sig selv. Der findes vel og adskillige Episoder og endeel gamle gothiske Prydelser; men hvorfor skulde man ikke heri ligesaavel undskyldte Striebenten, som Maleren, der og gjerne henkaster paa sit Landskab baade levende Figurer og Ruiner, for at oplive det Hele og for stedse at give Imaginationen noget at bestille. Maaskee kan og nogle af hine give Bidrag til Magiens eller, som omtrent er det samme, Overtroens Historie. Jeg har rigtig nok læst Prof. Tiedemanns kronede Priiskrift om denne Materie, men jeg har kun fundet saare lidet deraf anvendeligt for mig; thi det er gaaet denne store Mand, som flere: han har havt mange Bøger omkring sig, men ikkun saa magiøvende Folk; jeg har derimod mange Folk omkring mig, men ikkun saa Bøger. Jeg har vel undertiden givet min Phantastie et friere Spillerum, maaskee have og nogle momentane

Luner hist og her indfneget sig, men det er nu saa; jeg kunde ikke skrive anderledes. De Gjenstande, som jeg havde for Mine, vare desuden selv heel originale og det var jo overalt i den almindelige Folkecharacter, at man finder de rette naive Luner; ligesom hiin nærmer sig mere og mere til Grandselinien imellem Mængde og Adel, saa forsvinde og disse, indtil de omsider afverle med pyntet Stivhed. Dog ondt skulde det gjøre mig, om jeg nogensteds har fornærmet enten Sandhed eller Dyd eller Religion; thi disse ere Gjenstande, for hvilke jeg føler en uindskrænket Høiagtelse. Vel er mit Sprog den gamle Verdens, men jeg skriver som Bonden om Bonden, og uagtet han selv bliver min Ven, saa var han dog aldrig et Mønster enten paa Fiinhed eller Skarpsindighed: endog Plato og Cicero tale om ham som Bonde, og Horatius roser Landet, men ikke sin Kolskari. Forresten taler jeg ikkun her om Bondealmuen; det er alt en Diameter, til hvilken den Krebs, som her omgiver mig, snart mere, snart mindre nærmer sig. Naar man characteriserer et Folk, maae man skrive saaledes, at om ikke alle, saa dog de fleste kan føle sig trufne, men ingen sige: det er mig. Af det Hele vil ellers adskillige democratisksindede Forfattere kunne see, at Bonden ikke er moden til at tage Deel i Statsager, end ikke i Bestyrelsen af hans eget borgerlige Vel; han vil egentlig kun udgjøre Legeme i Staten, til Land er han efter sin Bestemmelse ligesaa lidet stikket, som den Appenzeller Bonde, hvilken, som Land tillige, saa ofte bruger sin maskivere Deel til at nedslaae de gavnligste Forslag. Heid Staten! om den Land, som styrer dette svære Legeme, maatte mere og mere gjøres opmærksom paa Ting, der og kunde tjene til dets Sundhed, og vel mig! om jeg bidrog dertil.

Landlivet! hvad søges vel i vore Dage mere end dette? Ligesom Smagen stiger i Henseende til alt det, som er ædelt og skjont, i samme Forhold voxer og vor Attraae efter at nyde Naturens Indigheder og de tusindfold Glæder, som det landlige Liv tilbyder Mennesket. Og hvad Under? hvor pragtfulde ere ikke Skabers Gjerninger i Naturens Rige, hvor umiskjendelige ere ikke de Præg, som de overalt bære af den Eviges Wiisdom og Godhed, hvor afværende ere ikke de Forlystelser, som de forskaffe Diet og Dret! ligesaa mange Sandser, som Mennesket har, saa mange Kilder finder det og hos sig, af hvilke det der kan ose riig Glæde, og føle og smage, at Herren er stor og god. Jo oftere vi derfor med Eftertanke omvandre i dette Almagens saa vidt udstrakte Verksted, desto dybere Vrefrygt maae vi nødvendig føle for den store Mæster, som virker der saa kraftig, desto mere maae vor Smag dannes til rene og uskyldige Glæder, desto værdigere leve vi i Henseende til vor Bestemmelse, og desto nærmere komme vi den Skaber, hvis Billede vi bære. Det var derfor ikke uden Grund, at den viseste af alle Tidens Lærere saa ofte fremledte det tænkende Menneske igjennem Na-

turens ynderige Scener til alle Bæfeners Fader, og atter igjennem disse Fortryllelser opløstede dets glædesvangre Die til at skue endnu større Saligheder i hine blidere Lysegne, hvor han throner, som Lyfenes Fader. Og selv vor Attraae efter Landet og dets ustyrbige Glæder, kan ansees som en Drift hos Mennesket, ligesom det og var Menneskets første Bestemmelse. Men det er kun det sølende og mere foræblede Menneske, som attraaer og nyder disse Aandens Forlystelser, da derimod den lavttænkende Støvets Søn, der synes næsten at være blot Støv, heller indgurgler Bedøvelse af Rippens berusende Krystal-Gift, end Bedersvægelse af den kjelige Kilde, og saa mange Fuscer heller høre paa Stadens revnefærdige Vandledninger, end den slumrionende Maslen af den evigrindende Bæk, som taber sig i blomstrende Enge. Dog — endog af den forfinede Menneske-Klasse, — hvor mange gives der ikke, som blot søge Landet for at følge Strømmen? en talrig Skare af Sønner, „som have en Hest og en Moder*) og det rene Bæfen“, tumle derud, blot for at afverle den ene Adspredelse med den anden; og saa mange Døtre à la grecque, cabriolettere ogsaa derud, fordi det er Moden og abderisere ligesaa meget for Landmanden, som hine Sukkerdukker for Philosophen Democritus. Med dem taler jeg ikke her; de omverle vel og som oftest kun Byen med Landet, for at give deres Timer en anden og hastigere Død, end sædvanlig, og vandre maastee daglig om iblandt disse. Skaberens talende

*) I Originalen staær Fader, men i det Danske synes hiin Bæfemaade at klinge bedre.

Mindeesmærker, uden at tænke paa den Guddom, som opliver dem og alt. Men, *J* Tænkende! som forlade Stadens kunstige Steenmasser for tilligemed den renere Luft at nyde en renere Følelse af den Eviges Allestedsnærværelse, *J* som i Naturens afverlende Lystegne glæde Eder ved at see et Gjenstik af det Bæfens blide Afsyn, som opfylder ethvert Rum, *J* som i disse mangehaande Skjønheder see et Indtryk af den Almægtiges Haand og fra disse pragtfulde Virkninger stige op med Tanken til den første Aarsag, fra disse Straaler ledes til Lyfenes Fader, fra hvilken alt udstømmer og i hvem alt forener sig som i sin Middelpunkt, Eder vil jeg nogle Nieblkke lede hen til den jevne og rolige Landmand; maastee kan jeg gjøre Eder mere bekjendt med denne Naturens ægte Søn, der forskaffer Eder Livets første Nødvendigheder, der befrugter sin Ager med sit Ansigts Sveed, for ikke alene selv at kunne æde sit daglige Brød, men og at have det som han kan dele med Eder.

J Sammenligning med andre Menneſteklaffer er Bonden vel den, som kommer Naturen nærmest, men dette Barn har dog, ligesaavel som vi, i mange Dele forladt denne sin Moders veiledende Haand. Dnde Bancer, som fra Slægt til Slægt ere blevne herskende hos ham, have forledet ham paa adskillige Afveie; mægtige Fordomme, som hastig udbredte sig, ligesom det skadelige Utrudt, naar det ikke afluges, have fæstet dybe Rødder hos ham, og efterladt sig et Saar, som Aarhundreder først vil kunne læge. Men hvad er dette andet, end en Følge af Mangel paa fortroligere Dmgang med de opklarede Menneſteklaffer? det har til alle Ei-

der været indseet, men egne Fordele tillode ikke det graadige Menneſte at udrydde det fremſpirende Onde; man lagde i det Sted, ſom Shakespear ſiger, Gjødning paa Ukrudet før endnu at gjøre det hyppigere og over-
 Iod heller det vildfarende Barn til ſin egen Skjebne, end ved en Broderhaand at hjælpe det tilbage paa den rette Wei. Ligeſom Agerdyrkningen var den første af alle Konſter, ſaa vare og de agerdyrkende Stammer ſtedſe de første i Cultur, men de ſidſte til at gjøre be-
 tydkelige Fremſkridt deri; thi de vare tillige de første i Slaveriet, og dette gik ganſte naturligt til; thi da denne uſtyldige Næringsvei udfordrede mange arbejdende Hæn-
 der og Uligheden baade i phyſiſke og moraliſke Kræfter tidligt frembragte Stændernes Ulighed, maatte nødven-
 dig den Leiende være den Leiende overlegen, og denne Underdanighed hos den ſidſte og denne Overlegenhed hos den første, ſom blev arvelig fra Fader til Søn og ſom blev ſaa meget mere deſpotiſk, ſom diſſe Herrer ſelv ikkun ſtode paa et lavt Culturtrin, ombannede ſnart Agerdyrkercn til Slave, et Begreb, der blev ligeſaa iden-
 tiſt med Navnet Bonde, ſom forðum Syndere med Toldere. Men hvor ſorgelige vare ikke Følgerne? Træl-
 dommens trykkende Nag, ſom endog af cosmologiſke Aarſager aldeles ikke paſſer ſig for nordiſke Skuldre og endnu mindre for de nordiſke Fordøielſe-Medſkaber, har givet hans Sjæl en Stivhed, ſom Friheden, ledſa-
 get af Wiisdom, kun langſom vil kunne blødgjøre; Man-
 gel paa Selvſolelſe og en vaklende Uviſhed imellem Vrit og Dit, værdige Døttre af Slaveriet, har nedspændt hans Virkſomhed og udbredt en Dorſthed, ſom ved

Tidens Længde er bleven en Bane og tilfaldst en Natur hos ham; thi hvor dybt Slaveriet kan nedtrykke Mennesket, seer man paa de nyere Grækere i Sammenligning med de ældre. Og dette Onde blev stedse forøget ved den falske Politik, at det var bedre at udtappe den yderste Blodsbraabe og da at overlade det afsmægtige Menneske til sig selv, end at give det nye Kræfter og nyde Fordelene med det. Man lignede hiin floge Mand, som ikke var fornøiet med det Guldbæg, hvilket hans Høne daglig lagde ham, nei, han skar den op, for paa eengang at faae dem alle; saaledes tog den Mægtigere med sin høire Haand Bondens sidste Skjerv, for i gyldne Bægere at kunne drikke Dvintessencen af Arbejderens Svød, og med den venstre rakte han ham Bettelstaven og forsøgede den menneskelige Elendighed og gav Lasterne ny Næring og, som Moser siger, syntes den gode Gud ligesom at have af Medlidenhed betaget Bonden det halve af Forstanden, at han saaledes mindre kunde tænke over sin Elendighed. Aarsagerne ere vel hævede, men Virkningerne ikke, og hvor er det muligt? Ligesom det gaaer i den physiske Verden, at alt hvad der er længe om at vore, det har og en lang Tid at tage af udi, saa gaaer det og i den moralske. Eiendoms-Retten og den søde Frugt af hans sure Arbeide vil først i Tidens Længde rigtig oplive hans modløse Sjæl og give Birkelystens Driveffedre deres rette Spænding, og den ældre Dplysning, som da først kan rigtig udbrede sit Skin til Landmandens Hytter, vil omsider fordrive dens Vilfarelse, ligesom den op-

gaaende Sol adspreder Nattens Mørke, og udgyder Lys og Vederqvælgelse til Alt.

Den sjællandske Bonde er i Almindelighed ikke saa stor af Væxt, som den fynske, jydsk eller hollsteenske; han synes heller ikke saa senefast; er dette ikke ligesom et Naturspil i Henseende til disse ubeblandede Indføddinger, — thi alle Bondens Huuscreature ere og mindre end paa de andre Steder, — maa det vel være en Virkning af hans deels uordentlige, deels kummerlige Levemaade, hans idelige Meelspiser og Mangel paa Vegetabilier. Underholdes Moderen kun maadeligt, som i forrige Tider, bliver Barnet sin hele Levetid kun svagt. Landets naturlige Bestaaffenhed kan ikke forarsage det, thi Fjeldboerne i det haarde norske Clima ere, som Pontoppidan i hans Naturhistorie siger, anseelige Folk, og paa de meget raae Patagoniske Sokyster fandt Commandeur Byron Menneſke-Coloſſer 8 engelske Fod høie, eller, for at tale mere forstaaeligt, saa store, at man i gamle Dage regnede 50 Spanier til at tvinge een Patagoner. Maaskee kan det og bidrage noget til Bøndernes physiske Ufuldkommenhed, at de gifte sig meget tidlig; det maae da naturligviis gaae med dem, som med de ringere Skabninger: Moderen taber sine Kræfter og Fosteret bliver svagere; thi det er ikke usædvanligt at en Pige her er Hustru og undertiden Moder allerede i sit 16de Aar, noget som i det mindste er heelt uplatonisk, da hiin store Philosoph i sin Republik paaſtaaer, at Manden, inden han indtræder i Ekteſkabet, bør have tilbagelagt sit 30te Aar og Qvinden sit 20de, som den Alder, i hvilken baade Begeme

og Sjæl først hos dem begge have opnaaet sin Modenhed; men naar filosofheres der vel i Kjærligheds-Sager? Af de ringere Stænder kunde vel Plato heller ikke vente denne lange Taalmodighed, da han selv- eller Socrates, hvem det er, siger af egen Erfaring, at han ingen Veie kunde komme med Pøbelen i Philosophie. Franklin derimod roser de tidlige Ægtefæber i et Brev, som findes i Universal Magazine, og anpriser i denne Henseende sit America, som det Land, hvor Ægtefæbets Lykkeligbed tidlig kan nydes og hvor den virksomme Fader endnu i sine kraftfulde Aar kan see sin Søns Belfærd fuldkommen grundfæstet og hvor han døende ikke behøver selv at forøge sine Lidelser ved at see sit sidste Sygeleie vædet af Umyndiges Taarer; men dette er i det høieste kun Beviis enten paa et ucultiveret eller ubefolket Land, ligesom og Franklin synes at have skrevet dette for at lokke Nybyggere til dette sit kjære Fædreland. I et talrigt og uddyret Selskab ere de tidlige Ægtefæber hverken almindelig mulige, formedelst det borgerlige Forhold og de saa kaldte Nødvendighedsers Mangfoldighed, eller om de vare mulige, da ere de ikke almindelig raadelige, thi med Kultur gif Luxen Side om Side, ligesom Lys og Skygge, og Luxen kommer altid, som den tydske Fyrste til Rigsdagen, ledsaget af mangfoldige Drabantere; men i Sandselighedens Lummel er den spørgesfulde Ungdoms Kjærligheds-Sværmeri liig den dusterige Viol i Naturens første Foraarsdage, tidlig og heftig, men ikke varig. Hos Bonden derimod falde disse Hindringer bort; her er Folkemængden endnu ikke stegen til sin fulde Hvide, og

vil maastee aldrig stige dertil formedelst det ikke langtfraliggende Kjøbenhavn, som stedse vil blive en bondeslutgende Høne, saalænge Mængden af dens lavere Søner ikke vil imodtage Opdragelse uden i Gøthersgadens Skole og dens lavere Døttre ikke vil tjene Publicum med Hænderne. Bonden kjender heller ikke mange Fornødenheder, han nyder den Fordeel som enten stor eller slet ingen Philosophie giver Mennesket; han seer ikke ængstelig ud over Fremtiden; tilfreds med lidet lader han hver Dag have sin egen Plage i den egentligste Forstand; beroliget herved og trøstet ved sin Maxime: „det skal være en daarlig Høne, som ikke kan strabe til een Kylling“, - opsøger han sig derfor snart en Mage, og dersom det ikke er blind Drift, der henriver hans Hjerte uden Forstandens Samtykke, eller udvortes Fordeel, der bøier hans Villie uden Hjertets Bisald, da vælger han hende efter samme Grundsætninger, som Præsten i Wakefjeld sin Hustrue og hun sin Brudeklædning, han seer ikke efter det Glimrende, men det Varige, thi han maa have en Medhjælperinde i hende. Bondens Smag er da heri langt rigtigere, end mange andre simple Folks, hos hvilke de alvorlige og nyttige Fuldkommenheder ikke rigtig ere uddannede og som derfor vælge mere efter det, som tjener til Prydelse end Gavn.

Interdum vulgus rectum videt, est ubi peccat.

Landmanden nyder da tidligt de ægtstabelige Glæder, og han nyder dem længe, thi og heri ere hans Ønsker simple. Overhovedet har Bonden en sand patriarkalsk Hæragtelse for Ægtestanden og begge Køn

ansæe det som meget vancærende for sig om de ikke kan blive giftede og meget tidlig giftede. Jeg har derfor mere end eengang med megen Forundring hørt Karle, som nærmede sig til det 30te Aar, beklage, at de endnu ikke havde, som det hedder, forandret sig, og at de nu vare for gamle til at tjene. Intet er heller Landmanden kjærere, end at see sig forynget i en Plovsjøring, som han og næsten tager ligesaa tidlig med sig, som hiin Americaner, der handt sin Son oven paa Ploven*) og Tyden, som binder sin spæde Afspøning til den knoklede Plovhest og til Megvognen**). Dog — est ubi peccat, thi hvorfor skulde ikke her ogsaa de unge Karle kunne frie til en Gaard? ja undertiden til et Bænged eller blot noget gammelt Bohave og Kjøkkentoi; men da er det sædvanlig den erfarne Enke, som seer til, og hun følger da gjerne samme delicate Grunde, som de, efter hvilke hiin romerske Dame kjøbte den nøgne Slave, som paa Auctionen fulgte i Nummer med Ulysestagen. Ja, jeg har kjendt dem, som efter gammel tydsk Uerlighed har celebreret „Probenächte“ med flere, inden de bestemte sig. Disse Uegtestaber blive da saa som saa, og saavel Proven, som det ærværdige Kølleterie uagtet, sædvanlig stadelig for Folkereformereisen; men ofte har jeg undret mig over at de ikke ere ulykkeligere; thi den Kjærlighed, som er blandet med Wihsensfigter, gaaer udenfor det sande Diemed og er ingen

*) See Lettr. d'un cultivateur Americain. T. 1.

**) See Westenhof's Priisstr. om Folkemængde i Bondestand p. 75.

Kjærlighed; undertiden kunne ogsaa i saadanne Partier Hustruen være Husbondens Moder, og det omme Ven- skab, som aldrig kan bestaae med Ulighed i Alder, maa da være fremmed i deres Hytte, og naar Bancen omfi- der har gjort Husbonden ligegyldig med det attraaede Gode, anseer han Hustruen, som han maatte lade følge med, fordi han uden hende ikke kunde komme i Besid- delse af hiint Gode, som det allerundværligste Møbel af alle. — Men det er Tid at vende tilbage. En anden Aarsag til Bondestandens physiske Svækkelse, kan maafee og søges i de nærbeslægtede Ægtefæber. Man kan vel slutte fra Sædefornet til Mennesket; udstrøer man steds paa sin Ager den Sæd, som fra Aar til Aar var høstet af den, da vanslægter Frugten. Det er en Erfaringsætning, at det Sædeforn, som hentes fra andre Egne, trives bedst i Jordens Skjød. Men An- vendelsen deraf passer sig endnu ikke paa Bonden; han op søger sin anden Deel i sin egen Cirkel, og han maatte søge hende der; thi ligesom hiin Stymper Prometheus var smedet til Bjergget Caucasus, hvor Grypherne daglig udhakkede hans bestandig vorende Indvolde, saa vare og Bønderne steds indsluttede inden for en magist Kreds og bundne til den Plet Jord, som frembragte dem, med Lænker smedede i den graa Alderdom og som vare, ligesom alt gothist Arbeide; saa forsvarlige, at Tiden først nylig har kunnet overfile dem. Forverdes- nens Philosopher havde vel, til Held for Staternes Styrke og hauslig Orden og Kjærligheds-Baandets Udvidelse iblandt Menneffeligheden og Industriens For- gelse, udstrøet hine politiske Maximer, at Ægtefæber

imellem nær beslægtede vare ugudelige og denne Sæd har endog fæstet saa varige Rodder, at Bonden endnu troer, at Forbindelsen imellem Søstendebørn*) er ulykkelig og syndig, om han endog har faaet offentlig Afslad derfor og han vogter sig stedse, saa noie som mueligt, ikke at træde Erbarheden for nær; men den offentlige Opdragelse har dog haat en skadelig Indflydelse paa ham (thi hos denne Stand seer man det især, at Lovene ere det samme for det Hele, som Opdragelsen for Individet) og hvor kan det andet være, da man finder hele Byer, ja hele Egne, hvis Beboere ere ganske besvoglede med hinanden og sammenkjedede som Humleranter.

Dg endnu een Aarsag — Brændeviin, denne infernalste Drik, som Bonden saa rasende elsker og som saa mange ved enhver Leilighed nedsvælger i saadan Overflodighed, at de tabe den ene Sands efter den anden, lige indtil den groveste af dem alle, Følelsen. Lyst til Beruselse var vel alle nordlige Folk egen og Scytherne vare allerede,* som Bonden kalder det, byggede Pibe-Støvler og de drak den græske Cleomenes faaledes paa Peltzen, at han blev gal derved, hvorfor og Grækerne siden efter kaldte det at scythisere, naar nogen arbejdede paa en Perial; i Cyri Tid kunde

*) I de ældste tarvelige Tider levede i eet og det samme Huus ikke alene Forældrene med deres Børn, men og Sønnen med deres Børn, og disse sidste ansaae endnu hinanden som Søstente. Dg saa hiin Naguel kaldte sin Datter Sara Tobias's Søster og ham hendes Broder (c. 7, 12. c. 8, 4.), da de vare kun Søstendebørn.

Massagerne ikke tvinges ved Baaben, men i Fuldstab, og de vare saa lystne efter en Ruus, at de satte sig i Bennekreds omkring en Ild, hvor Røgen af en Frugt gjorde dem alle affindige, ligesom endnu Kalmukkerne, der udstrakte paa Maven omkring en ulmende Tobaksgrav forøge deres Brændeviins Kraft ved at trække den gloende Røg til sig igjennem hule Been; de nordlige Americanere søgte og at stille sig ved den smule Forstand, som Naturen havde betroet dem, ved Hjælp af en Maiz-Drik, fermenteret ved Tyggemad, og Climetet undskyldte paa nogen Maade alle disses Higen efter gjærede Drikke; men — Brændevinen!

At Mortaliteten tager saa overordentlig til i Petersborg fra Menneſkehedens 20de Aar af, tilskriver Storck især Brændevinen, og vel ikke uden Grund; thi Th. Pennant, som i hans Bog af London saa meget ivrer imod denne Høbel-Nektar, paastaar, at een Porter-Drikker kan bære Dragter, som ti Brændeviinssvælgere maae lade ligge, og B. Franklin paastaar atter og beviser med sit Exempel som Bogtrykkerſvend hos Watt i London, at han som blot Vanddrikker, hvorfor man og kaldte ham den americanſke Vandmand, kunde bære i een Haand, hvad neppe nogen af hans 50 Medarbejdere, som vare umaadelige Aldriftere, kunde tvinge med begge Hænder. Af Nidtjærhed overdriver Pennant vel dette noget, men viſt nok maa denne Ild-drik være ſkadelig baade for Sjæl og Legeme. Den nedſtyrter Fornuften fra ſin Throne og man ſeer, at den hos Drankeren aldrig naaer ſin oprindelige Værdighed. Og hvor meget forſtyrter den ikke den dyriffe

Deconomie hos Mennesket? Den hindrer Udbunstin-
gen, den fordærver Lungerne og sammenkrymper de
svrige Indvolde; Brændeviinsdrikkeren taber derfor sin
Madlyst og Gansen vænnes til det stærkt pirrende; Bon-
den kan derfor strøe Salt paa sit Smørrebrod om
Smørret endog er fyenst og det røgede skarpsaltebe
Fleff skjerper han endnu med nyt Salt. Det sørgelig-
ste heraf er dette, som Erfaring viser, at naar Ind-
voldene først eengang rigtig ere indludede af hiin Gift,
hvilket hos Bonden skeer tidlig, da fordre de stedse
denne Næring, og for at opfylde denne usfyldige For-
dring har man her vedtaget utallige Gilder og Sam-
menkomster baade efter jødisk og barbarisk Skik; thi
Tyldelysten er en Sygdom, for hvilken Mennesket synes
ligesaa lidet at ville helbredes, som for Kjærlighed.
Den tidlige Bane og Bondens gode Natur forarsager
vel, at Følgerne heraf ikke ere saa dræbende for ham,
som for andre, men dog kan han med al sin øvede
Styrke ikke imodstaae det indsluttede Jldhavs vulkaniske
Udbrud; han maae derfor i de følgende Dage, ligesom
efter enhver Jldbrand, slukke de luende Ruiner med
vældige Alstromme eller i Mangel deraf maa han bøde
efter Keiser Karl Magnus's Krigs-Artikel, som findes
ved den Saliske Lov; thi denne store Menneskekjender
befalede, at hans Soldater, naar de den ene Dag havde
drukket Forstanden bort i stærke Drikke, skulde de den
anden Dag drikke den tilbage i Vand, og naar de havde
faaet den, da endnu drikke Vand, indtil de fortrøde
deres Fylderi. Det første Punct af denne Sundheds-
lov opfylder Bonden endnu den Dag i Dag er, men

hvad det sidste angaaer, da synes Erfarenhed at bevise det modsatte. Allerede paa den Tid var da Naturens første og uundværligste Gave en Straf for Mennesket, hvad Under da? at den nu er det efter Love og den er det virkelig; thi forresten smage vi her aldrig Vand, omendstjændt vi, ligesom Digteren anmærker om Høllænderne, boe midt i Vandet. Det er ellers besynderligt, at Bacchus ikke her saaledes brændemærker sine Dyrkere i Ansigtet, som i Kjøbstaden, hvor man seer een Mester Biberius efter en anden stige op af Kjelderne med Hoveder, ligesom den glødende Fuldmaane, naar den kommer fra Fru Thetis's Skjæk.

Zurück vom vollen Glase
mit einer Kupfernase:

Årsagen hertil er ventelig denne, at Bonden hyppig ved sin Spise bruger Mælk, som er et kraftigt Middel mod al Gift, og han maa ofte afbryde sin Ruus for at gaae til sit Arbeide, der stedse er angribende og sundt; dette finder ikke Sted hos hine, som roligere kan bachanalisere indtil de omsider blive til omvankende Distilleer-Kjebeler. Men at Arbeidet især er Årsag dertil, seer man af den rigere Bonde; thi naar han omsider har bragt det saavidt, at han i Dræksløshed kan pimpe, da bliver han snart til en klode-rund Brændeviins-Tomling og hans Næse ligesaa blomstrende, som hans Tilstand.

Børnenes Ansigtstræk ere i Almindelighed smukke; men som det sædvanligt gaaer med Mennesket, at de skønneste Børn blive som oftest de grimme naar de voxer op, eller som en vis Skribent siger: das vier-

zehnte Lebensjahr giebt oder nimmt die Schönheit, mindert oder hebt die Körpervorzüge, saaledes forholder det sig og, at sigе efter første Tilfælde, med Bonden. Nogen Aarsag til denne Forandring maa vel søges i den almindelige Fraadsevorenhed, hvortil Børnene strax fra deres spædste Aar vænnes, og som saa meget udvider Mufflerne. Dgsaa kan Mangel paa Aandsdannelse bidrage noget dertil. Da Sjelen saa meget forsummes, saa udbreder den ikke sjelden kjendelige Spor af denne Forsømmelse i Ansigtet, som sædvanlig er den Form, hvori Aanden udtrykker sig, dog ikke i lige Grad under lige Omstændigheder hos alle. Jeg har havt Leilighed til at kjende to Slags Bønder, nemlig Skovbyggere og de saa kaldte Hedeboer, men jeg har rigtig fundet det bekræftet, hvad Frankrigs Plinius*) har anmærket, at de første ere mere velbannede, vittigere og hurtigere, hvilken sidste Omstændighed kan være grundet i de bjergagtige Strækninger, som stedse findes i Skovegnene og som altsaa under Gangen fordre en større Anstrengelse hos Mennesket, hvorved Legemet vænnes til større Hurtighed. Men hvormeget staaer ikke Sjelens Hurtighed i Forbindelse med Blodets og Bæddernes hastigere Omlob? Hvad Hedeboerne derimod angaae, da er Englænderen Jardine af den Tro, at intet fladt Land kan frembringe nogen stor Mand, i det høieste kun Abenraaes-Poeter**), og hiin Skribent siger, at

*) Hist. nat. III. p. 203.

***) Bentelig forstaaer Forfatteren ved store Mand Digtere, som her naturligviis savne naturligt Stof for Phantasien.

de som fødes paa Sletterne ere særvanlig, formedelst Jordens Siidhed, Vandets mindre Reenhed og den tykke Luft, plumpe, dummere & les paysannes toutes laides. Men dette sidste er dog meget sagt! og hvorledes vilde Buffon kunne bevise det, dersom ikke den almindelige Omstændighed kom ham til Hjælp, at Landet sædvanlig maa tolde alle sine raske Folk til Rjbstæderne eller maasse rettere sagt, de ile selv derhen hvor den gamle Uenighed imellem Smukhed og Dyd gjør mindre Opsigt; thi gives der iblandt Landalmuen, jeg vil ikke sige en Skjønhed, men kun en Taalelighed, en Som-Folk-er-fleest, da omflyttes saadan en Blomst hastig i Storstædernes Clima, som ikke stikker sig for Blomster, end ikke for Bunderoser, med mindre de ere i Drivhuse. De vende det omfærd tilbage, men med faldne Blade og saaledes behandlede, at det skal i dette, som i flere Tilfælde, være en klog Faber, der kan kjende sit eget Barn.

Det lysegule Haar er næsten ligesaa fjeldent iblandt disse Aborigines, som forðum i Grækenland for Homeri Xiber, hvilken ikke forglemmer at anmærke det som en Skjønhed hos hans Helte. Ja endog i vor Edda seer man hvor meget de gamle nordiske Folk have gjort af denne gyldne Hovedprydelse, da den hvideste Blomst, som de kjendte, blev efter Balders Haar kaldet Balders Dienbryne og i Sagarne kaldes ene det gule Haar sagert. Ogsaa de sorte Afrikanere maae ynde det, thi det er ikke usædvanligt for Missionærerne at see de fornemste Regerinder træde frem for Brudestammelen med en gammel hvid engelsk Paryk paa Hovedet, og

dog skal de, efter Pater Zuchollis Sigende, ikke see stort anderledes ud dermed end Fandens Oldemoder. Det er ellers mærkeligt, at det menneskelige Haar ikke afbleger i samme Forhold, som den menneskelige Hud, der fra Negerhuden af bestandig bliver lysere og lysere ligesom Brederne stige og Sneen voxer paa begge Sider af Equator; thi det lysegule Haar er dog altid en Sjeldenhed hos os. Og hvor kunde det snarere ventes end her, hvor Hudens Hvidhed nok er størst i det tempererte Klima? thi høiere op i Norden tage begge Dele atter af og efter Klingstädt's Beretning have de svenske Laplænder næsten alle meget mørke Haar og Samojederne, som opholde sig imellem 66 og 70 Grad, have et Haar, saa sort som Jordbeeg: noget som viser os, at den skarpe Kulde frembringer lignende Virkninger som den brændende Hede.

At see Bonden bære Alderdommens graahaarede Krone, er en Sjeldenhed og dersom Naturen nogensinde giver ham denne Prydelse, som Salomon kalder det, saa skeer det i Almindelighed meget sildig. Jeg har kjendt Folk af Bondestanden, som efter Talemaaden vare langt henne i den fjerde Snees, men hos hvilke endnu ikke eet eneste graat Haar var synligt. Hvad er ellers Aarsagen til dette Phænomen, som hos adskillige ytrer sig saa meget tidlig? Nogle mene det er Kulde, Stråbader og Haarets jevnlige Udsættelse for den frie Luft, som udtørreter dets fine Canaler, men Bonden beviser det modsatte; andre sige at det er Svækkelse i den indvortes Vegems-Deconomi, men jeg har kjendt Strædere og Bøvere, som ikke vare stærke og dog ikke, som Bon-

den siger graahovede; atter andre, at pludselig Stræt skal hastig kunne frembringe dette Særsyn; saaledes beretter Historien, at den franske Kong Henrik den Tredies Knebelbart blev hvidt i nogle faa Timer, da man bragte ham Efterretning om det Nemourste Edikt, og Prof. Guarini Hovedhaar blev paa een Nat sneehvidt, da han maatte høre, at Havet havde opslugt en heel Raase Manuscripter, som han ventede fra Konstantinopel; et Tilfælde, saa bedrøveligt for en Bogelster, at det maatte synes, at kunne gjøre endog hans Paryt graa. Den tübingke Læge Cam. Georg Omelin har og i hans russiske Reise søgt at oplose dette Spørgsmaal i Anledning af hans Undersøgelse om Aarsagen til visse mørkfarvede Dyrs Dørgang til Hvidhed med Vinteren; men han er tilsidst ikke nærmere ved Maalet, end Syrach var det i sin Tid, som lader de omflyvende curæ bepubre vor Hovedisse, og Naturen siger nok til os her, som saa ofte: *meum peplum mortalium nemo retexuit*, thi hvor mange Undtagelser taale ikke hine Gidsninger. Dog — at slutte fra Bonden kan det ikke nægtes, at ligesom hans Fornødenheder ved Banen ikkun ere blevne saa, og altsaa let at tilfredsstille, saa boe og de slagende Betyrninger sjeldnere i hans Hytte, end i de Mægtigeres Palladser. Bonden er et synligt Beviss hos os, at Grunden til vor Ulykkelighed ligger ikke saa meget udenfor os, som indeni os; han lærer os, at det ikke er Tingene selv, som gjøre os ulykkelige, men Forestillingen om Tingene. Hans Spise er og stedse simpel og eensformig og let at erholde; hans Liv flyder altsaa jevnt hen, som den sagterindende Bæk,

endstjøndt ikke iblandt Roser, saa dog uden at plumres i dens Klarhed; men hvor mange, saavel virkelige, som indbildte Sorger gvaale ikke det oplyste Menneſte, hvis ofte svækkede Nerver ere mere folsomme. Vi besidde det lykkelige eller uylkkelige Fortrin fremfor hine, at vi kunne anstille flere Sammenligninger, vores Blik ind i Fremtiden er skarper, vore Ønster strække sig ud til det, som vi aldrig kunne naae, for aldrig rigtig at nyde det, som vi have. Naar det Tilkommende hos os opsluger vor hele Tid, da overrumpler det hiin uventet under fuldkommen Nydelse af det Nærværende; thi han afficerer blot af det, som rører ham sandselig. Tilvert i Kundskab, siger Salomon og Lessing, er Tilvert i Smerte; thi Menneſtet kan da betragte sin Elendighed, og om end Wiisdommen giver ham større Kræfter til at bære den, saa paalægger den ham og saa megen større Bægt; thi den detaillerer ham Elendigheden. Men skulde disse Sjælens Stormvinde ikke kunne ryste Legemets Fasthed og udbrede tidlig Alderdommens Riimfrost over vore Jøser og dens Kulde i vore Hjerter! dog, lad det saa end være, de bringe kun det som kan fryse, til Jorden igjen, men det som derved opdrages — til Evigheden.

Hvad Pontanus og Linné have anmærket om de til Østersøen grændsende Folk, at de i Almindelighed have graablaae Dine (irides cinereocoesulescentes) gjælder især om Bønderne; det er derfor langt sjældnere her, end i de andre Provindsfer, at finde det stærktalende Die, som stedse synes at røbe en fyrigere Bert eller Bertinde i Beenhuset. Men dette synes og kun

faa og er jo blot en fallacia optica; jeg lafter derfor ikke den blaasiede eller roser blot en brunsiet; thi dette vilde være at skrive en Satire mod Skaberen eller en Partiskhed, ligesaa stor, som den Cartesius robede, da han ikke kunde lide andre, end skjede Dine, fordi hans Kjæreste skjede. Indtil den sildigste Alder ere Bønderfolkene Tænder sædvanlig hvide og det indtil Misundelse, endskjondt de aldrig ryggede dem; det maae altsaa være Arbeide, Mangel af Specerier, jevnlige Meel- og Tykmelk-Spiser, som udrette mere her end alle det hellige Romerste Riges Tand-Doktore i Stæderne.

Da jeg første Gang traadte ind i en Bondehytte, kom Huusfaderen, som jeg allerede længe havde kjendt, mig smilende imøde, hævede sin høire Haand op til Munden, kysede den og rakte mig den derpaa frede- lig. Hans fireaarige Søn, som han ved Haanden havde ledet hen imod mig, tiltalede han derpaa saaledes: Kys Haanden og giv Manden. Denne Maade at hilse paa, som nu er meget almindelig iblandt Bønderne paa Frederiksborg Amt, ligesom den i Dgiers Tid 1634 synes at have været brugelig iblandt de helsingøerste Damer, er nok af østerlandsk Oprindelse, ligesom saa mange af Bondens Skikke. Lucian, som var en Syrer, siger i hans Afhandling om Dands, at Indianerne tilbede Solen, ikke som vi ved at kysse Haanden. Jeg formoder at min franske Text her er rigtig; thi Skjæbnen bød mig kun at have denne vittigste af Oldtidens Stribentere saaledes som d'Ablancourt har combabuseret ham, men om end min For-

modning skulde slaae feil, saa ligger dog denne Skik tydelig til Grund i Ordene proskünein og adorare. Paa Taverniers Tid brugtes den endnu i Persien; men naar man kjender Østerlænderen i een Tid, siger Suhm, kjender man ham næsten igjen i alle Tider. Ja! hvor uhyre gammel den er, sees af Job (c. 31, v. 26. 27.), da han blandt andre Beviser paa hans usminkede Dyd, ogsaa anfører dette, at han ved at see op til den glimrende Soel eller den sølvklare Maane ikke har ladet sig hemmelig forføre til at lægge sin Haand kysfende paa sin Mund*); thi her lader sig dog vel ikke tænke paa, at denne Adoration skulde have bestaaet enten i at kysse Idolet selv eller i det mindste dets Haand, hvilket Jurieu i hans Hist. crit. des Dogmes har desuden beviist ikke at kunne have været almindeligt passende, da de forgubede Billeder enten stode paa hellige Steder, hvor Mængden ikke maatte komme, eller ophoiede paa Altare, hvor den Tilbedende ikke kunde naae den Tilbedede. Naar den ene Bonde ellers kommer til den anden i hans Huus, da bestaaer hans Hilsen ligesom i Dgiers Tid fornemme Folkes, i et blot Haandtryk ledsaget af dette simple Duffe: god Dag. I Henseende til Hovedet orientaliserer Bonden atter saa meget, at han næsten anseer det som vanærende at blotte det; han lader ligesaa uroftelig som Dværerne sin Hat sidde paa det Sted, hvortil den er bestemt og det er ikke usædvanligt at høre Bønderne, ligesom hine, at sige du til hinanden, de maae have talt med hinanden før eller

*) cf Apuleius Vulcanii 1610. p. 149.

ikke. Men aldrig har jeg seet Folk af Bondestanden enten ved deres Ankomst eller Bortgang at hilse hverandre med Broderkysset og altsaa heller ikke med Judas-Kysset.

Hvad man finder hos Bonden, saavel af Boehave, som andre Materialier, det er alt gjort til Styrke; Bonden er overhovedet en stærk Materialist. Han seer ved enhver Ting mere paa det varige, end paa det siirlige, og dertil har han mere end een Grund. Hans Følelse er ved det grovere Arbeide hærdet og hans Scener ere stivnede ved den heftige Anstrængelse. Hvad der er tyndt og svagt, det staaer ham kun slet i Næverne; thi han frygter altid at det skal falde sammen i hans Jernhaand. Det er kun Skade, at denne hans stærke Smag ogsaa strækker sig til hans Plov, som saa ofte falder Lastdyret besværlig; men han har arvet den af sine Forfædre og blot derfor er den uforbederlig. I Særdeleshed er hans Bord, som staaer i det ene Hjørne af hans Stue, omgivet paa de tvende inderste Sider med nagelfaste Bænke, i den saunde ægyptiske Colossal-Smag af tykke Ege-Planker, hvoraf den Talemaade hos Bonden kommer: at flaa i Planken, som er meget brugeligt ved Kortspil. Et Stykke Mobil har jeg især fundet hos den sjællandske Bonde og som er ham ligesaa uundværligt, som hans lille Hænge-Skab, og det er en Løibænk, men som kun sædvanlig bestaaer af blotte Bredder. Den svenske Landmand kalder den en Sofa, og i Sandhed tjener den og til samme Brug hos dem, som en Sofa hos de Store. Dette Mageligheds-Nedskab,

som man ingensteds vil finde saa hyppigt som her, viser temmelig den sjællandske Bondes Character og at han endnu ikke er kommen saavidt i huuslig Industrie, som han burde; thi Lovbænten er ligesaa sjelden ledig som Amerikanernes Hængeseng og ofte sukker den under flere Kroppe tillige, som da efter Bondens Talemaade række Bænke. Noget hvorover og Holberg har opholdt sig i sin Peder Paars, hvor han meget jævnlig laaner Stoffet til sine Caricatur-Grupper af sjællandske Situationer; han lader derfor Fuldmægtigen Christen Stork foreholde sin Husbonde Fogden, til Advarsel mod Krig, det store Livets Gode, som Freden forskaffede ham: en rolig Morgen-Søvn, en Sup Brændeviin, Lobak, Allebrød, nok en Sup og endnu strax efter denne Frokost:

Paa Ebers Lovbænt da J nok en Time sover.

Denne Bænt, eller i Mangel deraf en lille halv Seng, som Bonden kalder en Bet og hvoraf man har det smukke Riim-Ordsprog hos Peder Syv:

Hvo længe ligger paa sin Bet,

Han fanger lidet for sit Neb;

staaer hos dem alle i Raffelovnskrogen, stillet saaledes, at de Lovendes Hoveder eller Fødder, ligesom det træffer sig, kan ligge tæt op til Bilæggeren, som for det meste er sydende heed og ligesom et Bestæ Alter næsten aldrig frie for Ild; thi i dette Stykke er Bønderpigerne, som skal pleie Dvnen, sande Bestænder. Ja! til min største Forundring har jeg paa mangfoldige Steder erfaret, at naar Hundestjernen*)

*) De Gamle troede at den fordoblede Solens Hebe.

endog gjorde sine Sager ganske godt udenfor Huset, da maatte endnu Vulcanus række den sin Haand inde i Stuen; men dette er næsten almindeligt hos alle Bønder lige fra Nordpol til Sydpol. Hvor stor Uret gjør man derfor ikke Bonden, naar man ofte beklager ham for Høstens utaalelige Hede? hvad vi kalde heedt, det kalder han endnu kun lunkent. Dog, Bondens Attraae efter Varme kunde nok finde nogen physisk Uudfyldning; thi hans undertiden vedholdende stærke Arbeide, som bevirker en heftig og vedvarende Uddampning, maa nødvendig i Fritimerne efterladte sig en mæt Kulde, men — Umaadeligheden! og dog gaaer Bonden, ligesom hans Huusdyr, ganske karst fra det ene Extrem til det andet, fra den strængeste Kulde til den strængeste Hede, og han vegeterer ret godt om Vinteren indenfor ved Siden af sin gloende Dvn, (thi han er ikke saa klog, som den russiske Bønde, der lægger sig ovenpaa den) imedens Naturen udenfor hviler under sit hvide Teppe og rolig nyder han det i sin Families Stjød, hvad den frugtbare Høst med begge Hænder rakte ham, uden at misunde eller misundes, og finder paa sin umagelige Josa en Beberqvægelse, som Størmanden ikke finder paa sine Bolstere; thi dennes Hvile er ikke krydret ved Legemsarbeide, og hvo som ikke kjender Arbeide, kjender heller ikke Nydelse — og som Fyrsten forgjæves søger; thi naar er ikke hans Stol haard?

Ligesom Bonden er indtagen af alt det, som trodser af Styrke, saa er han og i Henseende til Farverne et Barn i sin Smag; han elsker derfor alt det, som

gjør et stærkt Indtryk paa Sandserne. Er han riig, det vil sige i hans Sprog: har han det han behøver til at mætte sig og sine; thi heri er han den sande Vise, som Cicero saa smukt har skildret i hans Paradorer, — er han riig, da finder han snart en eller anden omvandrende Apelles, der overmaler ham Bægge, Dørre, Hylber og Rister, og alt med de meest contrasterende Farver. Han seer da for sig Blomster, hvis Lige man ikke finder i hele Naturen; selv langt fra Misundelsens Pile stuer han Contrafeier af Mænd, som have faaet alenlange Næser og Drager af det Slags, som efter ABC skal findes i Indien; men naar Kunstneren haver fremdraget et saadant udenlandst Fostre af hans Imaginations Pulterkammer, da lader han ham altid, ligesom Alderdommens Mestere, skrive ovenover hvad det skal betyde, for ikke at forvilde Verden med flere Hieroglypher.

Det er vist nok en Sandhed, hvad (om jeg ikke feiler) Hagedorn siger, at Menneftet er en Middeltling imellem Englene og Fæet:

Distinguishd Link in beings endless chain, men ligesom der i de levende Skabningers umaalelige Række, fra Menneftet af, som staaer øverst og nærmest ved Fornuftverdenen, indtil det mindste Kryb, som ikke engang er til for denne Dververden, gives saa mangfoldige Gradationer, ved hvilke det ene Led sammentjedes med det andet, saaledes forholder det sig igjen med enhver Slægt, saa at Dvergangen i Rjedeforbindelsen bliver mindre kjendelig. Ligesom det viseste Menneftes Afstand fra Lysets Engle er kort, saa er derimod det

eenfoldigste Menneſtes Afſtand fra Dyret kun liden; hvor tynd, ſiger Pope, er ikke den Mellemvæg, ſom adſkiller Fornuft og Drift! overalt i den Eviges vidt udſtrakte Rige findes Lys og Skygge for at give det hele Maleri ſin fuldkomne Skjønhed. Imod dem alle er Skabningens Fader god, i det han ſtjenter enhver af dem ſaa meget godt, ſom de efter deres Beſtaffenhed kan tage imod, og, hvad endnu mere er, ſtjenter dem Tilfredſhed med deres Tilſtand. I Henſeende til diſſe forſkjellige Grader af Fuldkommenhed attraaer da ethvert enkelt Individuum ſin Lykſalighed; men ligesom hos den Viſe, Legemet er ifkun det Tilfældige, men Sjelen det Væſentlige, ſaa er derimod hos den Svagere Sjelen kun det Tilfældige, men Legemet det Væſentlige. Dette erfarer man daglig hos Menneſket, man indvende og derimod hvad man vil, og derefter maa man vel og bedømme det i Henſeende til de Tilbøieligheder, ſom det i ſtørre eller mindre Grad har tilfælles med Dyret. Jeg erindrer mig vel hvad Archenholz ſkrev i ſin Minerva (Marti 1793) om de lavere Menneſter af Haandværks- og Bonde=Standen, og jeg veed ogſaa hvad Svar han fik i „Deutſche Monatsſchrift“ 1793 3 Bind; men at Archenholz ganſke havde Uret, behøver vel endnu Beviis; thi hvad hiin vidnede om ſig, beviſer blot, at han ſom Individ betragtet ikke hører zur Claſſe der Halbmenſchen. Feilen beſtaaer blot deri, at Krigsmanden lader ſin Gudinde tale alt for beſtemt; thi hvor finder man ikke nogle Halvmenneſter i Mora=liteten eller, ſom den alvorlige Cicero kalder dem,

Umeneffer *), ex pecudum genere (sunt enim quidam homines non re, sed nomine); og hvad dømmes man vel om hiin tydske Recrut, som synes at have været den halliste Prof. Meier **) bekjendt, og om hvilken han beretter, at det ikke var Officeren mueligt hverken at indprente eller at indprygge ham, hvad den Hemmelighed: høire og venstre om, vilde sige? Han opfandt vel det snilde Raad, at binde paa hans venstre Arm Høe og paa hans høire Halm, og han comman- derede da: Bataillon en Høe! istedetfor: venstre om! og naar det gjaldt høire om: Halm! og han lærte dette; men man tog Tanke-Bistene bort, dreiede Armene i en Cirkel rundt omkring hinanden og spurgte da, hvilken høire og venstre var, og hvad skeer? Soldaten besaae Armene, studsede og sagde: nun mag's der Henker wissen. Dette er jo dog en Duodez Sjæl i et preussisk Foliant-Regeme; og hvor mange lignende Folianter gives der ikke, endog med forgyldt Snit? Her kunde Frederik II. have havt Grund til at anbringe, hvad han engang sagde, da han saa En understrive sig efter Sædvane: unwürdiger Capuciner ***); thi hvor- til vil dog Mennesket være værdigt, naar det ikke engang er værdigt til at være Soldat?

Uvirkomhed er en Hoved-Ingredients i den sjæl- landste Bondes Character; heri ligner han endnu efter saa mange Aarhundrede de gamle nordiske Nationer Scyther, Celter og Germaner. Hvad Tacitus

*) off. Lib. 1.

**) vid. von'n Seelen der Thiere p. 33.

***) Die reine Wahrheit p. 40.

beretter om de sidste: plus per otium transigunt, dediti somno ciboque, det troer jeg endnu uden Sandhedens Fornærmelse at kunne sige om Bonden. Den søde Eigegyldighed er bleven saa mægtig en Lidenskab hos ham, at intet vilde bringe ham fra at pleie den, hvis det ei var den haarde Nød; men dette var et almindeligt Character-Træk hos alle ubannede Folk og hvad Under da at man endnu finder den hos Bonden? Om det blot er en Feil i Opdragelsen eller om det er Mangel paa rigtig Kundskab om Menneffets Bestemmelse eller en Følge af Slaveriet, som har naturaliseret ham efter dets hede Fædreneland, veed jeg ikke, maaskee have alle tre Aarsager forenet sig for at pleie Menneffets naturlige Gang til Inertise. - Men tør man undre sig derover? „Uvirkosomhed synes jo ikke at ansees som nogen Last, man ærer den endog naar den er understøttet af Rigdom; man betragter Virksomhed med samme Foragt og Afsty, som Trældom, og man priser dem lykkelige, hvis Vilkaar give dem Leilighed til at være uvirkosomme.“ Maaskee er og denne Bondens Dorstthed en Virkning af de haarde og ufordøielige Spiser, der indløses, som det var i Tøndesætte; thi hvad Maadelighed og Spisens Forstjellighed kan udrette, seer man paa andre Nationer, hos hvilke Fraadseriet ikke er gjort til Bestemmelse, og det erfarede hine olympiske Beddeløbere og Brydere, og det erfarede hiin forresten gravitetiske Mand, om hvilken Holberg *) fortæller, at han een Time eller to om Dagen maatte ned-

*) I hans skjøne Prolog til Socrates.

lægge al sin Gravitet, for at gjøre Buffespring; Rykker, som han havde indsuget i Barndommen ved at drikke Gedemælk. Men hvor meget lider ikke Bondens huuslige Industri derved? Hvad man om Sommeren skal bruge af Træ=Redskaber til sin Agerdyrkning, derpaa tænker man sjelden for Sommeren erindrer os derom; overhovedet, jo raare Mennesket er, desto mere lever det for det nærværende Nidblik; overfalder det tilkommende ham for pludseligt, da maae han søge fremmed Hjælp. Ere Markredskaberne brugte, ligge de bestandig under aaben Himmel, som om de aldrig mere skulde bruges. De Loug, som nu formedelst Udskiftningen forbruges i langt større Mængde, end forhen, og som Bonden paa andre Steder i de lange Vinter=Aftener selv knytter af Svine= og Heste=Haar, og som ere langt varigere end Hamp= eller rettere Blaar=Lougene, maae Redslageren forskaffe ham; thi, siger Bonden, Redslageren maae ogsaa leve, og ved at anvende denne Sætning paa enhver Nødvendighed baade beroliger og skader han sig selv. Overhovedet tænke vi ligesaa kongeligt, som Xenophen, der ikke kunde lide Professions=Jufkere, men som vil at Een skal alene give sig af med at sye Mand=sko, en Anden Fruens=sko, Een med at skjære dem til, en Anden med at sye dem sammen, Een med at tage Fisk, en Anden med at stege Fisk. Hvor let kunde Bonden ikke selv bidrage til at forarbejde sin hjemmeavlede Uld og den Hør, som hans egen Ager frembragte ham? men dette besørger for det meste af Leiede udenfor Huset. I Fyen og især i

Sverrig er det meget almindeligt at finde Bøve i Bøndergaardene, men ogsaa dette nyttige Redskab overlades til dem, som bruge det til deres Næring, og Bonden lader hellere sine raae Materialier henligge uforarbejdede hos disse fra Aar til Aar eller kjober dem forarbejdede hos Andre, end at han skulde afbryde den søde Ro. Af Mangel paa Industri er derfor Bondens Handel i disse Egne ikke betydelig og paa mange Steder kan han blot afhænde Kul og Tørv, en Handel, som i Grunden er skadelig for Landmanden; thi da Tørven undertiden gjelber saa lidet i Kjøbenhavn, at Bonden, efterat have ført det 4 à 6 Mile, ifkun har faaet 8 à 9 Mk. for Læsset, og undertiden meget mindre, maae han for at kunne tilveiebringe flere Penge komme med flere Læs og ofte til Tørvs; han maae altsaa holde mange Folk og mange Heste og Bogne. Men da Reisen gjøres om Natten, giver den Anledning til Lidelighed og Legemets Svækkelse og da Hestene og Hestebeslaget og Bogntoiet gaaer stærkt med paa de nye haarde Veie, har han ved Aarets Slutning ifkun vundet saare lidet. Hans Agerdyrkning forsømmes da tillige og hans Jorder svækkes ved at besaaes med megen Havre og ved at savne Gjødningen. Det er næsten kun Bonden paa Frideriksborg Amt, som kan bringe Sæd og undertiden noget Smør til Kjøbstaden, hvilket han har de kostbare kongelige Indretninger at takke; men naar Bonden i Fyen kommer til Markedet med sit Verred og sin Allen og sit Dynevaar, hvortil de endog undertiden betjene sig af Steenkar-Uld, naar deres egen ikke kan strække til, da komme disse Bønder

sædvanlig kun til Marked for at kjøbe, og dog besøge de flittig Markederne, nogle endog kun blot for at omtuske et gammelt Dg med et andet for Eigeljebets Skyld, og andre for at tage Deel i Eigeljebet. Ja! hvor langt Landalmuen her endnu er tilbage i Huusflid, kan bedst erfares paa Auctionerne, hvor Vinne og Sengklæder ofte drives op til en overordentlig høi Priis af Bønderfolk. Som det gaaer med det Dvrige, saa og med Tærstningen: er Bonden ikke meget fattig, da tager han aldrig selv Pleilen i Haanden. Dette nu næsten vanærende Redskab bruges blot af Leiesvenden, som daglig aftærster et vist Antal Meeg, alt efter Landets Brug og Skik. Og denne Vintergjeft, paa hvilken Munden, ifølge det ældgamle Ordsprog, ligesaa lidet er tilbunden, som paa hans Familie, og som saa noiagtig lever efter den bekjendte Regel: at æde som en Tærster, hjælper Bonden drabelig at fortære, hvad der kunde være nok for flere Mennecker. Saaledes pleies Mageligheden og det Hele lider. Heller ikke er den sjællandske Bondes Tærste-Redskab saaledes indrettet, at det kan gjøre sand Nytte; thi Slagelen eller den Deel af Pleilen, som falder ned paa Sæden, bestaaer af en blot afbarket Pnygel, som sædvanlig er krum og stæv, og kan altsaa ikke berøre Straaet overalt. Den hele Pleiel har og den Inconvenients, at den er alt for lang; den udfordrer da en langsom Bevægelse og Tærsterens Anstrængelse hjælper dog ikke meget. I Nederlandene og Englang derimod, bruger Bonden meget korte Pleiler, hvilket synes mere pas-

fende; thi efter Tingens Natur og de statiske Regler kommer det ikke saa meget an paa Slagets Heflighed, som paa Bevægelsens Hurtighed. Men Alderdommen haver nu eengang helliget Sjællændernes Pleier, de vil vel altsaa blive uforbederlige. Hvor nyttigt var det dog ikke, om de, som saa ofte anvende deres Talenter til Uppigheds Opfindelse, vilde forskaffe Landmanden en Tærskemaskine, som kunde drives ved Arbeidsdyr og som havde mindre Besværligheder forbunden med sig, end de hidindtil opfundne? Hvor mange Lønder Sæd vilde ikke derved for det Hele spares, som nu alene tjene til at fode hele Legioner af føderige Muus! thi hvor yngelsomme disse Skabninger ere, seer man af Aristoteles' Dyrehistorie, hvor han i Slutningen af sjette Bog fortæller, at een eneste Muus, som var kommen i en Bing med Korn, havde saaledes formeret sig, at han om kort Tid derefter fandt 120 Muus i Rassen, et Beviis, som vel er noget gammelt, men da vel ingen siden har forsøgt det, faacr det at gjælde indtil videre.

Ja! om end Bonden selv vilde arbejde med paa sin Loe, saa vilde det dog snart blive en Nødvendighed her, ligesom ved Fabriker, at kunde drive det med Maskiner, som nu bliver saa som saa udrettet med Menneskehænder; thi ved stigende Forbedring i Landbruget, voxer Luren, og med den Folkelønningen; men jo mere Arbeidslønningen stiger, desto mere aftager Arbeidet! dette viser Erfaring, og det kan ikke være andet, fordi Lønnens Forhøielse grunder sig paa den saakaldte Folkemangel, og om end Høsbonden forstod at fordoble

sine Tjeneres Antal ved at anbringe dem til eengang saa megen Industri, som forhen (hvilket gjerne var mueligt her i Landet), saa maa han nu derimod kun halvere sine Tyende, da han kun tør fordre færre Pligter af dem, som han kan faae; thi hvor mange arbejdende Hænder har han ikke under nærværende Crisis tabt? om Folkeformerelsen i Tiden vil oprette det, staaer derhen; men i det mindste føler endog den stræbsomme Agerdyrker de nærværende Virkninger deraf. Ligesaa omhyggelig som Landets Fader er for at forskaffe Huusmændene Jordlobber, ligesaa omhyggelige ere da strax disse for at forskaffe sig i det mindste et Par Heste, som da idelig krybe om paa Landeveiene fra eet Hvilested til et andet med deres Høsbonder. Disse arbeide da enten aldeles ikke mere for Fremmede; byder Bonden dem Penge, da svare de, ligesom Hr. Bouguer fortæller om Perouvierne, at de ikke ere sultne, eller og om de vil modtage Penge, da er deres Tjeneste Bonden meget kostbar og vanskelig. Jeg har kjendt den Huusmand paa Kjøbenhavns Amt, som fra Paaste til Mikkelsdag har forlangt i Løn, foruden Kosten, 20 Rdlr., et Læs Høe, 3 Bogne til Kjøbenhavn og en Dags Lørvestjær med 4 Mand, eller, som er det samme, over 20 Læs Løv. Hvo som ikke er fæstet paa denne Maade, arbeider kun nu og da, ligesom han kan behøve noget, og det sædvanlig hver Dag paa et frist Sted og undertiden paa to Steder i een Dag. Hr. Høeg vil endog, at de jordeiende Huusmænd ganske skal unddrage sig fra Bondens Tjeneste, og paa mange Steder følge de allerede denne Regel; men naar denne

kynbige Mand igjen vil, at de hjemme skal arbejde til deres Lodders Forbedring, da synes disse ikke at ville dette; thi deres Heste fortære alt, og for at kunne holde disse, udmatte de Jorden med Havre, og ved stedse at være i Bevægelse med disse, tabe de Gjødningen. Naar man derfor i det Brabantste seer Gadefjællingerne at slaas om de rygende Hestepærer, som de med en Pind opdrage paa et Bret for at lægge dem paa Skubkærren, da holde disse halve Dage ved Kroerne, for ganske at tabe dem.

Dg hvad taber ikke Landmanden ved de evigvarende Krige midt i Freden? Vel er det sandt, hans Folk bortkalbes kun som oftest paa de mindre vigtige Tider; men hvilken Aarstid burde ikke ansees for vigtig for Bonden. Agerdyrkningen er et perpetuum mobile, den er en Cirkel, som bestandig løber i sig selv. Gyldne Opklaring! naar vil du dog engang saaledes antænde din Fakkell, at Jordens Nationer maa indsee det Latterlige i det man kalder Krig: et Uhyre, som blev undfangen i Menneſkehedens Drenges-Aar, født i dens Raahed, og som endnu omhyggelig pleies i dens vorne Alder. Borne — men næppe forstandige, thi dets Tilværelse lærer os jo, at vi enten ere Børn eller onde eller begge Dele. Dg — Uhyret er ikke blot til, men det er endog bleven Moder — til det mangetusindhovede Dyr, som kaldes staaende Hær; et Foster, ligesaa fordærveligt, som Moderen; thi naar denne raser, opsluger den Folket, naar hiint endog hviler, fortærer den Landet. Denne Affødnings Tilværelse have vi at talke, at Menneſket undertiden førte Menneſker hen,

hvor det under lige Omstændigheder maaskee ikke vilde have henført Slagterqvæget. Ved dig hæver man Skatter og for dig forøger man Skatter. Du er til for at værge for Folket og at værge mod Folket og lige afmægtig baade til det ene og til det andet, forværber du, hvad du ikke fortærer.

Da jeg i det foregaaende har talt om Folkemangel og da vi leve paa en Tid, hvor hele Europa synes at trænge til Mandskab, at det vilde være ret ønskeligt, om man, i Stedet for Sæd, kunde ligesom i gamle Dage saae Dragetænder, for at see bevæbnede Soldater opvoxe derefter, vil jeg dog tilføie lidet om Folkeformereisen her i denne Kant af Landet. De Data hvorpaa jeg grunder min Beretning, ere mig meddeelte af een af mine academiske Venner, hvis Navn ligesaa lidet vil interessere Publikum, som mit eget, men om deres Rigtighed kan man være fuldkommen forvisset. For Bequemmeligheds Skyld har man valgt, saavidt som det efter et ikke uvant Die maatte synes, en Qvadratmiil af en middelmaadig frugtbar Skov- og Hebe-Egn og hvor der tillige næsten ikke findes andre, en Folk af Bondestanden. Paa den Plet Jord ere da følgende Forandringer, beregnede efter Decennier, indtrufne:

Aar Decader.	Copu- lerede Par.	Fødte.	Døde.	Iblandt de foregaaende bøde i det første Leveaar.
1740—49	80	333	256	74
1750—59	86	355	341	120
1760—69	80	386	320	103
1770—79	86	383	299	94
1780—89	92	372	275	96
1790—97	78	306	197	66
Summa 58 Aar.	502	2135	1688	553
Middeltallet	9	37	30	10

Efter dette bliver altsaa Generalforholdet imellem de Copulerede og de Fødte som 1 : 4 eller 10 : 42 og Generalforholdet mellem de Døde og Fødte som 10 : 12 eller 100 : 123. Ifølge Eutropii Philadelphii eller Pontoppidans oekonomiske Balance gav i Aarene 1751—54 hvert Ægtefælle i Kjøbenhavn kun 3, 2 Børn eller 10 Ægtefælle 32 Børn. I adskillige svenske Landsbyer har i temmelig lange Perioder den ægtefællelige Frugtbarhed efter Wargentius og fleres Beretning ogsaa været mindre end her, nemlig som 10 til imellem 30 og 40. Endsskjønt man i det anførte Antal af Aar har talt adskillige epidemiske, og af disse især 1749, 1756, 1763, 1765, 1771, 1772, 1779, saa bliver dog det 58aarige Forhold imellem de Døde og Fødte, som 100 : 123, fra 1743—56 var dette Forhold i hele Dannemark kun som 100 : 114. I det nordlige Sverrig og i Norge har vel Overskuddet i omtrent lignende

Perioder været større, men dette ligger ikke i den ægte-
 skabelige Frugtbarhed, som sees af det foregaaende; det
 maae altsaa hidrøre af en større Mortalitet her, end
 paa de Steder. Men jeg vil nu vende mig til de
 sildigere Tider, og da vil man see, hvorledes alt her
 vidner om Frugtbarhed og Oversflodighed og gode Ind-
 retninger.

Det virkelige Tal af de Le- vende 1797.	Viide Par fra 1793 til 97 eller i 5 Aar.	Fødte i 5 Aar.	Døde i 5 Aar.	Af disse døde i første Aar.
1029	49	209	128	43
Middeltallet	10	42	26	8 $\frac{3}{8}$

Efter dette har altsaa Forholdet mellem de Fødte
 og virkelig Levende været som 1 : 24 $\frac{1}{2}$, hvortil man hos
 Süßmilch ikke finder Mage undtagen i Tabellerne over
 de frugtbare Nederlande, hvor der blot gaaer 23 $\frac{1}{2}$ Per-
 son paa hver Fødsel, men derfor findes dog ikke her,
 som i de hollandske Landsbyer, iblandt hver 32 en æg-
 tende Person; thi Forholdet imellem hver Par, som
 aarlig træder over til Ægtestanden, og de Levende er
 som 1 : 103. Siin store Afvigelse fra saa mange an-
 dre Lande, maae da vel reise sig deels deraf, at jeg
 iblandt det femaarige Antal Børn tæller 6 Par Tvil-
 linger, deels maastee og deraf, at jeg har regnet de
 Børn med, som ere døde under Fødselen. Dog endog
 dette at 103 Menneſter afgive eet Par Ægtefolk, er ikke
 et ubetydeligt Forhold, da det almindelig antagne For-

hold for Landsbyer er, som : 108 til 113. I det frugtbare Finland gif i forrige Tid 108 Menneſter paa et Ægteſkab, i det øvrige Sverrig derimod 126 og i de engelfte Landsbyer var Forholdet i Rings Tid, ſom 1 : 141. I Fremtiden maae her endnu flere Ægteſkaber finde Sted, da ſaa mange Huuslobber uddeles til Nybyggere, og da diſſe Egne ſtedſe trænge baade til Bøvere fordi Kjøbſtedfolk betjene ſig af vore, og Hjulmænd, Lømmere, Læggere og paa mange Steder til Smede. I Skovegnene kunde maaffee og med Fordeel boe Landsbye=Garvere, ſom gjerne kunde berede Læder til Bondens Brug ligesaa got, ſom i de ſmaa Kjøbſtæder, ligeledes Kurvemagere. Dog Menneſket vil vel udfinde flere Næringsgrene; thi da Forholdet imellem de Døde og Fødte have efter ovenſtaaende Mideltal været ſom 10 til 16 og derover, vil efter de Eulerſke Beregninger og om de gode Aar maae vedvare, den her omtalte □ Miil inden 42 Aar have een Gang ſaa mange Beboere, ſom nu.

Af ſtaaende Ægteſkaber gaves der i Aaret 1797 211, alſaa bliver Forholdet imellem de Fødte og Ægteſkaberne, ſom 1 : 5 eller fem Par Ægtefæller har ifkun ſtjenket Landet eet Barn eller ifkun hver 5te Huſtrøe har baaret Livsfrugt. Wargentin, ſom fandt Forholdet ligesaaadant i Sverrig, troer det kan antages ſaaledes i Almindelighed for andre Lande, og maaffee har han Ret, hvad Landsbyerne angaae, hvor undertiden de uligefte Ægteſkaber ſluttet for Gaardes og Huſes Skyld. Paa hiin Miil leve alene 97 Par Ægtefolk i Ufrugtbarhed, dog ikke alle formedelſt Alderen.

I gode Aar bœe ifølge de anførte Forhold 1 af 40. I Lybfland er Mortaliteten ringere, ligesom Bondens Levemaade er ordentligere; i England derimod bœer $\frac{1}{8}$ af Bønderne. I Aaret 1750 var Forholdet i det tilgrændsende Sverrig som 1 : 28 og 30; men bybere i Norden blev det mærkeligt mindre. I almindelige Aar burde paa Landet iffun bœe een af hver 43, i det høieste hver 42; da man nu seer af ovenstaaende Tabelle, at Dødeligheds-Forholdet i Menneftets første og farligste Aar, ikke har været større, end som 1—5; da det ellers pleier i Almindelighed at være som 1 til imellem 3 og 4, og da Døden i de anførte 5 Aar meget har staaet baade Ungdommen og de Ældre paa det Sted, maa den dog af de øvrige Børn have berøvet Fædrenelandet flere end den burde, endstjøndt Dødsfaren dog ved hvert af de paa det første følgende Ålders Aar bliver ulige mindre.

Hvad jeg tilforn har sagt om den sjællandske Landalmues Uvirkfomhed, er ganske diametrisk modsat en vidtløftig Parenthese i Hr. Westenholg's Priisstrift om Folkemængde i Bondestanden, hvor han søger at igjendrive Procantøler Pontoppidan, som i hans danske Atlas lader en anden sige, at Bondealmuens, især Daglønnernes Arbeidsfomhed staaer i temmelig nøie Forhold til Capituls-Rjøbet, og det var til Gavn for Fædrenelandet, om denne havde Uret; men hvad i det mindste Sjælland angaaer, vil tusinde Dienvidner sande det med ham, og iblandt disse Bønderne selv, som nu først ere opvaagne af deres Slummer, og som mere end andre klage over deres egen Almue. Endog Kong Christ. IV.

som god Huusfader beklager sig i et Brev til Canzler Friis over Frideriksborgs Bønder, at uagtet de alene skulde bortkjøre, hvad han havde ved Leiede ladet rødde af Strødams Bang, hvor han vilde anlægge en Humlehave, saa dog, siger han, „omgaaet dii dermed suarlig langsom.“ Man maatte og troe, at hiin Forfatter ligesaavel i dette Stykke har truffen Folkets Character, som naar han paa den anden Side med saa megen Sandhed kalder det godgjørende. Dog Westenhøls synes end ikke at have reddet den jydsk Landalmues Ære, thi hvor fordærvelig er ikke den Maxime, som Tjenestefolk efter hans eget Sigende der skal saa jævnlig føre paa Læberne:

Dagen skal gaae,

Maaltider skal staae,

Naar Aaret er om,

Putter jeg Lønnen i min Lom;

og under tre Omstændigheder kalder han jo selv Almueen lad, enten naar Bonden kommer til Hove (i Agerdyrknings Forstand) eller naar en heel Byes Folk, endog i deres eget Anliggende, arbejde en heel Dag paa det, som to eller tre Mennesker kunde gjøre i et Par Timers Tid, eller og naar Bonden er forarmet af Proprietæren. Men disse Tilfælde falde ganske bort i disse Egne, og dog gaaer det endnu her med Arbeidsfolkene, ligesom han selv siger om Jylland p. 69—70: „I dyre Aaringer tage de Tjeneste, hvor de kan faae Dagløn,“ men „i lette Aar kan saadanne Folk endelig fortjene deres Brød, derfor blive de hjemme, spinde, vinde (binde) og væve, hugge noget, eller bestille hvad

ellers kan foresælde." Ja! ganske uvirksomt kan Mennesket dog ikke være, og dog — endskjøndt disse ligge i Hytterne, — klager Forfatteren p. 78 over Folke-mangelen, som skal være saa stor, at Bonden der maa søge dyr Hjælp hos Kjøbstædsfolk. Saaledes og ikke anderledes gaaer det og her, i hvor meget end Folkelønnen aarlig forhøies, og dette er jo netop hvad hiin har sagt. Dog det er ganske menneskeligt. Bedürfnis und Leidenschaft sind die beiden grossen Hebel der menschlichen Thätigkeit;" men saalænge Mennesket endnu kun har gjort de første Skridt til Cultur, arbeider det saa at sige kun for at tilfredsstille Naturens første Nødvendigheder, thi en mere forfinet Tilværelsesmaade ligger tildeels udenfor dets Idee-Kreds; kan det lempe- lig opnaae hine, anstrænger det hverken sine Forstands- eller Legems-Kræfter for at vinde denne, og det vil ~~det~~ ikke afbryde sin Inertsie, førend enten Luren eller Folkeforøgelsen giver dets slumrende Virksomhed et nyt Stød.

Den anden Kraft kan derimod vel her ikke være andet, end Attraae efter Gevinst og Ærelyst: disse ere i det mindste de Springfiere, som ellers sætte det hele politiske Legeme i Bevægelse, de Rulder, hvoraf saa mange baade gode og onde Handlinger udflyde. Ja! Penge pleie dog sædvanlig at være et kraftigt Motiv for den menneskelige Virksomhed, og det almindeligste og tillige sikreste Middel for Landalmuen til at vinde disse, paa Aarets vanskeligste Tid er Pleilen et Redskab, som vel er nøisommeligt, men dog det eneste som de fleste forstaae at bruge, og naar Maski- ner engang gjøre os dette undværligt, vil mangfoldige

Mennesker savne deres Udkomme — men dog saasnart den større Pengegevindst skal sættes i Forhold til den større Arbeidsomhed, opofferer man hiin for at undgaa denne. Dette erfarede jo enhver i Aaret 1797, da var Pundtærskerens Løn endog i Henseende til den saakaldte giftige Sæd af meget naturlige Grunde stegen i langt større Forhold, end Dagtærskerens, men endnu var ingen anden Udvei for Bonden, end at betale Arbeideren sin ringere Dagløn, og saaledes i en dobbelt Henseende at give sin Sæd til Priis for de Store, det vil sige: Rotterne. Overhovedet vor Almue synes hverken rigtig at attraae egen Fordeel, eller rigtig at kjende Ærefærdighed. Bonden kan da i een Henseende ikke kaldes lykkelig; men i en anden Henseende er han mere end lykkelig; thi han kjender da heller ikke de mange Laster, som saa ofte ledsage disse Dyder, ligesaa trolig, som Styggen sit Legeme, nemlig Misundelse, Forstillelse, Bagtalelse, Uretfærdighed og — hvo kan opregne dem Alle? Deres Navn er legio.

Jeg siger at Bonden ikke kjender Misundelse, og jeg troer at have Ret; thi endskjøndt denne Svaghed nok er den meest herskende hos Mennesket, saa gives der vel neppe nogen Menneskeklasse hos hvilken denne Sjælens Rust, dette intransitiv ædende Onde mindre har indsnaget sig end hos Bondestanden. Og hvor kan det andet være, da Noisomheden her er saa stor? Misundelses Die fæster sig paa den sande Dyd, thi her træder Egentjærligheden imellem, som hvisker Mennesket i Øret, at han er ligesaa dydig, som den dydigste, eller om han ikke ganske tør troe det, saa anseer dog kun

det ene Menneſte det andet Menneſtes moralske Fulkommenheder, ſom blot Pligt; det er derfor kun udvortes og tilſyneladende Fordele, ſom falde indenfor dens guulſotige Synskreds, og diſſe ere ikke aſtikkende hos Bonden. Hans ſtorre Beſiddelſe er ſtedſe forbunden med ſtorre Beſværligheder og ſtorre Afgifter, og om han end nyder ved diſſe nogle ſmaa Fortrin, ſaa vedvare de kun i hans kraftfulde Aar, thi ſaaſnart Bonden træder ud af diſſe, maae han tillige træde bort fra ſin, om jeg kan kalde den, glimrende Stueplads for at overlade baade ſine Fordel og Byrder til en ſeenefaſtere Arm, og da ſynker han ned til det almindelige Huusmandſtab. Misundelſe mangler og her ſit rette Tønder, ſom er enten Solthed eller Ladhed, men ingen af diſſe Smukheder kan Bonden kjende. Han er aldrig ſtolt nok til at ſtulle gjøre Paafand paa Fordele, ſom han ikke fortjente; og aldrig ſaa lad at han ikke ſkulde naae det, ſom hans Tarvelighed udkræver, der i Almindelighed ikke ſtrækker ſig videre end til Livets forſte Fornødenheder, og diſſe erholder Gaardmanden med mindre udſtrakt Arbeide; men hvor der gives fælles Beſværligheder, der maae jo kun findes liden Anledning til Misundelſe. Deres Klædebragt er lige uniformiſt, og deres Spifer lige ſimple, og diſſe tilfredsſtille ſaa aldeles deres Udelyſt, at de under Maaltidet ere, til Trods for alle Skildpaddeſmauſere, heel Sands, heel Nydelse. Deres Søn er derpaa ſødere og deres Sundhed varigere, og de kjende ikke Tuugſindighed eller Misfornoielse, diſſe ſtumre Stygger, i hvilke Misundelſen, ligesom dræbende In-

secter, udklæktes. Og hvilken Lykke for Bonden! at denne fornemme Last ikke endnu har nedladt sig til hans fredelige Hytte, da den er saa udmærket slem fremfor alle sine Brødre; thi naar disse ile efter Fornøielse, da stræber den til det modsatte: *carpitque et carpitur una*.

Kunde man indgyde Bonden en levende Følelse af sand Grefjærhed, da vilde maaskee dette være det mægtigste Værn imod den Last, som saa meget har udbredet sig i hans Stand, jeg mener Drukkenskab; thi hverken de naturlige Straffe ere i Stand til at sætte Dæmning for dette overhaandtagende Onde, ei heller de positive, som Drukkenstaben ofte føder af sig, og ligesaa lidet den directe Religion, thi den indeholder enten Formaninger, og imod disse er Mennesket partist, eller Befalinger, og de have Ewang til Hensigt, som strider imod Friheden, Menneskets første Grunddrift. Men inden Bonden kan imodtage Indtryk af Grefjærhed, vil nok i det mindste et halvt Aarhundrede henglide i det Ewigheds Dyb, som har opslugt saa mange Martusinder; thi han føler endnu ikke sit Værd, Sporet af Slavelænterne er endnu for kjendeligt paa ham. Desuden er Grefjærhed og en relativ Følelse, som avles og udklæktes i den selstabelige Forbindelse. Men det Selstak, hvori Bonden lever og hvorefter han danner sig, synes ikke at ansee Fylderi som vanærende, endstjøndt det berøver Mennesket det, som egentlig gjør det til Menneske. *Diem noctemque continuare potando nulli probrum*. Jeg har derfor aldrig kunnet finde Udtryk stærke nok til at gjøre Drukkenstab affhyelig i den Unges Dine; han smiler kun ved de hæsligste

Skilbringer, og den, som i Dag driver sin Spøg med Drankeren, giver sig selv i Morgen til Latter for den, som han i Dag beløe. Denne Ligegyldighed grunder sig paa deres Opdragelses-Principer, efter hvilke de ansee Brændeviin som et uundværligt Styrkelsesmiddel, og da de kjende dens hastigberufende Virkninger, affty de hverken Drankeren eller Driften. Bonden maa nu tynde Jld i sig, for at kunne trodse de tre andre saa ofte mod ham stridende Elementer; han kjender denne Spiritus, som den kraftigste Antagonist for hans Mustlers Nedspændning, og deres Common-spirit har sat en Smag paa den, som maaskee ikke enhver vil finde, en Smag af Sødhed. Overhovedet har Bonden her fundet det, hvorom de Gamle aldrig kunde blive enige, summum bonum.-

De som især lide ved dette Svælgeri, ere Husfruerne, hos hvilke Drukkenstabslasten er yderst sjelden; thi ogsaa i Bondestanden viser det qvindelige Kjon sit Sjælefortrin; det har altid her, som andre Steder, nogle Skridt forud i Cultur fremfor Mandkjonnet; ogsaa her ere de Baand, som omgyrtle den qvindelige Blusefærdighed langt varigere, og vel os! vel dem! at det stedse var saaledes; thi naar engang de glødende Kul rigtig oppustes af den indbrydende Luft, hvor rasende udbryde da ikke de fortærende Luer! — De lidende Husfruer see derfor som oftest med Skræk det Dieblit imøde, da deres Husbønder begive sig paa Reiser, da de ikke kan vide om de igjen skal finde i dem Støtter eller blot Ruiner. Og dog — hvilken Modsigelse! —

har jeg meget ofte seet Mødrene at stille deres spæde Børns Graad, ved saaledes at hælde Brændeviin i Halsen paa dem, at de dreiede Vinene derved som en Chamæleon. Men dette varer kun en kort Tid, thi Dvælsen, sagde de Gamle, er en skjøn Læremester, og da Barnet indsuger Brændeviin med Moderæmelken og Faderen fremdeles, naar han af Moderens Haand har imodtaget Sønnen til Opdragelse, lader ham altid pimpe det sidste af Glasfæt, bliver Nydelsen deraf snart Lidenskab, og det drives deraf som Hesten af Sporen. Det er derfor ikke usædvanligt at see ganste unge Drengesiddende iblandt de Ældre i Snurren og see dem begejstrede, eller rettere afgejstrede, af denne destilleerte Bachus. Ja man træffer endog Virtuoscer iblandt dem, som jeg selv har erfaret paa mine Reiser, for ogsaa at tale med den lærde Verden. Vi reed da, min Ven og jeg, langt inde paa — Cronborg Amt, Solen havde allerede skjult sit Purpur bag de fjerne Skove og ilede bort til andre Regioner, for at give den ene Landmand Hvile og fremkalde den anden til nyt Arbeide; Natten begyndte allerede i de østlige Egne at udbrede de graaende Skygger af sine sorte Binger, dampende opsteeg Raagen af de nærliggende Enge, som et Røgoffer til Naturens Herre, og Lærken i det høie og Rattergalen i det dybe vare de eneste af den bevingede Skare, som endnu istemmede deres Skaber Lovsang, med to Ord, hisset i Landsbyen gjenløb allerede den behagelige Aftenklokke, for at erindre Menneftet om Pligter, som for længe siden ere glemte, — da vore Heste pludselig vege af til Siden. Vi steg ned for dog at see hvad

det var, som laae ved Siden i Buffene, og see! det var en Dreng paa 11 Aar. Vi toge ham ved Haanden, men han sov. Vi traf ham i Stuldrene, men det var dura quies, det var ferreus somnus, vi satte ham op og gjorde ligesom Ralph fordem ved Helten Hudibras, vi bankede paa hans Bryst for at erfare om Livsgeisterne ikke vilde staae op fra deres Sovesamre, for at aabne Dinenes Binduesstaader, men Sønnen havde saaledes bemestret sig ham, at den snart syntes at ville overlevere ham i sin Broders Hænder. Vi lagde ham hen paa et sikkert Sted, reed tilbage til næste Landsby og fandt Drengens Moder. D! sagde hun med en smertelig kold Ligegyldighed, hun som engang bar ham under sit Hjerte: saa har han igjen været i Kroen og Karlene have givet ham fuld; lad ham ligge, det er ikke første Gang. Og vi maatte lade ham ligge, og jeg tænkte da jeg atter reed forbi ham:

tu spes eris una senectæ

Tu requies miseræ!

og ønskede:

ossa quieta precor tuto requiescere in arvo.

Paa saadan Maade omgaaes her den Erfarnerne med den Uerfarne.

namqve his plebecula gaudet

og det paa Steder, som ere privilegerede — Mordergruber for Moraliteten, Sundheden og Formuen. Bore egne Laster ere i og for sig selv den største Fornærmelse imod Menneffeligheden, og vi skyldte endog den at være bydige; thi at være lastefuld, det er enten at

være unyttig eller skadelig, men hvormeget forsøge ikke de deres Brøde, som blot endog af Frækhed gyde Dlie i Lidenstaberne endnu ulmende Ild! Og hvad tør man da ikke love sig af Drengene som Karle! og hvad ikke, som Mænd! thi da Umaaadelighed stedse har den sørgelige Virkning for Mennesket, at den svækker Sandferne, nøder den det til stedse mere og mere at overdrive Nydelsen. Dog bliver den ucultiverede Bonde altid staaende ved sin Favorit-Drik; men hvor meget maa Smagen ikke i vore Dage være forfinet hos dem af et vist Kjøn, som fra ikke at kunne lugte Brændeviin, arbejde sig omsider frem til at kunne smage det, og derefter stige fra det til ungarsk Vand og fra det til Hofmanns-Draaber og — hvo veed om der endnu ikke gives et tørststillende plus ultra. Ikke saa hos Bonden, han holder sig stedse til det, quo semel est imbuta recens-testa.

Man vil ellers erfare hos alle ikke rigtig dannede Mennesker, at Tilbøieligheden til berusende Drikke staaer i modsat Forhold til deres større eller mindre udvortes og huuslige Lykkelighe; dette grunder sig paa Menneskets Natur, thi Sjælens Kraft er elastisk; hvor lidet det end er, saa udvider den sig dog hos alle ved Forestillinger, disse gaae stedse ud paa Objecter, som kan have Indflydelse paa os, som kan forbedre vor Tilstand; finder man ingen Modsigelse imellem Forestillingerne og Objectet, da blive Forestillingerne levende, de indgyde os Lyst til at gjøre den muelige Indflydelse virkelig, de virke Gliid, men i det modsatte Tilfælde om Objectet har Banffelighe, uovervindelige Banffe-

ligheder, da indstrænke de Sjælens udvidende Kraft, Forestillingerne affrække og virke Ulyst; men Mennesket søger dog at gjøre sin Tilstand saa behagelig som mueligt; kan det da ei finde den sande Lyksalighed paa Fornuftens Bei, da griber det efter den indbildte i Sandfelighedens Tummel, som desuden har den Fordeel forbunden med sig, at den forskaffer Mennesket en siebliffelig Rydelse og det vælger da det Object, som ligger det nærmest, og hvorpaa Tilbøieligheden i Ungdommen er ledet. Og saaledes drifter Bonden og flere. Han indtager de perlende Draaber, for ved disse at kunne forglemme sig selv, ligesom Muhamedanen indtager sit Opium, pour etourdir sa raison sur le profond sentiment de sa misere, for at drømme sig ind i et Feen = Elysium, for tidlig at vandre om i et Paradiis, hvor endog een Draabe af Damernes Læber kan forsøde hele Havets Bittersalthed. — Det sikreste Middel til at formilde dette Onde vil derfor stedse være det, som man nu har valgt, og hvis Virkning man allerede begynder at spore, nemlig at aabne Bonden Bei til huuslig Lyksalighed, at realisere ham det, hvad hans Phantastie kun ved stadelige Behjfler kan afmale ham.

Man har allerede for længe siden villet sætte Dæmning for dette overstyllende Onde, ved, -saa at sige, ganske at forbyde Landmanden Brændeviinsbrænderiet, men Erfaring har viist, at hvor velgjørende end Hensigten var, saa blev den dog mere finantsmæssig end psykologisk rigtig; thi Tilbøieligheder lade sig ikke tvinge, og allermindst denne, under vores Bredde, hvor den massivere og dorstere Legems = Constitution finder

ligesom nyt Liv og Bevægelse ved spirituøse Drikke; det var og et hysteronproteron, saalænge man ikke søgte at lænke Landmandens Begjærlighed til værdigere Gjenstande; ikkun Handelsaanden og Industri kunde formilde de gamle Nationers Raahed og Stridelyst. Hvorledes det saae ud med Bonden, imcdens hans Hustræ endnu destilleerte ham Geister endog igjennem Jydepotten, ligger udenfor min Synskreds, men hvad jeg har seet, det kan jeg vidne. Bonden har Dag og Nat besøgt Brændeviinsgudens Templer; alt blev opofret Potitierne af Pinarierne, og fælles Samfund har lagt Tønder til fælles Fordærvelse. Han forsømte derved sit eget huuslige Tærv; han har anskaffet sig flere Heste (Dyr som altid vare Tæree paa Ubedygtighed) for jævnlig at kunne være paa Færde ogsaa der hvor hans Bacchus var tilfals, og han har tilsidefat Dværgavlen, og det Hele har kun beviist Rigtigheden af hiin Sætning, at private Laster ere til offentlig Fordeel; thi saalænge der endnu iblandt Stadens omtrent halvtrediehundrede Brændeviinsbrændere findes de, som ugentlig kan afgive, i den saakaldte Accise, mere end 30 Rigsdaler, og saalænge der gives endog kun Binkeltroer, som ugentlig kan indkjøbe for 100 skriver hundrede Rigsdaler af denne galgjørende Drik, er det jo siensynligt, at baade Elendigheden og Fordelen maae være stor, og borttag engang af de saakaldte smaae Kjøbstæder først Brændeviinsbrænderne og siden Kjøbmændene, som sædvanlig og trøste Menneket med deres gode Taare, og man vil da let kunne-tælle Borgerne. Ved disses Fordeel har især den fornuftige Landmand

tabt; thi Styrken i den landlige Deconomi vil dog stedse bestaae deri, at kunne anvende sine egne Producter til den meest muelige Fordeel for sig selv. Men i denne Deel er Kjøbstædmanden Bonde og Bonden Kjøbstædmand, og for at hiin ogsaa skal hjælpe denne at bære sine borgerlige Byrder, maa han ofte uforholdsmæssig dyrt tilkjøbe sig Producten, af hans egne Producter, og det undertiden i Overslodighed; thi hvad Ronnebærret er for Kramsfuglen og denne for Bellsylingen, det er Brændevinen for Mængden, sædvanlig det kraftigste Motiv til Virksomhed; noget som grunder sig paa Menneskets Natur; thi naar Arbeideren slæber for den betingede Løn, da forudsætter dette Pligt, og han har da foruden Lønnen intet mere hverken at fordre eller at haabe; men hiint er ubetinget, det ansees som Præliminair til mere og Arbeideren glæder sig da baade ved sit eget Haab og den andens allerede yttrede Benvillighed.

Men behøvede vel den landlige Deconom stedse at bruge den ædlere Sæd til sin Spiritus? En engelsk Skribent beretter, at "a very strong and excellent brandy may be made with the Whey of Milk fermentid till it becomes sour;" Tartarerne tillave og Brændeviin af deres Kumys eller syltede Hoppemælk. I adskillige Egne gives Mængde af Enebær, og en vis Eckhardt siger, at man af det frarensede Ukrud, blandet med en Sjettedeel Malt, skal kunne brænde en Spiritus, som er overmaade stærk, hvilket er meget rimeligt, da man veed, at Klinten forøger Brændevinens Kraft.

Dog, da man troer og maastee ofte erfarer, at

Menneskets Syn er saa begrændset, at det ikke kan indsee sit eget eller andres Vel, hvor gavnligt vilde det da ei være, endnu at gaae eet Skridt videre frem, saa at det blev gjort enhver Bert til en Lov, hvad Hernhutterne have gjort sig selv til en ubødelig Regel, ikke at skjænke mere for den; som er Slave af sine Lidenskaber, end han kan bære.

Men jeg har dog aldrig her hos Almuen erfaret, hvad Olearius*) (og langt sildigere Stribentere end han) saae i Rusland, at en vis Viberius Klunker kom ud fra en Kabate i Novgorod, hvor han havde druffet sin Skjorte op, traf par hazard en god Ven, vendte med ham tilbage og — fortærede sin Skjorte, kom atter ud og vilde nu liste sig i strængeste incognito hjem, men stødte atter paa en Ven (thi i Velstands Dage har Mennesket mange Venner), gik ind igjen og pimpede (salva venia) Beentklæderne op; kom saa omfider ud, greb i en Hast, ligesom Folk i gamle Dage, til en Skjorte af Rattoest og tumlede hjemad, men alene, thi det gik nu som Digteren siger:

*tempora si fuerint nubila solus eris**).*

Man siger i Almindelighed om Mennesket, at dets Sjel aldrig kan være ledig. Uvirkfomhed strider imod Sjælens Natur, den er selv Driivt, et perpetuum mobile. Andre Philosopher gaae endnu videre, de udstrække Virkfomheden til det hele Menneske, enten maae

*) Pers. Reisebeschr. p. 125.

***) Saadan en Slags Udfeilse stcer vel ikke her ved Driiv, men undertiden ved Kortspil, og dette kalder Bonden ikke upaasende: at spille Bankerut.

Sandsferne være i Bevægelse eller Forstanden, enten Sjelen eller Legemet, og for at bevise dette stige de ned til den barnlige Alder; endog de smaae Ustyldige vil stedse være beskæftigede, og vi erfare, at de ofte lade deres smaae Sysler falde sig endog sure; og denne Driftighed vedvarer; naar Mennesket ikke tænker paa noget Godt, tænker det paa Ondt, nihil agendo, sagde de Gamle, male agere discimus, og Grækerne paa-
 staae, hvad vi ofte erfare, at af Lediggang følger Nysgjerrighed i det mindste. Alt dette troer jeg vel kan være sandt, naar der tales om Mennesker, som nogenledes ere dannede, enten ved Oplysning eller Cultur; men gaaer man med Rousseau og Kraft over til den Bilde, da finder man, at dennes meget begrændsede Attraae kun udstrækker sig til tre Gjenstande: Livets Op-
 hold, en Hustrue og Hvile. Her kan man vel ikke tænke sig megen Birsomhed i Aanden. Den Bilde i America, siger Bezel*), sidder hele Dage i sin Hytte paa sine korsviis lagte Fødder, uden at sove, eller tale, eller tænke, eller foretage sig nogen menneskelig Gjerning, deels af Dovenskab, deels fordi han saaledes har seet det af sin Fader; og det samme anmærker Robertson endog om dem, hvis Talenter Nøden eller Climattet maatte synes at have opvakt af sin Dvale, og Zuchelli forsikkrer, at endstjondt de afrikanske Negere kunde leve godt, saa faaæ de dog hele Aaret igjennem neppe fire eller fem Gange kogt Mad, blot fordi de ikke gider kogt den. I de varme Climater er Sjelens og Lege-

*) Kenntniß des Menschen I. p. 232.

mets Læbhed faa lidenskabelig, at Mennesket heller vil lade sig lede som Slave, end bruge sin Forstand for at gaae ene som Frie. Profeseren, Grønlanderen, Samojeden, fordi han har intet nyttigt at beskæftige sine Tanker med, skulde derfor hine dilemma gjælde om ham, at han tænker paa Ondt; de Efterretninger, som vi have om disse Folk, synes jo at vidne om det modsatte: tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quam in aliis virtutis cognitio; de ere endog uvidende om saa meget Ondt, og Uvidenheden om ethvert Onde var stedse det bedste Bærge derimod. Overhovedet viser Erfaring, at det raae Menneske tænker hverken paa Ondt eller Godt; det synes næsten intet at tænke. Tænke-Evnen hos det er kun lidet meer end Virtualitet, og dets Sjel ligger som et ufuldbaaret embryon, stedse indspærret i det massivere Legeme uden at udvikle sig, og der gives utallige, som vare langt mere Menneske i deres Barndom, end i deres Middelalder; thi Bidelysten eller Sjælens Fremisen efter Udvikling, som er den saa naturlig, finder da mere Næring og mindre Modstand af Legemet, men dette forholdet sig omvendt med Mennesket i Fremtiden. Gaae vi til Landmanden, da ere hans Forretninger arvelige; Sønnen gjør hvad han har seet af Faderen, eller hvad man befaler ham, og alt hvad han har at iagttage, det er noget, hvortil der kun udfordres lidet mere end blot Sensation; hans Forretninger nærme sig til det maskinmæssige, de give altsaa kun lidet Føde for Sjælens Tilvært, og det Angreb, som de gjøre paa den grovere Organismus, lægger (som man selv med Aristoteles kan erfare) Hin-

bringer i Veien for Sjelen at kunne bruge den finere Organisation; jeg troer derfor nok hvad Lesing siger, at naar man ikke i lang Tid har tænkt, kan man omfider ikke mere tænke:

L'ame est un feu qu'il faut nourir

Et qui s'eteint, s'il ne s'augmente;

men denne Ild udslukkes desværre hos Menneftet af mange Aarsager, og hvad Bonden angaaer, da synes han selv at bidrage sit dertil; thi har han et Barn som yttreer Driivt til at udvide sine Begreber, da er han strax urolig for dets Sundhed. Det eenfoldige Mennefte kjender saa lidet Sjelens Natur, at det stedse troer den svæktes ved Arbeide, ligesom Legemet; det vilde derfor forekomme Bonden meget latterligt, om man vilde sige ham, at det indvortes Mennefte voxer, selv under Byrden, ligesom Palmetræet (i det mindste paa Aristoteles's Tid). Og maastee var han heller ikke tjent med denne Aandens alt for store Væxt; thi Erfaring synes at vise, at ligesom den ene Deel af Menneftet tager til i Styrke, saa tager den anden til i Svaghed; men han behøver mere et stærkt Legeme end en stærk Aand. Lykkelig, tre Gange lykkelig var han, om han besad

mentem sanam in corpore sano.

Denne Aands-Svækkelse hindrer ham da ofte, især i hans mange Fritimer om Vinteren, at være virksom til hans Fordeel eller, som det hedder, at tænke paa noget Godt, men han tænker derfor ikke paa Dødt; nei! ligesom det der ikke kan tænke kaster han sig rolig i Armene paa — Sønnen, denne Tids-Morder, som

berøver Sjelen sit halve Liv. Den ægyptiske Kong Mycerinus vilde fordom, for at illudere Draklet, som havde forkyndt ham at han ifkun skulde leve i sex Aar, berøve Sønnen sin Rettighed, for i det mindste at leve i tolv Aar, og vi læse om den forrige Konge i Preussen, at han, formodentlig efter hiint Exempel, da han gjerne læste Herodot, vilde i sin Ungdom, da han opholdt sig ved sin Faders Tropper ved Rhinstrømmen, forsøge det samme for at illudere Dødens Broder; hvortil længe hiin holdt det ud, veed jeg ikke, om denne fortæller den store Büsching, at han efter fire Dages Forløb maatte føle, hvad Sønnen daglig lærer os, at vor halve Deel er Jord. Men skulde man tro, at der gaves Mennesker, som ønskede at døe før Tiden, eller som ikke gider levet, og det er dog saa. Saasnart Mandkjønnet om Vinteren har i Lusmørket fuldbendt de saakaldte Sysler, ved at føre Dvæget af, da holder man Besper, at sigte ved at spise sig træt paa en Een-Pundinger af Smørgebød, derpaa sover man — indtil den aarvaagne Huusmoder opvækker os til Grøden, da faaer man atter en Motion med den og derpaa sover man — indtil Natten begynder, og den begynder efter Bondens Viser Klokken 9 (thi man vil høre mange Bønder kalde det Nat, om Aftenen Kl. 9, ligesom mange Kjøbstædsfolk kalde det Nat, om Morgenen Kl. 7), da tænker man paa det sidste Foder til Hesten, og derpaa sover man, men nu i en Seng, til Silben og Grød-Søben opvækker os om Morgenen. Jeg troer derfor nu, hvad jeg aldrig før har villet troe, at det kan være sandt, hvad Dlaus Magnus beretter om de nordiske Folk paa hans

Lid, naar han siger: de føve et halvt Aar, nemlig med hele Naturen, og den stoifste Regel bliver da endog i denne Henseende fulgt: naturæ convenienter vivere oportet.

Som et Pendant til Aands-Uvirkfomhed horer en capricieux Stolthed, o ja! Stolthed var stedse en Datter af Uvidenhed, og den maa være det; thi fordi Menneftet da ikke kan indsee hvor meget det mangler, troer det, at det mangler intet; — og dette synes endnu de fleste Bønder at troe i Henseende til den gamle Agerdyrkningsmaade. Den ærværdige Hr. Høegh har vel, hvad Tvivl ved Udskiftningen angaaer, grundig undfkyldt Bønden i hans Anviisning til et vel indrettet Jordbrug, en Bog, som nok længe vil blive et Chef-d'Oeuvre i sit Slags, fordi den indeholder saa meget Nytt, og Nytt, som grunder sig paa det uimodsigeligste af alle Beviser, paa Erfaring, en stupend Erfaring; og man troe ikke, at jeg berører dette for at gjøre Indvendinger imod en Mand, som endog for dette Bærf saa meget fortjener sine Medborgeres Agt, thi det bliver altid en Sandhed, hvad hiin Monark sagde: dersom jeg havde en Mand, som frembragte mig to Ar istedetfor eet, da vilde jeg gjøre mere af ham, end af alle politiske Genier. Nei! jeg vil endog ulede Bondens Ubøielighed til at antage nye Forslag, af den psykologiske Grund, at, hvor meget end den menneskelige Sjel higer efter det Nye, ifølge dens Udvidelseskraft, saa dog, saasnart dette Nye indeholder Regler eller Bestemmelser, hvis Følger ikke strax kan indsees, og som tillige ikke kan antages uden at forkaste de gamle,

da afftyer Sjelen enhver Nyhed, som en Aands=Ind-
 frænkelse, som en ubehagelig Igjensøbdelse og man bli-
 ver staaende ved det Sædvanlige, hvor man ved Erfar-
 ring og Reflexion har fundet saa meget, som passer
 sig paa Omstændighederne. Det er derfor og sædvan-
 lig den gamle Bonde, som er meest stivsinde; men end
 ikke han kan ganske undskyldes, thi han kan endog see
 de herligste Følger af den nyere Landoeconomie ved
 Siden af sig hos saa mange Nybyggere, som nedsatte
 sig paa Landet; han har Exemplet for sig, og vor til-
 vante Ladhed gjør det jo dog stedse lettere for os at
 handle efter dette end efter eget Overlæg; men endnu
 vil Bonden ikke troe sine egne Dine, og kan maaskee
 heller ikke; thi de blændes nu af Fordom, et Uhyre,
 som ligesaa uroffelig ledsager Uvidenhed, som Skyggen
 Legemet; thi hvor mægtig Fordom er, erfarer man hos
 enhver Menneſte=Samling, som har sine egne Lovs-
 Artikler og med disse sin egen Esprit-de-Corps, og
 hvor meget denne imodsetter sig fremmede Exempler vil
 sees overalt, men hvad Landmanden angaaer maaskee
 ingensteds tydeligere end i Polen, hvor de hist og her
 boende Mennoniters Landoeconomie er saa fortrinlig
 god og frappant affstikkende fremfor de Indfødes. Bon-
 den maa derfor endnu, foruden Exemplet, overtales ved
 samme Bevæggrunde, som de, hvorved Corporalen i
 Thomas Jones's Tid overtalte den pimpende Herre i
 Kroen til at tage Deel i det forestaaende Tog, nemlig
 ved saadanne, som man putter ham i Haanden. Han
 maa have Belønningen i den ene Haand, inden han
 lægger den anden paa Arbeidet. Paa denne Maade

har den gode Fader, som Landets milde Regent anbettede saa mange af sine arbejdende Undersaatter, udrettet saa meget Godt. Han kjendte disse sine Fosterbørns Svaghed, og han var lykkelig nok til at kunne høre den. Allerede Tusinde paa Frederiksborg og Kronborg Amtet velsigne i ham den gode Konge, og de følgende Slægter vil endnu med Taknemmelighed erindre sig denne omhyggelige Pleiefader, naar han ikke mere er til. Deres Marker og Enge ere for største Delen ryddede, skabeligt Vand afledet, Mose-Tuer affkaarne, og Agrene prange nu paa mange Steder aarlig med Herrens rige Velsignelse og de Steen, som Hr. Deukalion i gamle Dage

vacuum jactavit in orbem

og som forhen oversvømmede hele Marker, og som hindrede Landmandens glade Haab, beskyttede det nu; ja! man kan næsten sige:

Inde homines nati, — durum genus!

Vist nok har det kostet det Offentlige meget; men den Sæd er lagt, hvoraf Lykke og Velstand kan udspringe til de sildigste Slægter. Hvor ædel er derfor ikke denne de offentlige Skattes Opoffrelse til saa menneskekjærlig en Hensigt? dog, det er ikke Opoffrelse, det er ikke Tab, nei! det er ifkun et Laan, som giver den rigeste Rente, en Rente, som Skyldneren med Glæde og Velsignelse yder, og igjennem tusinde Canaler strømme Fordele til den Kilde, hvoraf de udflød.

Dog — endskiøndt Bonden saaledes er kjøbt til at gjøre Fremstrid i Jord-Forbedringen, saa staaer han dog meget tilbage endog for de sydligere Bønder i Sjæl-

land. Jeg vil ikke tale om Hirschholms Amt, hvor Bønderne endog i saa kort en Afstand fra Kjøbenhavn ere endnu kun Begyndere i Agerdyrkingen; thi endstjøndt deres Jorder ere udskiftede, saa vil man dog finde hele Byers Marker, der ikke ere indhegnede, end ikke fra-skilte fra de tilgrændsende Byers Løbder; en Feil, som Bedkommende rigtig have indseet, men som vanskelig vil hæves, fordi den Forsigtighed, som nu bruges paa de andre Amter, ikke der er iagttaget; nemlig, ikke at udstæde Bonden Stjøde paa sin Gaard, førend dens Lod er indeluffet; man vil der finde store Overdreve, liig de siberiske Stepper, som ere overstyllede med et sørgeligt Lyng, som intet Creatur vil æde; men endog paa de andre kongelige Amter har Bonden ikke bragt det saa vidt, som han burde. Sommerpløining kjender Bonden ikke: noget som den sydlige Sjællænder til sin store Fordeel bruger, fordi han har lært dette, med mange andre Haandgreb, i Herremændens Tjeneste, hvor det blev ham en Nødvendighed og ved Nødvendigheden en Bane. Landsfaderen har, saa at sige, skjentet mangfoldige Bønder Kløverfrøe, men de have nu næsten overalt ladet det oprydde af de jerntrynede Sviin, Creature, som her, formedelst deres uindskrænkede Frihed, koste Bonden mere end selv hans Heste; thi vel har Bonden gjort den rigtige Beregning, at de som frie Skabninger ikke koste ham noget, og han udsender derfor daglig sine tyve Sviin paa sin Naboes Ager; men da Naboen har gjort den samme Beregning, udfikker han en ligesaadan Hær paa hiins Jord, og hvad han da vinder ved sine egne Sviin taber han ved

Fremmedes. Dvægavlen er da, formedelst den ødelagte Græsavl, meget forsømt; ja! jeg har kjendt Bønder i de herværende bedste Kornegne, som af Mangel paa Græsning have hendsendt deres saakaldte nybærre Køer til Støbonden i Midsommeren, og saaledes afstaaet Mælken for det blotte Foder, indtil Været blev aabnet. Bonden synes heller ikke rigtig at skjonne paa Dvægets Bærd; thi Mandkjønnet anseer det næsten vanærende for sig at rygte det. At forlænge Avnerne med Hækkelse, kjender Bonden ikke; at give det lidt og tidt forsømmer han; i Kraft af hans egen Umaadelighed kaster han umaadeligt for det, og det ligger da hungrig i Æde, ligesom Tantalus stod tørstig i Drikke; at vande det to Gange om Dagen vil vanstelig blive Landsens Brug og Skik; thi der er intet, som det simple Menneske mere elsker og forsværer, end sine Sædvaner, og for ikke at gjøre et godt gammelt Mundheld til Usandhed, lader man det stedsse see ud hos Dvæget — som i en Stald. Man vil og finde mangfoldige Bønder, som have langt flere Heste end Køer, det er derfor ikke usædvanligt, at den fyenste Bonde maa kjerne for den sjællandske, skjøndt dette Smør ikke er Hustruen behageligt, da hiin kryddrer det med overflødig Salt, som her er denne en Modbydelighed. Overhovedet er og det sjællandske Dvæg meget lidet af Vært; maaskee grunder dette sig noget paa Førsømmelse, maaskee og paa samme naturlige Aarsager, som Hr. Hofraad Lapechin har opdaget i Rusland, hvor han i visse fugtige Egne fandt ved Solens Nedgang Planterne overtrukne

med en Dug, som ved usiere Undersegelse saaes at være et Slags Spindelvæv, som er skadeligt for Dvæget; ogsaa ere Engene, som Hornqvæget saa gjerne vil søge, som oftest igjennemtrukne af et Slags jernhaltigt Band, som om Matten ved de opstigende Dunster udbreder sin skadelige Røst paa Græsset.

En anden Nuance i Bondens Charakter er Mistroie til Kjøbstædmanden eller overhovedet til alle dem, der ere udenfor Bondestanden. I Sammenligning med disse synes han at ansee sig som Lydende og dem som Bydende, og betragter dem derfor stedse med et mistænkeligt Øie. Dette er endnu en Folge af Bondens forrige Tilstand, da han sukkede under Despotismens Aag og fandt saa ofte dem, der tngtede ham ikke blot med Svøbe, men — med Scorpioner. Kun Skade, at denne Mistænkelighed undertiden udbryder i en kumst Hævn, liig den, som Følelsen af egen Afmagt udklækker i Slavens Barm. Enhver Fremmed, som ned sætter sig iblandt dem, for at ernære sig af Jordbrug, kalde de og gjerne Herremand, og som saadan betragtet lægge de ham alle de Hindringer i Veien, som kan optænkes; thi, siger Bonden, enhver bør blive ved det han har lært. Deels fordyre og Kjøbstædsfolkene saaledes Jorderne, at de aldrig mere kan komme tilbage i Bondens Hænder, og hvad som er det værste, de vil ikke rette sig efter Bondens Sædvaner; saaledes er det paa de fleste Steder en Skik, at enhver Bonde maa ligesom i gamle Dage holde nogle Udgangs=Dg, som aldrig komme i Huus; ikkun eengang om Winterdagen kastes et Foder Høe for dem og det paa Møddingen, forresten drive de

om paa Marken. Dette vagabonde Liv skulde vel efter Loven høre op den 1ste Mai; men da Loven gjerne lægger til sit Aar en Dag, har Bonden og her lagt hele Pløie- og Saaetiden til, thi da maa Hestene arbeide. Efter vores Lov kan derfor ingen med Billighed fordrø Fred førend den 25de Mai. Men fordi Bonden om Vinteren brænder sine Gjerder, og hans Fællede ikke før efter Pløietiden kan forlanges istandsat, er det og billigt, at hans Faar og Sviin følge Hestene. Alt Markhegn strider derfor ganske directe imod Bondens Agerdyrkningsprincip og endnu mere et evigtvarende Hegn. Jeg har derfor seet levende Gjerder paa een Nat ruinerede og lange Strækninger af unge Gavntræer ganske ulægelig overbrudte, og Toppene afhugne af unge Frugttræer, ligesom de Wilde i Louisiana gjøre, for mageligere at plukke Frugten, med mere saadant hvad man kan vente sig af det raae, ufølsomme Menneste. Selv den saa vaersomme Hr. Høegh maa sige (p. 33): „at enhver kjedes ved at plante under saa stor Usikkerhed for Lyvehaand.“ Denne Uvorenhed sees ogsaa daglig paa Chausséerne; men i adskillige andre Lande gaaer det ikke et Haar bedre og dette bliver os da en Trøst, forsaavidt det kan trøste Menneftet, at han ikke er den eneste som lider. Videnskabselskabet i Göttingen har endog i Aaret 1791 udsat en Præmie for den, som bedst kunde oplyse, hvad Marsagen var til det djevleste Rational-Træk hos Tydskerne, fremfor Italienerne, modtvillig at gjøre Skade paa det, som er anlagt til offentlig Nytte og Prydelse, og hvor-

ledes denne Aarsag bedst kan hæves. Men desværre! dette er ikke hos Rigets Børn alene; det Jordstrøg, hvor deslige Insecter avles, strækker sig nok fra Nordkap til Alperne; thi at saadanne, i det mindste i forrige Tider, ikke maa have været saa sjældne i Norge, sees endog af Loven, som taler om Avindsbod. Det var derfor at ønske, at hiint Priisstrift, om det er udkommet, ogsaa maatte bekjendtgjøres hos os. Imidlertid maae man beklage, at det er en Sandhed, hvad hiin Programmatiker siger: (1787) homines sæpe bona & commoda concupiscunt, non tam ut ipsi fruuntur quam ne alii fruuntur soli, og følge det Raad, som (E. N. Hansen*) giver: at plante, indtil godt Folk bliver kjede af at stjæle, en Regel, som Bedkommende noie iagttage ved de offentlige Alleer, og som de længe vil komme til at følge, da Bonden synes at have svoret Planteriget et evigt Had.

Ikke desto mindre er denne Udaad en mægtig Slagbom for Landvæsenets Fremgang til Forbedring; thi hos den ene tabes Lysten og hos den anden Exemplet. Hvo som derfor i disse landlystne Tider forlader Staden og sin Næringsvei, for at ned sætte sig paa Landet blot som en Bonde, han see vel til, at det ikke gaaer ham, som Snogen, naar den falder i Myretuen, thi med al sin Snildhed اسپilles Stymperen dog lige indtil Naden. Mange vendte og i vore Dage magre tilbage til det Sted, som de fede forlode, og Avlsgaardene faae ved denne Leilighed hvert andet Aar nye — Herremænd.

*) I hans Beskrivelse om Indretningen paa nogle kongelige Amter.

Men kan man og undre sig over, at Landet lokker saa mange Nybyggere til sig? Hvo skulde ikke have Lust til at tage Deel i den uhyre Fordeel, som visse Naturkyndige love Landmanden. Efter de la Pluches Forsikring i 2den Deel af Spectacle de la Nature, er en Soe (man tillade mig dette sviinste Exempel) kun 9 Uger og nogle Dage paa gode Veie, kaster 4 til 5 Gange om Aaret og hver Gang 15 à 16 Grise. Hvilken Fordeel! beregne vi af disse ifkun de 70 solgte efter en soie Tid paa Kjøbenhavns Torv for 6 Mark Stykket, har Beboeren af en maadelig Gaard alle sine Afgifter og det af een Soe. Men dette Exempel er for gammelt; jeg vil derfor tage et nyt. Hr. Raff, og han er jo i alles Hænder, fortæller i hans Naturhistorie, at et Par Duer kan i 4 Aar formere sig til 9000 Par. Disse solgte for den meget taalelige Priis 1 Mark Parret, bringe da Eieren en Capital af 1500 Rdlr. Ansætter man nu en Bondegaards Skatter til 70 Rdlr. om Aaret eller i 4 Aar 280 Rdlr., har Bonden endnu 1220 Rdlr. tilbage, som han giver sin Kone til Knappenaale; og det var Renten af et Par Duer, som jo paa Landet føde sig selv!

Denne Mistillid yttres Bonden og ofte imod hans Dyrighed, den maa være nok saa faderlig fundet imod ham, som den vil. Men det kan næsten ikke andet være, thi hvor mangenavnede ere ikke de smaae Skatter, som saa ofte, foruden de fastsatte, lægges paa det saakaldte Hartkorn. De maae alle inddrives til den bestemte Tid og undertiden naar Bonden har kun lidet i Hænderne, saa at den omme Fader maa ofte med

blødende Hjerte og tillukte Dine presse sine sultende Børn.- Deels er og Mennesket meget tilbøielig til at skrive enhver Gjenvordighed, som møder det, paa sine Foresattes Regning.

Dog veed jeg ikke, om man ganske kan henføre denne Mistroisthed til Bondens Charakter, som nogle Forfattere ville, thi det, som man kalder Charakter, maa dannes af Grundsætninger og disse maa da være uforanderlige hos Mennesket, men det er denne langt fra ikke hos Bonden. Betragt ham iblandt hans Jævnlige, og vi vil finde ham godmodig i en høj Grad, og hans Hjerte staaer aabent for hans Medbroder, og han hjælper ham til det yderste; et Ord, et Haandslag stadfæstet med gammel Ærlighed, det er hos ham et kraftigere Beviis end de meest stemplede Forfrevninger, som blot det cultiveerte Menneske maatte opfinde til Værn imod forfintet Uredelighed. Her gjelder det endnu hvad Virgil siger:

Extrema per illos

Justitia excedens terris vestigia fecit.

Paa Grund af denne Sympathie og Antipathie vil man stedse erfare, at det falder enhver anden yderlig vanskeligt at overtale eller overbevise Bonden, endog i de allerhaandgribeligste Ting, naar de angaae ham selv; han vil stedse med Opmærksomhed høre, hvad man betyder ham, ofte udbryde i et forundrende Naa! Naa! men dog tilsidst, naar man troer at alt er rigtigt, udkløe fra det høire Dre et tvivlende — Men! Lad derimod en af Bondens uvillige Mænd forestille

ham Tingen og jeg vedder han skal snart imodtage —
Grunde.

Bondestandens Sammenholdighed maae og nødvendig være stor og saa stor, at den ikke i nogen anden Stand kan have sin Lige, thi den hviler paa Grunde, som ere temmelig uryttelige. See vi hen til deres forrige Borneffab, da maatte dette nødvendig paa den ene Side opvække Uvillie til de Mægtigere, af hvilke maastee deres Plagesogder kunde udflækkes, men paa den anden Side Enighed, thi det er jo især Lidelser, som gjor Mennesket medlidende; og, ligesom eensstemte Strengte zittre med hinanden, saaledes gjorde samme Skjebne dem snart til hinandens Venner. Det er ikke allene fælleds Arbeide, communia studia, som forbinde den talrigste Mængde, og det uden Professions-Had, men det er og fælleds indbyrdes Trang og indbyrdes Hjelp. Denne Stand udgjor og det meest sammenskjedede Selskab af alle; thi det gjelder her, hvad hiin Philosoph siger: det første Selskab er Fader og Moder, det nærmeste herved udgjor Børnene, hvoraf fremvoxer een Familie; snart derefter danne Sønnernes og Døttrenes Egtestabsforbindelser nye Selskaber, og de gaae ud i Colonier; ofte pøde og Tjenestefolk sig ind i disse Stammer, og da blive ved disse, Colonier forbundne med Colonier, og flere Eftersværme slaaes sammen i een Rube, og saaledes sammenslyngede i det Uendelige, ligesom de spæde Biinqviste, brede de sig ud fra By til By, fra Amt til Amt, saaledes at der gives de Byer, i hvilke der ikke findes eet eneste fremmed Menneske, men alt synes at være een Familie. Hvor stærkt maae

Daandet da ikke være! ikkun da kan det svæktes naar der tales om Mit og Dit. — Dette mægtige Tvistens-æble, som kan opbringe Søn mod Fader, og Broder mod Broder. Blot i dette Stykke er Egentkærlighed mægtigere end enhver Forbindelse, og de meest sammensflettede Familier ligne da hine Polyper, som forenede til eet Legeme gribe dog med Graadighed efter hinandens Rov.

Som noget der kunde synes at have sin Oprindelse af hiin Mistillid til dyrkede Folk, anseer jeg den hos Bonden vedtagne Skik, selv indbyrdes at straffe tilføiede Fornærmelser, eller at tage sig selv til Rette, en Skik som Bonden har tilfælles med unge tydske Adelsmænd, Kenommister, og deslige Folk af Ære. Formodentlig skriver den sig og hos dem alle fra een og den samme Epoche, thi Oprindelsen dertil taber sig i hiin Tidernes Nat, da Nationernes Stammefædre levede i den uselstabelige (naturlige) Stand, hvor de physiske Kræfter traadte (som Hobbes siger) i Lovenes Sted. Hos den danske Bonde er den videntsynlig et Charactertræk fra vort Folks heroiske Tidsalder, i hvilken personlig Tapperhed udgjorde Menneskets høieste Fortjeneste; et Anstrøg, som Tiden endnu ikke har udslettet, og det vil maaskee aldrig tabe sig; thi et Folks characteristiske Grundtræk ere temmelig uudslettelige: Opdragelsen kan modificere dem, men den undertrykker dem ikke ganske, thi de staae i Forbindelse med Climaten. I det mindste ere de endnu her heel kjendelige, fordi de physiske Kræfter langt overstige de moraliske, og Fornuften er altsaa for svag til at ordne eller dæmpe de sandfelige

Dristers vilde Udbrud. Om Tiden skal gjøre en Ind-
 vending herimod, vil Fremtiden lære, men vist ikke os;
 thi endnu elsker Bonden formeget sine Kjempeviser, Hol-
 ger Danste, Keiser Karl Magnus og Octavianus, og
 ved at elske dem baade rober og forøger han sin Smag
 for Heroisme. Ja, jeg har endog kjendt Bønder, som,
 naar de i deres Gilbeslaug ikke kunde slaae sig igjen-
 nem til Jods, besteg en Hest, og reed ind i Stuen,
 for som Ridder at balges med sine Modstandere. —
 Altsaa — naar jeg undtager betydelige Tilfælde, eller
 og at den Livende føler sig for svag til at kunne plai-
 doiere med Næverne, søge de ikke gjerne til Dørighe-
 den; deres høire Arm er dem da en Lov, og dette saa-
 ledes at have Loven i sin Magt, giver Anledning til
 tusinde Ragsbalgereien, som vore Naboer sige. Efter
 ældgammel Helte-Skit gribe da de Stridende sædvanlig
 til det beleilige Vaaben, hvormed Diomedes i den tro-
 janske Krig gav Aeneas saa eftertryffeligt et Puf paa
 Fundamenten, at det fortnede for hans Dine; det
 forstaaer sig, man maae hjælpe sig med mindre Bærge-
 redskaber; thi kunde end ikke paa Homers Tid fire
 Næver magte den Steen, som Diomedes greb i sin
 ene, hvad maae man da sige om Folk paa vore Tider.
 Undertiden tillade og Omstændighederne dem, ligesom
 de høilærde*) Bønder hos Virgil,

*) Da de latinske Bønder traadte i Strid mod Troja-
 nerne, hedder det:

Stipitibus duris agitur sudibusque præustis,
 og Kalde endog Professorernes Bønder sig selv høilærde,
 hvormeget mere fortjene da disse Latinere ikke dette Prædikat?

Paa Gjerdestave at faae fat og bagevarmede Prygle, — med eet Ord, de gribe til Menneſkehedens forſte Vaaben — men dog ledsages ſaadan en Action mere af Stærk end Blod, og til Roes for vore Læder ſlaaes ſaadant Godtfolk til de blive gode Venner. Ja undertiden kommer Trætten ikke engang ſaavidt, men afgjøres blot ved en Slags Disputeren paa Kroman- dens Auditorium, hvor da Argumenterne pro og contra fremsættes i ſamme lydelige Lyne, ſom da den ſaarede Mars gav ſig i den trojanſke Krig*) og de ledsages jævnlig med et Slags captatio benevolentiae, ſom udpumpes af Mæven; thi der troer Hudibras at alle Skjeldsord have deres Sæde, og efter Tingenes Natur synes det meget rimeligt. Men under ſaadanne Om- ſtændigheder kan Sagen blive heel tvetydig; thi enten falder nu den gjeſtfrie Bert pludſelig ind ex auditorio og han giver da baade Præſes og Opponens ſaa haand- grikelige Argumenter à Posteriori, ſom Scholaſtikerne ſige, at de ligesaa hovedfulds maae forlade deres Bal- halla, ſom Smedemesterguden Vulkan ſit Olymp, ogſaa for ſine fugtige Marsager, eller og Kjelberſtuens Baltyrie maa træde frem med de gode blaae Draaber, ſom vor Diætetik har tillagt en dobbelt Nytte i dette Tilfælde, thi de lædſte, da man veed at Brede gjør Folk tørre i Halsen, og de kjøle Blodet; og ſaaledes forliges Sager paa gammel Scythiſt. End ikke i vigtigere Tilfælde, f. Ex. i Tyve-Sager, nærme de ſig til Vyrigheden.

*) Denne Officier kunde ene gjøre en Stoi ſom 10,000 andre Menneſker.

De undersøge indbyrdes Sagens Bestaffenhed, overbevise Gjerningsmanden, og nogle af de Voldsste bestemme da en hvis Dag, paa hvilken den Skyldige maa give Lyvetønden, d. e. en Tønde godt Al, Brændeviin og Fødevarer, og de smause da alle med hinanden, alt i Følge de gamle danske Gilder og Fostbrodrevæsenet. Denne Rettens Pleie har altsaa umiskjendelige Fortrin fremfor den lovformelige, thi ved denne pleies tillige Bugen, og flere, undertiden hele Byer med Koner og Børn vinde derved, og den er til Fordeel selv for den Skyldige; thi naar han ved enhver anden Ret taber ganske, saa forholder det sig anderledes ved Næveretten; her baade taber og vinder han, thi han drikker selv med. Man maae derfor ikke undre sig over, at Bonden, ligesom efter Abt Fortis Beretning Albanaserne, Morlacterne og overhovedet alle simple Folk, elste en saa fyldestgjørende Rettergangsmaade. Desuden frygter Bonden stedse for Justitiens podagrifste Gang; han kan ikke sætte sin Sag i sit fulde Lys, han maa lade andre skrive sin Klage, og han maa forlade sin Plov for at gjøre Opvartninger i Frue Themis's Forsale, og endelig — Hevnen eller, om man hellere vil, Retfærdigheden, thi hos alle ubannede Folk synes disse tvende Begreber at være identiske, som og er oprindelig rigtig; — nu, da Hevnen — som Juvenal fandt sødere end Livet selv, og som Gubernerne, efter de Gammles Sigende, havde for Sødhedens Skyld forbeholdt sig selv — Hevnen faaer ved denne Feilighed Binger, istedetfor den ellers maatte gaae ved Krykker. Men for at komme tilbage til denne almindelige Folke-Ret,

eller, om man vil, Naturens Ret, ja Cavalkeer-Ret, ja endnu mere Nationernes Ret, ja — ypperlige Ret, undtagen for Krøblinger — ingen maae da mere lade den Skyldige høre sin Forseelse, hvilket heller aldrig skeer, at sige imedens Dødet gaaer Kjødets Gang; thi med Svirens Uddunstning er tillige Løftet forsvundet, og den Udsønde faaer nu et Dgenavn, som altid er arveligt paa Børnene. I denne Henseende er da Bonden reent ud Barbar, ligesaa god som Japaneserne, der straffe hele Familier, istedetfor enkelte Personer. Reiser Liberius har og i denne Henseende fortjent sig Udbødelighed, ligesom maafee flere. Men i en despotisk Stat er dette et Slags Nødvendighed for at udstrøe Mistæneligheds Sæd iblandt Mængden, og i samme Henseende synes og Bonden at bruge det. Hos ham er Virkningen igjen bleven til Marsag. Dog, som intet Onde er saa stort, at det jo stedse haver noget Godt i Følge med sig, saa gaaer det og her; thi da Bonden elsker sine Børn meget høit, og han veed hvor punktlig hans Medbrødre følger Maximen: hvad Soe bryder, faaer Griis betale; saa er dette et kraftigere Værn imod Tyveri, end alle politiske Love, og det gjør paa en vis Maade den Ene til Opsynsmand over den Anden. Det er derfor ene Bonden, som med Held og Fremgang kan gjøre Forsøg, som andre udenfor hans Stand sædvanlig maae forlade; thi hvad disse angaaer, da virker strax hines sædvanlige Esprit de Corps, og det gaaer nu med Bonden som med Pøbelen i Rom, naar det gjaldt en udbortes Fjende, denne bliver strax

for dem *Maximum concordiaë vinculum, quamvis suspectos infensosque inter se jungit animos.*

Da Bonden staaer saa langt tilbage i Cultur, maae han og nødvendig, ligesom BARNET, ikke have saa mange Tilbøieligheder, som det cultiverede Menneſte, og hans Fornødenheder maae altsaa være lettere at tilfredsstille. Han er da endnu den Lævelig-Nøisomme. Paa Grund heraf er og Grændserne imellem Fattigdom og Rigdom hos ham langt snevrere end hos os, men tillige mere philosophisk rigtige. Har Bonden det som udfordres til Føde og Klæde for sig og sine, da kalder man ham her riig.

Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.
 Er han saa forekommen, at han ved Aarets Slutning kan beholde noget tilbage, saa hedder det strax om ham: han har Skjæpper Penge, eller og, da alt her bestemmes efter pbyssisk Styrke: han har Kister saa fulde af Penge, at end ikke 4 Karle kan løfte dem. En Hyperbol, som grunder sig paa den gammeldags Skik at samle Rigdom i klingende Mont, en Grille, hvoraf Bonden er ligesaa indtaget, som af alt hvad der bærer Alderdommens Præg. Det er da heller ikke umueligt at have Penge i Maal, thi da Bonden stedse vakler imellem en dobbelt Frygt, deels for at blive bekjendt for riig, deels for at tabe Frugten af sin Sveed, vover han ikke altid at gjøre sine Penge frugtbringende; han samler da i den egentligste Forstand Dynge paa Dynge. Jeg har selv saaledes kjendt et Menneſte af Bondestanden, som omsider ved en uundgaaelig Forandring maatte aabne sine Skatte, og som da til sin og Fleres

Forundring fremflæbte over tusinde Rigsdaler meest i Toffillinger. Dog sædvanlig er Bonden nu klogere; men at hans Frygt for Ublaas ei er ugrundet, sees deraf, at han ofte træffer paa dem, hvis Ondskab er større end hans Ærlighed. Det var derfor ønskeligt, om offentlige Indretninger kunne betrygge den mindre Dplyste for Tabet af det, som altid der maa samles paa Flittigheds og Retsfærdigheds Bei. Overflødighed blev dog sjelden Arbejderens Løn. Men Bonden anseer sig derfor ikke mindre lykkelig; endog uden at kjende den gyldne Regel: il faut tacher d'être heureux sans fortune, er der neppe nogen, hos hvem den blev mere practist. Kan han ikkun daglig nyde sin nærende Spise, da strækker hans Duster sig ikke-ud til Midas's haarde Spise.

Som en Virkning tildeels af denne hans Nøisomhed anseer jeg den Beredvillighed, med hvilken han deler sit Brød med den mere Trængende, med Betleren. At den virkelig Rige kan række den Hungrige en Skjerv, kan vel undertiden see, for ikke at være umenneskelig; men af Lidet at bortstjenke Meget, det er sand Broderkjerlighed, og den finder man daglig hos Bonden. Den Fattige forlader ham aldrig tomhændet; nærmer han sig til ham, naar han selv nyder Herrens Gaver, da rækker Bonden ham snart et Fad med Spise; overfalder Natten den hungrige Vandrer, da finder han i Bondens Hytte ikke alene Mættelse, men og Hvilested, enten paa hans Sofa eller dog ved den evigvarme Rattelovn. En sand østerlandsk Gjestfrihed! Træder han ind i Bondens Gaard paa en Bryllups- eller saa

kaldt Gildes-Dag, da bliver han ligesaa overflodig mættet, som de andre Gjester. Saaledes har jeg ofte seet ganste fremmede Betlere sidde ved Bordene, hvor ogsaa de nøde nogle glade Dieblikke. Indtraf Bondens Selstabs-Glæder i Sommerens Tid, da saae jeg ofte et Bord anrettet under aaben Himmel for Krøblinge, Halte og Blinde fra Beie og Stier. Saaledes gjør prøvet Nød Menneffet deeltagende i hans Medmenneskers Skjebne. Bonden er medlidende fordi han ofte selv har lidt, og han handler i denne Henseende efter det, som han selv vil hændes og have; thi hvor sørgelig er ikke ofte Bondens Skjebne, naar hans Arms Styrke forlader ham. Den kolde Alderdom er, som Cicero siger, selv en Sygdom, men hos Bonden er denne Sygdom saa ofte ledsaget med Nøgenhed og Armod. Hvad! om hans egen Broder ogsaa vilde slaae Haanden af ham, naar han omsider bliver kold! Der gives neppe i vore Dage nogen Menneffeklasse, som jo har Understøttelses-Kasser eller deslige Kilder, hvoraf de paa deres kraftløse Alderdom kan øse Vederqvægelse; men Bondestanden, som dog kun behøver saa lidt for at vederqvæges, denne agtbare Stand, uden hvilken de andre Stænder ikke kunne bestaae, disse Landets egne Børn, de skulde i deres sidste Barndom ikke finde Trøst, førend den moderlige Jord omsider imodtager disse sine egentlige Sønner og Døttre.

Dog har Bonden udfundet et Middel, hvorved han paa en nogenledes sikker Maade kan forsøde sine sidste Levedage. Saasnart de aftagende Kræfter ikke mere tillade ham selv at gaae foran i Spidsen for sine

Folk, afstaaer han sin Gaard eller sit Huus til andre, imod at faae det saakaldte Undertag, det vil sige, et Stue-Rum eller et særskilt Huus. Til dette betinger han sig enten visse Tønder Sæd eller et Stykke Møieland, Græsning til et Par smaae Heste, eller i det Sted et vist Antal Fragtlæs til Byen, nogle Læs Tørv og et feedt Sviin aarlig, alt efter Omstændighederne, og da henvegeterer han sine øvrige Levedage ved at røse de forbigangne Tider og laste de nærværende, ved at plante Raal og svie Kul.

Kunde det alene bringes saavidt, at den velgjørende Bonde blot skulde dele sit lidet Forraad med sin egen Broder! men med Svalen seer han tillige et Slags Belfærds-Udstud krybe ud af Stæderne, og med Storsten modtager han Darauffens diplomatiskke Tiggere, som forelægge ham Philotheker ligesaa fulde paa virkelige Givere, som Kullerne i Beleiringens Tid paa virkelige Soldater. Han rækker dem alle sin Haand, og jeg troer han kunde, ligesom den hellige Thomas de Villanova, række dem sin Kjortel og, som Borger, som Christen, vil det og stedse-være hans Pligt at give den Bedende, men ikke hans at undersøge den Bedendes Træng. Dog gjør Bondens indiscrete Gavnildhed virkelig Skade; thi han ernærer paa denne Maade Betlere, som igjen udklæffe Betlere og som aldrig lægge Bettelstaven af Haanden; thi hvo er vel den, der vilde kaste en Brønd, naar han kunde øse Vand af en riig Kilde? Men disse Kilder findes nu overalt og ved Gaardenes Udflytning paa hvert tusinde Skridt; hvad Under da, at denne magelige Næringsvei tager

til hos et Folk, som Opdragelsen ei gav rigtig Følelse af Skamfuldhed? Mennesket finder ogsaa her alt hvad det attraaer; Nysgjerrighed, denne Ladheds ægte Datter, tilfredsstilles hvert Dieblit. Mennesket, der elsker idelige Afveerlinger, finder bestandig nye Scener og forandrede Menneskegrupper; ved de Stores Villamanie skulde den Dag være tabt for den stærkbenede Betler, da han ikke kunde indsaanke sig 8 à 10 p. i rede Penge, og dette er reen Gevinst, thi naar Bonden breder Dug for sig, da finder Landstrygeren hos ham et frit table d'hôte og paa de øvrige Timer af Dagen finder han ny Silvert for sin Pose, hvis Indmad omsider, som overflødig, bortfælges til den Høistbydende, for at forvandles til de Overflødighedsprodukter, som ikke findes hos Bonden.

Bel skulde man troe, at Bondens udvortes Haardhed ogsaa strakte sig til hans Inderste, at han bar et Hjerte med Staal-Fibrer; men hvor ganske anderledes forholder det sig ikke? Ofte har jeg beundret den sømme Deeltagelse, med hvilken han søger at lindre sin lidende Broders Nød. Den Lidende maa være nok saa fattig, han besøges og pleies dog stedse af dem, med hvilke hans aabne Velvillighed forhen saa ufortrøden deelte Rivets Glæder og Møisommeligheder. Bondens haarde Arbeide, som udkræver saa mange hjælpende Hænder, har lært ham, hvormeget det ene Menneske trænger til det andet, og denne lange Erfaring tillader ham ikke at glemme forsvundne Velgjerninger. Dmt ledsager han derfor sin trætte Medbroder paa hans sidste Skridt i

Livet. Denne gode Egenstabs hos et forresten haardt Folk, kan maaskee og være en Følge af deres tidlige Ægtestaber. Thi det er dog stedse Dvindelsjønnet, som afhøvler de skarpe Kanter paa Mandsjønnet. Dette indsaae allerede de ældste Grækere; man finder derfor hos Homer idelig Heltene i Selskab med det smukke Kjøn, at deres martialske Væsen ikke skulde ubarte til Raahed, og hvormeget det virkede seer man deraf, at de tappreste Krigere undertiden kunde græde som Cupido, da han fik Tornen i Fingeren. Det er især Hymen, som med sine Rosenlænker bringer de grovere Lidensstaber under Fornuftens Scepter. Det gaaer overhovedet som hiin Skribent siger: physisch und moralisch spannen die Weiber uns ab. Ene for sig selv vilde den mandige Styrke blive Raahed og den qvindelige Sagtmødighed Svaghed; men slyngede til hinanden, som den spæde Biinquist til den stærke Elmestav, blive de først det, hvortil de ere bestemte. Den Stærkere taber og den Svagere vinder, og de parrede Menneskesjele vise sig da i et værdigt Lys. Dette seer man især i Sygdomstilfælde. Hvor den mandige Styrke hører op, der begynder den qvindelige Laalmødighed, hvilken, som et Bederlag for Styrken, er saa utrættelig, at den ikke lader sig afftrække ved Synet af nogen slags mennestelig Elendighed. Med den Omhed, hvormed de saa varssomt kunne behandle de spæde Børn og forbinde Mandens saarede Hjerter, veed de endnu at formilde den Syges Bitterhed og med deres aandelige Sange, som de fra Barndommen kjende, at vederqvæge hans sønderknust Hjerter, og saaledes ledsage de stedse den Lidende endog

igjennem alle Livets Gradationer, fra den første Ankomst til den sidste rørende Scene, indtil den svedtrættende Kamp, indtil det blegnede Ansigt og de bævende Læber, indtil de med deres Dnsker overgive ham i det Bæsens Hænder, som er alle Bæsenss Fader. Saaledes har Naturen gjort det til en Lov hos dette Folk, at Beninder og Naboversker bestandig ere tilstede hos den Syge, og dersom noget pludseligt Tilfælde ytrer sig, som kunde synes farligt, da blive strax et Par Roner hentede, for som det hedder, at see den Døende at døe.

Jeg er ofte falden i dyb Forundring over den store Frimodighed, med hvilken Bonden rækker Døden sin Haand. Han synes endnu med ligesaa rolig en Mine at see ud over Livet og Graven, som vore gamle Forsædre, om hvis berøgtede Eiegyldighed i denne Deel en af Bartholinerne har skrevet en heel Bog i Dvart, som, efter de Tidens Brug, er rigere paa Materialier end vigtige Resultater; thi jeg vil gjerne troe med alle de Gamle, at dette for en Deel grundede sig paa deres religieuse Begreber, men maaskee kunde endnu een Aarsag tages i Betragtning: Fæet vil jo aldrig kunne lære at døe og det raa Menneſte vil heller ikke vide hvad det er og Erasmus selv regnede dette til Dummhedens allerførste Gode: *vacat mortis metu, non mediocri per Jovem malo.* Rundskab om Døden og Frygt for Døden er en af Dplysningens første — Frugter. Dog, dette kun i Forbigaaende. Hos Bonden er denne Frimodighed en Virkning af hans Christendoms Principer; sædvanlig er og dette Tilfældet hos ham, at han

aldrig rigtig kjendte de dræbende sandfelige Forlystelser og han er ikke forkjelet ved Verdens Nydelse. Naar han skal døe, har han intet andet at bestille, end at døe. Hans Børn, dette sønne Baand, som undertiden er det eneste, der endnu binder Forældrenes Hjerter til Jorden, har den velgjørende Natur selv løsnet, thi han seer dem modne i Alder og sædvanlig som de, der selv ere Fædre og Mødre; han har da i denne Henseende opfyldt sin Bestemmelse. Naar han staaer ved Grændserne af Tiden og Evigheden, har hans lange Erfaring viist ham, at det Kosteligste af Livet var Noie, og mæt af Dage seer han rolig den Ven imøde, der vil lede ham til en ny Himmel og en ny Jord, hvor der vel neppe gives Hartkorn. Han kjender vel ikke skarpe socratiste Beviser for hans Sjels Ubdelighed, og i Sandhed! fordreede Religionen dette, da vilde den være en ubrugbar Gave for den største Hob af Menneſtehedden; men dybt føler han Sandheden af hine Ord: jeg lever og du skal ogsaa leve, og trøstet dermed velsigner han de Børn, som her vare ham en Belsignelse; Haabet vister Afstedstaaren af hans matte Døe, af den henvisnede Støvkoſte udspringer den forædlede Psyche og i hans Bortgang var han liig den modne Frugt, der ikke behøver Stormen for at nedslaaes, men som sagte af sig selv nedfalder af Træet.

Det Menneſte, som er os behjælpeligt til at erholde et vist Gode eller til at undgaae et vist Onde, opvækker den Følelses-Ittring hos os, som kaldes Taknemmelighed. Betragter man Bonden i hans selfstabelige Forhold, da vil man endog til Beundring see ham

at lægge denne naturlige Billigheds Fordring for Dagen. Saaledes vilde man, at jeg skal bruge et Exempel, forgjæves søge endog ved usædvanlige Belønninger at leie hans Hjælp i den travle Høst, dersom hans Medbroder har gjort sig ham forbunden endog ved ringere Belgjerninger. Men desuagtet er denne Redebonhed ingen Dyd hos ham, thi den flyder af en meget ureen Kilde. Betragt ham ifkun med Hensyn til Fjenden, det vil her sige, den Fremmede (thi Fremmed og Fjende ere ligesaa synonyme Begreber hos Bonden, som *hostis* og *peregrinus* hos de ældste raa Romere og Jøderne*) og alle gammeltdags Folk, og man kan see alle Belgjerninger glide over hans Hjerte, som Bækken over den haarde Steen, uden at blødgjøre det. Viis Bonden i denne Stilling 99 af de saakaldte Billigheder, men nægt ham endog af de gyldigste Marsager den sidste i Tallet til Hundrede, og han skal foragte alle de foregaaende. Men hvorledes skulde man kunne vente andet? thi i Henseende til den Fremmede, skulde Taknemmeligheden være en Frugt af Edelmødighed; men hos dette Menneske har Oplysningens Sol endnu ikke saaledes penetreret Sjælens chaotiske Laage, at den kan fremlokke saa milde Bexter; i Henseende til hans egen Medbroder derimod, er den en Virkning af Frygt, men denne uædlere Følelse trænger igjennem ethvert Mørke, og den maa det, da Frygten ikke er ugrundet; thi endstjændt Belgjøreren

*) Matth 5, 43. Men dette er og ganske nøgen Natur, som kan sees af den ene Gaards Creature i Forhold til den andens; hvad der er over, er Cultur.

har efter Naturen kun en ufuldkommen Ret til at for-
 dre Erkjendtlighed, saa har dog Retfærdigheden eller,
 som her er det samme, Hevnen fuldkommet den. Det
 er vel da, som Seneca siger, ingen synderlig Roes at
 være taknemmelig, naar man som utaknemmelig maa
 frygte for Straf; dog — endog hos den Dpfkarede
 — seer man ofte, at Erindringen om Belgjæringer er
 forgjengelig som Midsommerens Morgendug. Tak-
 nemmelighed er nok een af de Dyder som døer meget
 ung hos Mennesket. — Det er og Utaknemmelighed,
 som har gjort Bonden, i det mindste i disse Egne, kjed
 af at imodtage Dpfstringsbørnene; thi neppe har
 han bragt det saavidt med dem, at de kunne afstjene
 nogle af de Besværligheder, som vare forbundne med
 deres Dpfklættelse, førend de forlade ham.

Vil man gjøre et Folk dydigt, siger Rousseau,
 da maa man nødvendig begynde dermed, at man ind-
 gyder det Kjærlighed til sit Fædreland, eller, som jo
 da er det samme, man maa overtale udydige Folk til
 frivillig at virke for andre, for selv at have Nytte
 deraf. En Sætning, der forekommer mig ligesaa besyn-
 derlig som Moralisternes, naar de lære os, at Kjæns-
 forplantelsen er baade Egteskabets og de ægtende Perso-
 ners Hoved=Diemed; thi skulde Mennesket ikke giøve sig
 uden for at avle Børn og ikke blive dydigt uden ved at
 elske Fædrelandet, da frygter jeg at Verden vilde i vore
 Dage blive ligesaa fattig paa Mennesker, som Mennesket
 fattigt paa Dyder. Thi Fædrelandskjærlighed, denne
 forædlede Selstabeligheds=Drivt, forudsætter allerede for-
 ædlede og lyse Sjæle. Hagerup har derfor i hans

Brev om Kjærlighed til Fædrelandet inverteret den Rousseauiske Sætning, for dog ikke ganske at give Slip paa den, og troer da med større Grund at kunne sig: „Vil vi at Folket skal elske sit Fædreland, saa lader os begynde med at gjøre det dydigt,“ og han beraaber sig paa Exempler af de gamle dydige Republikker; men disse Beviser gjælde ikke her, ligesom Hagerup heller ikke i det Hele bliver hiin Grundsætning troe; thi Grækerne og Romernes Cultur var dog vel neppe større end de sildigere Tiders, og om end saa var, ligger dog Grunden til deres Enthusiasme for Fædrelandet ikke deri, men deels nærmede disse Folk sig op til deres heroiske Tidsalder, og, som en Følge deraf, var Kjærlighed til Fædrelandet det første og store Bud, som alle de andre vare underordnede, det var, siger Holberg, en Hoved-Lærdom i deres Religion, at en Borgers største Ære bestod i at vove Liv og Lemmer for sit Hjem: Ved deres Manddomsdaad kunde de og bane sig Veien til i det mindste en kort Nydelse af den største Ære, og hvor meget den virker, sees især hos Tyrken, som stedse attraaer at blive Storvizir, endskjøndt han temmelig nøie veed sin Skjæbne, og behøver endnu ligesaa meget at see sig for, som hiin, der stedse løb til Speilet naar han kom fra Hoffet, og saa omsider, da Charadin ønskede at vide Aarsagen, svarede: „Jeg seer om jeg har mit Hoved endnu.“ Det gaaer som Baco siger (efter Gorgets Oversættelse) *Revenge triomphe sur la mort, honneur y aspire.* Men hvorfor behøver man just at hente Exempler fra saa langt bortliggende Tider? Hvo roser ikke Jydernes Trostab og Redelig-

hed og ufortrødne Arbeidsomhed: lutter Borgerdyder, og dog forlade disse ffareviis deres Fødeland for at tjene andre. Det er ikke min Sag at undersøge Narfagen, thi Rabeners Sandsiger maatte tilsidst sidde paa en Steen, og jeg sidder dog heller paa min Bænk; men dette troer jeg med Sandhed at kunne sige, at den virksomme Fædrelandskjærlighed maa være grundet paa egen Fordeel. Enhver arbejder dog mere for sig selv end for andre, og han arbejder for andre først for sin egen Skyld. Den naturlige Egenkjærlighed fordrer, at man maa føle sig selv lykkelig, førend man har Lyst til at gjøre andre lykkelig med sig. Vil man derfor opmuntre Mennesket til at arbeide for Fædrelandet, da maa man tillade det at arbeide for sig selv. Det vil sige, man maa indrømme Mennesket en fornuftig Frihed. Ligesom ingen Dyd kan finde Sted uden Frihed i moralsk Forstand, ligesaa lidet kan den i politisk. Men det er ikke nok, at Undersaatten beholder sine Rettigheder ufortrængede af en god Regent, han maa ogsaa beholde dem ufortrængede af hans Medundersaatter. Dette bliver vel den sande Frihedsidee, og denne Frihed er Grundvolden, paa hvilken den schweigerste Flid og Lykfsalighed er*) bygget. Det er den oprindende Sol, hvis Straaler Frankrig nu seer at frembryde gennem Morgenstyen, og for at den skulde naae Middagshøiden har de allerede udgydet Strømme af Blod. Held os! Held min Helt! han saae denne velgjørende Sol op-

*) Nu hedder det: var; thi ogsaa i dette udfregne Lykfsaligheds Land trængte Mængden til Frihed.

rinde over sit Hoved paa en skyfri Himmel, og daglig varmer han sig ved dens blide Straaler i Fredens Skjød. Men i hvor meget end Fædrenelandet har virket for ham, hvor tydelig end Bonden kan indsee den velgjørende Hensigt af Landets vise Agerdyrkningslove, saa arbeider han dog ikke rigtig endnu til Lyksalighed for sig eller sine Medborgere, hvilket jeg endnu med flere Beviser, end de jeg allerede har anført, vil kunne godtgjøre. Saaledes forsømmer han ei alene selv at plante levende Gjerder, men han fordærver dem endog for andre. Landets Fader gav Bonden, som Borger, som fonustig Skabning, Friraadighed over hans egen Understov; men han omgaaes dermed som Fienden, eller saaledes, at det endnu noget nær holder Stik, hvad Pontoppidan*) siger, at Sjælland alene derved taber hvert Aar en Million Pæls Ellebrænde. — Aarlig maa derfor her enten borthugges store Terrains for at vedligeholde noget lidet Hegn, i Mangel af selvvoxende, eller og mod Vinteren Gjerderne flyttes, thi skeer dette ikke, steger den ene sig ved den andens Gjerder, og Bedkommende faae vel at taale det, og ligesom hele Verden aflægge Brillerne tilligemed Parykken; ligesom man i Holsteen og andre Steder kjører Riis fra Gjerderne til Fordeel, saaledes kjører man her Riis til dem og fra dem til Skade. Man finder ikke her Humlehaber, paa saa Steder Bier, Skabninger, som det indviste Safferrør ganske synes at ville fordrive. Endstjondt Bonden kalder Tørvemosen sin Gulmgrube, saa

*) Naturh. Dänn. p. 42.

omgaaes han dog langt fra ikke forsigtig med den, end ikke lovformeligt. Mennesket skulde endnu tvinges til at gavne sig selv. Han nyder den Lykke, saa ofte han seer sin Søn, at see den, for hvilken han saa sikkert kan arbeide og spare; men ikke desto mindre handler han endnu efter sin fordærvelige Maxime: „Lad mig Eftermand sørge for sig, saa har jeg gjort;“ og dette kan han vist sige med Sandhed. Ja! hvor upatriotisk dette Ligegyldighedens levende Sindbillede kan tænke, sees endog deraf, at mange Byer have i mange Aar ladet deres Gjødning henligge, indtil deres Jorder bleve mandbyttede; at ikke den ene skulde gavne den anden, tilføiede de sig selv og dem alle og Fædrelandet en Skade, som endnu ikke overalt er forvunden. Endstjøndt Bonden saa rasende elsker Frugt, at han kan spise Æblet naar det nylig er knyttet og tygge Rødstallen inden den har Kjerne, saa beslutter han sig dog ikke paa Havedyrkning. Vor milde Regent har enten skjænket eller for en ubetydelig Priis overladt Landmanden Frugttræer af alle Slags, og der blev endog sørget for, at kyndige Mænd kunde plante dem og have Opsigt med Planterne i de første Aar, og saa længe trivedes de; men man tænkte ikke paa, at Bonden, overladt til sig selv, skulde handle med dem, som hiint treaarige Barn med Hr. Ronnes smukt indbundne Bønebog, endstjøndt dog denne egentlig er for Børn, ligesom hine for Bønder, — Fædrelandets Fader skulde endnu enten Selv have ladet fredet om disse eller dyrt ladet Freden betale, men han gjorde det ikke, og utallige Frugttræer fandt deres Død; thi visse Mennesker foragte ligesaa meget

de Ting, der kun forskaffer dem en sildigere Nydelse, som de hoiagte alt, hvad de i samme Dieblif kan bruge. Denne Sjællænder kjender derfor endnu end ikke Navnet af Most, hvormed allerede i Aaret 1671 den fynske Bonde gottede sig*), og som endnu giver ham en langt sundere og behageligere Drik end det kræftesvækkende Brændeviin. Endog Madurter kjøber man her af de omreisende vjndstibelige Amagere. Og hvor mange Slags Gavnstræer kunde Bonden ikke, uden synderlig Beføstning, plante i disse Egne, som ere saa rige paa Planteskoler? I Landets ærværdige Lov befales enhver Bonde aarlig at lægge 5 Humlekuler og et vist Antal af andre Træ-Imper; men Bonden trøster sig ved, at Træerne staae i Loven, ligesom hiin glædede sig ved at de undløbne Krebs vare i Brevet. „Bed Elmshorn,“ siger hiin muntre Reiserende**), „saae jeg en Bondekarl, som bar en Hob unge Træer paa Ryggen. Paa mit Spørgmaal om han tjente ved Forstværnenet, svarede han: nei! men jeg vil gifte mig, og her er en Lov i Landet, som paalægger os at plante et Dusin Træer, inden vi maae gaae til Præsten efter Tillysningsfeddel, — og for hver Arving, som vor Herre giver os, maae vi sætte 6 eller 8 Stykker Træer.“ Om dette er rigtigt eller endnu brugeligt, veed jeg ikke; men man finder paa sine Steder i det Holsteenske Lunde ligesaa tactiske, som

Alleer af gevorbne Benner.

*) See Jens Steen Ehesteds: Fyens Berømmelse.

**) Strödda Anmärkn. under en utländsk Resa 1781. p. 13.

Var denne Indretning her paabuden i det mindste ved Indtrædelsen i Egteskabet, vilde ogsaa denne Maade at plante paa være gavnlig for Fædrenelandet, og Evangen velgjørende for Bonden selv, og de nye anlagte Bei-Åleer, som nu daglig omhugges, vilde finde Fred.

— Men jeg gaaer nu videre, og i Anledning af Gangen erindrer jeg mig da Bondens Træskoe; disse, i hvor stor Mængde der end forbruges, blive alle indførte fra andre Provindsfer. Det er ikke her brugeligt, at Landmanden selv bereder Læder; i Henseende til dette og mange andre raae Materialier, da forholder Bonden sig, som Spanieren med sin Uld, han sælger dem for en ringe Gevinst, og kjøber igjen en liden Deel deraf, forarbejdet, for hele Gevinsten og Rentens Rente. Naar Thyboen i de lange Vinterastener sysselfætter sig med at forfærdige sine tofflettede, fem Favne lange Simer, da kjøber man her Tæggegarn pundeviis og Tæggekjepe hundredeviis. Naar hiin anvender Svine- og og andre Haar til Toug, da udstopper den stærke Deconom her med disse sine Sofa-Puder. Den Svagere kaster dem paa Møgdyngen, og af Dvertro ligger den Fattige heller paa Straaesække sin hele Levetid end paa Hønsfjers-Puder. Dverhovedet er Sjællænderen her aldeles ingen Deconom; naar Landmanden paa andre Steder slækker sit Brænd ved Hjælp af Trænoeder, da bruger endog den tiggefærdige her Jern mod Jern i ethvert Tilfælde. Sjællænderen kryber hele Dagen paa sine Knæ for at sauge den Klods, som oprullet paa skraae Blokke, liig Børnens Kjøpheste, kunde langt hastigere overskjæres af staaende Arbeidere. At odelægge Spurve

er ikke Bondens Sag, naar de kun ikke ville ødelægge ham, i det mindste fordrive de ham ofte med sin Baarsæd langt fra Gaarden paa mindre passende Jorde*). Bondens Hustru veed aldeles ikke at benytte sig af Foraarsplanter til Farveri. I Fyen saae man 1795 Rouen Ane Marie Jensdatter af Vester-Skjerninge offentlig belønnet for at have forfærdiget 900 af de maledede og ferniserede Pap-Solhatte, hvormed den fyenste Bondekarl sædvanlig gjør sin Kjæreste den første Præsent; her bruges fremmed Lærred til hvide Dientklæder. Naar Sjællænderinden spinder sine Blaar, kaster hun dem løse paa trearmede Trægastler, Krækker kaldte; hun sparer saaledes Tiden ved at binde dem, men taber den ved at holde dem. Hendes Binding er og indrettet til Tidsspilde: naar andre lade Garnet stedse hvile over venstre Haands Slikkepot, før med Bindestikken at hæve Masketerne op derfra, da kaster hun med den hele høire Haand Masketerne omkring Stikken, hvorved de naturligtviis desuden aldrig kan blive lige jævne. Dog, vilde man saaledes gaae alle Ting igjennem, naar stulde da jeg faae Ende paa at skrive, og andre paa at læse? det vilde for mig blive en analysis infinitorum, og for Dig, min gode Læser! en Fortælling saa lang som fra Hadersleb til Kiel. Nok er det, man seer at det var overmaade nyttigt for Land-Ungdommen, at den tillige blev exerceret i de Ting, som vare gavnlige for Fæ-

*) Det var godt om man endnu havde flere Anviisninger til Spurvesfangst, end dem Præsten Mæraae har givet os i det oconom. Magazin.

drenslandet, ogsaa i Fredens Tid, som dog altid vil blive den længste; thi det er dog fra' de Unge at alt skal tage sin Begyndelse; men saalænge han ikke udri- ves af sin nærværende Cirkel, vil Forbedring finde me- gen Vanskelighed, og ifkun gaae frem med Skildpadde- gang; thi han lever sædvanlig under den gamle Bon- des Dø, og denne er i Henseende hertil ligesaa ube- vægelig, som hans stædige firbenede Følgesvend. Vel har man yperlige Bøger til Landalmuens Oplysning og Cultur, men det gaaer som Forfatteren af Piecen om Ølbrygningen sagde: førend Bonden giver 8 Skil- ling for en Bog, da drikker han hellere suurt Øl sin hele Levetid; og han drikker det saaledes i Sandhed, da Brændeviin har her, ligesom i andre Lande, meget skadet Ølbrygningens Forbedring. Ja! om man endog rækker Bonden saadanne Bøger, da vil det endnu næsten være umueligt for ham, som uerfaren, at gaae frem efter en død Beileder. Der kan jo være smaae Ting, hvilke Stribenten forudsætter som bekjendte, men som maaffee den Uøvede ikke kjender, og da ligger det Hele. Skal Bonden desuden først lære Deconomie efter Bø- ger, da vil han blive ligesaa god Huusfader som en Dagens Donna en god Huusmoder, om end Mama, for at opfylde Moder=Pligt, gav hende endnu Dagen før Brylluppet en Müllers, ja alle Englændernes, ja selv en Apicii Koge= Bage= og Sylte=Bog. Men hvad tør man ikke vente sig af det Classenfte Academie og af Seminariets Lærere, som tillige kunne undervise i Naturlæren, der dog er Grunden til al Deconomie? Ja! kunde den Fordom ifkun hæves, at alt er mistæn-

keligt, hvad som foredrages af dem, der ikke bære Bondens Dragt. Det gaaer med Bonden og Kjøbstædmændene, som med disse sidste indbyrdes: den ene Nabo beleer den anden, fordi denne ikke lever som han, og det ene Menneſte beſtuer det andets Planer med gjensidig Bejamrelſe og Foragt; thi Menneſtet maae ſtaaee paa hvilket Cultur-Trin det vil, ſaa tager det ſtedſe ſine egne Meninger og Indretninger til Maaleſtok for det Fortræffelige; og den velmenende Bondekarl indbyrder Fremmede, ikke paa en Kop, men ligesom han ſelv pleier at faae det, paa en Spølkum Kaffe. I det mindſte har jeg ſtedſe erfaret, at Bønderne indbyrdes trække ligesaa stærkt paa Smilebaandet ad alle Kjøbstædmændenes Planer, ſom den Aſtåiſte krophagede Menighed fordum af den Reifende, ſom Naturen ikke havde begavet med Hage lige ned til Bryſtet, og ſom de ſladansigtede Grønlandere ad Biſkop Egedes Næſe. Jeg troer derfor at det vilde være overmaade gavnligt aarlig ved Belønninger at opmuntre viſe duelige Subjecter af Bondeſtanden til paa nogle Aar at tage Tjeneste i de andre Provindſer, hvor Induſtrien er ſtørre; et Forſlag, ſom jeg med ſaa megen ſtørre Grund nu tør yttre, ſom jeg ſeer, at det og er fremsat af Hr. Wedel i hans med ſaa ſtor Værdom og Flid og Erfaring ſamlede Værk om Landvæſenet, og hvoraf jeg tillige ſlutter, at hans Egn ligeledes maae trænge til Forbedring. Sjællænderen kom jo aldrig ud af Hulen, og han kunde dog iſær trænge til at ryste Muggenheden af ſig. Haandværksmanden har ſtedſe troet, at Lærlingen intet vidſte, uden at have reift, og man ſynes

at troe det samme i Henseende til den Værde, om det er Fordom veed jeg ikke; men hvad Bonden angaaer vilde Nytten ustridig være stor. Thi man sig om Udenlands- og Indenlands-Reiser hvad man vil, saa ere de dog kun især lærerige for Practikere, den theoretiske Videnskabsmand kan vel dog i vore Dage kun i det høieste have den Nytte af sin Ulysiade, at han, som Horats siger, har seet, eller om han er kortsynet, havde kunnet see mange Folkes Byer og Moder, og at han da ikke med andre behøver, som Propertius siger,

pictos ediscere mundos,

det vil sige: gennemreise Mappemonden i Slopok. Men hvor mange nyttige Haandgreb og gode Indretninger vilde Bonden ikke derved komme efter. Da Agerdyrkningsmaaden i enhver af Danmarks smaa Provindser er forskjellig, og hver Maade kan have sine Fordele, vilde den indbyrdes Meddelelse være gavnlig for det Hele. Bonden fik derved Leilighed til at prøve Alt, og naar han kom hjem kunde han friere opgive sig over forudfattede Grillen og vælge det Bedste, og da trænge igjennem dermed, da Bonden ligeledes gjør skrækkelig meget af den, som har reist paa sin Profession. Bondens Selvtænkksomhed, som nu ligger nedgravet under skimlede Fordomme, vilde oplives, og den blive en mægtig Driveffjeder til at sætte baade hans physiske og moraliske Kræfter i Bevægelse. Det var jo dog først Umgang med Fremmede, som dannede hele Nationer, Græker og Romere! Han vilde gavne og elske sit lille Fædreland, og dette vilde igjen blive Grunden til at elske det større. Thi for nærværende Tid er Bon-

dens Patriotisme meget begrændset; endog enhver udenfor hans Amt anseer han med lige saa skjæve Dine, som man paa andre Steder betragter de Fremmede, som dog stedse have været vore Lærere og endnu ere det, og længe vil blive det, og om hvilke den sublime Tacitus nu i en modsat Forstand vilde sige: multum (ut inter Germanos) rationis ac solertix. Bonden seer derfor paa hans Reiser og ved andre Leiligheder nøie efter Couleuren paa hans Medhondes Klæder og især paa hans Capuse, som er det sande Factions Tegner bestemmer hans Villighed eller Uvillighed. Saaledes ere Hætterne paa Hirschholms Amt alle røde, paa Frederiksborg Amt derimod alle hvide, men imellem disse røde og hvide Huer ere Stridighederne ligesaa sædvanlige, som fordem imellem den røde og hvide Rose i England. Man erindre sig alene Feiden paa Kultorvet i Kjøbenhavn, som var saa stor, at den er foreviget ved en Bise trykt i dette Aar.

At Bondens Fædreland er saa lidet, kommer tildeels af hans indstrænkede geographiske Rundskab, som ikke kan udvides, da det er saa sjældent at nogen af disse Indfødninger forlade deres Føde-Egn. Taler man derfor med dem om noget, som har tildraget sig udenfor den magiske Kreds, som begrændser dem, om det end ikke er mange Mile borte, da er dette for ham som om det blev os fortalt fra en anden Verdens Deel. Enhver derfor, som fra hiin Side Roestilbe har nedsat sig iblandt dem, kaldes rigtig en Synderlænder; men er han kommen fra de andre Provindser,

da er han, ligesom alle Fremmede, en Udlænder. Bonden ligner heri Grækerne med deres Hyperboreer, af hvilket ubestemt Navn adskillige, ja selv Plinius den Ældre, har dannet et bestemt Folk, da det dog kun viser, at Grækenland i sin Barndom ikke kjendte Norden høiere op end til Thracien. I dets Bjerge fik derfor Kong Boreas (den personificerte mægtige Nordvind) sit Sæde. Men da Grækerne siden erfarede, at der paa hiin Side Bjergene endnu var Folk oppe, maatte de jo nødvendig give dem Navn af Hyperboreer og med Rundskabernes Udbredelse maatte disse Godtfolk bestandig rykke høiere op. Saaledes vil det og gaae med Bondens Udlændere. Hvad forresten en saadan Hans Udlænder og Peer Synder angaaer, da omgaaes man ham i Begyndelsen med temmelig nordist Kulde og han skal give tilstræffelige Prover paa Broderskab inden man rigtig vil antage ham i Samqvem; thi Bonden er sædvanlig indtaget af den ofte ikke ugrundede Fordom imod ham, at var der noget ved ham, blev han hjemme. Og ofte hæves Fordommen ikke, førend man paa gammel Ridder-Maneer har rakt ham en Staal-Handske; thi hos alle simple Folk er lidt Haarflen Benstabs Bekræftelse; ligesom hos alle forliebte Folk lidt Klammerie skal være Kjærligheds Fornyse. Men for at komme tilbage; denne Uvidenhed om Landene giver ofte Anledning til besynderlige Samtaler; saaledes taler man om hele Riger og Lande i Holsteen, jeg har ofte hørt Bonden sammenblande Jyder med Jøder og Jylland med Jødeland; og da en Bonde engang blev tilspurgt, hvorvidt hans Dvæg maatte gaae i Kværestiden, svarede han,

o! nu kan det gaae over hele Hiropien (Europa). Dog hvad vil man tale herom, i London selv kalder Mængden alt, hvad som ikke er Englænder, Fransos, og — kjendte ifkun den gode Bonde sin egen Jord, da behøver han, ligesaaalidet som den salomonist dydige Hustrue, at vide hvor Landstabet Benu og Koustian og Runseval, Agapien og Bagien og Tunger og Eringsborg ligge i Verden. Men — hiin tyrkiske Raper, som i Middelhavet spurgte en venetiansk Skipper, om ikke Republikken Benedig grændsede til Rusland? jo! svarede denne, paa det Ottomanniske Rige nær. Men dette var og en Tyrk.

Da Bonden seer, som sagt, meget paa det Legemlige, maa man ikke undre sig over, at han gjør sin Bug til en lille Afgud; ja! han giver endog Sjelen sit Sæde i Mave, ligesom den ældre Helmont og alle simple Folk, thi han boer endnu for høit i det tempererte Clima til at lade den synke dybere. I Italien begynder den først, som Prof. Zecchini*) siger, at boe i de galante Regioner, og det kuns endda hos Kjønnen. Paa hiin Afguds Altar offerer han derfor i Følge den nordiske Philosophie jevnlige og store Mad-offere. Jeg vil ikke sige udsøgte, thi disse faldt kun i den finere Verdens Løb, og Bonden siger selv, det er kun Papiirs-Folk, som skal have Persille-Ketter, men hvad der mangler dem i Godhed, det opretter han ved deres Storhed. Det er stedse anseet som en Slam for en Huusfader af denne Stand, naar Folket

*) Della Dialettica delle donne.

skal kunne spise reent op, og man siger for et Ord-
 sprog: det er ikke godt, hvor man skal strabe Fadet;
 men til Lykke for os møder dette omen aldrig nogen,
 thi sædvanlig hører man, førend dette indtræffer, et lille
 Echo e regione epigastrica, som erindrer os om at
 slikke Skeen og putte Kniven i Lommen. Jeg har ofte
 forundret mig over, hvor det er mueligt, at det men-
 neskelige Liv kan rumme saameget*), og rumme det
 uden at udspiles til en viensynlig Bidde, hvilket dog
 ikke skeer; thi vi er stedse de samme, og vi blive heller
 ikke fede, thi i hvor meget og hvor ofte vi end spise,
 saa see vi dog bestandig ud som Pharaos syv magre
 Kæer, endog da de havde ædt de fede. Det maa alt-
 laa være en Følge af Umaadeligheden; thi skulde og
 Landsbye=Maven rigtig kunde fordsie det, som i Som-
 merdagene indlosses først af Ost og Brød og Bræn-
 deviin til Frokost, dernæst af Silb og Søbemad til
 Dobre, da af Ost og Brød og Brændeviin til Halgen
 (Halvgaaen) Middag, siden af Søbemad til Middag
 og atter af Smørrebrød og Brændeviin til Middagen
 og endelig af Søbemad til Madvere og det alt efter
 Solsst Bægt, da maatte jo Fordsielses=Kedstaberne
 stedse være i samme Bevægelse som Veirmøllen i Storm.
 Men hvo tør tale til Bonden om Maadelighed? han
 vilde da strax gjøre megen Dphævelse, fordi man ikke
 engang vilde unde ham saameget, som han kan æde,
 og for at unde ham dette, maa Høsbonden beløbe

*) Bonden selv synes ikke at kunne forklare dette paa anden
 Maade, end ved at tage Bryttet med, som han derfor
 altid kalder Brødkisten.

sig paa Spiser, der gjøre ham uskiftet baade til at tænke og til at arbejde; thi ellers vilde han endnu haftigere faae Actæons Skjæbne. Aarsagen til denne store Graadighed troede jeg i Begyndelsen var Bondens stærkere Legemsarbeide, men det er ikke den eneste; thi jeg har kjendt dem, som arbejde kun saare lidet, ja endog Børn, som kunde holde Skee om Skee med Pundtærsker, og han er dog, endog hos Bonden selv, et Exempel paa en vnskelig Appetit. Det er heller ikke den grovere Føde, som gjør Mennesket mere grovtærende; thi man har Exempler paa dem, som ved Omflytning til finere Kost endnu ere blevne de samme. Det maa da især være Vanen. Den menneskelige Bom, siger Journalisten af Urffstädt, kan vænnes til en uhyre Udvidelse; og dette skeer hos Landmanden fra den første Ungdom af; thi sjelden seer man Børnene uden at have Mundgværnen i Bevægelse; den synes kun egentlig at staae stille imedens de sove; thi sædvanlig faae de paa Sengen deres sidste Stykke Smørrebrød efter den første Aftensøvn, og det første efter deres sidste Morgensøvn. For det meste falder og deres Gang meget iblandt de Skabninger, som man gjerne vnsfer altid at ville æde, og som for det meste opfylder vort Ønske, og Barnet bliver da formedelst Ideassociationen, om jeg saa maa kalde det, et evigtyggende Væsen. Naar Ungdommen siden træder ud iblandt Fremmede, tjener den altid paa Husbondens Kost, og fordi den da strax kommer i en Cirkel af Mennesker, som gjøre Spiselysten til Diemed per eminentiam, danner den sig naturligviis efter disse. Jeg har derfor kjendt Former, som

endog efter de overflødige Ketter have forsynet sig med et vægtigt Brødstykke, for ved Madens Synkning at kunne stedse holde den samme Høide. Dette er især Tilfældet, hvor man nyder Rugbrødet ublandet, som da spises af Folkene med samme Appetit, som Rager af Barnet. For den menneskelige Graadigheds Skyld blander derfor Huusbonden her paa de fleste Steder Bygmeel i Brødet; thi da skal det bedre kunne imodstaae Forgjængeligheden. Saaledes æder man tidlig her paa Landet Forstanden herunder, og jo dummere vi blive, desto mere æde vi, og jo mere vi æde, desto dummere blive vi, saa at vi tilsidst ikke kan blive stort andet end gaaende Madskabe; thi igjennem alle de forrige Aarhundreder blev jo en tom Mave anseet som det fornemste Middel til at blive et tænkende Hoved, og hvor mange af de gamle Philosopher have ikke tilskultet sig deres snurrige Ideer? Endog John Law fandt Afhold fra Spise saa gavnlig, at han i sine yngre Aar ikke nød andet end lidt Hønseskjød, for at have sine Tanker ved Kortene.

Hos Bonden derimod seer man tusinde Undtagelser fra alle diætetiske Systemer. De Spiser, som ere lette og fordøielige, foragter Landmanden; han fordrer alt hvad der, som han siger, kan ligge haardt i Maven. Om de menneskelige Indvolde i deres Sundheds Stand kan kræve dette for Barighedens Skyld, eller for at søndergnide det øvrige usfordøiede, overlader jeg Kjendere at bedømme; men i denne sidste Hensigt æde jo Fuglene Steen, ja Strudsen endog Jern, og i hiin Torst fandt jeg ikke alene en Flynder, men ved Siderne

af den 4 hele Krabber — ventelig som Møllestene — men her kjende vi intet haardere end Brodet; Bonden nyder det derfor bestandig, endog til hans Grødsøbe. Ja, I Herrer Salernitaner! kommer til Bonden og lære ham:

Ex magna coena stomacho fit maxima poena, og han vil trække paa sine Skuldre og sige, som sædvanlig: De Hvilærde prente altid saa meget. Her indtage Pigerne sædvanlig et Fad fuldt Søbemad i det Nieblif, da de vil gaae til Nattehvile, og det paa Grund af den meget rimelige Slutning: hvad man spiser om Dagen, løber man bort, men det sidste Maaltid giver Kræfter. Og hvorledes, sagde hiin Karl, vilde jeg kunde sove, dersom jeg ikke i Forveien havde faaet min gode Nader? og jeg saae ofte Karle og Dreng, stoppede endog til Nebbet, at hvile ligesaa sødt, som Rutulerne, da Nisus og Euryalus hoppede over een efter den anden af dem; toto proslabant pectore somnum. Man seer altsaa, at Verden beherskes af Indbildninger. Men, spurgte jeg engang saadanne, drømme I ikke meget om Ratten? Nei! svarede disse, uden vi have seet nogle Loier om Dagen, som igjen kan falde os ind om Ratten: Noget som, efter Hippocrates og Rimelighed, er et Kjendetegn paa en fortrinlig god Legems-Sundhed. Altsaa kan enten deres Organer endnu fuldkommen hvile (ifald dette er mueligt), eller om de ikke alle hvile, da er dog det Øglespil, som Phantasien driver med disse, endnu ikke ubehageligt. Atter en Undtagelse i Diætetikens Grammatik. Ja! hvad er al Diætetik? Sanctorius i hans statistiske Læge-

kunst vil, at man fra Bjelken i sin Stue skal hænge paa en Bismerkrog, imedens man spiser, og holde Die med Loddet, at man ikke æder sig ud af Ligevægten. Bonden holder kun Die med Fadene og „æder mens han aarter.“ Om det første er Diet, veed jeg ikke, men at det Sidste maa være det, slutter jeg af Bondens Sundhed og langvarige Levetid, da en Keiser Maximilian, der endnu næsten kunde see det 70 Aar gamle Barn grædende at faae Hug af Faderen, fordi det Lod Bedstefaderen falde. Dog — maastee kan Banen gjøre begge hine Contraster gavnlige for Mennesket; thi Cornaro sultede sig gammel og Drackenbergs svirede sig ældre*).

Men ligesom enhver Umaadelighed slaar Mennesket med sine egne Baaben, saa gaaer det og her. Pleier Bonden ikke til den ordentlig bestemte Tid denne hans Afgud, da erklærer den ham strax Krig og den tager ikke imod nogen Capitulation; un ventre assamé n'a point d'oreille. Kort sagt, den bliver en Tyran, og Bonden, som føler dens Svøbe, bliver modløs og i samme elendige Lune, som Drankeren, naar han er ædru; thi hans Mave-Nerver, som da ikke paa behørig Maade kan afficeres, pine ham, og han er for sund til at gjemme en Sliim i sine Indvolde, som kunde berolige dem. Der er derfor neppe noget Menneske, som mindre kan taale Sult, end den stærke Bonde, og fra denne Side betragtet, anseer jeg ham kun for en maadelig Kriger. Dog, her taler jeg kun om Bonden i

*) Den første blev 101 og den sidste 146 Aar gammel.

hans daglige Virkefreds. Er han altsaa om Sommeren paa Marken alt for langt fra Magasinet, da falder det ham ofte besværligt at holde ud fra Maaltid til Maaltid. Hans Mave hænger da strax, som det hedder, ved Rygbenet. Samtalen dreies nu bestandig til Klokkeslettet, og dette ved sædvanlig enhver Bonde ligesaa noie at bestemme, som den Stadsbetjent, der hos de ældste Romere maatte efter Solen, i Mangel af Uhre, raabe til Folket, naar det var Middag eller Aften. Bonden seer og op efter Solen; kan Huen derved falde ham bag af Hovedet, da er det Middag; han maaler sin Skygge; kan han spænde den med et Skridt, da har hans Mave gyldig Marsfag til at brumme; er Bonden saa nær ved Taarnet, at han kan høre Tiden tale, da lytter han idelig efter den, og denne maa atter lystre den mægtige Bug; thi som oftest gaaer Landsbye-klokkeren, ligesom Bondens Forbøielseskraft, for hastig. Bonden retter sig heri efter det baselste Kirkemødes Beslutning; thi efter Hofraad Meiners og Fleres Beretning skal det have været de høilærde Fædre, som i Basel have sat Uhret en heel Time foran Tiden, ligesom her endnu er brugeligt, for tidligere at komme til Bords, endstjøndt jeg ikke er af hiin store Mand's Mening; snarere troer jeg, at saavel de baselste Fædre, som Bonden, kan have en philosophisk Grund for sig, thi under tvende Omstændigheder forekommer Tiden lang for Mennesket: enten naar man har ubehagelige Forretninger, eller og, som just hos begge er Tilfældet, naar man i en Studs udretter mange gode Ting.

Den eneste Punkt, hvori jeg har fundet Bonden

at holde Diæt, og det en fin Diæt, er i Henseende til den her i Landet saakaldte Skorpe (Brødringen). Den gaaer Bonden meget nødig til at spise; maastee han frygter for galdeagtige Sygdomme, ifølge Verset:

Non comedas crustam, choleram quia gignit
adustam.

Nok er det, han skjærer den stedse meget forsigtig fra Krummen, eller rettere, han æder Krummen ud. Maa-
stee kan den Fattige lade den glide med, men da skal han ogsaa være meget fattig, og om dem tales ikke her. Naar man vil bedømme et Folk, da maa man betragte dem, som nogenledes leve i Friheds- og Balmagts-
Standen. Thi ligesom Mennesket, naar det har Mag-
ten i Hænderne, viser sig ganske forskjelligt fra det, som det var under Jidsfrænkelsen, saaledes er det og et i Overflødhedsdagene og et andet, naar det under-
kues af Fattigdom. Jeg har kjendt mange af denne Stand, som neppe kunde erhverve sig selv det nødors-
tige Brød, men som dog, efter et Par Ugers Ophold i Huse, hvor de fandt det overflødigt, kunde med Eige-
gylbighed henkaste Brødstorpen, som noget, der ifkun var for Svinetønden. Saalidet seer det dyriske Men-
neske enten tilbage paa det Forbigangne eller ud til det Tilkommende; — den lave Pøbel kaster under Maal-
tiden Brødet paa Gulvet, den Høie i Hovedet paa hinanden.

Af Kjøbvarer er intet Bonden kjærere end Flæsk, dette kalder han fortrinlig: Svul, og han elsker det saa lidensfabelig, at han kunde spise endog det geile Spek, ligesom Tartaren de hele Klumper Talg, til hvert

Maaltid uden at kjedes derved. Naar han derfor skal beskrive os en Mand, som nyder Livets høieste Gode, da maae det være den, som lever af Flæsk og Brændeviin. Denne overveiende Flæskeappetit er ligesaa gammel, som det danske Folk selv. Efter Westenrieders Beretning*) anpriste Tydsterne endnu i Middelalderen Flæsket endog som et Helbredelses-Middel. Vore Forfædre satte endog deri det tilkommende Livs Lyksalighed; og at tænke sig en Himmel uden Flæsk, var ligesaa umueligt for dem, som i Begyndelsen for Grønlænderne at forestille sig en Himmel uden Sælhund. Naat de her havde slaaet hinanden ihjel, da skulde de hisset hos Odin i Valhalla drikke Mjød i Mangel af Brændeviin, og spise Flæsk af Soen Serimner, som havde den gode Egenstabskab, at den var uopædelig; i hvor meget man end star bort af Flæsket, saa vorte det dog strax ud igjen, ligesom Leveren paa den arme Prometheus. Og denne besynderlige Udødelighed var jo paa en vis Maade nødvendig, isald Odins Bolig ikke skulde blive altfor fuld af Sviin. Den londonste Brændeviinsbrænder Joseph Mawbey havde nok i sin Tid det smukkeste Svine-Menagerie som fandtes i hele Europa, thi som den troværdige Stribent Pennant beretter, kunde man daglig høre to tusinde af denne Slægt grynte i hans Gaard; men hvad vilde endnu dette forslaae for de Odinske Helte? Dog man kan ikke undre sig over, at de Gamle gjorde meget af Svinet.

Selv en Minerva skylder det

Alt sit Latin (om man forstaaer hiint Ordsprog ret)**)

*) Hist. Calendar 1791. p. 168.

***) Sus docet Minervam.

Ja derfor svøbtes og al gammel Biisdom ind
Saa smukt i Svinekind.

Af Havets talrige Brimmel elster min Helt især Silde og Klippfiske, men denne sidste nyder han kun ved festlige Leiligheder, derimod faaer hvert Lem i Bondens Familje daglig til sin Dags een Silde, som maa være kogt. Det er nok en Bedtægt fra de Tider, da Sildefangsten her paa vore Kyster var hyppigere end nu; thi i vore Dage, da Bonden sædvanlig selv maa kjøbe dette Slags Suul saltet (i en dobbelt Forstand) hos de Handlende, fordi man her har kano-neret Silde over til de Svenske Kyster, hvor man paa visse Tider har større Respect for den, end for hele Commandantsskaber*), falder denne Spise ham ikke let, naar hans daglige Huusholdning er stor. Men i Almindelighed nyder Bondens Lynde kun Silde til dette ene Maaltid, og imod deres Villie kun een af Gangen, fordi Overflødigheden af denne Spise fordem ligeledes har gjort dette til en Bedtægt, som nu ligesaa punktlig efterleves, som hiint Edict i Hamburg, hvorved det forbydes Husbonden at give hans Folk Lax mere end to Gange om Ugen.

Dog nær havde jeg forglemt een Ret, der er ligesaa stor en Delicatesse for Bonden, som Blodspiser**), hvilke man her for Mængdens Skyld tager i

*) See: Min Son på Galeian. p. 11.

**) Nordboerne her ere overmaade meget for Blodspiser, maastee Climaten og deres eget Blods Fortyndelse udfordrer denne og andre fede Spiser, thi de russiske Akademiker ansee det, som den eneste Aarsag, hvorfor deres

Larme og Bomme og Raalblade og Poser, ja jeg troer i Støvleffaster, om man kunde undvære dem, og denne Ret er Syltemelken. Den Fattige kjerter Smør af sin Faaremælk, men den Rigere nedlægger den fra en Tid til en anden med nogle af de groveste Specerier og lidet Salt, som undertiden ved den daglige Dmrvoren iblandes for at hindre den alt for stærke Gjæring. Tartarerne lave omtrent paa samme Maade deres Roumif af Hoppemælk, hvorom Dr. J. Grive har handlet i 1 Bind af de Edinburgske Transactions, hvor han tillige anpriser den, som helbredende i Nervesvækkelser og Læringsfygdomme; maaskee vilde vores Faaremælk ogsaa i denne Henseende være gavnlig, den kunde da faaes lettere og paa denne Maade til mere vedholdende Brug, end den nu anpriste Gedemælk. Men dette var jo atter en Episode. — Naar da omsider Vinteren kommer, for, som Bonden siger, at spørge hvad Sommeren har fortjent, da maa ogsaa denne Liv-Ret frem, som nu er bleven ligesaa tyk som en Bondevelling. Sædvanlig bypper man den op paa Brød, og den forstaaer især at spise Syltemælk, som kan bjerger den største Føring til Munden; men man vilde endnu bedre forstaae

Landsmænd kan ubholde Nova Semblas Winterkulde, at disse der, ligesom Samojeberne, drikke det friske Kendsbyrs-Blob. Dette gjør vel ikke vore Antibartholiner, men dog lade de Dyrets friske Blob strømme ud paa Grynene, og inden Aften ere bets Larme vendte, og Gaardens Folk sædvanlig halvbede af Pølseæden. Men i gamle Dage havde man jo intet rarere at offre Gubberne, end Blob, og det af Mennsker.

Kunsten, om Naturen havde givet os en Mund til hver Haand. Det smager just ikke godt, men om Smagen lader sig jo ikke disputere. Bondens Smag er desuden ogsaa ganske forskjellig fra Kjøbstædsfolkens; hvad disse kalde godt, det vilde han forlade, jeg troer om det endog var en Skilpadde-Ret, og hellere gaar hans arrigste Fjende, Hungeren, imøde, hvilket jeg mere end eengang har erfaret. Men i de Tilfælde, hvor Moraliteten ikke lider derved, er det vist nok en stor Lykke for Mennesket, især det grovtærende Menneske, at Banen har saa mægtig en Indflydelse paa Smagen.

Naar man vil tale med Bonden, saaledes at han skal forstaae det, da maa man bruge saa og bestemte Udtryk. Han er en ligesaa stor Hader af Hoffligheds Omsvøb, som Tacitus af Hykleri. Taler man i den belevne Mands Tone med ham, da enten fatter han det ikke, eller og han frygter for Baghold. Spøg maa man ikke tale i Bondens Nærværelse, uden det er meget haandgribeligt, thi ellers virker strax hans Mistænkelighed imod det cultiveerte Menneske dette, at han hentyder endog de ustyldigste Ting paa sig selv. Det Mørke, hvori han vandrer, tillader ham ikke at opfangne de Lysstraaler, som hans opklarede Medmenneske kaster fra sig. Overhovedet, han forstaaer ikke andre Vittigheder, end de, som den finere Verden kalder Grovheder. Og hvor er det og mueligt? hvad er Vittighed andet end en Færdighed hos Sjelen i at finde Lighed imellem de Ting, som synes forskellige, og Contraster imellem de Ting som synes lige? men hvorledes vil han hastig kunde føle disse Ligheder og

Forffjelligheder, han som ikke har vant sig til at tænke over Tingenes Charakterer og deres indbyrdes Forhold? Han leer derfor ikke meget, eller naar han leer, da er det ofte over saadanne Ting, hvorved den Wise næsten kunde græde. Thi Bonden har endnu ikke bragt det saavidt som mangan een, der stedse leer, fordi han troer at finde Ligheder og Uligheder allevegne, endog hvor der ingen er, og som just ved sin megen Latter viser, at han er en Løsse.

Da Bonden altsaa selv ligesom hele Mængden er Contrast imod alt det, som kaldes Genie, undrer jeg mig ikke over, at Horatius kan sige *odi profanum vulgus, malignum sperno vulgus*, og at Epikur, og efter ham Seneca betjender: jeg har aldrig søgt at behage Mængden, thi hvad jeg veed, staaer ikke den an, og hvad den agter høit, forstaaer jeg ikke. Men de ere dog begge til, baade Geniet, som ifkun vilde blive mat uden Mængdens stærke Arme, og det grovere Menneske, der ikke kan være Genie, fordi det da ikke var stærkt. Jeg troer og det bliver en Sandhed, hvad hiin ulykkelige Digter siger, at det maadelige Hoved er en langt bedre Deel baade af det politiske og vidensabelige og konstrige Hele, end Geniet; thi Geniet vil stedse byde og ikke boie Raffen under Andres Indretning. En Stat derfor af lutter baade virkelige og indbildte Genier, vilde have lutter Konger og intet Folk; men det skal ikke være godt, hvor man har mange Konger, det sagde allerede Homer, og hiint sagde en Mand, som i sine Belmagts Dage elskede sit eget bitte Jeg saa høit, at jeg troer han ikke skulde have anseet det

for at have været for meget, om man brændte Bondens landsfalgige Hytte blot for at lave ham et blodsødet Æg.

Det er ellers beklageligt, at Bonden endnu ikke har bragt det saa vidt i Oplysning, at han kan taale jevnlig Dmgang med det opklarede Menneſte, og selv dette er en mægtig Hindring for hans eget Fremſkridt til Cultur; thi taler man ofte med ham, da taber han tilfødt, jeg vil ikke ſige, al Ægt, men han ſætter endog al Belanſtændighed tilſide; han bliver det han er, Bونده. Det er derfor lettere ſkrevet, end det lader ſig udøve, hvad man fordrer af Folkelæreren, at han ved jevnlig Dmgang ſkal ſøge at bibringe Bonden Klogskab og Sædelighed. Skal han agtes af ham, ſom Lærer og Fader, da maa han paatage ſig et Væſen, ſom ikke behager Bonden, og denne ſkyer da hans Dmgang; behandler han ham ſom Ven, da ſtaaer han Fare for at tabe den Anſeelse, ſom ſkulde give hans Ord Vægt, og Bonden hører ham ikke mere, og med dette taber Religionen. Den Viſe maa derfor ſtedſe holde dette Barn i en vis Afſtand fra ſig; gjør han ikke dette, da roſer Bonden ham vel ſom en gemeen Mand, ifald han er giot, eller, er han det ikke, da ſom en gemeen Karl (thi ſom det er Opdragelſen der gjør Menneſtet til Menneſte, ſaa er det og i Bondens Sprog kun Mandinden, ſom gjør den Stärkere til Mand), men følgerne viſe, at han har mere tabt end vundet. Friheden var ſelv igjennem alle Aarhundreder ſtabelig for Foll, ſom ikke vare vante dertil.

Ligeſom Bondens Sæder og Levemaade er for-

skjellig fra Kjøbstædmandens, saa er og hans Sprog det i mange Dele, og jeg er forsikkert paa, at Kjøbenhavneren ikke stedse skulde forstaae Bonden, naar han længe talte med ham. Han bruger mangfoldige gamle Ord og hvor vi have naturaliseret fremmede, der veed han endnu at tilkjendegive sine Tanker ret godt ved gamle naive Udtryk. Ved mange af de Ord, som vi bruge, forbinder han ganske andre Begreber, og vi ved de, han bruge, og dette vilde ofte give Anledning til Mistydning. Han tager overhovedet alle Ord i deres oprindelige Bemærkelse. Saaledes f. E. hedte det om hiin omstreifende Judsenmager, at han forstod alle de Tungemaal, som til var: thi han kunde gale som en Hane, gnægge som et Føl, brøle som en Tyr og miaue som en Kat. Ja! sagde derfor en gammel Bonde, saadan en Karl fortjente at være paa — Kunstammeret. En anden Gang afbrød en Arbeidsmand pludselig sin Gjerning, for med megen Alvorlighed at spørge mig; hvad dog det var, som Folk kaldte den sorte Skole. D! svarede jeg, der lærer man Latin; jeg har selv engang gaaet i den. Vor Herre bevare os for saadant Latin, siger han, der har jo Folk med bare Djævelen at bestille; og jeg forstod ham nu. Da jeg engang spurgte en Bonde, om de i hans Egn tillod Svinene at gaae paa Rugageren om Efteraaret, og han strax benegtede dette, siger jeg: See! saa vaage I dog derover! men endog denne Trope bragte ham ud af Meningen, og han igjentog da: Nei! der vaager saa gon aldrig nogen. Dgsaa vilde man

have gjort hiin Karl, om hvilken hans Kammerat fortalte, at han nu havde meget god Levemaade, stor Uret, ifald man her ved Levemaade havde forstaaet Cultur i Forstand og Sæder. Nei! Karlen kan endnu være den Samme og dog have den bedste Levemaade, naar han blot faaer flere Maaltider om Dagen, mere Brændeviin eller blot mere af det bærende Flæsk. Af fremmede Folks Sprog synes han alene at have laant nogle Udtryk af de Svenske; men hvo vil undre sig over det, da disse Nabo-Ryfter saalænge stode under een Krone, og da Overgangen fra det ene af disse Folk til det andet er endnu saa hyppig, saa det maa skee er vanskeligt at sige, hvo her gjorde Udlaanet. Hvad ubeslægtede Sprog angaaer, da giver Bonden ifkun overmaade saa Ord lige Rettighed med hans egne, og disse maae endda i Forveien trækkes over en dansk Læst, som, at jeg atter skal anføre et Exempel, Ordet Twistion, et Udtryk, som overalt i disse Egne bruges istedetfor Stridighed, Disput; men viensynligt er det dannet af Ordene Twistighed og Dvæstion, og hvorledes? per apocopen, aphæresin og synæresin; saamange grammatikalste Figurer maa den gode Bonde her bringe i Bevægelse for at sætte et dansk Hoved paa en fransk Hale, og har han da ikke Marsag til at frygte for det Fremmede! Men i Valget af sine Udtryk er Bonden langt fra ikke delikat; han benævner gjerne enhver Ting efter sin egen Charakter. Sædvanlig ligger hans Hjerte aabent for enhver, ligesom den udstrakte rolige Søe, og saaledes ogsaa hans Ideer. Men heri maa man undskyldte Bonden, thi hos ham er Følelsen af Skam

ikke saa forfinet, som hos os, hvor den er gaaet over til Miner, endog til Stillinger, ja! i saa høi en Grad til simple Udtryk, at man neppe tør nævne, uden med Respect at sige, Stidenstrædet. Saavidt har Bonden ikke drevet det; men alt dette er jo noget ganske relativt. Vi tør end ikke benævne Utsi med sit egentlige Navn, men Chineseerne aad det endog i Lord Marcartneys Nærværelse, som en stor Delicatesse. Overhovedet: hos den poleerte Verden er alt poleert, hos Barbarer er alt barbarisk; enten følge de Naturen ligefrem, eller og overdrive de alt til det Urimelige; de kjæbde ikke Middelveien. Gotheerne vare Barbarer i deres Sæder, og de vare det endog i deres Bygningskunst; Scholastikerne i deres Ideer og ligesaa i deres Sprog, og de ældgamle nordiske Digtere robe ganske godt deres Aarhundrede, thi deres Billeder ere valgte med gammel nordisk Forvoenhed, og de passe sig sædvanlig ligesaa godt til den betegnede Gjenstand, som hos hiin sildigere Digter Solen og et Stykke Smørrebrød. Men i Henseende til Sprogets Blufærdighed, var jo endog hos de cultiveerte Romere Smagen endnu heel raag; det undrer mig derfor, at visse Forfattere saa meget kan ivre imod endog langt ældre Stribentere, fordi de ikke have skrevet i vore Dages Tone; og Stoikerne —! hvis Philosophie dog saa meget yndes, med eet Ord, Bonden er en Stoiker i sin Tale; men det bliver endnu et Spørgsmaal, enten de nøgne eller de maskerede Udtryk skade meest. I Bondens Kreds synes hiin Stoicisme blot at forstaaes, eller i det høieste at bestyrte.

Allegorien derimod ligner et behageligt Object, som ligger skjult under et Transparent, der virker langsom-
sommere og heftigere paa Indbildningskraften, og de
indhyllede Ord ere maastee ligesaa farlige for Dret,
som hiin blot i Flor indhyllede Venus var det for
Diet. Bonden bruger og i sin Tale jævnlig Ord-
sprog; man kan derfor undertiden høre ham sanchoyan-
sere baade i Øster og Vester. Denne Maade at ud-
trykke sig paa, var i de ældste Tider meget almindelig.
Østerlænderne yndede især Tankesprog, og som Folk,
der stedste blive staaende ved alt Gammelt, paa Grund
af deres naturlige Læbhed, som igjen er en Følge af
Climatet, bruge de dem nok endnu meest af alle Na-
tioner. Fra disse gik de over til andre Folkeslægter.
Om de have deres Oprindelse af Mangel paa sam-
menhængende Systemer i Moralen, hvilket Fölig mener
i hans Culturgeschichte der Menschheit 1 p. 321, eller
om de grunde sig paa noiere Kundskab om det raa
Menneske og dets snevre Fattesvne, veed jeg ikke, men
saameget seer man, at de Gamles Ethik bestod i lutter
fragmentariske Sætninger. Saadanne Gnomer vidste
Alderdømmens Vise- at indklæde i en behagelig Dragt.
De overtraf disse Sjælens Sundheds-Piller med Guld,
ligesom Apothekeren sine, for desto bedre at liste dem
ind i Menneskets Forstand; og de opnaaede deres Hen-
sigt; thi de bleve omsider Folkemoral. At den gnomiske
Læremaade ogsaa har været den herskende i Christendom-
mens første Epoke, seer man af Athanasius, som beret-
ter, at Syrach's Visdom blev overalt lagt til Grund
ved Cathedumenernes Underviisning af Cathedeterne,

en Omstændighed, som tillige viser os, hvorfor dette Alderdommens Verk er rigere paa Gloser og Interpolationer, end ethvert andet; fordi enhver Cathedret lagde en Skjerv til af sit eget. I det N. T. forekomme og Tankesprog hyppig, ja selv de ti Buds Ord synes at have været Gnomer; de udmærke sig blot fra de følgende ved deres store Simplicitet, som rober deres høie Alderdom og det Folks Naahed, til hvilket de først bleve givne. Og saa vore Førfædre have agtet saadanne Maximer høit, som sees af Saro, der jevnlig lægger dem sneseviis i hans Heltes Munde; og hvad Under! da den blev anseet for den Bifeste, som kunde opregne de fleste. Hos Almuesmanden bleve de Ordsprog, og fra Talen gif de over til Sæderne. De gjaldt hos dem som politiske, moralske og oeconomiske Love. Man maae og tilstaae, at disse Ordsprog netop forene alt det hos sig, som behager den Gensfoldige. Deres Indklædning er ofte billedlig, og den er i Sammenligning med de abstracte almindelige Udtryk, hvad den analytiske Læremaade er imod den syntetiske. De ere korte, at den mindre Dplyste let kan overse dem, og det findrige, som han nu engang har forsvøiet, bidrager til at de fæstes paa Hukommelsen. De bleve endnu langt ned i det forrige Aarhundrede hyppig brugte i alt offentligt Foredrag; hvorfor og Peder Syv anbefaler sine Ordsprog til de Candidater, som ville danne sig til Prædikestolen. Men da Bonden endnu er et heelt Seculum bag efter hele den øvrige Verden, kan man ikke undre sig over, at han ogsaa herudi er gammel, saa at disse Maximer i tusinde Tilfælde bestemme hans

Tænke- og Handle-Maade. Kun Skade, at de vittige Laster og have her udstrøet deres Klinte iblandt Hveden*), saa at mange af P. Syvs Ordsprog lede til det Urigtige. Den udbødelige Procantsler Pontoppidan har søgt at afluge dette Ukrud i sin Bog: onde Ordsprog, som fordærve gode Sæder; men dette meget nyttige Skrift er ikke saa almindeligt i Land-Almuens Hænder, som det burde være.

Bonden elsker fortrinlig Poesie. Dette maa vist nok forekomme os besynderligt, at Landmanden, som baade i sit Væsen og i sin Tale er saa jævn og ligefrem, finder Behag i et Sprog, hvor Udtrykkene som oftest ikke ere de egentlige, og hvor Tankerne for Rimets Skyld ikke stedse kan følge paa hinanden i den strængeste Orden, og som altsaa synes at have forladt den simple Natur; men det er dog saa, og Bonden har dette tilfælles med alle Alderdommens Folk, som heri elskede det Svulstige. Poesien er derfor langt ældre end Prosa; man kjender noie den Tidspunkt, da baade Græker og Romere begyndte at skrive Prosa, men Poesiens Epoche taber sig i de ældste Tiders Mørke. Endog de første Capitler i Mose Bøger ere poetiske Fragmenter. Dog saa vore Eddaer ere unægtelig Poesie eller farceret Poesie; dens bjergagtige Metaphorer og dens himmelhøie Bombasterie, røbe blot en ophidset Indbildningskraft og en raae Tidsalder, som overdriver alt. Freming*) mener og at Menneffenes første Benligheds-

*) See Rhf. Suhms Skilderie af Verden II. p. 34, og Proft Haffe hist og her i Almues-Læseren.

***) Unterf. üb. d. Mensch. II., 162.

Sprog har været mere Sang end Tale. Cook fortæller om Indbyggerne paa ny Seeland, at de sang deres Forfædres Bedrifter ud, og (siger Kraft) *) „skal man slutte sig til de ældste Tidens Poesie af den, som de Vilde endnu bruge, da haver den ikke været andet end en ligefrem Fortælling af hvad man tænkte, som blev sjunget ud med en vis Melodie,“ jo mindre et Folk derfor er rykket frem fra sit Barbarie, desto mere syngende er deres Udtale. Men Talens Sang knyttede snart Stilens Baand. Førend de gamle Folkeslag endnu havde bragt det saavidt, at de kunde læse Skrift, maatte de og indprænte alt paa Hukommelsen, baade hvad deres Love og Religion og Folkehistorie angik. Men for at dette desto bedre kunde opnaaes, valgte man Poesien, da deels det sublime i Udtrykkene hidrog til at anspænde deres Opmærksomhed, Billederne til at pirre Imaginationen, og Stilens Baand bandt det til Hukommelsen. Derfor lærte og Børnene hos de ældste Eretenser baade deres Love, deres Gudsange og Heltebedrifter paa Vers. Bonden, som ikke har megen Tid at anvende paa Læsning, vil og gjerne beholde det han eengang har lært, ja endog Udtrykkene, for i paakommende Tilfælde at kunne meddele sine Brødre det, da han saa faaer Navn af en vellærd Mand; han vælger derfor helst den bundne Stil. Saaledes har jeg ofte hørt ham under sit Arbejde at declamere hele Rjempeviser, hvilke han meget agter, men især den Romance som Bonden kalder Skjøn Valborgs Vise, og

*) Om de Vilde, p. 315.

vi Axel Thorsens; ligeledes Kong Arthurs Bise. Og selv Anholterne elste meget Peder Paars. De fleste af de opbyggelige Psalmer kjender Bonden og Ord til andet. Det var derfor godt om den luttrede Christendoms-Lære var affattet i Sange og leveret Bonden i Hænderne. I Sandhed, han vilde erindre sig disse, naar han havde forglemt alle Systemer.

Da Bonden lever mere affondret fra Folk af fremmede Nationer, end vi, saa maae nødvendig hans Sprog være mindre blandet med fremmede Ord end vort, og dog er hans Sprog ikke fattigere, men han veed ofte meget naivt at udtrykke sig. Saaledes siger han aldrig at reparere sin Gaard, men at hytte paa den. Hvad der hyttes paa Gaarden om Sommeren, forfares om Vinteren. Skal noget istandsættes paa Bogne eller andet, hedder det at lave den Ting. Hans Tingning er vores Accord, og naar vi sige at slutte Accord med nogen, da kalder Bonden det at tinge. At bøde for sig med noget, det er at parere af. Bonden siger ikke at have Uhr i Lommen, men paa Lommen. Saa snart det er mueligt, hedder i Bondens Mund: saasnart der er Redning til. Vil Bonden udtrykke at Sæden paa et Sted er bedre end paa et andet, da siger han: denne raader for den anden; er den overhovedet god, da har man Sæd, som kan drage til. At formaae noget ved Kræfter, kaldes her at magte. At rive en hestelig over, det er at overfuse en med Stjenden. Jeg skal undres paa hvor han er, d. e. jeg gab vidst ic. At enes om en Ting, er at blive forligt om noget. Gaaer noget meget urigtig til, da siger han:

det er ikke ligt noget. Jeg har gaaet længe og traadt, siger Bonden, naar han maa vie. Ved Finants-Sager forbinder Bonden ingen gode Begreber, thi saa ofte han bedrages, siger han strax: jeg er bleven narret ved Finantsferi. At kunne spise meget, hedder her at være storædende eller og at være lovlig til Landen. Som Idiotisme i Bondesproget maa det anmærkes, at Pronomen meget ofte sættes efter Nævneordet, ligesom det var brugeligt i de ældste Tider og Sprog og findes i Sagaer og paa Runestenene. Bonden siger derfor sjælden: hans Kone, men Konen hanses; han siger ikke: det er min Dreng, men Drengen min; ligeledes Færsens, Moersens, Gaardsens, som om han vilde sige Fader sine, ligesom man i Edda finder Hest sine, 2c. Til at benægte bruger Sjællænderen sædvanlig to Negationer, saaledes, at jeg skal anføre et Exempel, sagde en gang en Bonde: han er just ikke saa gesvindt paa Munden intet. En Sprogfeil, som en vis Skolelærer ofte begik, og som hans Disciple imod hans Billie, men efter hans egen Grammatik, tog affirmativ i Anledning af en Eftermiddagsforlov. Alle Verba activa udtaler Bonden passiv, saasnart de staae i enkelte Sætninger, uden at styre nogen Casum, som Hunden bid's o: bider. Tidflen eller Miderne (et Slags meget smaae Myg) stik's, Manden bandes, en Archaismus, som maaskee kan tjene til Oplysning ved D. L. 1—13—18, hvor „reises og fælbes“ ogsaa synes at skulle forståes activ, ligesom forgaaes istedet for forgaaer hos P. Syn p. 502, hvorfor det og især er Bonden, paa hvilken hiin gamle Gaade kan gjøre Indtryk: alting

forgaaes, men aldrig faaer Gaas Træstoe. I de visse Steder, især paa Frederiksborg Amt, er dette ogsaa yndet, at Ungdommen, naar den kan begynde at læse med Forstand, gjerne sætter det istedet for alle de active Verbers r. Ligeledes siger Bonden: hvem eies det, i en activ Bemærkelse; naar han derimod bruger Ordet: eie, da forbinder han det med dat. personæ om at skyldes en noget: jeg eier ham 2 Rdlr. Overhovedet Bonden elsker meget Consonanten s i Enden af Ordene og han bruger det ved de fleste participiale Adjectiva; saaledes siger han bestandig rindendes Vand ligesom i gamle Dage. Ved sammenlignende Sætninger bruger Bonden ikke som vi Adverbiet „end,“ men han siger altid, det er bedre, om det. Hvad som for de andre Ders Bønder er skeet forleden Dag, indtraf for Sjællænderen hiin Dag.

Da jeg her taler om Bondens Dialect, vil jeg endnu tilføie nogle faa Ordsprog, som jeg ikke har kunnet finde hos P. Sny:

Man maa hjælpe sig med Armod, til man faaer
Fattigdom.

Den skal have en lang Madpose, som kan holde en
anden ud. (Om den Pige, som skal oppebie en
Kones Død.)

Han lader Jle gaae til Hvile.

Bil man bygge sit Huus efter hver Mand's Raad,
Saa kommer det kroget til at staae.

Bil han ikke vic, kan han ri'e.

Han har Dagen og Veien for sig.

Dagen er jo aldrig saa lang, at Aftenen er jo
Enden.

Der er ei voren Urt saa stærk,
Som kan fordrive Dødens Bærf. (contra vim
mortis &c.)

Brændeviin for en Skilling til Døvre er fundt,
For en Skilling til Middag gjør intet ondt.

En Klub er bedre end et Hul.

Er det ilde gjort, saa er det vel betalt.

Jeg maa tage af begge Ender paa Brødet. (Naar
den Fattige maa bruge sit Ruugmeel baade
til Grød og Brød.)

Hvo som sover i Høst og Baar,
Maa sove det hele Aar.

En Lille og voven (vaagen)
Er bedre end en Stor og doven.

Synden Sol og Norden=Vind
Det kan bage Hyrens Skind.

Brav Møg i Bongen
Olr Penge i Pongen.

Hvad med Synden kommer, med Sorgen forgaaer,
Uretfærdigheds Guds ikke længe bestaaer.

Den faaer noget, som Gryden rører,
Men den faaer intet, som Ploven kjører.

Man skal sidde sin Ven nær, men man skal ikke sidde
Laaret af ham. (Om ei at være for paatræn-
gende.)

Jeg tørde ikke, siger Bonden, men han har taget
Lorden paa Ryggen.

Var det ikke for et Syns Skyld, var det ligemeget
hvor Dinene var. (Naar man gjør noget for
Stads.)

Man bruger her de besynderligste Lignelser; i
Theocrits Tid sang en Skjæferinde som en Græshoppe,
men i vore Dage som to Orgelværker; en Lignelse, som
atter gaaer løs paa Styrke. Er nogen usjelt klædt,
da hedder det, han er saa nogen at man kan sigte
Meel igjennem ham. Er hans Sæd ikke moden, da
siger han: den er kaalgrøn. Seer han en Feed, da er
denne saa trind, som en stoppet Joersæt; han har da
Hænder saa tykke som Selepunder. Har nogen en stolt
Gang, da hedder det, han gaaer som en Amfis (En-
voyé), formodentlig Polst, da Folk der i det mindste
forhen svinkede som de vare i Rang til. Er en Rone
lidt hastig af sig, da er Bonden strax uforstammet nok
til at ligne hende ved en Brændenælde. Staaer man
kun svagt paa Benene, ei! siger Bonden, han kan falde
over en Hosselort. Naar Bonden taler om noget,
som skal passe, siger han: der skal ikke feile for en
Hegte. Er en Ting skrøbelig, da er den som et gam-
melt Elle-Gjerde. Har nogen guult Haar, da ligner
Bønderne det ikke som de overdaadige Grætere ved
Guldet, hvilket mange af dem aldrig har seet, men
han har et Haar som en Drneklo. Er et Creatur i
god Stand, da hedder det i Bondens Mund, det er saa
feedt, at det er suurt igjen, eller for en Forandring, det er

faa buget som en Flaate (et Slags Drm, hvilke ligesom Igler skal hefte sig ved Hestens Mule). Naar Kjøbstædmanden har Hviden henne, siger Bonden sig at være paa en Halv. Og endnu en snurrig Inpromptu: da en Bonde engang hørte nogle Duer kurre, en Lyd, hvortil man her ikke er vant, udbrod han i Forundring: Jh! det er jo som naar man hører nogen snakke Lydst.

Bondens Dialect er ikke ubehagelig; han taler sit Sprog temmelig reent ud og for det meste overensstemmende med Ordenes Bogstavering. Han udelader hverken saa mange Endeconsonanter, som Fyenboen, der sædvanlig apocoperer og syncoperer Consonanten d, hvilken Sjællænderne, især Fruentimmerne, med en behagelig lespende Tone udtrykke; undertiden udtaler han sit d saa tydeligt, at det nærmer sig til t, som i Ordet: dadle og Gjedde udtales Gætte. Han dræver heller ikke saa meget som Fyenboen eller fordreier Ordernes Udtale saaledes som Jyden. Ikkun i saa Ord udsiger han Vokalerne uegentlig, som for Ex. dem, udtales dom, deres: døres, ude: yde, uede: nøre, Sne: Sna*); han siger aldrig Birthe, men ligesom Englænderen vilde udtale det: Borth; Jens paa visse Steder noget nær det svenske Jøns. En Krage kaldes en Krove (Crow, Engl.) Bondens Dialect helder meget til det bløde, hvorfor han og meget elsker de Bogstaver, som Fibelbrættet kalder flydende; saaledes siger han aldrig Marcen, men gjør det til et Slags diminutiv,

*) See Fort. til P. S. Ordspr. og p. 1.

Marne. Kristen: Kirstne, Poulsen: Poulen, Nielsen: Nielen, Søren: Søvren, Gade=Rjeret: Gade=Rjernet. Ifkun i et Par Ord har jeg hørt Bonden udtale Bokalene e uhyre drævende og disse ere: Hæssel, som her udsiges Hæsel og Hæs: Hæes*). Vil han angive et ubestemt ringe Antal, da siger han ikke som vi, to tre, men tul tre, af det gamle tu. Ligeledes file fem istedet for fire fem.

I mange Ord sætter Bonden Accenten paa ganske andre Stavelsler, end den hele øvrige Verden. Saaledes udtaler han ikke som vi, den sidste Stavelse haardt i Ordet Tobak, men den første. En Anmærkning, som jeg her tilføier for at retfærdiggjøre den store Holberg, som paa adskillige Steder i hans Peder Paars toner dette Ord saaledes. Især maatte det synes støvende paa det Sted i 1ste Bog, hvor han lader hiin Fuldmægtig blandt meget andet ogsaa foreholde sin Principal Hr. Fogden paa Anholt den magelige Lykkelighed, som Freden bragte ham, da hans aarvaagne Hustru saaa stedse kunde være paa Færde

Jer Mad at lave til, jer Tobakspibe stoppe; men dette Tonefald er efter Bondens Talebrug rigtigt, og viser os Holbergs ualmintelige Almuekundskab. Naar Bonden her udtaler Asminderød, da henkastes Tonen blot paa første Stavelse, ligeledes i Ordet Spøgerie og flere. Taler nogen derimod med Bonden om Boghyede, saaledes at han trækker paa den første Sta-

*) En Sædskaf.

velse, da vil han neppe vide, hvad det vil sige, men Boghvedde (penult, long.) kjender han.

Førend jeg forlader dette, maa jeg endnu tale om det man kalder Eder og Banden; de høre unægtelig til denne Artikel, da de i vore Dage ere blot et Slags Figurer i Talen, og endssjøndt de ikke ere Bonden egne, saa vise de dog forsaavidt hans Fremstribt til Cultur, at han og har beriget sit Sprog, thi hos de fleste bestaaer den ene Tredeed af Snakken blot af disse Rundstord, hvorved Mængden baade bekræfter og svækker sin Troværdighed. Dog de bruges ikke alene i bekræftende Tilfælde, men og i tvivlsomme, ved et maaste, et vel, og da ere de blot euphoniske Interjectioner. Men de forlænge jo dog paa en stirlig Maade Discursen, og dette er vel Aarsagen hvorfor den pyntede Pøbel lader denne Ureenlighed saa hyppig udflyde af deres Hjerters Skarnkister; thi da dette Slags Mennesker sædvanlig intet mangler uden Forstand, have de, som Coban Hefs siger*), kun eet af tvende Raar at vælge, enten at tale intet eller at tale dumt; men da dog de fleste gjerne ville altid klause-rere, saa gribe de heller til dette, som dog er bedre end intet. Dgsaa maae man tilstaae, i det mindste hvad Bonden angaaer, at dette grove Skyts er meget brugbart ved den finere Beleiringskunst, og det kan ikke andet være, thi det røber dog stedse et stort Mod, men der er ingen Egenskab, som her gjør stærkere Indtryk paa Rjønnet, end Tapperhed, eller som Bayle kal-

*) Cuncti ignorantes aut nil aut vanà loquuntur.

der det, *Ure*; de tusinde Afverlinger røbe tillige *Bel-talenhed*, ifølge den *Horatistiske Regel*:

Dixeris egregie notum si callida verbum

Reddiderit junctura novum;

og ved disse Talegaver blive mange til store *Machia-veller* i *Eistovskunsten*. Dog den stakkels *Sjællænder* maa flaae sig igjennem som han kan med een *Djævel* ad *Gangen*, og det er intet *Under*, thi da hans *Na-boer* bruge tusinde *Tylte* hvert *Dieblif*, maatte de synes for længe siden at have udtømmet *Deres Hochmøgenhe-deres Nederlande*. *Herudi* er da *Bonden* ganske *moder-niseret*, og endstjøndt han i saa mange andre *Puncter* noie følger *Østerlænderne*, saa har han dog heri forladt dem, da deres *Samtaler* ere endnu ikke pyntede med disse *Blomster*; thi da *Lavernier* med flere *Franstmænd* engang havde skilt *toende Tyrker* fra hinanden, da de sloges udenfor *Constantinopel*, skjendte de endnu dygtig paa hinanden, men af *Mangel* paa *Djævl*e maatte den ene omsider slutte med følgende *Ønske* i *Anledning* af de *Høstaaende*: *Gid din Sjæl faae ligesaa stor Uroe**) i den anden *Verden*, som en *Franstmands Hat* har i denne. *Beviset* er vel noget gammelt, men da man seer at endog *Artusinde* slide *forgjæves* paa *Østerlæn-dernes* baade onde og gode *Baner*, hvad vil da en *Pa-gatelle* af et *Arhundrede* kunne udrette!

Tyverie er en af de *Laster*, som endnu mindst af alle har trængt sig ind i *Landmandens* aabne *Hytte*.

*) Man veed hvor gjerne *Østerlænderne* pleie deres *vis inertie*.

Man finder derfor i nogen Afstand fra Hovedstaden hverken lidenskabelige eller saakaldte dumbristige Tyve, og den trætte Landmand nyder under sit simple Straa- tag en Nattevile, som ikke afbrydes ved anden Uroe, end den, som det hylende Element nu og da foraar- sager, naar det gjør os de lange Nætter rædselfulde, endog uden at troe paa Gespenster. Med Sikkerhed kan derfor Bonden ved Solens Nedgang forlade sine Arbeidsredskaber baade paa den aabne Mark og uden- for sin Lovhytte, ja endog det lidet som han har ud- lagt til Bleg, og med Visshed kan han igjen vente at finde det, naar Solen opvækker ham til ny Driftighed. Til denne gode Virkning bidrager adskillige Aarsager: hos nogle practisk Christendom, hos andre er det Over- troe; denne sikrer os ethvert Redskab paa Marken, især hvad som henhører til Ploven, thi ellers blev den skjulte Hevn ligesaa vis for Tyven, som stræffeligg; men hos de fleste er det den eftertrykkelige Revselse, som Næveretten saa hastig lader følge paa Gjerningen, og det som endnu er det værste, de Skampletter, hvormed den giftige Tunge endnu siden vanærer Gjerningsman- dens og hans Aftoms gode Navn og Rygte. Atter hos andre kan det være Frygt for at gaae forgjæves; thi paa mange Steder vilde Landmanden, ligesom hiin Tigger, kunne raabe Nattetyven imøde: Du Nar! jeg kan ved hoi lys Dag ikke finde noget hos mig, hvor- ledes vil du kunne det i Mørket? Alt forener sig til at befæste offentlig Sikkerhed. Og hvor nødvendigt er ikke dette? thi hvilket Luffe skulde ellers være tilstræk- keligt til at holde store stærke Tyve ude fra Landman-

dens Hytter, som ere saa svage og ofte saa lave, at man skulde troe de ikkun behøvede at stifte Armene ned igjennem Skorstenen for at aabne Døren.

Dog gives der og de Dele, som Bonden ikke anseer for værdige at stjele. Saaledes haver hidindtil hverken Moralitet eller Love kunnet være mægtige nok til at afholde ham fra at hugge paa egen Haand i de Kongelige Skove, ja! jeg troer end ikke at det Middel vilde hjælpe, hvoraf Russerne betjene sig, som, efter Szujews Sigende, aarlig lade deres Poper holde Procession med et Helgenbillede og Bievand om Skovene, og forbande dem, som understaae sig paa ulovlig Maade at fælde Træer deri; thi man maae sige hvad man vil, han vil dog aldrig tilstaae at dette er Tyverie. Han betjener sig derfor af et mildere Udtryk: han piller kun lidt i Skoven, han hugger sig kun et Drestast, endskjondt han til dette vilde liste af med et Træ paa 5 à 6 Favne Brænde, dersom han kunde undgaae Forstsvæsenets aarvaagne Die. Almindeligheden af dette Pillerie har udslettet det Forhaanende derved, og man seer sjelden Skovbyggeren uden hans sædvanlige Attribut, en bag Rakken fra Troierne fremragende Dre. Dog handler Bonden ikke ganske uden Grunde, han har og heri sit Moralprincip; thi al hans Kundskab er Stykkeverk, hvad enten han har laant dette hos Peder Syv eller den skønne Sædelærer — *divinarum virtutum optimus præceptor* — P. Laale, veed jeg ikke, men her er det i al sin Ustyldighed: For Tyverie i Skov og hos Fruentimmer bliver man hverken hængt eller brændt; men, fordi han,

i det mindste i Skove, ikke bliver just brændt, vover han alt, og kan han formedelst Alderdom ikke magte et heelt Træe, overkommer han dog i det mindste Grenene ved Hjælp af sin Skov-Krag*). Deels anseer han og Landets Fader her ikke blot som sin Konge, men som sin Husbonde, og han tænker da omtrent som Horats:

Exilis domus est ubi non et multa supersunt,
Et dominum fallunt et prosunt furibus —

og anseer sig ligesaa lidet for Tyv, som Fur skulde paa dette Sted have faa slem en Bemærkelse, da det, modsat til Herren, nødvendig maa betyde en Tjener, skjøndt det aldrig kan betyde en tro Tjener. — Denne Misbrug har ellers paa de Kongelige Godsfer havt en skadelig Indflydelse, ikke alene paa Bondens moralske Character, men og paa hans huuslige Industrie, og dette er Hoved-Uarsagen, hvorfor Bønderne i de rette Skov-Egne ere saa langt tilbage fra den Fremgang, som andre have gjort i Landoeconomiien. Enhver pludselig indbrydende Trang maatte Skoven afhjælpe, og fordi han saae at denne Rilde var i det mindste i hans Tid uudtømmelig, afbrød han ikke sin Rolighed for at aabne sig en anden. Naar hans lidet Forraad af Fødevarer hørte op, eller naar Moderen bragte Faderen et Billede af hans eget Bæsen til Verden, da ilede denne convoieret af Ratten og sine Folk hen til Skoven, og inden

*) En lang Stang forsynet oventil med en Krog, og heelt ned ad med gjennemskulne Tverpinde, ligesom en Hønsetrappe; den hænges paa en Green.

Aurora aabnede de purpurfarved' Dørre var han allerede paa Torvet for at afhænde, hvad han paa sin firehjulede Trillebør havde bragt til Staden. Med nogle Stillinger i Lommen og nogle Fødevarer i Bognen, og noget Brændeviin deels i Hovedet deels udenfor Hovedet, kom han tilbage, og han glædede sig da med sine Venner og Naboer, indtil Hungeren opvakte ham til nye — Driftighed. Overhovedet Tyveriet blev her Ladheds Moder og Datter, og Kongen og Undersaatterne tabte ligemeget, og Bonden, som maatte underkjøbe baade sine Tyende og Born og flere ved Laster til Laster, udbredte disse fra Slægt til Slægt. Og dog taler Bonden med samme Beemodighed om hine lykkelige Dage som Digterne om den skjønne gyldne Tid, da man aad Olden og drak Sumpevand, og gik i Skindpelse.

Hvad Spisevare angaaer, da var det allerede i den Lycurgiske Republik tilladt de forresten saa brave Spartanere, at tilvende sig dem paa hvad Maade stee kunde, og det vil stedse under visse Omstændigheder blive Naturens Stemme; men om end disse Omstændigheder ikke stedse skulde iagttages af Arbeidsmanden, da erindre man sig, at han som oftest er Mand og Fader, han tæller altsaa flere Trængende, der udgjøre een moralisk Person med ham, og hvor let vanter ikke Mennesket her om paa Grændserne af Synd og Pligt. Dette kan vistnok blive ruinerende for Husbonden, naar hans anden Deel enten ikke vil nedlade sig saa dybt at være Huusmoder, eller hun ikke er det, hvad hun skulde være, Mandens Die; men det er nu engang

faa og bliver vist ikke bedre, fordi disse Godtfolk troe deels at alt hvad som fremsættes paa Bordet ganske tilhører dem, og deels at det som er ringere Synd, nemlig at bortvende noget fra den saakaldte Rigere, er aldeles ingen Synd. Dette saaledes at tage baade i Pose og Hummel-Sæk kalder Bonden derfor med et honettere Udtryk Snadsterie.

Som et Corollarium kan jeg da nu tilføie, at her paa Landet aldeles ikke stjæles, her pilles kun og snadstes kun.

Al Huusdyrene elsker Bonden fortrinlig Hesten. Grunden til denne Kjærlighed begynder fra Kjæphesten; den gaaer snart over til den virkelige Hest, med hvilken han strax maa omgaaes, og den voxer med Aarene, fordi dette Dyr, ligesom en fidus achates ledsager ham igjennem hans hele Liv lige til Graven. Er han Tjener, da plyndrer han alt for at fylde det i Hesten; er han Husbonde, da tager han sig ofte selv til Skade, for ikke at skade den. Jeg har kjendt mange Bønder, som i Baaren have mæstet hele Lønder Rugstraa, for ogsaa at unde Hesten det høieste Gode, en Slags Beruselse. Det er ikke usædvanligt at høre Bonden beregne sin Søns Alder efter en ligealdrende Hestes Fødsel. Men fordi een Godhed er den anden værd, saa veed og dette taalmodige Dyr mageløst at rette sig efter og under sin Herre i paakommende Tilfælde, og ethvert af dem er her saa øvet i den practiske Statik, at det aldrig forfeiler Husbondens rette Centrum gravitatis. Han maa være nok saa excentrisk, eller at jeg skal bruge vort eget techniske Udtryk, han maa reent

ud være Slankmand, det siger ikke, faaer Bæstet først sin og Naturens betitlede Herre paa Ryggen, da seile de begge ligesaa uadskillelige til deres Hjem, som om det var en Centaur. Men det forstaaer sig, er Dyret blindt, som ofte er Tilfældet, da maae de begge lavere, om de endog have den bedste Vind.

Saalænge Bonden bliver i sin naturlige og Hesten i den virksomme Tilstand, da omgaaes han meget pligtmæssig med den. Han overlader den derfor aldrig med svære Læs, ja! han synes ikke engang at kjende Hestens Kræfter. Dette takkelige Dyr bliver derfor aldrig under Bondens Hænder fordærvet, naar det har noget at trække, men stedse naar det intet har at trække; thi naar Bonden kjører til Torvs, da gaar han sædvanlig bestandig ved Siden af Bognen, og han fører sine Vare ligesaa forsigtig frem, som de gaaende Amsterdamske Hyrekubbske, de Damer, som til Stads midt om Sommeren lade sig slæbe i en Møg-Slæde*), men paa Hjemveien ligner han de cabrioletterende Englændere, og da maa Hesten løbe ligesaa unaturligt som sædvanligt Bondens Blod. Her finder han og mange af sine Jævnliges, som ile hastig frem, og strax opvaagner hos Mennesket baade Virkelyst og Lignelyst, og Vrekfjærhed og Selstabelighedsdrift og Drift til Fornøielse og Medglæde, og jeg veed ikke hvad; men

*) Koetslee, en pyntelig Kasse, som hænger over to Slædegjænger, hvilke Kubbsken jævnlig lader glide over en underkafstet fittet Battsse, for at hindre den alt for stærk Gnidning.

faa mange gode Drifter, hvad maae de ikke kunne udrette? Man vil derfor ingensteds faaledes see alle de menneskelige Kræfter opflammede, ingensteds spore faa brændende en Lyst til at udmærke sig, som paa de offentlige Veie, formodentlig fordi Mennesket her kan udrette alt ved det uskyldige Middel: Pidsken. Nok er det, at kjøre om Kap er en af disse Sjællænderes Hovedpassioner. Den brede Kongevei er derfor en bestandig Løbebane, og Bertshusene de carceres, hvorfra man idelig seer Bønderne at fare ud, for med gloende Hjul at jage forbi hinanden. For at kunne dette, vove de endog ofte Livet, ja! jeg har seet den, som nedfalden fra sit Sæde paa Hamlen endnu med Benene korsviis lagte ud over Vognstangen, forplantede med omvendt Svøbe en sympathetisk Tilfærdighed fra sig til Hestene. Jeg slutter altsaa heraf, at der endnu i Bondens Arer maae circulere engelsk eller barbarisk Blod, eller og at han maa hælde til Pेरreiras og Cartesii Systemer, som lære os at Dyrene ere kun Maskiner: en Mening, som er antagen af alle Stadens Vognmænds-Karle, og afskillige Rilde- og Spanie-Farere. Skade! at dette grusomme Raserie stedse skal gaae ud over faa ædle Slabninger, som derfor her i Egnene ere saare for-gjængelige, da de danske Heste ikke ere, som Romerne kaldte det, vindige, men stærke. Ja! jeg tør sikkert paastaae, at Hestene nu ved de jevne magelige Veie lide langt mere end forhen, da de ofte, nedsinkne i Moradser, erindrede Bonden om det man kalder Medlidenhed. Bondens Samtaler gaae og gjerne ud paa Beddefjøren og det er ikke sjældent Tilfældet, især naar

de fulde Skillingsglas har gjort ham lidet høitalende, at han i dette Stykke søger at tildisputere sig Wen med knyttede Næver. Saaledes hændte det sig i L**, hovedfulds styrte Bønderne ud af St. Kro og Djævelene ud af Bønderne, som om baade Kroen og Bønderne havde faaet ind at brække paa. Da Uveiret lidt havde lagt sig, nærmede jeg mig til den, som syntes at være den Fornærmede, for dog at vide Aarsagen til denne pludselige Folkeflotning. Hvad! nu! siger han da, de Gaukløse! nu! jeg er Mand for mig, jeg kan lægge 400 Rigsdaler paa Bordet, jeg har giftet min Doter bort med 120 Seddeler, og jeg kan betale Kongen sit, skal jeg lade mig kue? jeg vil give deres Ord Magt, forstaae mig, at Zgene paa Kjøbenhavns Amt kan drage lige Byrer med vore, men vil de lære mig, nu! at de kan løbes med vore, saa skal D. — og atter D. — og hans fornærmede Wre syntes paa nye at opflammes til en da Capo. Thi en god Vise, siger Bonden, kan ikke synges for tidt. Det er derfor ikke usædvanligt, her at see Huusbønderne kjøre Beddeløb med deres egne Tyende og egne Heste, jeg har endog kjendt dem, som have pryglet dette Kaserie ind i deres Drenges og med det samme Barmhertighed ud af Drengene. Det er ellers besynderligt, at Bonden, som hvert Dieblig yttre Lyst til at kjøre om Kap og at ride en Dyst, som det hedder i Bondesproget, ikke har vedtaget Beddeløb eller andre legemlige Dvælseser, som dog kunne være nyttige; men dertil har han sin gode Grund; thi det skulde da komme an paa ham selv, og dette strider ganske imod Men-

neffets store vis inertia. Iffan i Bondens Carnavals-Tid finder man nogle Spor deraf, naar han ved det fire Dages lange Gilde bereder sig til hans forestaaende store Fasten, men sjelden ved at løbe; han har modificeret dette til at æde eller drikke om Kap. Saaledes udvælges en Karl, som i to uvillige Mænds Paasyn skal æde et Rundebrod eller drikke en Potte Melk, imedens en anden i to dito ditos Paasyn oplukker alle Husets Dørre.

Have ellers flere Bønder foresat sig en Reise, hvor de ikke føre Læs med sig, indrette de Kjørsejen saa oekonomisk som mueligt. For derfor ikke at besvære sig med for mange Heste eller at slide paa mere end een Vogn, forene tvende Bønder sig om at spænde hver sin Hest for Vognen og da lægge de hverviis, fra den ene Tour til den anden; Vogn til. Er det tre Bønder, spænder hver af de to sin Hest for den tredies Vogn.

Hyad Vanen kan udrette hos Mennesket, seer man paa Bonden. De Tilfælde, der vilde være farlige og ofte dødelige for andre, virke næsten aldrig paa den grundstærkte Bonde-Natur. Bonden trodsrer alle Elementer. Saaledes kan han gaae hele Dage og Nætter i Regnen, og være saa vaad som (at jeg skal bruge hans egen Signelse) han var trukken op af en Tørvegrav, det rører ham ikke, naar han kun tillige kan faae noget Vaadt (saa kalder han alle Drikkevare) indvendig, og omsider krybe ind i en Stue, der gløder som en Bagerovn. Fra den i Smede-Forstand varme Jern-Dyn kan han opløste sit Hoved og begive sig

paa sin Reise i den strængeste Vinterkulde, og han bliver dog den samme. Det er ikke usædvanligt at see det dampende Mandfolk forlade sin Dands og under den aabne Vinterhimmel blotte sit Bryst for at drage frisk Luft baade udvendig og indvendig. Han maa være nok saa heed, saa drifter han det koldeste Vand med de stærkeste Træk. Plato synes derfor ikke at have Uret, naar han*) siger, at da Skaberen dannede Bonden, ælte han Jern i hans Legems Masse. Den stærke Trækvind i Bondens Lade og Udhuse gaaer han endnu imøde med blottede Arme, endog i Vintertiden. Saa stærkt er Mennesket med al sin Svaghed, naar det fra Ungdommen hærdes og tillige er, ligesom Katte paa Taget, uvidende om det Onde, som kunne flyde af saadanne Forrovenheder. Jo mindre Mennesket kender sin Fare, siger en Biis, desto lettere overvinder det den. Menneskenes Fader dannede os ikke alene saaledes, at vi, som hele Naturens Beherskere, kan udholde alle Climater, de maae være nok saa kontrasterende, men og paa ethvert Sted tusinde Forandringer baade naturlige og unaturlige, det kommer blot an paa Banen. Det er ikke blot de Wilde i Afrikas brændende Ørkener, som kan undvære Klæder, men og de som beboe Sydhavets kolde Himmelegne.

Ligesaa kontrasterende, som Bondens Levemaade er imod alle Sundheds-Regler, saa upassende er og hans Klæbedragt. De Dele af Legemet, som den oplystere Deel af Menneskeheden søger at holde varme, dem for-

*) Republ. Lib. 90.

sommer han og omvendt. Saaledes bekymrer han sig ikke meget om sine Fødder, men Hovedet søger han omhyggeligen at holde varmt. Det maa være Sommer eller Vinter, saa kan han bære adskillige af hans stribede Hverkens Trøier og Bester, og nogle endog med Ermer i og til Stads endnu en Kjortel ovenpaa; men det maae være Sommer eller Vinter, saa gaaer han stedse med hoide Lærredsbuxer uden Underføder, hvilke i stræng Kulde skal give Extremiteterne Udseende efter Gaasefjød; dog, da Bønderne ere vantede dertil, finde Landsoldaterne i den hebe Exerceertid sig yderlig besværede ved de uldne Beenklæder, de lange Strømper og de tykke Gramasser.

Mandskjønnets Farvorit-Farve i Henseende til hans Kjortel og Undertrøie (eller den noget kortere Underkjortel) er nu den mørkebrune, ligesom hos Bønderne i mange andre europæiske Lande. Qvindeskjønnets er meget forskjellig; jo nærmere man kommer til Staden, desto mere buntede ere dets Klæder. Paa en Strækning af Frideriksborg Amt elsker man især den grønne Farve. Der bruges tillige en Dragt, som baade klæder Fruentimmerne godt og som er gavnligt for Helbredet. De kalde den, Klokker og den bestaaer af et Livstykke (thi de have ikke Ermer) og et tilsyet Skjort med brede Folder rundt om Beltestedet. Alt er bebremsmet med høirode Baand. Da begge Klædestykkerne ere her forenede, bevare de Legemet fra Forkjølelse og ere magelige ved Markarbeidet. Bedre imod Norden er Kjønnen sorteblaat, som Amagerinden.

In puncto sexti er Bonden endnu heel umoderne,

thi man kan ikke tjene to Herrer paa eengang. At forføre og forføres anseer man ikke her, som Tacitus siger, for Levemaade. Man finder derfor paa Landet ingen cypriste Dvarantainer, ingen Samvittigheds-Ægteffaber*), ingen løveklørede Sphinxer, som dræbe Folk — ingen Circer, som gjøre Sviin af Folk — ved Hemmeligheder, ingen aboniserende Sommerfugle til at forværre spæde Planter, ingen Wertheriader eller Siegwardiader eller Dthelloniader; kort sagt, alt gaaer her ligesaa ærbart til, som — her nødes jeg til at hente Lignelsen langt borte — i Paris, at sige i l'Isle Dvarteret. Hvad den afdøde Pastor Birk beretter i et af hans Skrifter, at Selvbesmittelsen skal være mere almindelig iblandt Bondestanden, end man troer, har jeg aldrig erfaret paa den nordlige Side af Staden, og jeg maa sige, jeg troer ei heller Bondens Phantasi er snild nok til at spille ham Pernille-Fynter. Dog — Selvbesmittelsen var jo i lang Tid et Mode-Emne og saaledes synes hver Epoche at have sit særegne; Erasmus begyndte igjen at rose og det endog Daarligheder; men neppe forstod man ham, førend Skribenterne roste i lang Tid alt, endog de Dragoner og Fodfolk som vilde belure hine tvende Officerer i Bertshuussengen; derefter classificerte man de Lærde, ligesom Planterne, efter deres Former; siden traadte Lidsot frem, og hele Verden blev onanitist; efter ham Mesmer, og den blev magnetist; endelig Gafner og den begyndte at blive besat; nu er den derimod oplyst. Heller ikke er, at

*) Ved Samvittighed forstaaes her ond Samvittighed.

jeg igjen skal komme til Bonden, Antallet endnu stort af de Børn, som avles udenfor det borgerlige Ægteskab, ja, det er i vore Dage mindre end i forrige, da dog Bedkommende maatte frygte for den høitidelige Publicitet. Alt dette Gode har sit Udspring af flere Aarsager: deels har man i vore Dage aabnet Landmanden flere Mueligheder til at kunne give legale Bidrag til Formerelsen, deels ere og hans Spiser mindre hidsende og hans Arbeide mere trættende; deels er han og vant til fra Ungdommen af under hans Arbeide at omgaaes med temmelig nogne Fruentimmer, hans Lidenstaber opflammees derfor ikke ved Tvang. Hans Nerver ligge og mere indtrykte og ere altsaa mindre følsomme; og om end den slibrige Karl nu og da af Spøg slaar et siirligt Strøg paa Viole d'Amour, saa ere dog Pigens Bas = Streng ikke strax villige til at zittre imod.

Men, som jeg forhen har sagt, det varer dog ikke længe førend Bondenfarlen leder efter sit Ribbeen (en Talemaade som jeg beder de Herrer Anatomici og Critici vil holde den ustudeerte Landmand tilgode;) dette Ledet skeer sædvanligt ved saa megen Bryden og Ringen, at man skulde troe han maatte staae Fare for at miste de Ribbeen, han allerede har; thi i Henseende til disse Kjærtegn følger Bonden det, som man hos de fleste andre Skabninger kun seer maae være Natur. Nok sagt; finder han det, da fæster han sin Brud, som det hedder i de gamle Chroniker, med nogle hele Penge, her i Egnen med omtrent 4 Rdlr. og han er da for en Kjærlighed à la grènadiere og det, som

Bonden siger, for at være vis paa Pigen, og — det skal dog saa eengang være. Bonden ligner heri alle ucultiverede Folk: han kjender ikke de sømmere Følelser, at thrasonidifere lidet forstaaer han ikke; han gaar ogsaa her lige fra Kulden midt ind i Ilden, han træder strax over til det sidste Extrem og han skal nyde det, siger Wezel, — wie er eine Suppe ißt, wenn er hungert. Men dog finder man ikke under dette Clima Inkler eller Jarikos. Har Karlen selv Huus og Hjem, som Bonden kalder det, da indtræffer det undertiden, at han den ene Dag frier og den anden Dag fører Pigen hjem, for derefter at trolope hende. De kongelige Anordninger have vel søgt at forekomme Uorden endog i Henseende til de Trolovede, men Bonden anseer Trolovelsen som Egttestabs=Fuldbyrkelse, og troer sig derfor berettiget til at leve med sin Trolovede i det mindste under samme Himmel. Denne Bedtægt er nu saa gammel hos Bonden, at han synes at have Hævd paa den; den er en Levning fra den raalige Stand, men de borgerlige Love have hidindtil ikke kunnet hemme den. Paa sine Steder i Tydskland har Bønderne i det mindste forhen haft endnu større Privilegier. Omkring ved Bregenzer-Stoven i det Østerrigste vilde ingen Karl ægte sin Dulcinca, førend han havde avlet det første Barn med hende, hvilken Bedtægt de kaldte „süngen.“ Da Tyrkigheden vilde standse dette, kom det til et Slags Oprør, siger Keisler i hans Reise, og Processen besangaaende var i hans Tid endnu ikke tilendebragt. I en Session, som Bønderne holdt indbyrdes, for at afgjøre, om de skulde fortsætte Sa-

gen, skal en graahærdet Ddving have reist sig op og med en betydningsfuld Mine affagt følgende Botum: Min Farfader har fúnget, min Fader har fúnget, jeg har fúnget, og altsaa vil jeg, at min Søn og hans Efterkommere ogsaa skal fúnge. Hvad den danske Bonde angaaer, da synes Landets Love selv at lempe sig efter ham, da Brylluppet gjør Trolovelses-Frugterne ægte, og selv de Bøder, hvormed en saadan Recruts for tidlige Anmarsch maatte forhen forsones, ere nu ophævede, naar han alene er forsynet med Egtteskabets Følgesedel. Ikkun Vand- og Brød-Straffen er bleven tilbage, som her forbigaaes af Mangel paa Rum. Man maa og, hvad Bonden angaaer, tilstaae med Shakespear, at om det Hele end er en Feil, saa er dog Virkningen af denne Feil sædvanlig saa uforbederlig, at Fædrelandet ikke skulde ønske den ubegaaet.

Men — maatte dog den unge Bonde aldrig tabe sin trofaste Ærlighed i dette Stykke! Maatte de dog aldrig troe sig fritagne baade fra de guddommelige og borgerlige Love, naar de blot adlyde de militaire! Det bliver da kun, siger Seneka, en snever Ustyldighed at være saa god som Loven fordrer, og det vil i Tiden blive uvist om den unge Krieger har meest tjent eller skadet sit Fædreland. Hvad allerede de gamle Romere skrev iblandt andet paa de tolv Tavler, vil nok altid være det rette: *salus populi suprema lex esto.*

At de Piger i Almindelighed ere meest ulykkelige, som Plutus har gjort lykkelige, er en Sandhed, som alle Tiders Erfaring har viist, og selv Bondestanden giver nu og da Beviser derpaa; thi al sin Orthodorie

nagtet tilbeder dog Landmanden Guldkalven. Dypspores derfor et toseligt*) Subject, over hvis Ufuldkommenhed eller Fuldkommenhed Guldet udbreder sin tilløftende Glimmer, da bliver snart denne vandrende Kapital en Gjenstand for den graadige Harpagons umættelige Ønster. Og disse Ønster blive ofte realiserede; thi da de slumrende Lidenskaber endnu i Ungdommens Foraar tie hos hiint, tale blot Forældrene, som maale alt efter deres egen Men. Ved saadanne Leiligheder bruger man da, ligesom i alle gamle Comoedier, et Slags Ægteffabs=Contract, hvori Hjemgiften nøie bestemmes, men sjelden uden langvarige Debatter; thi da alt her gaaer til paa Kjøbmands=Viis, og Bonden er langsom ved enhver Kjøbslutning, maae adskillige Bogne og Heste og Køer, og, om det er paa Frederiksborg Amt, en lueforgylt Riste lægges paa Vægtstaaalen, for at veie Bruden op. Men i hvor let hun end kan være og hvor vægtige end disse Ting ere, træffer det dog ikke sjelden ind, da Phantasten slet ikke rører ved Balancen, at der endnu kan mangle een gammel Hest, for fuldkommen at hæve hende op til den Bærdighed, saaledes at indsmedes i Hymens Lænter.

Men dette hører kun til Undtagelser. Forresten er Bondens ægteffabelige Liv i en lang Række af Aar liigt den blide stille Sommerdag, som meget sjelden formørkes ved en indbrydende Tordenstue. Og dertil gives meget gyldige Aarsager: han, som ikke af nogen Circe er brutaliseret og som endnu mindre i et briareist

*) Tos, see Ordbogen.

Antal Boelstabs Arme har nippet til Bøllystens Høninggift, lader sig lettere rosenbinde til een Gjenstand, og hun, som tidlig seer et Par Plovtjøringer lege paa Gulvet, forglemmer da sit Rjønns flagrende Lyster. Tilbøielighederne faae et viskere og værdigere Formaal og Omhyggeligheden lænkes mere til Hytten. Leilighederne blive færre til at anstille farlige Sammenlinger for Hjertets første Valg. En tarvelig Tilfredsstillelse af Naturens første Nødvendighed, tillader ikke Naturen at tragte efter Overflødighed i sin anden Fordring. Jo mere Staten desuden har fremmet de muelige Ægteskaber, desto mere har den betrygget de virkelige — saaledes trodse da begge al Verdens Næmødeer. I deres fælles Børn forener deres fælles Omhed sig, som i et Middelpunct; i disse bliver Manden og Mandinden til eet Rjød, de sammensmeltede i eet Væsen, ligesom naar tvende Rosentræer ved de fremvoksende Skud omsider flette sig sammen til een Hæk. Deres Trostabsbaand er liigt hiin gordiske Knude, intet kan opløse den, uden den alt sønderslidende Alexander — Døden.

Just som jeg nedskriver dette, kom en festlig paaklædt Bonde ilende paa sin Hest, smeldende med sin Pidsk og roende med sine Arme og ligesaa med Fodderne, for, som Butler siger, med et Slags Sympathie at nedsende Hurtighed fra sine jernbeslagne Hæle i Hestens. Ved Indtrædelsen begyndte han i følgende Bedemands Stiil: „Jeg skal hilse jer fra Fæstemanden N. N. og hans Kjæreste, om I vil være saa god at møde paa Fredag i Bryllupsgaarden N. N., for at høre paa deres Vi-

else og offere med dem og tage til Takke med 3 à 4 Retter Mad, godt Al og Brændeviin, Piber og Tobak, Spil og Musik, Dands, Trampen og Stampen, samt alle smukke Piger og Karle, saa mange her i Gaarden er." Vi lovede det og indfandt os paa Stedet. Neppe vare vi rullede ind i Bryllupsgaarden, førend vi pludselig bleve til Velkomst overrumpede af nogle Bøsseskud. Denne Stik eller Ustik er endnu ligesaa lidet affkaffet hos Bonden, som hos noget Folk, hvis Sæder ikke ere forfinede ved Cultur. Den bruges hos Morlæerne i Dalmatien efter Abbed Fortis Sigende, endog hos Maurerne i Afrika, især i de sidste 8 Dage før Brudgommen træder ind til Bruden, naar han om Aftenen maae ride Gade op og Gade ned, ledsaget af Hautboer og Trommer; ja endog de Bilde paa Negerkysterne skyde ved deres Bryllupper. Ligesom Tordenen er det høitideligste i Naturen, saa skal og den kunstige Torden være det i deres Glæder; man erfarer desuden, at jo mere Mennesket nærmer sig til Naahed, desto mere elsker det saadanne Pubserier, som indjage hæftig Skræk. Det er derfor paa sine Steder brugeligt, ganske uformærkt at skyde et glædeligt Nytaar ind — i Stuen; et Indfald, som altid i høieste Grad er kilbrende, men i mine Tanker dog mere naar det læses end høres.

Vi bleve imodtagne af Brudefolkenes Paarørende, og hvad Bedemanden havde lovet os i Henseende til Drikkevarer, begyndte man i Diebliffet at opfylde — over vore Duffer. Brudgommen var ifort sin brune Stadstjortel, med adskillige pyntelige Beste, som alle

stak frem, den ene under den anden; hvide Beenklæder og hvide Strømper af Uld (thi andre kjender den tavselige Bønde ikke). Ovenpaa alt dette bar han en sort Klædes Kjortel. Ved ham stode tvende Forlovere eller som Bonden kalder dem Forløftningsmænd, Brudgømsmænd *), der ligesom Brudgømmen vare sortklædte. Bruden var og iført sort Skjort og Trøje, med hvidt Forklæde. Om Beltestedet bar hun en meget bred Galon, som fortil var sammenbunden i en Sløise med lange nedhængende Sølv- eller Guldfryndser og tvende Sølvbuppe. Hendes Haar var indflettet med Gulds- og Sølvbroderede Baand og andet bladet Flitterstads, hvori undertiden anbringes Guldar, ligesom hos de græske Nympher til Erindring om Amaltheæ Horn, som var Dverfledigheds-Symbolet, alt i Form af en Krands, men til megen Banziir for Ansigtet. Ved hende stode, ligesom i Davids Tid, Brudepiger, men ifkun tvende, pyntede paa samme Maade. Man kunde da af denne Hovedprydelse tydelig see, uden endog at have det philosophiske Die, som Diogenes af Laerte tillægger Democrit, at Bruden var Pige; thi Enten eller quali Enten maae bedække deres Hoveder med en Hue, for ikke at bære Jomfrue-Krandsen, og vil den ærlige Bønde saalidet heri vide af Bedragerie, at han ikke tillader nogen anden at blotte sit Hoved paa den Dag, om hun endog kunde fremvise notoriske Beviser paa Duellighed til Ægtestanden. De Syedmørste Brude, siger Strøm, stak og, ifald visse Forseelser ikke ganste

*) hos Tøberne *ἰσοὶ τῶ γυμφῶνος.*

kan skjules hos dem, for dog ikke heelt at bedække Hovedet paa deres Hædersdag, bære ovenfor Krandsen paa deres Jøse et Slags Lap; ventelig for at vise, at det i visse Punkter kun er Lapperie med dem. Hvor vigtig ellers en reen jomfruelig Hovedprydelse maa, i det mindste i forrige Tider, have været for Rjounet, sees deraf, at i Aaret 1719 blev i det Skaanske en Bondepige aflivet, som havde dræbt sit nyfødte Barn, og det af ingen anden Aarsag, end for at kunne ved det tilstundende Bryllup med Barnefaderen bære Krands paa Hovedet*). Brudgommen derimod lader endog ved denne Leilighed, ligesom ellers, sit Haar hænge ned i den naturlige Orden, og som Klingstedt**) siger: *comme des chandelles sur les epaules* eller som det Hamburger-Magazin***) oversætter det: *wie gerade herunterhängende Agatsteine ohne Kräufelung*. Pudder kjender Bonden endnu ikke, ligesaa lidet som andre Verdens simple Folk, og man vil erfare ved Dmgang med dem, at deres Meninger om denne Hovedprydelse ere ganske deelte. Thi der gives de, som troe, at det blot tjener til at føde visse Indbyggere af det Slags, som gjerne leire sig paa Wiisdommens Slot og som saa ædelmodig foragte alle Eseler, og som fordum være saa store Tilhængere af Plato, men hvis Descendentere dog omsider saa uplatoniske sloge sig til det Marianste og Mithridatiste Partie imod den store Sylla. Atter andre, som f. Ex.

*) Hårlemans Refsa, p. 46

**) Memoires sur les Samojesdes.

**) 1761, p. 725.

Maurerne i Afrika vare endnu for saa Aar siden saa ubekjendte med denne Prag, at de med megen Alvorlighed spurgte den engelske Læge Kempriere, om han brugte dette Støv for at fordrive disse Rebeller, da de ere af en saa cannibalsk Natur. Men til hvilken af disse Sider Mængden vil helde, bliver dog stedse Grundene mere contra end pro. Hvad Bonden desuden angaaer, da følger han heri sin Maxime: det er ikke klogt at tage Melet fra Munden og strøe det paa Hovedet.

Mag. M. Wingaard beretter i en Note til hans Oversættelse af Curtius (p. 399), at man i Danmark har havt den Skik at ledsage „Pige=Brude til Brudsalen med Blus og Sang for sig.“ En oprindelig persisk Høitidelighed, hvormed de vestalske Jomfruer omsider beæredes, naar de havde udtjent i Tempelen og bevaret den uudslukkelige Ild. Om dette endnu er brugeligt i nogen dansk Landsby, veed jeg ikke, men vist nok kunde Pigerne her fortjene denne Hæresbeviisning for at have bevaret Ilden, i det mindste i Bilæggeren.

Efterat den Høitidelighed var tilendebragt, som Pave Martin 1. har indrettet til Fordeel for Geistligheden og de sildigere Love til Fordeel for Staten, bleve alle Gjesterne bænkede, Brudgommen med sin Brud ved den øverste Bord-Ende og hans Forlovere og hendes Brudepiger ved Siderne af dem. Men til min store Forundring vandrede alt Mandkønnet ind i de andre Værelser uden at tage Sæde iblandt Qvindelkønnet. Ja! endog i Petersborg skal dette endnu være

Møde efter Hr. Storcks Sigende, og han anseer det som en Folge af den mindre Grad af Tilbedelse, som Mandkjonnet i dette raae Clima hylder Damerne. Dette kan vel være sandt, men hvad den danske Bonde angaaer, da har han andre Grunde for sig, og man synger vel om vore Forsædre:

Saaledes var en tosset Stik,

Mand sad hos Mand, hos Dvinde Dvinde,

Ingen en elsket Naboe sit,

Hver maatte langt fra sin Veninde,

men det er jo en god gammel østerlandsk Stik, og hvorfor skulde da Bonden forandre den? han har alene saa meget modificeret den fra Stammefader Jacobs Tid, at han ikke lader sin Brud sidde i et særskilt Kammer, og heller ikke være bedækket med Slør; thi det er dog ikke hans Veilighed at faae et quid pro quo, deels er og Sædet i Brudeparrets Stue hæderligere, og der er desuden og Bilæggeren og altsaa Barme, og den saa festlig som i den catholiske Stue i Eschenbach, hvor man cengang hvert Aar sammentalder alle Born, for at give dem Forsmag paa Stjersilden; deels lever og Mandfolkene i de andre Stuer heelt ugenreede, saa at jeg i dette Øieblik ikke veed, hvilken af disse Stuer jeg skal give Fortrinnet, thi Heden gjør jo Folk tørstige, men aldrig saa jeg nogen forlade den kolde Stue tørstig.

Hvad hiin Junker Jean siger i Wandsbecker=Votzen France on ne prie le bon Dieu jamais, kan nu udstrækkes videre. Dette Erkjendlighedstegn imod det Bæsen, fra hvilket alle gode Gaver kommer, yttres desværre Landmanden overmaade sjelden. Ved hans

daglige Maaltider giver han sig ikke Tid dertil, deels er og hans Appetit for stor, at den skulde tillade ham denne Opsættelse, og om end nogle vilde gjøre Accord med Hungeren saalænge, var det dog ikke sagt, at Hungeren vilde billige Accorden hos andre, som da maatte blive til Skade for visse. Kort sagt, Bonden læser ikke til Bords, end ikke ved Bryllupper, ikkun ved hver Høitid i den alleregentligste Forstand eller ved de tre store Høitids- eller Høitids store Maaltider. — Man fastede sig da strax hen i Fadet.

De Retter, som frembæres, bestaae hos den almindelige Bonde i Riisgrød og derefter Klippist med Sænepe. Er Bonden fornem, da beværetes Gjesterne med Hønsesuppe, rigelig forsynet med Vær, det vil sige, Rosiner, og derefter med Sylt; men denne Overtædigthed har endnu ikke udbredt sig paa Frederiksborg Amt, endsskjøndt Bonden dog er der mere velhavende. Paa dette Amt adskiller man sig og fra de andre der ved, at man først fremsætter Fisken og derefter Grøden. Dette er ellers den simple Bondes fortrinlige Spise ved denne Leilighed og Banen kræver den nu saaledes, at jeg har ofte hørt Bønderne sige, naar de paa andre Maader vare blevne tracterede ved Bryllupper: ja! det var godt nok, men vi fik dog hverken Grød eller Fisk.

Da saadanne Bryllupper ofte maae blive bekostelige for Folk, som kun har lidet imellem Hænderne, kommer den ene Bonde den anden broderlig til Hjælp. De kappes derfor ligesom med hinanden om at sende Fødevarer til Bryllupsgaarden. Nogle give Melk, andre, især de Beslægtede, Brødet af hele Tønder Meel,

andre Høns og atter andre Malt eller Al i Løndeviiis. Paa Bryllupedagen tilfalder det og alle Husets Folk og Brudeparrets Paarørende at gjøre Opvartning; og Retterne frembæres altid efter en vis Orden: det første og øverste Fod af Brudgommens Moder, det andet af Brudens, det tredje af Brudgommens Søster og det fjerde af Brudens, og saaledes gradeviiis. En artig Hoitidelighed, saaledes at see Modrene fremtræde for endnu sidste Gang at pleie de Børn, som de engang bare under deres Hjerter og at see dem omhyggelig vedligeholde Fadets Overflodighed, som et forbetydende Dnsse, at det herefter aldrig maae mangle disse deres Hjertes kjæreste Indlinger paa Herrens rige Gaver. Ingen af disse Opvartende kan derfor være pyntede, men Bonden og hans Hustrue maae være nok saa fornemme og Brudefolkene maae være nok saa fattige, endog Tjenestefolk, saa forsomme dog hine aldrig deres Pligt. Deres Bryllupper ligne da i denne Henseende de romerske Saturnalia, hvor Tjenerne bleve opvartede af Herrerne, endstjøndt Aarsagen er ganske forskjellig; thi hos disse var det vel kun et Billede paa den saa berygtede Frihed og Lighed, hos Bonden derimod er det et Beviis paa sand christelig Jemyghed. Han lader paa denne Dag, som ellers, sine Tjenerne føle, at de ere fattigere, men ikke slettere end ham. — Naar de Fremmede omfider have forladt Bordet, da træder Huusfaderen med den øvrige Familie og Daglonneren og alt hvad som hører til Huset hen til de ledige Pladser og man opdiker for ham. Stikun Slattekokkene, eller de Fruentimmer, som have med

Madlavningen at bestille, maae paa denne Dag tilfidsætte al Magelighed; thi i hvor gjerne end Bonden pleier ved alle sine Forretninger at forekomme endog Tiden selv, saa indfinder han sig dog, deels af Fornemhed og deels af andre Marsager, kun sildig ved disse Hvitideligheder, hvorfor Slattetokkene hele Dagen og indtil langt ud paa Natten stedse maae staae færdige til at imodtage enhver, paa hvad Tid han kommer, med varmt Mad. De Lerninger, som blive tilbage fra ethvert af disse mangfoldige Maaltider, kalder Bonden Slatte, og heraf have disse Heber faaet deres Navn, da de maae samle og tillave dem for Gjesterne næste Dag.

Men overalt bliver Maden i stor Overflodighed frembaaren, og især for Brudefolkene, som neppe have øst de første Steefulde af Fadet, førend det igjen forbedres; thi skulde de paa denne Dag mangle, vilde det være en ulykkelig Forbetydning for deres øvrige hele Ægteskab. Bønderne have derfor aldrig ved Bryllupper Aaledning til at bruge den Skif, som ellers er vedtagen ved de daglige Maaltider, hvor de strax, saasnart Fadene ere udtømte, alle klempe derpaa med deres Hornstæer, ligesom Alexanders Soldater paa Skjoldene med deres Spyd, hvilken sørgelige Lyd den opvartende Huusmoder saa jevnlig hører, at jeg næsten skulde troe, der aldrig kan gives noget Menneske, som maa være bedre overbevist om de jordiske Tings hastige Forgiængelighed, end hun.

Ved Winterbryllupper er det ellers en ubehagelig Omstændighed for Brudefolkene, at de maae indtage

disse overflødiges Retter i halv Blinde; thi endsijsndt et Lys brænder for hver af dem, saa forbyder dog den mægtige Dvertroe at pudse disse, at ikke en uheldig Udslukning skal paa den Dag sige enhver, hvilken af dem begge omsider først skal dø; et Puds, som den gode Artemidorus har lært Bønder og mange andre Godtfolk ved sin Dneirocritik, det vil sige, høiere Critik.

Bore Drikkevarer bestaae i godt gammelbøgs *Al*, som frembæres i Kruse, og i dansk Brændeviin, men dette skjenkes aldrig paa den Dag i Glas. Det fremfattes blot i sorte Bouteiller paa Bordet, og Berten siger da idelig til Gjesterne: „rør Flasken,“ eller i Mangel af Rørelsen rækker os den med en „god Laar!“ og den imodtages med „Staal!“ og den gaaer da saaledes fra Haand til Haand, fra Mund til Mund og man vederqvæger sig ganske incognito uden at misunde eller blive misundt. Anden Skaaldrikken kjender Bonden ikke, han ligner ikke heri den øvrige store Berden, som ofte for Kongers og Keiseres og Pigers Sundhed tybde med bredfuldt Maal Sygdomme ned ligefra Fødderne indtil Hovedet. Ja vist nok!

Vestra valetudo corpora nostra necat.

Bed alle Gilder og ellers ved ethvert Maaltid veed enhver at bringe sin Pirot*) med sig, om endog

*) Et Slags Føldekniive, saaledes kaldte efter en hos Bonden berømt engelsk Knivsmed; da Manden er død maae Bonden behjælpe sig med Knive ad modum Pirotti, ligesom Forfatteren med autores ad modum Minellii.

Gaardekarl Arf havde forglemt at erindre dem derom; i dette Tilfælde er da Bonden ganske parifist, thi, som Hr. Storch siger i hans franske Reise (p. 263), saacr man aldrig der, end ikke ved Gjestebud nogen Kniv, hvis man ei har en med sig; sit sides penes autorem. Ofte bringer og Bonden sin Stæe med sig, ligesom mange ved de daglige Maaltider; hvorfor man seer ham stikke den meget reent af, efterat have brugt den, for at kunne putte den i Lommen, og var det maaskee paa Grund af denne gamle Nordiske Skik, at de Svenske Officerer, som ofte i Krigens Tid spiste hos Hr. Johum i Bocslunde, saa gjerne vilde stikke hans Sølvstæer ved sig, som de formodentlig aldrig havde husket at bringe tilbage, hvis ei denne gode Mand havde erindret dem derom, ved i lige Tilfælde at gjøre det samme imod dem. Af Gasler kjender Bonden blot den, man kalder Kjødgaffelen; ja! jeg er vis paa, at man i mange Landsbyer ikke skulde finde en eneste. Men dette er dog heller ikke den eneste Egn, hvor man er uvidende om disse Overdaadigheds=Redskaber. Den lærde Torrensend *) fortæller som noget besynderligt, at han ikke var istand til at faae en Gaffel i en heel Landsby i Provindsen Murcia; men skulde han reise her, vilde han maaskee finde vore Egne ligesaa østerlandste, og endnu komme til, i Mangel deraf at knække Halsen paa en Flaske i den alleregentligste Forstand. Tartarerne kjende heller ikke Gasler og ligesaa lidet Morlæckerne. Maurerue i Afrika tage deres Rustkastu

*) I hans Reise i Spanien.

i den blotte Haand og Kegerne i Ostindien kaste blot den fugledannede Riisgrød op imod Munden, som de snapper den med Hundefærdighed. Bonden lader sig heller ikke lettelig overtale til at bruge Gaffel; jeg er og vis paa, det vilde gaae mangen een, som det gif hiin Sydlænder, hvilken Fourneaux bragte med sig: denne vilde og efterligne sin Herre i at spise med Gaffel, men Fingeren kom ligesom sædvanlig til Munden og Kjødet til Dret. End ikke de yppige Romere synes at have kjendt Gaffeler, thi i den opgravede By Herkulanum fandt man i en romerst Dames Fædebuur mange Kjøkkenredskaber, men ikke en eneste Gaffel. Dog denne Mangel foraarsager ofte Bonden Uleilighed; thi er det Mad, som skal optages paa Knivsodden, maa den aabne venstre Haand gaae i samme Direction op mod Munden, som den hvire, for at imodtage hvad som da lettelig kan falde af. Tallerkener derimod bruger Landmanden nu jævnlig; man seer endog i den velhavende Bondes Stue hele Rækker fulde af afblankede Linsfade, som dog kun tages i Tjeneste ved Høitideligheder. Til dagligt Brug benytter han sig af simpelt Pottewagerarbeide, hvori Begynderbogsstaverne af hans Navn og Opholdssted, samt Marstallet, ere indbrændte, og omkring paa Randen en passende Tante, som oftest de Ord, hvormed den oplyste Verden prøver Pennen: den som mig føder. Maae man holde mange Folk, da bruges de saakaldte Langstager, det er tynde afhøvlde Bretter, saa lange, at de kan naae hen for tre eller fire Mennecker. Ofte har jeg og seet Bonden at bruge Brodet som Taller-

ten, hvilken Skit er østerlandst og ligesaa gammel, som simpel. Allerede P. Laale siger: det Barn giver lidet, som gnaver sin egen Brøddis, med hvilket Ordsprog han ustridig sigter til disse ældgamle Tallerkener. Morlacken Bukovich i Dalmatien fremsatte ogsaa et Par stegte Lam paa flade usyrede Rager, da han besøgte Abbed Fortis og flere, og de spiste Lammene som Suul og Fadet som Brød, hvorfor og Mylord Hervey passende udbred: *heus etiam mensas consumsimus!* ved hvilke Ord han vilde sige dem og jeg Læseren, at Virgil*) taler derom, men han gjør det til en trojansk eller i det mindste østerlandst Skit at have spiselige Tallerkener.

Dog vi begive os igjen til Bryllupsglæderne. Naar Bonden har indtaget sit tarvelige Maaltid, stemmes Violinen fra den alvorlige Bord-March til den glædeligere Cotillon *Able mon Coeur*. Violinen, dette Bondens Liv-Instrument, som ledsager ham ved enhver Høitidelighed: anførte af Spillemanden saae man forhen paa Hovmarkerne store Starer af pyntelige Karle med Leen at ubrede et pludseligt Blikstille over Sædens belgende Hav; anførte af Spillemanden vandte de til Krigsskolen og opflammede af hans søde Toner bortrydde de enhver Hindring, saade den som kommer dem i Veien og den som ikke kommer dem i Veien, paa deres Viis, *qui militiam in lasciviam vertunt*. Kort sagt, det kraftigste Befiel til at indgyde os her Glæde og Fryghed

*) *Æneid.* 7.

er — Violen, hvis Lyd ganske amalgamerer sig med vore sandkelige Tølelser, den være endog ligesaa harmonisk, som Gjessenes og Vændernes og Kalkunernes sultne Morgen=Lutti. Men saaledes har ethvert Folk sin Kjøphest. Jeg erindrer mig ved denne Leilighed hvad Forfatteren af Briefe über Schotland fortæller om dette Lands simple Indbyggere, at de engang i en Krig, jeg husker ikke hvilken, bleve anførte af en engelsk General, men trak sig jevnlig tilbage. Generalen fortæller en Skotlænder dette og gjorde tillige den Anmærkning, at han ikke kunde begribe hvorledes dette tappre Folk saa ganske havde tabt sig. O! svarede Skotten, hvad Instrumenter have de brugt? De sædvanlige, svarer hiin, Tromme og Pibe. Nei! igjentog Skotlænderen, lad dem høre — Sækkepiben — og jeg vedder de skal holde Stand, og det lykkes. Skotten maa have Sækkepiben for at slaaes, ligesom Bærnet sit eget Syngestykke for at sove og Krebsene i Crainerland deres eget Floitestykke for at komme frem*). I Grækeres ældste Lieder var det Sange eller bundne Taler, hvormed de snilde Anførere holdt Mængdens Billie i deres Haand, og opflammede den endog til Menneskeslagteriet; man veed jo, hvad den halte Tyræus som General derved udrettede hos de forsagte Lacedæmonier. Men da Poeterne siden efter holdt sig fra de Krige, hvor det gjaldt Blod, blev Prosa mere almindelig, det var da ubundne Taler, som besjelede Solbaterne og det lige fra Grækerne af igjennem alle Folkesslægter, indtil de

*) For dette Sidstes Rigtighed indestaer Baron Salvafer.

nu værende franske Republikanere, som sees af Thucydides, Livius og — de Berlingske Aviser. I de republikanske Forfatninger finder man derfor, at Talekonsten har naaet sin høieste Fuldkommenhed, fordi det der var en Nødvendighed at tale sig til Rette. Ja! det gik endog saa vidt i Athenen, at Haandværksmanden maatte ved en Talekamp tilvinde sig et Stykke Arbeide, ligesom hos os ved sin Skabe. Da en stortalende Mester derfor i Anledning af et vigtigt Arbeide havde med en smuk høi-græsk Dialect saaledes tryllet Folkets Drec, at alle vare enige i at overdrage ham Arbeidet, vilde man dog tillige høre Medbeileren, som da med megen Blyfærdighed traadte frem, men kunde ikke sige andet end dette: I Herrer Atheniensere! hvad denne har sagt, kan jeg gjøre; og Udfaldet viiste, at man ikke altid maae bedømme Folk efter Snak. — Hos de gamle Tydskere og flere var et Slags kattetonet Barderie Krigsluens Tønder; men skulde Bonden nogenfinde, som Østerlænderen siger, omsmede sit Langjern til Sværd og sin Lee til Spyd, da troer jeg intet vilde kraftigere anspore ham til at dræbe og lade sig dræbe, end Violinen. Dog — vi betragte kun her Bonden i sine huuslige Glæder. Da Menuetten udfordrer en meget dyb Alvorlighed, maae man ikke undre sig over, at Mængden for ikke at bryde denne, gaaer stedse frem med Siden mod hinanden, fravendt Afsyn, nedslagne Dine og ligesaa henrykte ved Violen, som Plato, naar han i sit Studerckammer hørte paa de himmelske Sphærers fortryllende Concert; dog synes Bonden nu og at ville afstaafe denne ærbare Dans, for derved at bære en

contradictio in adjecto. Han har allerede saaledes modificeret Tingen, at han altid danser Menuet en quatre, undtagen naar det er en Brud, som skal træde frem, hun har da Gulvet ene, først med Brudgomsmanden og derefter med flere, da hun gaaer fra Haand til Haand, saa at endog Knose maae undertiden gjøre Hoverie i en Menuet, først med jevne og siden med nogle, som vi kalde pohliske Trin, hvilke tvende Toure Bønderne paa andre Steder give Navn af Ost og Brød. Men i hvad de end kalde dem, falder dette meget besværligt for Bruden under tvende Omstændigheder, enten naar hun har mange Aar paa Bagen eller naar hun bærer sin Skjodesynd fortil som en Tromme. I Springebandsene seer man heller aldrig mere end to Par; thi de engelske eller her saa kaldte Rade-Dandse kjender Bonden ikke. Det er altsaa her et Slags Contredands, liig Lacedæmoniernes Hornus, som Lycurg skal have opfunden og som Spektator siger skal have udbredt sig; formodentlig for Opfindereens Skyld, over hele Asien, hvorfra den ventelig Norden paa er kommen til os. Den ligner endnu Lacedæmoniernes deri, at vore Piger danser med meget langsomme og bestedne Trin, naar derimod Karlene, ligesom hine, gjøre undertiden Rakerlak-Spring. Her figureres forresten aldrig i Forveien, og dog saae jeg aldrig, hvad jeg saa ofte er bleven vaer hos den finere Verden, at een støder den vildfarende Chapeau i Skuldrene, en anden parerer af, en tredje leder ham ved Haanden og han selv fjerde danser for Fornoieffens Skyld, som om han havde, som Zimmerman siger om den

Melankolske, et Bret for Panden. Af Loure veed man her ingen mesterligere end — Rjeden. Hvo som tør give sig af med den, ansees som en Merion; den er derfor ikke almindelig og der gives hele Egne, især paa Frideriksborg Amt, hvor ingen tør vove sig ud til dette non plus ultra i Dandskonsten. Marsagen dertil ligger i de høie Forestillinger, som baade de Dandsende og Spillende gjøre sig selv herom, da de troe, at der til Rjeden udfordres en egen Musik eller som det her kaldes: det nye Spil, hvilket ikke enhver Fuster, men kun en Mestermusikant kan udføre. Man hører derfor Bonden, naar han ret vil vise sig, saaledes at raabe til Spillemanden: lad os faae en Rjede; men for at kunne udføre den, maa Musikanten enten selv forstaae Ordene eller have lært hos en som forstaaer Ordene, det vil sige! Moderne, og hvo som har bragt det saavidt, han er agtet for ligesaa stor en Konstner, som den der kan lodde. I en Pause med Bryllupsdansen blev engang det Spørgsmaal afhandlet imellem tvende Spillemand, hvad dog egentlig disse Ord eller Moder vilde sige. Du maa troe, siger den ene, at de smaa nedstaaende Streger med Hovederne betyde Viol-Skruerne, thi de ligne jo disse, og Tverstregerne betyde Violens Streng; ja! siger den anden, jeg vil nok give dine Ord Magt, men du har ikke lagt Mærke til, at der er 5 Streger paa Papiret og kun 4 Streng paa din Viol, — og den hele søde Drom forsvandt; og til Lykke opfordredes de til et nyt Stykke, og Gigerne sturrede og Fodderne klampede og de glædeberusede Chapeaus igjentog idelig

beres: Hui! med eet Ord: de dandsede (som vi sige) saa Linden maatte groe derved og de tudede af Glæde: thi Bonde-Ungdommen er heel rasende efter Dands. I alle nordligere Lande var og Dands meget elsket, endog af de Bilde, formodentlig for at opvække de slumrende meest nervefulde Legemsdele til ommere Følelser; i de hedere Jordstrøg behøver Naturen ikke denne Spore; der dandses ifkun den Menneſtehedens slaviske Deel, Dwindelkønnet, og det enten for Penge eller af Forliebelse, som hiin nyseelandske Pige, da hun fik Cooks Følgeskab at see. Da Bonden fra Ungdommen af har vant sig til at holde Hovedet varmt, saa skal det være meget fornemme Grunde, som kan overtale ham i hans eget Laug til at blotte det; ja i gamle Dage maatte endog Kongerne selv lade Huen tage af Hovedet paa Bonden, om de vilde have den af, sent sees af Hervarar Saga, og han er endnu saa judaifserende og quækererende i dette Stykke, at han endog under Svingedandsene bedækker det æolipiliske Hoved med en Hat eller for en Forsigtigheds Styld med en lodden Hue.

Hvo som ikke dandses, og dermed holder Bonden op længe for Socrates begyndte, (thi han skal først have lært det i sit 50de Aar), han griber til den store Verdens Topik — Veiret; men han betragter det ikke efter den Indflydelse, som det har paa hans Nerver eller Stoe, men paa hans sedeste Haab, Sæden. Han taler med eet Ord — de tauris tractat arator, og denne hans Samtale er ligesaa nyttig, som den er ustyldig, og for ham uudtømmelig; thi ved Agerdyrkningens For-

bedring maa nødvendig Bondens Idee-Krebs udvide sig. Hvad Goldoni derfor siger, at al Selstabelighed taber sit Liv, naar man ikke kan kandestoberere i Politiken, holder i det mindste ikke Stik hvad Bonden angaaer; thi ligesaa lidet som Munden staaer paa ham, naar han ikke taler et Ord, men spiser, ligesaa lidet staaer den paa den anden Side stille, naar han ikke spiser, og dog politicerer han ikke. Men hvad Storch siger om Franskmanden, at han kan tygge og tale paa eengang, det kan vi ikke her, vi gjøre enhver Ting for sig, fordi vi gjøre dem begge til Gavn. Hvor lykkelig er derfor ikke den danske Bonde fremfor saa mange, selv endog de fordem republicanste Venetianere, thi end ikke hos disse lykkelige Folk taales det, at Demotrabater, besjælede af Punsch og Liigheds-Chimerer, slaae, som Samsoner, med politiske Asentjæfter løs paa de europæiske Statsforfatninger, hvorfor Goldoni beklager, at de strax om Aftenen maatte lade de 4 Rnægte slaaes om deres Formue. Men det var vel og den allerurepublikansteste Republik af alle. Rok sagt, min gode Læser, her tales meget, og hvo som ikke altid er oplagt dertil efter Maaltidet, han bevæger sig, ligesom Stjernerne, motu proprio derhen hvor han hører at tales og vel os! vel os! da, om man kan træffe Christen Hellebet, som sætter sin arme Sjæl ti Gange i Pant paa, at han har seet Oliebjerget i China og Olien strømme derud af, som Vandet af en Mølledam, eller, naar han er udtømmet, si perdidit oleum, da Poul Chinafarer, som har seet den Fugl Phoenix, hvorledes han hver Fastelavsmandag brænder

sig selv i Arabien; eller Mads Skræder, som fortæller om Frimurerne, paa hvad Maade de slagte Mennesket og salte Kjødet og sælge det til Hottentotterne og faae Tønde Guld for Tønde Kjød; eller Hans Tydst, som 600 Mile nebe i Tydstland, thi disse Folk bruge gjerne et rundt Tæl, har dræbt saa mange Franskmænd, at han reed i fransk Blod over Hovstjægget af Hesten; eller Jørgen Bæver, som tydelig beviser, at der har været Folk til før Adam*), eller Pær Dværnbilder, som med djævelske Beviser hübneriserer for os om Portugisenland, at der er aldrig Nat og ikke een eneste hvid Sjel.

Er man træt af baade at dansse og at tale, begiver man sig for en Forandring hen til Lykkens Skifteprotocol. Bonden maa endnu udbytte sine Penge enten ved Trekort eller Styrvolt, eller overhovedet saadanne Spil, hvortil ikke udfordres Arithmetik. Den tilkommende gyldne Alder vil derfor først lære Landmanden at dele sin Boe efter den udødelige Mr. l'Hombræs Maade. Endnu synes Bonden ikke at være moden dertil; thi den pythagoriske Tavshed, som hiin berømte Mand udfordrer, strider imod Bondens Natur. Han vil gjerne tale, og dette Gode opnaaer han baade før og under og efter Styrvolten. Deels behøver man ikke heller her at gaae i Blinde, thi da man ved hvert brugeligt Kort som optages, bør tilkjendegive sin Makker ved Tegn hvad det er, og henlægge det saa:

*) Penrcerii Grille om Menneskers Tilvarelse forend Mennesket, er meget bekjendt iblandt Landalmuen.

kaldte Skarn paa Bordet, og man naturligviis belurer sin Modpart under disse Forretninger, veed enhver gjerne hvad han har at rette sig efter. Og dog behøver man undertiden at see sig for, thi da det deels ligger til Festligheden at smøge Tobak, bliver alt liigt de Stuer, som skal have været i Moden for Kong Nielses Tid, da Ilden laae midt paa Gulvet, og Røgen sogte Udgang igjennem Taget, ligesom endnu hos Laplænderne og adskillige jydsk*) og nedersachsiske Bønder; og Forgjængelighedens Villeder hviler saa føleligt paa Hovederne, at en Venus kan endnu gjøre sin Encas usynlig deri; deels er det ikke her Skik at bruge andre Lysfæer, end de som Naturen haver givet enhver, hvilke vel er langt bedre, men ikke stikede til at borttrydde Levningerne af *le plus meillieur Tabac dessous le soleil*. Saaledes forsvinder da den første Dag og Nat i Gammen og Glæde; men det er endnu ikke nok. Naar Bonden drifter af Glædens Bæger, da drifter han indtil den sidste Bærme. Det var stedse Tilfældet hos det udyrkede Menneſte, at det ikke kan vandre paa den gyldne Middelvei, det søger stedse Extremet. Endstjøndt Bonden jævnlig har rykbeensverkende Prøver paa den Vælsked, som de sandfælige Glæders overdrevne Nydelse efterlader, da den sædvanlig, efter hans Ordsprog, bekommer ham, som Hunden, naar den æder Græs, saa viser det dyriske Menneſte sig dog ganske følesløs ved de Revselsler,

*) Disse have derfor i Tagene et saakaldet Røg-Lyde, hvor Røgen trækker ud.

hvormed de misbrugte Lidenstaber, hjemføge det, og Bryllupsrusen fortsættes dog i det mindste i tre Dage. Denne Misbrug skulde vel ved Overdaadigheds Forbudet være indskrænket, som den og for en stor Deel er bleven hos den sædeligere Bonde paa Frideriks-borg Amt; men hvor Vedkommende indrette saakaldte Penge-Bryllupper, og ligesaedanne Barselgilder, lader det sig ikke gjøre. Bonden vil have fuld Værdie for sin Stilling, og han ligger heller et Par Dage syg, end at han skulde give den ud, som det hedder, for ingen Ting. Det mangler ham heller ikke paa Undskyldninger ved denne Leilighed; han har ofte maattet gjøre en lang Rejse, og han er dog langt tarveligere end baade Østerlænderne og de gamle Danste; thi hos Jøderne varede fordum disse Glæder i 7 Dage, formedelst det hellige Syvtal, som ligger til Grund for enhver Omstændighed i den gamle jødiske Huusholdning, ligesom hos Pythagoræerne, og Holger Danstes Fader holdt jo Bryllup med Froken Dannemunda i 15 Dage. Kun Skade, at denne hans indskrænkede Maadelighed endnu er Aarsag til moralsk Fordærvelse, trolose Tjenestefolk, forførte Døttre, faderløse Born og braadne Pander. Der taler enhver Lidenstab frit, der giver man Landet Folk og berøver det Borgere. Der dandse de yngre en Rehraus med Døden*). Der afgjøre de Ældre gamle Tvistioner; ifkun deri ere Gil-

*) En 72 Timers Glæde kan vel nok være Aarsag til de Epilepsier, som ere saa udbredte hos Ungdommen i de rette Dandse-Egne.

berne forskjellige fra de ældgamle, at man ikke sender hinanden strax ud af Berden. Men i hvor meget end Almuen i dette Stykke er gaaet frem til det Bedre, saa beklager jeg dog endnu med den gamle Mand, at Berden hver Dag bliver værre og værre, da man ved saadanne Leiligheder nu langt fra ikke iagttager saa streng en Orden i Henseende til Sædernes Reenhed, som i gamle Dage; thi efter den Ringstedste St. Knuds Gildeslov maatte den som i Gildeslauget faldt af Tunghed paa Gulvet, betale i Straf en Dre, som Dstersen siger skal have været syv og en halv Skilling, og efter Kong Nles Lov, maatte den som blot sov paa Bænken, betale det samme, og hvo som i Medbrodrenes Nærværelse spyede, maatte bøde en halv Mark, ventelig til Stuepigen. Dog er den egentlige Bryllupstid kun bestemt til to Dage, da man har gjort den rimelige Slutning, at de Indbudne paa den sidste Dag skulde kunne overkomme, hvad Slatteskoffene endnu har tilbage; men da dette undertiden slog feil, er den tredie Dag bleven en Tilgivt, for at kunne indtage Levningernes Levninger, og den har desuden en god diætetisk Nytte, thi just paa den Dag slukker man Indvoldenes Brand ved tilligemed Brændeviin at drikke Al, hvilket Legemet da indsuger, som det var heelt Svamp. Da denne sunde Nødvendighed er bleven til en Bedtægt, gaacr man vel efter 48 Timers Forløb hjem, for som det hedder at skjøtte sit Huus (om man boer i Nærheden) og for at tage sig en rolig Luur; men man er saa vis paa atter at blive indbudet, at man end ikke klæder sig af. Denne Invi-

tation skeer ved en meget pyntelig Kone, som gaaer Huus fra Huus. Paa adskillige Steder i Tydskland, især i de Hessencasselske Lande, skeer denne Indbydelse paa en langt hvitideligere Maade end hos Bonden her, thi der forrettes den af en Slags Cantorer, som for bedre at kunne baade sees og høres træde op paa et Slags Bord, takke Folket smukt for deres Nærvarrelse, og udbede sig den atter paa Brudehusets Begne. Jeg besidder selv en Samling af disse Tisch=Reden eller som Forfatteren Matth. Grosse kalder dem Ab-dankungs=Reden bey Hochzeit (Tübingen 1752), en Bog, hvis Tilværelse den lærde Berden, efter Autors udtryffelige Sigende, skylder det gode Afstræk, som et andet af ham udgivet Reiserist Bert har havt og som vist maa for Sundhedens Skyld have fortjent det; thi det her omtalte Skrift er ligesaa fuldt af Allegorier, som Cornelius Skippers Mave i Peer Paarses Lieder var tyk af Vogn. Ikkun tre Dage har Forfatteren havt til at udarbejde sin tiende Epilog, og dog anatomerer han ved en Vognmands Bryllup en fuldkommen Ægteffabs Vogn, hvis fire Hjul maae være Fred, Kjærlighed, Trost og Liighed i at bære Byrden. Paa samme Maade gaaer han frem til Rudstefædet, Vognstangen, Dækket, Rætterne, de fire Heste, Rudsten, Foersækken, Madposen, Reiscroqueloren og Passagererne. Slutningen er sædvanlig, at de „nach Standesgebübr hochwehrteste Anwesende“ vil indfinde sig igjen til Convivium; „es soll alles dabey freudig, ehrlich und so zugehen, wie es bey einer so honetten Versammlung zu geschehen pflegt.“

Bed Bønderbryllupper ere en Bedemands Forretninger langt andre end hos Kjøbstædmanden, thi man seer ham aldrig; dog fandt jeg ham omsider i Kjelderens, hvor han i de to første Dage staaer ligesom smedet til Brændeviinstønderne, og den eller de sidste Dage til Ølstønderne. Men endskjøndt denne Mand staaer i Brændeviin, saa at sige til begge Dyrerne, er det dog som en tantalist Straf for ham, thi han maa omgaaes ligesaa forsigtig med disse Glædes Rilder, som mange af dem, der glimre som Stjerner, omgaaes med Wiisdoms Rilderne, ne primis quidem degustabat labellis; thi tabte han sin gode Forstand, stode vi andre Fare for at beholde vores. Her stod han da, og ligesom en Troldmand fremlokkede han Aander af Tødens magiske Kredse; og jeg saae Geisterne stige op af Jorden, indslutte sig i Klaster, ligesom Haltetanden, og de listede sig hyppig ind i de grovere sublunariske Væseners. I nogle en Bæveraand, i andre et Slags ubehøylede Cupidoer, og atter i andre en eumenidisk Dame-Mand. I andre derimod foer, mirabile dictu, et Slags Heraclitiske Aander; disse trak sig bort fra det menneftelige Selskab til Bilæggerne, nogle sadde uroffelige, som Laalmodigheden paa Liigstenene, andre fordybede sig i indvortes mystiske Bestuelser, nogle sørgede ligesom naar M og Barmhertighed kommer sammen, andre bleve nidkjære som Cato, naar hans Dyd fik en Perial, og atter andre græd som Cromvel, hvis Devotions-Laare ofte fled fra een Stue i en anden. Kort sagt, Bedemanden er den, som lænker alle Gemytterne, en gjør han fuld af Lisbeth, en anden af Finkel, og han

Ieder Bacchanterne igjennem alle Drifkefunstens Grader, forst til Lystighed og Aabenhjertighed, dernæst til Brede, Mistroe og Trættekjerhed, indtil de omsider kan capesere summos in ebrietate honores Selvberidsthed og Jernsovn.

Bed deslige Leiligheder beværetes og Gjefterne med Kaffe, og det undertiden mere end eengang. Men for at forekomme at den ikke, som Folk snakker, skal hidse Blodet, bruger Bonden den Forsigtighed, jævnlig at tage en Slurk Brændeviin dertil, en Blanding som man her i Eggen endog har fundet faa gavnlig, at den er et probat Middel imod den stemme Ting.

Paa den anden Bryllupsdags Morgen modtage Brudefolkene Brudegaven, som almindelig er for Mand og Kone 2 Rd., for en enkelt Mand eller Kone 8 Mk., en Karl 6 eller 8 Mk., en Pige eller Dreng 4 Mk. Bed andre Afgilder derimod giver en Mand kun 3 Mk., en Karl 24 ø., en Dreng og ligeledes en Pige 4 ø. Saa 4 Skilling, saa Botten fuld for 4 Skilling!

Musikanten faaer ikke her sin Betaling for hør Dands, som paa andre Steder, men ved Slutningen af Gildeklauget, og tænker Sjællænderen heri langt reellere end Bonden i andre Egne, hvor han for at faae fuld Værdi for sin Løskilling, kunde spadserer en heel Nat i en Menuet, dersom Spillemanden selv ikke var saa forsigtig, i et Par Tacters Pause, at give ham en kjærlig Erindring med Buen, at det nu er Tid, at give begge Hænder.

Da Trolovelsen hos Bonden er det samme som

Brylluppet hos andre, maae man ikke undre sig over, at den paa sine Steder høitideligholdes ved 3 Dages og Nætters Gjæstebud, og det er ligesaavel ved denne som ved Bryllupsfuldbyrdelsen brugeligt, at Fæstefolkene ved deres Hen- og Hjemtjorsel ledsages af et Corps ridende Karle, som smeldende Slag i Slag tumle sig omkring de gloende Heste og Vogne, ligesom de Gamle lode de sorte vingede Betymringer flagre omkring Mennesket, og de blive heller ikke disse ganske ulige helst i smudsigt Veir.

Ved Liigbegjængelser har Bonden ikke mange sær-egne Skikke, men alt dreier sig her, ligesom ved ethvert andet Tilfælde, om det eneste Hovedpunct, Legemet's Fylde. Smauserierne begynde derfor strax efter den Døendes Død, og man maae til den Ende indlade Byens Koner foruden de tvende som have seet den Syge at døe, for at tracteres og efter Jødernes Skik at afvaske og klæde den Dødes Legeme. Denne høitidelige Renselse omtales hos alle de ældste Folk, og den maa nok have havt en aandelig Betydning, thi Socrates synes i Slutningen af hans Phædon, at spørge dermed, da han troede det var rettere at han vaskede sig selv førend han drak Giften, end at han efter at have drukket den skulde blive Dvinderne til Uleilighed. Ved Tabithæ Dødsfald*) nævnes heller ikke andre Høitideligheder, og som Maimonides siger, pleiede Jøderne derefter at tilstoppe alle Legemet's Ab-

*) Ap. G. 9, 37.

ninger ligesom endnu Perserne og Tartarerne*). Paa Begravelsesdagen spørges de Tilstædeværende om nogen endnu vil see den Afdødes Legeme, derefter ledsages det til Graven af Mænd og Kvinder. Da man ikke her kan gaae i Procession med Liget igjennem Kirken af Mangel paa Dørre, bæres det ofte rundt om Kirken, ligesom de gamle Folk gif tre Gange om den Dødes Grav; men var det en Barselkone, som døde inden hun holdt sin Kirkegang, da hjælper ingen Snak, hun maae føres tre Gange omkring Kirken og sædvanlig gives hende nogle af Dfferstillingerne med i Graven, hvilket og er Aarsagen at man paa Landet ikke sjelden finder Penge ved at opkaste Grave. Bonden gjør ellers meget af en pompos Begravelse, ligesom alle simple Folk, der endnu bære Præg af Oldtidens Barndom. Endog de ukunstlede gamle Danske vare saa indbrufne af denne Grille, at naar tvende Helte skulde af Overgivenhed gaae i Tvekamp med hinanden, faldt det dem aldrig ind at tænke over Barnagtigheden af denne deres Handling, eller at de, som Plato siger, deserterede fra deres Post, eller at de berøvede Verden deres Hjælp — men ifkun dette laae dem, ligesom den Virgilske Mezentins, paa Hjertet, at den Tabende kunde faae en anstændig Begravelse, hvorfor de og i Forveien betingede sig den hos hinanden paa Cavaleer-Parole, (som sees af Saxos 3die Bog), ligesom Bonden endnu meget omstændelig betinger sig den af hans

*) Voyages chez les Peuples Kalmouks et Tartares 1792.

p. 390.

tilkommende Eftermand. Hvad var Aarsagen hos hine? den kan ikke ligge i en vis Kjærlighed for det Mennesket saa kjære Legeme, thi da havde de, uagtet en vild Tap- perhed var deres første Religions-Bud, ofte kundet forekomme unødigt Trætte, men de syntes at have sørget mere for deres Legeme efter dets Død, end imedens det endnu var en Bolig for Sjælen; det maa altsaa grunde sig paa de Begreber, som de gjorde sig om det andet Liv, ligesom og saadanne dunkle Begreber endnu ligge til Grund hos Bonden. Vore hedenske Forfædre vare fuldkommen visse paa et Liv efter Døden; thi Tanken om Udbødelighed synes ligesom af Staberens at være indvævet i vor Natur, den yttrede sig derfor hos alle Folkeslægter, af hvad Tidsalder, Opdragelse og Grundsatninger de end vare. Jo enfoldigere Menne- skene desuden vare, desto mindre tvivlede de i dette Stykke, ligesom man og finder den Bankundige mindst at tvivle i Henseende til det han haaber; det blev kun den Tænkendes Lod at forcaste sig selv foruroligere Tvivl, fordi han altid tvivler i Henseende til det, som er ham det kjæreste; dog, naar førte Biisdommens Bane til Beroligelse! men naar de omsider nedsaak, hvad enten det var i deres eget Blod eller under Aa- renes Bægt, synes de alle at have maattet vandre til Underverdenen. Jeg veed vel, at dette strider imod de vedtagne Forklaringer over den Dvinste Udbødeligheds- lære, men det synes ikke utydeligt at kunne stattes af adskillige Omstændigheder. At de gamle Danske virke- lig døde paa en synlig Maade, har de gamle Danske aldrig nægtet og man veed hvor omhyggelige de vare

for at begrave enten deres Legeme eller deres Legemers Afte. Men i Begrebet af Graven ligger allerede Begrebet Hel (Helvede) og Hela, de Gamles personificerte Død (en Datter af Loke, den personificerte Synd); man derivere dette Ord hvoraf man vil eller sammenligne det hvormed man vil, enten med det Græske, eller det Islandste Høl, en Høi, en Grav, eller det Tydske hüllen, at bedække. Men Helas Rige var underjordisk; ligesom de østerlandske Folk, havde de Danske og deres Drkus, dette Ruiners Land, denne Catacomb-Berden, dette de Dødes skumre og tavse Opholdssted, hvor, som Job siger, Morgenrøden lignede vor Midnat; ogsaa der brusede rædsomme Belials Bække, der holdt Dødens Baand dem fangne, Madditer og Orme bedækkede dem*). Overhovedet, de nordiske Digtere kaste ligesaa sørgelige Farver paa dette Malerie, som Jøderne, naar de afbilde os deres Scheol. Men med alt dette lignede det dog Jødernes Underverden førend Fangenskab i Babylon, det vil sige, det var just ikke et Pinested. Her synes de alle, ligesom Græker og Romere i deres Drkus, at skulle prøves og efter Provens Udfald at have faaet Plads; thi hvortil havde ellers Dødens Gudinde behøvet 9 Berdener under sit Departement? Selv Valder, endstjondt han var en Gud og en Søn af Odin, maatte derved formodentlig paa nogen Tid, thi Edda lader os omsider finde ham i en ætherisk Stad Breidablik; man anfører vel, som en Aarsag til denne Redfart til Helvede, at Valder ikke

*) Edda par Mallet. c. I. 29. 32. 33.

var falden i Striden; men efter Edda og Saxo døde han dog en temmelig blodig Død, og havde end ikke han fortjent Balhalla, saa maatte dog Høther være værdig dertil, han som dræbte denne Helt og som efter (Saxo p. 46) døde selv som Helt, men nolens volens maatte han og under Jorden*). Ja! at endog Strids-mændene selv maatte passere igjennem Helvede, sees af Fortællingen om den nordiske Merkur Hermob, som blev sendt derned for at hente Balder op til de Levedes Land; thi da han havde rebet 9 Dage og ligesaa mange Nætter igjennem et Slags Dødens mørke Dal, kom han til en stygigt Flod Gialler, ved hvis gyldne Broe Modguder (en Sibylla) havde Opsigt; da han spurgte hende om Balder og Veien til ham, viste hun ham Dødningernes Bei og sagde tillige, at 5 Escadroner Ridende Dagen tilforn vare ligesom Balder passerede Broen**). Men af saamange Cavallerister skulde man dog troe, at nogle havde været Helte. Dog, da Religionen var ganske underordnet Stats-Interessen, maa Odin, som af samme Aarsag var ligesaa raa som Soldaten, kun havde taget sig af de Stridbare og hastig udloft disse, ligesom hos Rapperne, hvis øverste Gud tager de Døde til sig, naar de nogen Tid have været i Dødninge-Landet; det er vel og derfor, at Snorro saa ofte kalder Odin Hauga-Drotte (Hoienes Herre), som den der var Dødens Undertvinger. I Grækernes ældste Mytther var det og kun Hercules og Patroclus,

*) l. c. c. 33.

**) not. in Sax. p. 95.

(af hvilke den sidste med egen Haand havde dræbt 53 Cavalerer), som tidlig fik Plads hos de udbødelige Guder. I Juliani Reiser, synes de og kun at have faaet et fortrinligt Sæde ved Gudernes Maaltid, som vare de Tappreste. Med eet Ord, de maatte paa den Tid bære, som den engelske Grev Sivert, med en Dre i Haanden og indhyllede i et Pantser, ligesom siden i en Munkelappe. — Det Hele vil vel da, efter de Gamles sandselig-billedlige Sprog, ikke sige andet, end at Heltene gif igjennem Døden over til deres Bestemmelse eller de samme Bestjæftigelser, som her i Livet havde været dem de kjæreste. Dette oplyses endnu tydeligere af den Fortælling, som findes i Saxo's 8de Bog om Kong Harald Hildetand; thi denne blev dræbt endog paa Valpladsen, men maatte dog til Orkus og man gav ham efter Tidernes Brug en Hest med sig paa Baalet, at han paa den maatte ride foran de andre, som vare faldne med ham i Krigen, til Underverdenen (Tartara), og udbede hos Orkus's Forstander Pluto behagelige Boliger for dem alle. Den ciceronianste Skribent har vel her, som paa flere Steder, til Skade for Mythologien, latiniseret de Navne, som fandtes i hans Original, men ved Helvedes Forstander, som paa andre Steder kaldes Proserpina og her Pluto, kan vel ikke forstaaes andet end Hela. Man veed jo, at de gamle Danske, ligesom Østens Folk, fatte Døden paa en Hest, som vi endnu her af Hela kalde Helhest, og endnu hver Nat klamper den paa sine tre Been om i adskillige smaae Kjøbstæder og banker Folk op, ligesaa retfærdigt som i Horats's Lieder:

æquo pede pulsat pauperum tabernas
Regumque tures,

og Bonden kjender denne Hest faa noie, at han, hver Gang han overvinder en Sygdom, siger: jeg gav Døden en Skjepe Havre. Men endstjøndt Hesten her er et smukt Attribut, formedelst Dødens hastige Komme, synes den dog at være mere passende for en Gud, end for en Gudinde, og dog viser Dødet os at det er Helas Hest; man maae derfor troe, hvad en vis Stribent siger, at de ridende Gudinder gjerne ere communis generis, det vil sige, at de i Fabellæren nævnes snart som Guder, snart som Gudinder. Friserne dyrkede og Hela som et Mandfolk, under Navn af Holl'er (Hollen-Herr*). Har Saro derimod, hvilket Suhm mener, ved Pluto forstaaet Ddin, maa det være fordi nogle, tværtimod den yngre Edda, kalde ham Helblinde; men maastee er denne Benævnelse blot siden tillagt Ddin for at nedstyrte ham med Fanden**) til Helvede, ligesom naar Jøderne, for at nedsette Hedningernes Religion, gjorde Hedningernes Guder og Dæmoner til Djævl, ikkun nogle af deres egne høiere Intelligenter lade de beholde Himmelen.

Dog om end de gamle Danstes Begreber heri lignede Grækerne og flere Folkes, faa var dog deres Udødelighedslære ganske forskjellig fra disses, og Lucas (***) med flere, kan endnu have Marsag til at mis-

*) Suhms Ddin, p. 275.

**) Saalebes kaldes endnu Gud i Ulphilæ Evangelier, see Berelii Disputats om Fanden.

***) Pharsal. I, 455 sqq.

unde Celterne og Nordboerne den, thi det var ikke deres Nephesh, som gik over til et andet Liv, det var ikke et Eddolon, men Døden var for dem kun som samme Strident siger, en Mellemact i Livet, en Anabiosis, (som Appian. Alex. kalder det), en Palingenesie, hvorved de, efter Scrvii Sigende*), gik over til et andet Clima med de selsomme Legemer, som de her havde havt. Dette kan bevises af adskillige Omstændigheder; thi at de ikke, som Grækerne og Romerne, vare ved Døden blevne til Bindbeutler, men til gode knoklede Karle, sees af de eftertryffelige Brygl, som de i Balhalla lode regne ned paa hinanden, deels ogsaa af deres Udødeligheds-Spise, som udfordrer gode Fordøiel- ses-Medstaber. Man seer det og af Eventyret med de norske Prindsen Asvit og Asmund**); thi da disse havde tilsvoret hinanden, at den Efterlevende skulde lade sig begrave med den af dem begge først døende, og Asmund omfider maatte opfylde dette Benschabsstykke og gaae i Graven med den døde Asvit og dennes levende Hest og Jagthund og noget Proviant, kom siden den svenske Underkonge Erik med sin hele Hær til Graven og lod den aabne, i Haab om at finde Penge. Han fik vel ikke, som hiin Darius ved Dronning Semiramis's Grav, en lang Næse, men istedetfor den i Kurven nedhidsede Soldat, trak han den levende Asmund op uden Næse og saaledes tilredt, at — hele Hæren flygte for ham. I den af Saxo oversatte Bise siger

*) Æneid. VI, 532.

***) Saxo p. m. 91.

Asmund, at han saaledes var skamstjændet af den opli-
 yede Asvit — og man seer af det Hele et gammel nor-
 dist Almuds-Philosophem. Deels kan og dette bevises
 af de ældre Stribenteres Efterretninger om de nordiste
 Folk. Skal der komme nogen antagelig Mening ud
 af Herodots Ord*), maa Zamolxis have lært Geterne
 det samme, naar han sagde, at de i Døden gif over
 til ham, og Julianus lader i hans Reiser Trajan sige,
 at han saa let slog Gotherne, fordi de troede kun ved
 Døden at flytte. Dette bestyrkes desuden, naar man
 prøver de Kilder, hvoraf vore Forfædre have øst deres
 Biisdom; men de maae søges i det gamle Persien,
 hvor mange endnu hos Bonden brugelige Skikke lede
 os hen. Altsaa, efter Theopompi Vidnesbyrd hos Dio-
 genes af Laerte**) lærte Magerne deres Tilhørere, at
 de skulde leve op igjen og saaledes immortaliseres. En
 Idee, som Meiners***) ikke kan tiltroe Perserne eller
 noget Folk, fordi han ventelig ikke har kjendt Mennes-
 ker, som ikkun have Menneskestabning; men den synes
 endog at ligge til Grund ved det Corps, som Per-
 serne†) kaldte det udodelige, fordi det altid ved enhver
 Afgang fik Krop for Krop. Desuden ere endnu, efter
 Pallas's Beretning, Tartarerne, som meget omgaes
 med Perserne, af den Troe, at Døden er kun en Pro-
 longation af det selvsamme Liv, som de her have ført,
 hvorfor de og give den Døde Heste og andre Ting med

*) L. IV. c. 94.

**) Prooem. p. m. 6.

***) Comm. Gott. III. p. 109.

†) Herod. IV, 83.

sig i Graven, ligesom vore Forfædre*). Samme Opstandelse troede og de lettiske Folk ved Riga paa Nlearii Tid, hvorfor Konerne undertiden gave deres Mænd Ehenaal og Traad med sig i Graven, at de ikke skulde gaae pjaltebe i den anden Verden, og samme Opstandelse troe og de nuværende Japanesere og adskillige Folk paa de molukkiske Der og flere Steder. Denne Lære var og den allerfatteligste for Forstanden og den alleronskeligste for Hjertet hos et meget raat Folk, og den var tillige langt kraftigere, end de nuværende Tyrkers Skjebne, til at danne Krigere, men og til at stille Despoterne paa en selvmorderisk Maade ved deres Slaver; og det var nok denne Udydelighedslære, som hiin Ptolemæus**) reent forbød, istedetfor at lænke den til et værdigere Maal, hvilket blev Christendommens store Fortjeneste, i hvormeget den endog i denne Henseende mistkjendes. Jeg kan derfor ikke troe, at Sjelevandringen har været et herskende Dogma hos de nordiske Folk, endstjændt nogle ældre Skribentere have paastaet det, og Hr. Flügge***) ikke troer at det Modsatte endnu er beviist; men han erindrede sig ei, at vore Forfædre kunde dræbe alle Slags Creature, hvilket aldrig har været tilladt, hvor Pythagoræismen herskede, og er det endnu ikke, hvor man finder Spor af den. Desuden skulde de gamle Danste da heller ikke have været saa villige til at forlade et Legeme, som de kjendte, for at

*) Voyages &c. p. 472.

**) Boies Statens Ven. 1ste Udg.

***) Gesch. des Glaubens 2c. 2 Th.

flytte ind i et ubekjendt. Dette Philosophem synes og snarere at være opfundet, for at standse en vild Ubdødelighedslyst, end for at befordre den.

Kan dette bevise hvad det skulde, indseer man Aarsagen, hvorfor de gamle Danske sørgede saa kjønt for deres Jordefærd; denne var som et Slags Lustration eller Purgation for Sjelen. De frygtede derfor ligesaa meget for at faae en Ascens Begravelse ovenfor Jorden, som Jøderne, og i en Bise hos Saxo (p. 74) kjender en vis Junker Grep intet værre, hvormed han kunde true en vis Erik, end dette, at hans Legeme skulde blive givet til Priis for Noddyr og Himlens Fugle, og man behøver kun at læse de fem første Linier i Iliaden for at see, hvor ondt det gjorde Homer, at saa mange gode Grækere skulde krybe i Hunde og Ravn, og Patrocli Gjenfær besværer sig bitterlig for Achill*), at de andre Mander ikke vilde kjende sig ved ham, fordi han ikke var begravet, og hvorledes floi ikke hos Virgil, „den stakkels ubegravede Skare“ om i den vide Underverden! At saadanne, ikke høitidelig jordede, om sider bleve Spøgelses, seer man af Plinii Brev til Sura**), og tillige at saadan en Gjenganger hjalp en fattig Mand Athenodorus til en stjern Gaard i det høilærde Athenen, for en billig Priis, thi naturligviis vilde ingen beboe den. Dog, Philosophen flyttede ind, men om Natten, da han studeerte ved sin Lampe, kom og Spøgelse, som en gammel Mand, med et langt

*) Il. ψ.

**) Lib. 7, 27.

Skjæg, Haar som Svineborstter og raslende med sine Lænker, stedse nærmere og tilsidst lige over hans Hoved. Han tager Lyset, gaaer efter det, men i Gaarden forsvandt det. Dagen derpaa lod han Bysfogden med Rettens Midler komme, og de fandt paa Stedet Been og Lænker, som honet bleve jordebe & domus postea rite conditis manibus caruit & hæc quidem affirmantibus credo. Overhovedet hos den ældste Verden synes overalt Tankefølgen at have været denne: at døe, at begraves og derefter at komme til Dødningslandet, Begreber, som endog synes at ligge til Grund i et af vore Symboler. Men ligesom den hedenske Verdens Moral bestod i legemlig Ceremonie, saa stod og deres Opstandelses Bestaenhed i noie Forhold til deres Jordefærds Høitidelighed; en Forbød, hvorfra endog de sildigere Lovgivere have betjent sig, for derved at afholde Menneket fra Misgjerninger, ved at forbyde deels den tredobbelte Jordspaakastelse, uden hvilken end ikke den hedenske Archytas's Land kunde komme i Rolighed, deels christen Jord, eller, som Nederlænderne, ved at lade den Døde bæres med Hovedet fremad til Graven.

Deres Begravelses=Ceremonier vare og af den Bestaenhed, at de nødvendig maae have havt Hensyn til et Slags Lande=Renselse; thi de brændte Legemerne paa Baal, ventelig fordi Jlden blev anseet som det meest passende Rensningsmiddel for Sjelen, som bestod af en ætherisk Jldmaterie; levi se igne lustrat anima, siger den nyplatoniske Skribent, som er Forfatter af den Duintilian tillagde 10de Declamation, og at denne

Rensning var Marsag til Baalene, sluttes rimeligt af Plinius den Ældre, som*) siger, at smaa Børn ikke bleve brændte, ventelig fordi de vare uskyldige, thi Hedningerne vare ikke af den Mening som de gamle Jøder**), der troede at deres Børn allerede i Moders Liv kunde snyde.

Da dette er unægteligt, hvad Græcere og Romere angaaer, maa det samme vel og kunne sluttes i Henseende til de Danske, som og havde bragt denne Skik fra Osten, ligesom hine. Det synes endog at være tydeligt af de Ceremonier, med hvilke den svenske Kong Ringo begravede Harald Hildetand; thi hans Løfter og Bønner vare stilede til den saakaldte Pluto, og hvorfor lagte man den prægtige Hest og Vogn og hans Skib og saa mange Kostbarheder paa Baalet, hvis det ikke var for at forsone Hela? thi foruden dette gav man ham endnu i Graven med sig, ventelig til Brug i Balhalla, hans Hest og Vaaben, ligesom man paa visse Steder forsyner den døde Donna med et Par nye Dandseskoe. Men at han skulde bede for de andre Faldne, var rimeligviis, fordi de kom til Hela urensede. Ligesaadanne Forsoningsmidler bleve og anbragte ved Balders Baal, og han med sin Ranna fik et Palais at beboe, men ifkun ved hele Naturens Taare kunde Dødens Gudinde have ladet sig overtale til at lade ham gaae tilbage til Dververdenen. Dog hvad behøver jeg flere Beviser? jo høiere Røgen steg op

*) L. 7, c. 16.

**) Hezels Geist d. alt. Welt. p. 109.

fra Baalet, desto større blev den Af dødes Lykjalighed *); men det var jo en blodig Død, som forstæffede dem Balhalla, Røgofferet maa altsaa enten have været for-gjebes eller for Hela.

Men Læseren tilgive mig denne lange Episode! den staaer blot her for at kunne godtgjøre, at nogle af de Fordomme, som endnu findes hos Landalmuen, ere Skygger af hiint Legeme. Til ydermere Beviis herpaa vil jeg ikke beraabe mig paa, hvad jeg selv har erfaret, men jeg vil lade den for tidlig bortdøde Hr. Birch tale, han siger da i hans Haandbog for Geistlige (p. 400): „at Almuen troer at alting staaer vel til med deres Af døde, naar de kun blive begravede med Hæder.“ Men dette maa ikke forekomme os underligt, thi man veed jo, at intet Folk antog Christendommen saa ubesmattet, at det ikke beholdt nogle af sine Fordomme, og man maae undskyldte hine Lærere, thi det var paa den Tid ligesaa umuligt, som det vilde have været farligt, ganske at bestride dem, da Hang til Døvertroe og overnaturlige Ting er det raa Menneske ligesaa egen, som Grusomhed. I Stedet for hiin rædselfulde Geleiddelse igjennem Dødens Rige fik Mængden da Middelalderens Sjelemeser og Klokker. Med disse skulde der ringes i Dødsstunden, at ikke de Aander, som efter Thales's, Platonikernes og Jødernes Meninger opfylde Luften og Jorden, skulde komme i Besiddelse af Menneskets Aand. Allerede Theocrits Scholiast og Tibull taler om Metallets Lyd, som utaaelig

*) Suhms Ddin p. 109.

for Dæmonerne, og de Gamle troede, at den kunde fordrive selv Maanens Formørkelse, og Lucian, eller hvem det er, fortæller i „den Syriske Gudinde,“ at endog den Mand, som sad oven paa Hovedet af den uhyre Priap=Statue ved Naturens Tempel, ringede ligeledes med et Slags Klokke. Anderson, som for faa Aar siden reiste med et engelsk Gesandtskab igjennem China, beretter og, at der slaaes tre Gange med en beklædt Træhammer paa en Klokke, naar Chineseeren skal falde ned for sin Porcelains Gud, og Malabarerne slaae ligeledes paa Klokker og Gongongs, naar de ved Faldet slæbe deres Afguder om i Procession. Hos de Christne bleve Klokkerne derfor, efter Fædrenes Beslutning paa Mødet i Coln (Cap. 14), døbte og signede, hvilket og er steet i Dannemark, som sees af P. Poulsens Fortegnelse over Aarhus Stifts Præster (p. 53), hvor tillige en Indvielses-Formular findes anført. Naturligviis havde de og Faddere, hvilket desuden Biskop Paladius forsiktrer i hans Bog, Peders Skib kaldet, og vores Stormklokke har vist og havt sine; men endskjøndt den tydelig bærer sit Navn Bernhard og sit Døbeaar 1473 og endnu et Dnsste: St. Pieter up Die! saa nævner den dog hverken Damen, som bar den, eller Fadderne. Da Bønderne endnu bevare Erindringen af Klokkernes antidæmoniske Kraft, hører man dem alle i det Dieblif, da Sammenringningen begynder, hvistende at nævne Christi Navn; og tillige korsfe de sig alle baade for Panden og Brystet, formodentlig paa Grund af denne Kirkefædrenes Forsiktring, at Korsfet er en Stræk for Gespenster og Dævlelen. Dog — da Lo-

ven 2—22—40 har forbudt, at der ikke maa ringes over Bonden i Dødsstunden, sørger dog den Døende sædvanlig for, at der maa ringes, naar hans Legeme skal begraves; thi at Legemet i gamle Dage heller ikke har været ganske sikkert, sees af den jødiske Legende, som ligger til Grund for Fortællingen om Moses Legeme i Judæ Brev, hvilken Hezel har udviklet*). Dog, hvad Ringningen angaaer, vil omfider, med Uvidenheden om Tingens Hensigt, Tingen selv forsvinde og den kan det gjærne; thi endstjænt man vel indseer, at dette er især opfundet, for at give Tiden en mere høitideligtalende Tunge, saa udsettes dog Døds-klokkens Erindring ligesaa hastig hos det sandfelige Menneſte, som Fuglens Spor igjennem Luften. Med Ringningen forbindes undertiden Liigprædiken, hvorved det vigtigste for Almuen er Dylænitigen af den Afvødes Testament, ikke saadant et, som angaaer hans Efterladenskab, men hans Levnets-Løb, som forfattes af Degnene. Hvo, som kjender det, indseer lettelig, at det har sit Navn af det Nye Testament, hvori indeholdes saa meget biographisk; hvo, som ikke kjender det, kan see Indretningen deraf i Joh. Arndts dobbelte Testament, som findes foran hans sande Christendom eller af det, som Diodor i hans første Bog (92 Cap.) beretter om Grækernes og Ægypternes Liigtaler, ifkun den foregaaende ægyptiske Dødninge=Act, er ved disse Høitideligheder affkaffet, og det, som Forfatteren af freimüthige Briefe über das Christenthum mener, til

*) l. c. p. 69.

Skade for Moraliteten. Slutningen deraf er sædvanlig en Taksigelse til de Tilstædeværende, samt en Forsikring i de Sørgendes Navn, at de igjen vil aftjene deres Artighed, men helst i glædeligere Tilfælde. Dog, denne Aftjening begynder strax, thi de gaae alle fra Kirken lige til Sørgehuset, for, som Bonden kalder det, at holde Altid over den Døde, hvor man da trøster sig ved et overflødigt Maaltid.

Da Bondens Legeme fra Ungdommen af er hærdet til at trodse de voldsomste Virkninger af alle Elementerne og han daglig kan indaande den friske Luft uden at betale Bompenge derfor, maa man ikke undre sig over, at han er fritaget fra mange moderne Febre. Af nedtrykkende Sygdomme kjender derfor Bonden kun den gammelbøgs Feber, som Fyenboen kalder Kolden og Sjællænderen den onde Ting; men i hvor ond den end er, veed han dog paa en lempelig Maade at stille sig af dermed eller at give den en anden Bending, nemlig ved hans almindelige Panacee Brændeviin; dog, det forstaaer sig, ved saadan en Leilighed lægger han en Løv til Ilden, han forstærker den ved Peber. Almuesmanden i Rusland har derimod opdaget et langt simpelere Middele derimod, og dette er Ekebevand, som endog, efter Pollas's Forsikring, foreskrives Patienten af Doctorerne, at sige de Tartariske*). Dette, indtaget i Vand, hjælper ham; men om det er det første eller sidste Vand som virker, veed jeg ikke, thi Franklin fortæller, at han paa een Nat udsvedte sin Feber ved at

*) Voyages p. 288.

drifte kolbt Band, til hvilket dissolvens universale han havde ligesaa stor Tillid, som Doctor Sangrado hos Gilblas. Af Peberkorn, som stødes, tages sædvanlig 27, undertiden færre, men altid et ulige Antal; thi i denne Henseende er Bonden ganske pythagorist, ligesom de fleste Nationer stedse have været det. Endog under Hønen maa lægges et ulige Antal Æg, isald det skal lykkes. Hr. Wedel, i hans skønne Bog om Landvæsenet troer, at dette grunder sig paa meget naturlige Aarsager, da Æg-Samlingen ikke saa godt kunde blive afrundet ved et lige Tal; men da Erfaring viser, at dette og er muligt, og Hønen desuden ordner dem paa sin Viis og hun altid frembringer de fleste Kyllinger af sin selvvalgte forborgne Rede, endog uden Hjælp af Pythagoræismen, har Bonden vel her hentet Wiisdom fra samme Philosophie, som havde lært Tryllekonen hos Virgil sin Grundregel: numero Deus impare gaudet.

Af endemiske Svagheder, (som jeg saa maa kalde dem), har jeg kun opdaget tvende, som desværre ere temmelig udbredte hos Bondestanden, men som ikke omhyggelig nok forekommes, da de just ikke hindre ham i hans daglige Forretninger. Den ene er Tunghøreelse, en Svaghed, som oftest findes hos Mandkønnet og undertiden endog hos halvvoxne Dreng. Den har vel tildeels sin Oprindelse af de tykke Huer, med hvilke man foreger Blodets Fart til Hovedet, og disse ere desuden ligesom begede til Bondens Hoved, undtagen i det Dieblik, naar han enten skal i Stads eller paa en Reise, da de saa ombyttes med de kontrasterende

Hatte, der ifkun bedække hans Jøse. Thi i hvor gjerne end Bonden gider indpubet sit Hoved, saa tillader Etiketten ham dog ikke under enhver Omstændighed at nyde dette Regemets høieste Gode. Han tør kun bruge enten Hue eller Hat, naar han er simpel Bonde; stiger han derimod enten i Bærdighed eller han vil være sin Rigdom bekendt, da gaaer han et Skridt videre. Jeg har derfor ofte hørt Bonden sige: den Mand er nu bleven saa riig, at han kan gaae baade med Hue og Hat, at sige den ene ovenpaa den anden. En Rettighed, der er ligesaa egen for Fogder, Udridere, Ringmænd og andre hos os distingverede Personer, som tvende Hestehaler for en tyrkisk Pascha. Hvad forresten Huerne angaaer, som strax sættes paa Sløvtjolsdrengens Hoved, da mangler det ikke paa dem, som forestille Bonden Følgerne af dette naturstridige Forhold; men det er Moden, som har sat den paa, og det er ene den, som kan tage den af, dog først hos de sildigere Slægter; thi de gamle Bedstemødre kan faae den onde Ting ved at see et nøgenhoved Barn, og de bede stedse, at Gud vil forlade de Mødre, som saaledes kan omgaaes de stakkels Børn. Maaskee kan og Tunghørellsen noget befordres ved de fugtige Jordhytter, hvori Bonden boer, thi naar jeg undtager Loftet, bestaaer hele Stuen af Leer, som i Henscende til Tørhed og Fugtighed staaer i noie Forhold med Veiret. Ved Hjælp af den gloende Duv, udvikles en kold Fugtighed af Jorden, som ved Loftet, der hviler paa Bondens Hoved, forvandles til en svulmende Damp, og i disse Styer lever, aander og sover han; og er dette

maaskee Aarsagen, hvorfor Bonden selv*), som kan nyde dette Gode, hastig faaer et sygeligt Udseende; thi Fugtigheden er undertiden saa stor, at Loftet drypper. Men at den udyvendige Luft ikke skal trække ind, da lader han omhyggelig alle Binduer nagle og kline fast, og at den indvendige ikke skal trække ud, da vil han ikke, som den syenske Bonde, vide af de der saakaldte Raminer eller Bindovne at sige, af hvilke denne har Barme, i hvilke denne tager sin Mad og ved hvilke han tørrer sit Malt. Disse vilde være meget nyttige, endog til det altid aftagende Brændes Besparelse**); thi det er her, som overalt, de raae Menneſter der fortære Skovene, og imedens de Lærde skrive indenfor om at spare Brænde, arbejde disse udenfor paa at ødelægge Brænde, i Folge den besynderlige Pøbel-Marime: Verden skal jo ødelægges, og lykkelig er den, som hjælper til med. Hvad Bonden angaaer, da lægger han Gjerderis, Tørv og Brænde i sin Bilægger, Brænde paa Skorstenen, uden endog at bruge de ildsparende Kjedelkroge, og Brænde paa det tredie Sted under sin farlige Træ-Rulle. Kjender han derimod Bindovne, da kunde ogsaa her Imaginationen sætte Menneſtet Briller paa Næsen, thi han saa og hørte Ilden, og troede nu selv mere at føle dens Barme, ligesom man mindre tørster ved at høre Vandspringets behagelige Pladsſten. Dog,

*) Det vil sige Huusbonden, thi dette betyder Ordet Buanta eller Boanta paa de gamle Runestene; see den lærde Brokmans Anm. til Ingw. Widtsfarne, p. 65.

***) I Hospitalet i St. Maria Novella i Florents, findes nogle mageløs-oekonomiske Dvne.

dette veed Bonden nok, han fyrer derfor saaledes i Bilæggeren, at han kan see Jlden, at fige igjennem Jer-net; thi han er og meget for at have noget for Vinene.

Den anden endemiste Sygdom er Udslæt; fordi ethvert Meeneeste paa Landet har i det mindste eengang haat det, troer man det er en sand Nødvendighed eengang at have det, og man hindrer derfor ikke dette Onde, som kan udbrede sig til hele Byers Ungdom og undertiden til de Eldre med. Denc ælle Sygdom, som saameget befordres ved den fugtige Luft i Husene, ved Mangel af Keenlighed hos nogle og ved en overdreven lidenskabelig Attraae hos dem alle efter Flæsk og Affkye hos dem alle for Vegetabilier, betager ofte Børnene deres sunde Ansigtssfarve og hindrer dem ikke sjelden i deres Vext.

Da Bonden ellers ikke er udsat for nogen dræbende Sygdom, er det Skade, at de fortreidelige Smaakopper skal heurive saa mange af disse Fædrelandets ægte Børn og Staten saa gavnlige Mennesker. Det gaaer paa Landet, som andenstedes, næsten den tredie Deel af de uskyldige Smaae blive her et Bytte for Døden i deres første Leveaar, og paa de tilbageblevne tvende Dele og den øvrige lille Marionetverden skal Morder=Engelen med sine Børnekopper kunne anrette saa sørgeligt et Nederlag eller i det mindste ofte efterlade sig saa sørgelige Spor, endnu — saa mange Aar efter at den smukke Lady Montague, som lærte at kjende saa mange store Hemmeligheder i Constantinopel, ogsaa lærte den, at indpode Kopperne; et Middel, hvorved Englænderne allerede i Süßmilchs Tid, for

40 Aar siden, saaledes havde revet Døden dette morberiske Baaben af Hænderne, at naar af et lige Antal Børn 25 maatte bukke under for de naturlige saakaldte gode og 50 for de onde Kopper, da døde ifkun een af de paasatte. Men hvilke Fremskridt maa denne Kunst ikke siden have gjort? og hvor mange virksomme og sunde Menneſter, vilde ikke derved blive frelste? Dog — for hvem skriver jeg dette? Staten kan ikke befale Bonden denne Indpodning; thi det vilde være det voldsomste Indgreb i den faderlige og moderlige Omhyed; Forældrene maae dog i dette Stykke have Frihed over dem, som ere deres sødeste Glæde og som engang skal være deres sildige Alderdomsstøtter, saa længe end ikke den viſeste Læge kan fuldkommen forviſe enhver om sit Barns Liv eller Helbred, men ifkun forsikre, at Børnene ved Inoculationen staae mere end 25 Gange mindre Fare end ellers. Og de, som Bonden maastee helst vilde høre, deres Præster, kan ikke gjøre andet end at anbefale den, men ikke med Eftertryk opmuntre Bonden dertil; thi hvad, om af 60 Børn de 59 bleve reddede fra Døden eller Lemlæstelsen, og netop den, hvis Inoculation de havde fremstyndet, skulde blive et Offer enten for den første eller sidste, hvilken uforglemmelig Bebreidelse vilde Præsten ikke derved paadrage sig? og naar skal vel Bonden af sig selv gjøre dette Stridt, da han hænger saa uroffelig fast ved sine gamle Forfædres stoisſte Fatalismuſ, som i saadanne Tilfælde lader sig saa meget mindre igjendrive, som det, hvad der er gjort, ikke mere kan blive ugjort. Mister Bonden derfor sine Børn, da skulde det saa være, bærer

den ugifte Frugt imod sin Villie, da skulde og dette saa være; kommer hun mere end een gang, siger hun strax: Jeg skal have mine Born ved hvem jeg saa faaer dem, og dem, jeg har faaet, behøver jeg ikke at faae. Man maae derfor heri lade Bonden en sorgelig Frihed og Bonden vil, til Skade for Fædrenelandet, forst si dig betjene sig af et Middel, som Forsynet, da det bekjendtgjorde os det, kan synes at have gjort til Pligt for os. Men Bonden har dog Ret; thi saalænge de Flestes Samvittighed i dette Stykke er vildfarende, vilde Mængden ligesaavel synde ved at handle imod den, som den nu uvidende synder ved at handle efter den.

Bonden bruger helst topiste og som oftest meget stærke Lægemidler, og hvad maastee ikke een iblandt hundrede kunde udholde, det befunder han sig vel ved. Mod Tunghorelse kom for noget siden en aldrende Mand saa stor en Klump Kampfer i Dret, som han vel kunde rumme deri, stoppede for det, og hører nu ret godt. Nogle gyde et lidet Stob Enebær-Olie i Dret. Er saadant utilstrækkeligt, da iler man til Dvertroen; man haaber, at erholde ved ubekjendte Aarsager, hvad man ikke kan opnaae ved bekjendte. I dette Tilfælde skal Kirkebly være særdeles godt. Dette er tildeels Aarsagen, hvorfor man altid seer det nederste af Blytaget paa Baabenhusene saa forhakked, og Virkningen maa og være stor, thi, sagde engang Bonden, jeg har altid gaaet med Ringe af almindelig Bly i mine Drer, men Kirkeblyet det var mig for stærkt. Saa mægtig er Fordommens Herredømme over Indbildningen og denne over Fornuften. Man fortalte mig om hiin Fabricitant,

at Kuldens Paroxysme var saa heftig, at endskjondt man gav ham en Sobe saa hecd, at den kogte i Steen og det var saa varmt i Beiret, at Ravnene gabede, hjalp det dog ikke. En haardnakket Trediedags-Feber forsogte en endnu levende Rone, efter Godtfolks Raad, at fordrive ved et Par stødte Smørurter, som bleve lagte paa Pulsstedet ved den høire Haand; disse gyldenbladede Blomster, som have noget ædende hos sig, trak hastig en Vable, som forarsagede en ulidelig Svie og ubarbede til et Siags Flod. Feberen forlod hende, men hun føler Svagbed i Legemet og et Slags Lambed i Armen. Battersoten helbreder Bonden ved en god Dosis udpresset Saft af Hylde træets friske Rødder. Dette Middel forarsager heftig Laxeren, undertiden tillige Bomerer og driver Urinen stærkt. Jeg har selv længe kjendt en Mand, som dermed curerede sig og som for kort Tid siden døde af Alderdom. I Mangel af Apothekersager raadede og Th. Bartholin Bønderne omkring ved Hagested at drikke en Decoct af spæde Hyldeblade i dette Tilfælde, og Mangelen veiledede ham til et Middel, hvoraf han stedse betjente sig. Jeg har og kjendt den, som har fordrevet Battersoten ved en Decoct af godt Ol og Bukkeblade. Til tre Potter af Ollet tages eet Pund tørrede Bukkeblade, som blive kogte under luft Laag. Af denne bitter Vædske indtog Patienten tre Gange om Dagen en god Dosis og hver Gang, (det forstaaer sig), en Sup af Brændeviin, hvorpaa var sat den friske Rod af Løestikken, og Vandet svebede ud af Neder-Extremiteterne. Taget Udslættet for meget til, da bruges enten Gniden med simpelt

Leer, eller og Salver; og endstjøndt Landmanden tager sig noie i Agt for, hverken at bringe sin dyrifte Deconomie i Orden eller Uorden ved rensende Midler, er dog Naturen desuagtet enten saa god eller saa stærk, at den stedsse kan gjøre den tilbageslagne Fjende Modstand.

Men! endnu et Sygdomstilfælde, som ikke er saa usædvanligt her paa Landet, og dette forarsages af — Hvirvelvind. Denne kan indtræffe saavel om Vinteren som i det blideste Sommerveir, og naar den om Esteraaret slaaer ned i Skoven, kan den hvirvle de tørre Løv op til en utrolig Høide; men for Mennesket ere Følgerne deraf uudslettelige. Hvo som omarmes af denne Luft-Scylla, falder pludselig ned, som ved apoplectiske Svagheder, og naar Mennesket omsider oppaagner, da omendstjøndt noget af det Døde kan hæves, bærer det dog bestandig Virkningerne deraf i en eller anden af dets Lemmers Samhed. Saaledes saae jeg nylig Een, hvis venstre Haand var næsten henvisnet; man finder andre, som ere hentagne i den ene Side, nogle som blive stedsse fortunlede i Hovedet. Er denne Vind et Slags Typhon, eller, som det maatte synes, et Slags Prester, besvangret med electriske Damppe, eller overhovedet, hvad er Hvirvelvind? I Jordens Bise! hvo vil her kunne fuldkommen hæve os Naturens Glor? og hvad er Mennesket? ifkun en Vind farer over det, og det er enten ikke mere, eller det er kun halv, hvad det før var.

Hvor meget end Landets vise Regjering har søgt for dets talrige og arbejdende Børns Vel og Sundhed, ved overalt at udsende iblandt dem visse Districts-

læger, hvoriblandt man tæller saa mange værdige Mænd, saa er dog Bonden paa mange Steder meget uvillig til at raadføre sig med dem. De ere jo ikke af hans eget Folketærd, dette svækker strax hans Tillid til disse Esculapii ægte Sonner; og hvorfor kan Bonden ikke ligesaavel, som hiin preussiske Konge, troe, at Doctorerne slaae alle Folk ihjel? en Fordom, som han ofte vilde see bestyrket, dersom hans Natur ikke var desto bedre og hines Erfaring ikke desto større, da Patienterne undertiden ere halv ihjelslagne ved Hunsure inden Lægen hentes; han frygter og for, at han skal betale Lægemidlerne, da han veed, at denne sunde Spise er endog, hele Naturens Frugtbarhed uagtet, meget dyr; heller ikke stemmer disse erfarne Mænds Helbredelsesmaade overeens med Bondens Dunster, da han gjerne vil have det Døde ligesaa hastig fordrevet, som det er paakommet. Bonden gaaer derfor kun langsomt til den kyndige Læge, han forsøger først alle de Hunsraad, som han kan opspørge fra tredie og fjerde Haand, og han giver paa denne Maade de Lidende til Priis for enhver, ligesom Ægypterne og Babylonierne, der fremlagde deres Syge paa Torvene, for at faae Raad af de Forbigaaende; virke disse ikke, da nærmer han sig endnu i Forveien til — Dvertroen: dette mageløse Uhyre, som fremstod i Østerlandenes hede Ørkener, og som igjenem saa mange Aarhundreder er tilbedet af alle Bankundighedens Born, som boe paa den hele Jordens Kreds; dette tihornede Dyr, som ene kunde undertvinge de stridbare Grækere og Romere; denne Uting, som endnu saa mægtig opfylder Tomheden i Mængdens Hjerner, og saa høit

elstes af den Enfoldige, fordi den saa fuldkommen svarer til de menneskelige Duffer, ved at love os Birkning uden Aarsag, Hensigt uden Middel og fritager os fra den Besværlighed at bruge Forstanden; dette Tøt, som angriber Mennesket paa Indbildningen, dets svageste Side, og som viser, hvor langt ældre og stærkere Sandfælgigheden er hos Herrens ædleste Skabninger, end Fornuften. Med Overtroens Baaben bestred fordom den indhyllende List hine mange Tusinde, som den hverken med Magt eller Fornuft kunde bringe til Lydighed, og selv Grækere og Romere bare saa uforsvaret de hyperphysiske Lænker, som de snilde Statsmænd vidste at paalægge dem; hvor stor maa da ikke deres saa høit prisede og misundelsesværdige Frihed have været! af dette Kunstgreb betjente alle de Mænd sig i Oldtiden, som ved Forstand og Videnstaber havde opsvunget sig over den store Hob; omgivne af en uigjennemtrængelig Sky, ligesom fordom hiin Trojaner med sine Trojane, indgjød de den gabende stærkarmede Pobel en vis Gysen og Uerfrygt for sig, enten det saa stætte af Charlataneri eller af Frygt eller af Egennytte eller af alle tre Aarsager tillige, vil nok stedse blive vanskeligt at bestemme; men dette seer man at Følgerne deraf — errors more hurtful to mankind, than all the destruction, which has followed the sword of the General or the projects of the Statesman — vedvare endnu, efterat Dødsens Sol er stegen saa høit paa Menneskehedens Horizont; denne har vel for en Deel adspredet Overtroens Laage, men ikke ganske fordrevet den. Ligesom Natens Fugle, fordi deres svage Vinge ikke kan fordrage

Lysets blide Straaler, søge Skjul i Mørkhedens Braacr, saaledes har og Dvertroen opslaget sin Throne i Bannkundigheds Hytte, hvor den endnu behersker Mængden med sit tunge Jernscepter. Hos alle raae Folk vare og de første Læger Heremestere og saadanne Personager vare og de Doctore, som Europæerne, efter Robertsons Sigende, fandt hos Amerikanerne, og, efter Egedes Sigende, hos Grønlænderne, og Zuchellis, hos Negerne. Ja endog Jødernes Doctore i Christi Dage vare Aandsbesværgere og Geistlige, som sees af Luc. XI, 19. 24-26. Matthy. 8, 4. Lægekunsten var, imedens Nationerne endnu stode paa det nederste Kultur-Trin, ikke Videnskab, men Dvertroe; den var, saa at sige, en Dcel af de Gamles Religion. Enhver Sygdom var et Lunestod af den haarde Skjæbne, den maatte altsaa formilbes ved en Guddom; men hvo kunde bedre udvirke dette end Gudernes Fortrolige: Præsterne, Philosopherne, og hvormed kunde de bedre bevirke dette, end ved Besværgelser, Bonner, Dffere og Ceremonier? Man har ogsaa endnu, men desværre kun i Landekrone, en metempsychoseret Merlin, til hvilken den raa Hob fra disse Egne gjør hyppige Balsfarter; han kaldes fortrinlig den kloge Mand; for to lumpne Rigsdalere helbreder han de ulægeligste Sygdomme, bilægger Slagsmaal imellem Mand og Kone, giver Drakelsvar ligesom Butlers Sidrophel; efter hans Bink maae de Af dødes Aander spadscere frem, ligesom for Madamen i Endor, han taler med dem ligesaa fortrolig, som hans Landsmand Swedenborg, og for enhver nysgjerrig Kjerling hæver han det Dække, som skjuler Fremtidens

Mørke for hendes videlystne Zie; overhovedet, denne Mand er ligesaa navnkundig her, som forudm Jørgen Korseberg og Mads Beierup i Fyen med deres Cyprianusser. Hvo som ikke kan paatage sig saa lang en Pillegremsreise, maa lade sig, ligesom Cardinal Richelieu, nøie med en eller anden klog Kone, hvorpaa der aldrig i noget Sogn er Mangel; thi hvorfor skulde endnu saadanne erfarne Matroner med deres glatte Falskhed og foldede List svække den Tillid; som den stærkere Deel af Menneskeheben igjennem saa lang en Række af Aarhundrede har sat til dem. Efter Taciti Beretning troede Celterne, at der fandtes noget Guddommeligt hos Dvindelfjønnet; de havde derfor stedsse, paa sin Scythist, Fruentimmer med sig i Krigen, at de med deres ømmere Hænder kunde forbinde ikke alene deres Hjerters, men og det grovere Legems Saar; det var og tre Damer, som spandt Skjæbnens Traad for Menneskeheben i Norden, og af disse, siger Erichsen*), have alle kloge Koner deres Oprindelse, og iblandt alle de gode og onde Bæfener, hvormom Edda taler, var det og ene Gudinden Cyra, som kunde læse Sygdomme bort fra vore Forfædre. Saaledes vidste de svage Mandinder i enhver Tidsalder og i enhver Levealder at seire over Mandens Styrke. I deres Rosenaar brugte de ingen laante Vaaben, blot de, hvormed Naturen havde udrustet dem, vare uovervindelige nok, og selv en melancholisk Engländer føler dem saa mægtige, at han maa bekjende om Evas Døtre: that life and

*) Obs. ad antiqq. septentr.

death are in their power, joys of heaven and pains of hell are at their disposal, paradise is in their Arms and eternity in every moment that you are present with them, their smiles make men happy, their frowns drive them to despair; men endog i deres Livets Winter, naar de ifkun bære sorgelige Aendera af deres Ungdoms Ynde, da vide de endnu kunstigt at smedde de Rjeder, hvormed de kan lænke den Stærkere hvorhen de vil. Saaledes har det været hos alle Folkeslægter, det er og saaledes hos Bonden en mignature. Det var den samme subjective Snildhed hos dem alle, men den paatager sig alene en forskjellig Stikfelse, eftersom den objective Seekraft er enten større eller mindre. Nok — ligesom den slesnære Mandinde kan i sin Ungdom gjøre sig elsket af Bonden, saaledes kan hun i sin Alderdom gjøre sig frygtet af ham. Den uoplyste Mængde troer derfor, at enhver gammel Kone kan høre, ja dette troer endog Grønländerne. Er nogen især bekjendt for disse overordentlige Gaver, da hentes hun baade til Folk og Fæ. I visse Tilfælde og hos vorne Folk virker denne Dvinde læsning ligesaavel for Helbredelse, som Pater Gafners Besværgelser fordum, og den Paters, om hvilken Montagne fortæller, at han virkelig læste Podagraen bort, endog fra en Prinds, ventelig fordi den Lidendes heftige Imagination kommer denne Uting til Hjælp. Jeg saae for et Aars Tid siden en Dreng, hvis høire Haand var overordentlig opsvolmet, som det syntes af en forsomt Forstrækkelse; man sagde, det var paatommet ham sovende i Stoven, men jeg kunde ikke over-

tale Faberen til at søge en Læge, thi han havde allerede været hos to kloge Koner med ham, og ikke en gang de havde kunnet hjælpe ham. Her tager en klog Kone undertiden vort Smør af Kjernen, men, jeg kan troe, en klogere Kone maae give os det igjen, saaledes veed vi at knibe Djæble ved Beelschub. Oprindelsen til denne fordomsfulde Frygt og Hviagtelse for den nedbræiede og bekrykkede Deel af Dvindelsjønnet, maae søges i det Tidrum, da Nationerne endnu stode nedensfor al Cultur. Saalænge Mennesket lever i sin naturlige Bildhed, er en overdreven Lædighed dets Hovedcharakter, saaledes var det hos Scyther, Celter og Germaner, saaledes var det hos Amerikanerne og er det endnu hos Siberierne, om hvilke Zimmermann beretter, at de ikke gider staaet op uden til Bellyster og Slagsmaal. Tacitus*) undrer sig over den selvsamme Contrast i Germanernes Charakter; men den har sin gode Grund. Det raa Menneske erkjender intet andet Fortrin end legemlig Styrke, hvad som ikke kan imodsette sig den, bliver — Slave. Den Bilde omgaaes derfor Dvindelsjønnet, som den svagere Deel, med en yderlig Foragt, og denne Kjønnet's større eller mindre Nedtrykkelse var overalt et sikkert Kjendemerke paa en Nations større eller mindre Raahed. Man kan derfor ikke gjøre sig store Begreber om Østerlændernes Cultur, hos hvilke den halve og meest dannende Deel af Menneskeheden lever uden Dannelselse, heller ikke Tschuwasshernes, som lade saa dyb en Foragt hvile paa Mandinderne,

*) Germ. c. 15.

at Bruden endog paa Bryllupsdagen maa trække de befølede Stovler af Brudgommens Fodder. Hos Germanerne, som hos flere, var det og i Grunden den vilde Stolthed, som væltede al Omsorgen for Huus og Hjem, Mark og Fæe paa den qvindelige Svaghed*); men just dette øvede Fruentimmernes Forstand, og gav dem, som Saxo saa skjønt siger: *primam physiculandi solertiam*, de lærte derved at blive opmærksomme paa Aarsag og Virkning; thi hvad er Overtroen andet, end en Datter af Uvidenhed i simpel Logik og Naturlære? fordi man ikke kjendte Naturens Kræfter og dens Kjedeforbindelse, gjorde man strax ved Slutningen et Spring til overnaturlige Kræfter. Hustruernes Erfaring blev dem da i en raae Alder en Fordeel over Mændenes Uvidenhed og den blev i de kraftesløse Aar tillige en Bærge for hine og en Stræk for disse. Hvad Læsningen angaaer, da maa den vel udledes af de berygtede Runer; ligesom den gamle Verden tiltroede de fleste af dem, som havde opfundet Bogstavskriften, noget guddommeligt, saaledes tillagde og det gamle Norden sin Odin, som var Runestiftens Opfinder, saa stor en Trolddoms-Magt, at han ved disse og hans Trylle-Vers kunde fremkalde Døde; man indrømmede endog de blotte Bogstaver denne Kraft, da Uvidenheden maatte blive staaende ved de simple Charakterer, uden at tænke paa deres Forbindelse. Hvo som altsaa kjendte Lise og Gudernes hellige Sprog, Poesien, fik og der-

*) Selv de viseste Græker tale foragtelig om det stille huuslige Liv og Gymnastiken bidrog til at forøge Foragten. Montesq. Liv. IV. c. 8.

ved Gudernes Kraft, og de bleve siden de bekjendte Alruner. Af dette Slags var hiin Haardgreb (Saxo p. II.), som tvang en Død til at tale, ved at lægge Runer, indgravne paa Træ, under hans Tunge. Men hvor meget lettere maatte disse kloge Folk ikke ved den kunde i det mindste helbrede Sygdomme? Saaledes har jeg selv i min første Ungdom seet et Slags Runer, blandede med Kors og en Dosis Christendom, malede med Kridt paa Bindueskoder og Dørre i Skipperbyen Stige ved Odense Fjord, for at bortjage Feber-Dæmonen. Denne Læsning synes blot at være bleven modificeret i Catholicismens Epoche, thi jeg anseer det som en Levning af Hedenskabet, at Almuen tvang de danske Munke til, som Pontoppidan siger, at holde Messe over syge Køer og Heste; siden efter er denne Læsning igjen gaaet over til sin forrige Reenhed, saa den nu atter anbetroes vor Tids Alruner. Dog maae disse Besværgerinder noie iagttage, ikke at foreskrive os nogen vis Betaling, thi da er Konsten uden Virkning. Det samme skeer og, dersom de lære andre deres Trylleformularer, thi da gaaer Kraften i samme Dieblit over fra Mesteren til Disciplen. Dette veed enhver Bonde, og hvo, som ikke vil troe ham, naar han forsikrer det, maa dog troe den lærde Augustinus, som bekræfter det samme.

Denne af alle Læsninger meest nyttige Læsning er og brugelig, naar nogen faaer, som det hedder, Edder i et eller anden Lem, hvilket ofte kan indtræffe enten af indvortes eller udvortes Marfager, i hvilket sidste Tilfælde intet er kraftigere, end at holde den saa-

rede Deel i et Jordbad, helst af Mosebynd; men i hvor simpelt end dette Middel er, løber man dog heller til de tryllende Væsener, at de, som man siger, skal følge Edderen. Den Lidende befales da at see stivt og taus paa den Besværgende, og her bruges og misbruges adskillige Korsbetegnelser, men især det Sprog af den hellige Skrift, som findes hos Marc. 16, 17, 18, og Acten slutes blandt andet med et Plasters Paalæg. Men desuagtet har jeg dog kjendt adskillige, paa hvilke man har bortraisonneret og bortplasteret hele Fingre, og dog strække disse Spor ikke den Lidende; thi man kjender og dem, som hellig have forsikret, at Smersten endnu under Læsningen gaar og aldeles har ophørt.

Naar nogen er bleven saaret enten af en Dre eller en Lee, da kjender og Bonden i enhver Egn dem, som ved det blotte Syn kan hele dette. Er han saa lykkelig at faae een af disse Dindoktore til at see ind i Saaret førend nogen anden, da er dette „at de blot begloede, skjøndt intet forstode“ ligesaa tilstrækkeligt til at læge Saaret, som Kjæmpen Bisins*) Diekast til at døde Sværd. Disse maae da have et godt Die, thi der gives og Dienmordere. Plinius den ældre nævner allerede hele saadanne Familier i Afrika, hvis Syn var ligesaa dræbende som Rangleflangens**), og hvis Roes var ligesaa giftig for Træer og smaae Born, som Meeldugs-Insekterne for Planter. Og hvor tør nægte enten Plinius eller Bonden dette? hvor mange have

*) Saxo 1. 6.

**) Isald det ikke er dens Kande.

ikke erfaret, om de vilde sige det, at Vine kan faare og det undertiden meget dybt? men de tie alle med Skaden, og det undertiden saa længe, at den tilsidst bliver gammel, ventelig fordi dette Saar er det eneste, som ingen bekymrer sig om at faae lægt. Og at visse Følkes Tunge er dræbende, det er jo og unægteligt, men da den ikke kan bide paa Bønder, troe de det dog om andre Ting. Almuesmanden kan derfor ligesaaledes endnu, som i Dr. Niels Hemmings Tid, taale at nogen roser enten hans Heste eller Lam eller andre levende Ting; han nedfætter derfor altid til det maadelige, hvad andre have ophøiet. Dog, der gaves og til alle Tider gode Tunger; saaledes kunde allerede den bereiste Ulykses ved sin blotte Tale helbrede blodende Saar, men formodentlig Hjertets.

For ellers stedse at være paa Færde imod saadanne misundelige Vine og andet Djævelskab, betjener Bonden sig af et Huusraad, hvormed alle de græsse og rosmærste Damre for dum vidste saa godt at holde alle Ansægtelser tre Skridt fra Livet, han — spytter; egentlig skulde dette skee tre Gange, thi saaledes har den gode gamle Rone Kotyttaris lært Theocrits Damontas det, men da Præservativet saa ofte maa bruges, at Rilden undertiden bliver tør, lader han det sædvanlig beroe ved at spytte engang saavel paa Hesterumpen, naar den nedløses, som paa ethvert Foder, som rækkes Dvæget.

Da engang saadant et misundeligt Vie havde fremlokket Band i en Torvegrav paa en ubeleilig Tid, vidste man i en snæver Bending intet paalideligere Midbel til at hæmme dets Udbrud, end at kaste Salt over

Stedet, og een af Graverne holdt ved denne Heilighed ligesaa dyb en Tale, som Tommersvondens er høi, naar han befrandsfer Huset.

Men — for igjen at komme tilbage — ligesom Lægekunsten er af et meget vidtloftigt Omfang og det er en Sandhed, hvad Poeten siger, non omnia possumus omnes, og man ligesaavel indseer dette paa Landet, som i de høilærde Kjøbstæder, saa veed man og i ethvert Sygdomstilfælde, hvilken Doctor man sikkest kan anbetroe sig til. Er det et Barn, som lider, eller er noget hos os Eldre kommet i Ulave in regione hypogastrica, eller plages vi af en Maveaand, af det Slags, hvorom Hippocrates taler, som i gamle Dage kunde spaae, men som i disse oplyste Tider kun kan knurre, det vil sige, ere vi, ligesom Keiser Theodor Cascaris, blevene forgjorte, da maa Natmandens Rone i F.... i Færd med Aanden. Ja! det laae stedse til Folk af dette Slags at gjøre Mirakelfure; men her finder man en sand Medea, som i sin Gryde kunde omfoge, jeg troer endog gamle Roner saaledes, at de gjerne kunde dansse med. Hvo som vil tage Deel i denne Hygæas Mysterier, faaer en Aperiens af en hvid Drif, som blandes i et aspillet Menneskehoved. Naar Pharmaceutriksen har beforset Staaalen med den helbredende Bædste, holder hun den selv til den Syges Mund, labra movet metuens audiri. Jittrende, som Bryllups-Fiolens Strenge, rystes den Lidendes Nerver ved Sibyllens hellige Lyd, som en elektrisk Straale farer denne ned med en kold Gysen igjennem enhver Aare, og med bævendc Læber drikker den panist bestyrkt

sebe Patient af Dødelighedens levende Sindbillede Bevøvelse, ofte Sundhed, men altid lyse Udsigter til Haabet. Haabet — denne blide Skytsgubinde, som stedse bevæbnet imod Frygten, ledsager ethvert Menneske, det maa lide eller ikke lide; denne de Elendiges sidste Veninde; ligesom den syvfarvede Regnbue staaer hun under enhver Omstændighed i en vis Afstand fra os, og med tusinde Trylleries opvækker hun Mennesket til Virksomhed eller gyder i det mindste Trøst i dets Barm; som de spæde Børn, der ikke kan domme om de glimrende Gjenstandes Frastand, gribe vi snart efter de Rangler, som Gubinden foreholder os, snart efter et større Gode, men aldrig naae vi det fuldkommen, og vel os, at vi ikke naae det! thi i Nydelsens Dødblik vilde jo Alt forsvinde.

Det fornemteste ved denne Cuur bestaaer i Hovedpanden, da dette Slags varige Drikkekar nu er gaaet af Moden. Hos vore Forsædre var det ellers meget almindeligt, og selv Odin brugte Hovedskaller i sit Balhalla istedet for Alkander, og til Grindring derom bruge vi endnu Ordet: Skaal! hos os. Efter Herodots Sigende skjendte og Scytherne deres Gjæster af saadanne, og var Berten fornem, maatte Hovedpanderne udvendig være overtrukne med en Roehud og indvendig forgyldte, ligesom andre Tumler. I de silbigere Tider vare de endnu i Brug hos Tartarerne, og undertiden meget smagfulde indrettede. Saaledes fortæller Zevcot i hans Noter til Sveton, at da en Chan engang saa strækkelig havde slaget en russisk Fyrste paa Capitoliummet, at hans Moscovitiske Claritet maatte

over Hals og Hoved flytte ud derfra, lod han Cuplen deraf danne til en Vocal for sin egen Mund, med denne sindrige Paaskrift: han mistede sit eget, i det han tragtede efter en andens.

Dog — kan man undre sig over, at der endnu gives Mennesker, som løbe efter Daarlighed? man har endog langt hen i Christendommens Epoche kjendt de Dage, da hele Europa bispede i et Slags Religions-Hebe til Jerusalem for Ting, som vare af mindre Betydning end Sundheden, og da ingen var fleg uden den hellige Fader i Rom, som blev hjemme, for at besørge Europas Hushvæsen. Men — behøver man vel at hente Exempler fra saa langt bortliggende Tider? man kan vel dog af Hovedstadens Mængde fordre, at den maa være nogle Skridt i Forveien paa Dplysnin-gens Bane fremfor Landalmuen; men endog jeg har seet, at Totrediedeel af Kjøbenhavn, baade det uvide og det vide, sværmede hen til Trompetergangens Py-thoniske. Ikkun en Peter Eremit, og strax strømmer hele Menneskeheben, som et bølgende Ocean, til Asien; ikkun en Engastrimyth, og strax er en heel Stad i Oprør!

Ligesom Franskmændene for ikke længe siden havde en Abbed Paris's Grav og Reliquier, til hvilke utal- lige, ja endog af den oplyste Klasse, ilede hen; thi hvad griber ikke det syge Menneske til? om og Alt forlader det, saa forlades det dog ikke af det smilende Haab; men rækker dette ikke Mennesket Hjælpen ved virkelige Bæfener, da søger det hen til de indbildte, og finder det den ikke der, da — til Himlen, den Elen-

diges sidste Tilflugtssted, naar han ikke mere tør henvende sig til Jorden. Ligesom Franskmændene havde deres Paris, saa har og Bønderne, og flere end Bønderne, en Helena, til hvis Grav og Kilde de ved St. Hansdags Tidere stæreviis strømme hen, ligesom fornemme Folk til Badene. Først tvætte de sig af hendes Kilde ved Thissvelde, og derefter maae de, om det skal hjælpe, sove paa denne Helgens Grav, hvor da mange have sovet sig til deres Sundhed, og derfor, ligesom ved adskillige Bronde i Tydskland og i England, efterladt sig mange Sygdoms Mindesmærker, Krykker, Stokke og, som Bonden kalder det, Suurklude. Der gives og de, som have der nedlagt nyttige Klædestykker, som et Offer til Helgenen; men hvad er dette, naar man hører, at Russerne hænge Fødder, Hænder, Dine, Ører og Hjertter af Guld eller Sølv paa deres undergjørende Billeder! En Helenas Medaille af Kobber sælges og hyppig i Venedig og købes af Pøbelen der, ja endog paa hiin Side Havet af Tyrkerne, som et Præservativ imod Faldsygen; om det er den samme Helena, som den danske Bonde tilbeder, veed jeg ikke, og (for Periodens Skyld) maastee Læseren ikke heller.

Paa een af mine smaae Excursioner møder jeg engang tvende Karle bærende paa en Stang en, som det syntes, temmelig svær Byrde, og lobende, som naar man saaer Boghvede. Ved at sige hinanden god Dag, spørger jeg om Aarsagen til deres svedende Zilsfærdighed. O! svarede de, vi kan ikke holde os op, og see! det var et Bistade, som aldrig lykkes, naar man hviler dermed. Lykke paa Reisen, sagde jeg, og bekla-

gebe et Folk, der er kaldet til christelig og borgerlig Frihed, men som ligesaalidet vil kunne smage den, som det romerske Folk, fordi det saa mægtig er indsluttet i Overtroens Lænker. Men dette er ikke det eneste Slags Overtroe i Henseende til Bierne. Bonden afhænder aldrig eet af sine Stader, thi da er Følgen atter en en Ulykke, man maae først have halv Lod i et eller andet af dem, og da kan man omsider af de tillagte Sværme erholde sin egen Andeel. Byder man paa et Bistade imod eens Willie, og faaer det ikke, da gaaer det ud; har man arvet det, maa Kurven første Vinter staae paa den platte Jord. Overhovedet, der er næppe nogen Ting, hvor Overtroen har været rigere paa Opfindelser, end ved Bier: et Beviis paa den Sandhed, at Overtro er en Datter af Uvidenhed; thi da disse ypperlige Stabningers beundringsværdige Drift-handlinger ere en Hemmelighed for Bonden, som han ikke kan udlede af naturlige Aarsager, tager han sin Tilflugt til de unaturlige. Ja, jeg har kjendt en forresten meget klog Mand, som stedse var forsynet med en god Portion af tørrede saakaldte Svineparrer, hvilke han i Sværmesiebliffet bestandig kastede over Bierne, at de ikke stulde tage Flugten bort, og desværre! det Held, som han af andre gyldige Aarsager altid havde med sine Bier, blev da stedse tilstrevet dette Svineri. Hofraad Hirsch i hans saakaldte fränkischer Bienenmeister udleder dette af den stæmme Stank, som skal ledsage disse tørrede Vare, en Undersøgelse, som jeg, og vist Læseren med, vil overlade Hr. Hofraaden. Dog, jeg har fundet endog oplyste Folk af fremmede Nationer,

at være overtroiske i Henseende til Bier, og mere end eengang seet dem, ligesom den danske Bonde, at banke med store Grydesløbe paa Metalkar, fordi de derved troede at hindre de sværmende Bier fra at flybe bort; men dette er i Grunden ikke andet, end den gamle Dvertro, at Luftdæmonerne ere ligesaa bange for Messtallets Lyd, som Landsbyehestene for Trommens.

Efter gammel baade hedenst og christelig Skik bruger Bonden endnu meget Korsbetegnelsen, om hvis Nytte Kirkefædrene fra det fjerde Aarhundrede ofte tale. Han korsfer sig baade for Panden og for Brystet. Om Aftenen, naar Tærstere sammenstraber sin Sædbunke, da trykker han og med Riven adskillige Kors eller maa skee Thorshamre derpaa, inden han forlader den. Paa Frederiksborg Amt er det og paa mange Steder hos mange fromme Husbonder brugeligt, med Haanden at gjøre Kors foran Hestene paa Jorden og under Bognen, inden de begive sig paa Reisen. Ja! sagde derfor Drengen, da adskillige smaa Uheld indtraf paa vor Reise, det er ikke at undres over, da den ugudelige Karl spænder Dgene for og lader os kjøre, uden at have gjort Kors for Bognen. Denne catholiske Fordom, hvormed Menneket lader Kjødets falde for at gribe efter Styggebilleder, lærer Bonden deels af hans Lecture; thi saasnart det kneb for de Christne og Keiser Karl Magnus „reed Turpin Erkebisp frem, og han havde et stort Kors i sin Haand, derudi var et stort Stykke af det hellige Kors, som vor Herre døde paa, og det gruede Hedningene for“, og deels af hans Børnelærdom, thi endnu trykkes de uforstaaelige og i dette Stykke

catholiciserende Cathedismen, som Bonden, til Forstjæl paa den sunde Doversættelse, kalder: dem med Pavebilledet; men uagtet Bonden her troer at see Paven, og endstjændt han frygter ligesaa meget for Paven, som for Satan og en Frimurer, kjøber han dog sædvanlig denne; thi deels har han selv lært den, deels have alle simple Folk størst Hoiagtelse for det, som de ikke forstaae*).

At forresten Religion og Dvertro saaledes blandes imellem hinanden, maa ikke synes os underligt, thi hos alle de gamle barbariske Folk var Magien det, som vi i vore Dage kalde Religion; den udgjorde deres Gudsdyrkelse, som Socrates siger hos Plato, hvorfor og Magien var af alle Disciplinerne den første, hvori de adelige Perser bleve underviste**), og Persernes Magi vare, ligesom Grønlandernes Angefokke, ikke andet end deres Præster, deres Læger, deres Philosopher. Paa Ræve=Derne bestaae Indbyggernes Fester i at dandse ved en festlig Ild, at spise, og derefter forretter en Herremester sin Trolddom i Mørke, ligesom hos Grønlanderne; thi hos alle raae Folk danne de Frygten Guder, men Magien tvang dem. I Holger Danstkes Krønike, som vist er fra det 13de Aarhundrede, om ikke ældre, tales endnu om „Klerke, som kaldes Astro-nomi“. Men fordi deslige Klerke stedsse skjulede sig for Mængden i et evigt Tusmørke, og deres Bidskab ofte beskjæftigede sig med Ting, som overgik Almuens

*) Kraft I. c. p. 317.

**) Plat. Alcib. I. cf. Apuleii Apol. I. ed. Vulcan 1610. p. 352.

Faatteevne, tiltroede man dem og deres Konster en overordentlig Kraft, og af politiske og undertiden nødvendige Grunde har de vel og mere søgt at bestyrke end høre denne Fordom hos Pøbelen. Magien blev derfor snart anset som et Slags Hereri. Ligesom den sande Religion og med den Oplysningen steg eller faldt hos ethvert Folk, saaledes foregædes eller svækkedes Magiens Anseelse i et modsat Forhold. I vore Tider synes de magiske Geister at ligge i deres sidste Aandedræt; thi meget af Oldtidens Borneværk kjender vore Dages Heremesterinder blot af Navnet, som for Exempel Coscinomantien, som skal have sin Oprindelse fra Chaldæerne, hvilke, ved Hjælp af et Gold og en Sax, mesterlig kunde opdage enhver Tyv *). Saaledes gaaer det og med den sorte Kunst, at slaae Diet ud paa Tyven, hvortil Bonden nu maa bruge sit sædvanlige nødværgende Redskab, en Træskoe. I Michael Pselli Tid var det almindeligt iblandt de græske Bønder, at spaae af et Bæcken fyldt med Vand, men denne Videnskab er reent forglemt. Det er kun sjelden man kan finde en Matrone, som i Grumscn af hendes Caffenectar kan fremkalde ifkun et blot Contrasci; men hvad er det imod hine platoniske Bønder, som med deres Bers kunde saaledes pidske Djævelen ned igjennem Vandet paa Bunden af Rjedelen, at han peeb

*) Denne og overhovedet alle Hæxeoperationer kalder Bonden „*ai seine*“, et Verbum, som vist er dannet af Substantivet Scid, hvilket Ord i de gamle Krøniker betyder et Slags fortrinligt Hereri, som Odin skal have brugt see Barthol. Antiqq. p. 657.

derved og gav i sin Betuttelse et svagt og ængsteligt Svar fra sig? Hvad magist ellers Almuen nuomstunder øver, det er for det meste accomoderet efter dens Religionsbegreber; istedet for hines diræ, Forbandelses- eller Dnske-Formularer, bruge de Sprog af den hellige Skrift. Allerede i Midten af det 16de Aarhundrede, i Doct. Hemmings Tid, kjendte man ikke mere de Udtryk, som Magerne skal have brugt ved at lade Soldet løbe, men Bedkommende maatte betjene sig af Davids 50de Psalm, (hvor det 18de Vers især gjorde Udslaget*), tilligemed nogle Gøglerier, som kan sees af den nysnævnte lærde Mands Afhandling: de superstitionibus magicis vitandis. Ved saadanne Leiligheder indløbe vel tillige hyppige Mandsbesværgelser, men kan man undre sig derover? Exorcismen er endog ved høitideligere Tilfælde alt for nylig affkaffet, at den endnu ganske skulde være forglemt af den Enfoldige. Forresten bedrager Mængden baade sig selv og andre ved en alt for ørdret Fortolkning af Viisdommens Mesterværker; men hvorledes skal dette fuldkommen kunne hæves hos det Dyr, som har hundrede Hoveder? ikke ethvert af disse er stiftet til at tage imod Dplysning og saalænge dette ikke kan skee, vil den snebige List endnu stedse, endog under Religionens Maske, krybe frem i Mørket; thi Uvidenhed og en blind Tillid til Religionens baade tydelige og utydelige Udsigender ere meget nær beslægtede med hinanden.

*) I Lydsland skal til denne Forretning være brugt Ps. 109. See J. H. Schmidii diss. de abusu hujus Ps. imprecator.

Denne Kunst at lade Bibelen bestemme, hvad Fornuften ikke kan opdage, er og af hedenst Oprindelse; og grunder sig paa den hos den Eenfoldige saa stærkt brændende Lust at skue ind i Eftertiden og der at see de nødvendige Følger af deres ofte naragtige frie Handlinger. Hedningerne brugte dertil deres fortrinligste Poeters Skrifter, men de Christne kjendte intet mere passende dertil end Bibelen, der aabner os alle saa glade Udsigter i det Tilkommende. Endnu den Aften, da Ny-Nars Ny, som det hedder, tændes, gaaer Landsbypiggen, og maaffee flere end hun, enten med Bibelen eller i Mangel deraf med Psalmebogen, ud under fri Himmel, aabner Bogen med en Kniv og læser deri sin Skjæbne, især i Henseende til Giftermaal og Død eller i det mindste hvad hun tør love sig i Henseende til Fremtidens tvende Extremer: Frygt og Haab. Rasmus fra Rotterdam lod og saaledes den bekjendte Hans Bogbinder, som fra Danmark var reist i Landflygtighed med Kong Christian den Anden, aabne Homers Iliade og af det opslagne Steds hvire Side spaaede denne store Mand sin Ven, at han skulde faae en meget riig Kone, men som han formødelst hendes Arrigskab skulde forlade, og Spøget blev Alvor, maaffee fordi det var spaaet.

Naar ellers vore Donnaer have saaledes faaet et Nys om en behagelig Forandring, da er jo intet naturligere, end at deres Nysgjerrighed maa endnu mere opflammes; de betjene sig derfor af et andet Alderdoms Middel, for bag Fremtidens Forhæng at faae Fyren selv at see, men denne maae de hellige tre Kon-

ger vise dem i Dromme ved Phantasiens Laterna Magica; de lægge sig derfor paa den Aften, som er disse hel-
liget, til Sengs med følgende Vnske:

Jeg beder Jer, I hellige Konger tre!
I mig i Nat vil lade see,
Hvis Dug jeg skal brede,
Hvis Seng jeg skal rede,
Hvis Navn jeg skal bære,
Hvis Brud jeg skal være.

Dog, hvorfor kan vore Møer ikke ligesaavel troe Aa-
benbarelsen i Dromme, som — Peripatetikerne, hvilke
endog beviste deres Rigtighed deraf, at Sjelen, som
om Dagen hindredes fra at indsee Sandheden, fordi
den maa tjene Legemet, ene er om Natten i sin Frihed
stiftet til at forubsee det Tilkommende?

Det er ikke til de fornuftige Dyr alene, at Over-
troen maa række sin hjælpende Haand, men den frem-
kaldes og, naar et eller andet af Bondens Huusdyr
lider; thi da er man strax færdig med den Slutning,
at Creaturet er forgjort eller om Natten krammet, som
det kaldes, af underjordist Toieri. En saadan Djævel
maa da ikke alene læses og korses, men og ryges bort;
thi i hvor fule end disse Aander maae være, saa kan
de dog ikke fordrage en slem Lugt; man belaver sig
derfor paa en Ande, som er værre end deres, og det
er Svovlets. Men man har længe vidst at spille
Dæmonerne dette Puds. Juvenal taler og derom; li-
geledes Dvid i hans Elskovskonst, hvor han udtryffel-
figer, at Ceremonierne skal forrettes af en gammel

Rone, ja! allerede Homer kjenner dette Konstgreb, det maa altsaa være ældre end hans Tid. Med Røgen af hiin Fiskelever fordrev og den fromme Tobias hiin skinsyge Trolb, som kunde fordrage Altning, undtagen de Mandfolk, som vilde nærme sig den smukke Jøvinde Sara. Processionen med denne magiske Røgelse gaaer ellers her saaledes for sig: Aandens Beherskerinde lægger en Glød i en Træsto under aaben Himmel, øser en Portion stødt Svool*) derpaa og bærer dette Røgsfad, sagte mumlende, tre Gange avet om for Ex. Hesten (ligesom Daphnis's Elskerinde i Virgils 8de Ecloge bar hans Billede trende Gange om Altaret, for at trylle ham til sig), derefter transporteres den rygende Træsto ligeledes tre Gange avet omkring Hestens Krop, og da — „flyer Aanden øverst hen i Egypten“ eller, for Beiens Rorthed, til Bloksbjerg. Til denne overtroiske Høitidelighed maae man nødvendig tage en Træsto, og just een, som er baaren af et Mandfolk, og det paa hans høire Fod. Da dette er en væsentlig Nødvendighed, bestyrkes jeg i den Tanke, at vore Forfædres Religion, hvoraf dette endnu er en Levning, har været druidisk og at vor største Ddin og maastee alle tre Ddinerne have været Druider, det samme som Perser-

*) Svool kaldtes af Grækerne Theion, det guddommelige, formedelst Lugtens Eiighed med Jordens, af hvilken det maastee blev anseet som en Virkning; men Thor, Ddins Søn, avlet af Jorden, og tillige Ddins Jofnhar, Jævnherre, een af hans Jævninger, i Mysterierne Guddommens personificerte Attribut: Magt, eller den skædelige Jorden, var jo en Fjende af alt Trolbpaak.

nes Mager eller Præster; thi at de sydligere Celters Guder ikke kaldes som vore Forfædres, gjør lidet til Sagen, da deres Benævnelser, som ofte vare Tilnavne, tagne af deres Attributer, forandrede sig, som Edda selv siger, meget efter Sprogens Forfjellighed. At Odin paa andre Steder kaldtes Bodan, er ligesom naar Sjælkænderen siger Onsdag og Jyden endnu, næsten ligesom Englænderen, Wonsdäg. Professor Mallet har allerede for længe siden yttret hiin Mening, og af mange baade gamle og endnu tilværende Grunde, som denne Lærde ikke kjendte, er jeg meget tilbøielig til at antage den. Vi have endnu adskillige Ord, hvori Druidernes Navn synes at være opbevaret, f. Ex. Gertrud (i Bondens Dialect: Jerdrud) og flere Navne i Norge. Hvad vi kalde drøit (ligesom Plattydsferne vilde udtale Druid), kalder Bonden drus, som f. Ex. et drut Træ, og saaledes benævner han alt, hvad der er stort og fortrinligt. I Psalmen: Dig bede vi ic. bruges endnu et Verbum: at drues. Efter adskillige Lærdes Mening betydede Drut eller Druthin hos de gamle Tydske: Gud. I Norden blev Ordet Drotn, som hos Snorro paa adskillige Steder tillægges Odin selv, siden efter en Benævnelse paa en jordisk Gud, en Herre, der var kommen i Besiddelse af den øverste Magt, som forhen var i Druidernes Hænder, og vi kjende endnu Jorddrotter. Skulde dette ikke kunde vise os, at Druiderne ogsaa have været bekjendte i Norden? Desuden siges og i vor Edda, at Valder blev dræbt af Hother ved en Mistelsteirn; men hvad vil dette sige? den lærde Berelius i hans scandinaviske Lexicon over-

fætter dette Ord ved et Galæble; men da denne Fortolkning paa dette Sted er upassende, billigedes den heller ikke af Danmarks store Suhm, i hans Ddin; desuden modsiges og Berelius i Herbarar Saga (p. 46), hvor Forfatteren tillægger Kjæmpen Seming Andgrimsfen et Sværd af samme Navn. Den gottingffe Hr. Flygge*) ved aldeles ikke, hvad han skal gjøre deraf; men hans Emne er og af for stort et Omfang til at kunne vide Alt. Gudmund Andersen i hans islandffe Lexicon oversætter Teirn ved tendicula, en Pind, en Dvist, og Mistelen selv er en eviggrøn Snylteplante, som indfinder sig paa mangfoldige Træer, men især paa Egen, hvor den fra Indpodningsstedet fremstøder i alle Directioner. Virgil, i hans 6te Bog v. 205, beskriver den nøie under Navn af viscum:

Quale solet silvis brumali frigore viscum

Fronde virere nova, quod non sua seminat arbos,

Et croceo foetu teretes circumdare truncos.

Da han her sammenligner Mistelen med den gyldne Green, som kunde bane den levende Æneas Veien til Dreus, maae Romerne ogsaa have baaret en overtroist Hoiagtelse for denne Plante, og næsten kan man af Virgil slutte, at han har anseet den fabelagtige Guldgreen for Mistelen selv, som efter den naturkyndige Plinii Sigende var paa den Tid meget sjelden at finde. Den store Warburton**), som vil have dette hele Æneadisse Indtog allegorist forklaret om Indviel-

) I. c. p. 54.

**) Gøttl. Sendung Moses I. p. 303.

sens Skiffene ved de Eleusinske Mystrier, paaftaaer, at den gyldne Green var taget af Myrten; men Myrten er kun en Buskvoert og ikke sjelden, og heller ikke kunde dens Skud være forstjellige fra Stammen, desuden nævner Digteren udtrykkelig en Eeg, paa hvilken denne Green skulde findes. Ja! selv Mercur's Stav, som aabnede Alle Veien til og fra Orcus, lignede baade i Henscende til dens Blade og Endeknopperne Mistelspiren.

Efterdi Nordens Guder just paa den Tid, da Balder fik sit Banesaar, øvede sig i at kaste Pile og Steen efter hinanden, i Mangel af vigtigere Forretninger, er det troligt, at Misteltein har været en Piiil af det Slags Træ; thi efter Friggas Sigende havde hun taget Eed af alle andre Træer, at de ikke skulde skade ham, men ei af Mistelen, fordi den var saa spæd, men den vorte paa den venstre Side af Balhalla. Dog, i hvor end Balhalla har været, saa findes nok Mistelen ingensteds i vore Nordiske Lande, men desto overflødige i Frankrig (Druidernes rette Hjem) og Italien, ligeledes paa nogle Steder i Tydskland. Professor Wilse troer vel at have fundet denne særegne Plante i Trelde Skov ved Friderits, men den der omtalte synes efter Beskrivelsen ikke at have været den rette. Da altsaa vore Forfædres Religionsbøger ved saa besynderlig en Keilighed nævner den Plante, som af Druiderne blev brugt som et universelt Lægemedel, og som blev anseet af dem som hellig, hvorfor de og stedsse under Mistel = Egen forrettede deres Bønner,

bekræfter dette atter hiin Mening, at de Eddaiske Fabler ere Levninger af de gamle Druid-Sange.

Hyad hiin Træskoe angaaer, da troer jeg sikkerlig, at den skal betegne den saakaldte Druten=Fuß, hvorum Bønderne paa adskillige Steder i Tydskland endnu tale, og som skal have været et Slags Træskoe, brugt af Druiderne og betegnet med den pythagoræiske Fem-Angel. Den ubenævnte Forfatter af den lærde Afhandling om Druiderne i Hamb. Magaz. Julii 1761 p. 38 siger, at denne Dvinqvangel, som fordem var et Lykkes og Helbredelsestegn, skal endnu i Tydskland paa sine Steder hænge ud til Skildt, at den maa bringe Bedkommende Held og Næring*).

Endvidere: Druiderne, hvilke ligesom deres oprindelige Lærere lagte sig meget efter Astrologien, indrettede stedse deres Fester saaledes, at de faldt ind i den tiltagende Maane, ligesledes de gamle Tydskere**). Hos Montfaucon finder man derfor en Druid aftegnet med en tohvornet Maane paa Hovedet, og Frontin fortæller, til liden Ære for den store Julius Cæsar, at de Tydskes Konge Ehrenvest (Ariovistus) var saa ube-

*) I Nürnberg og paa flere Steder i Dvertydskland saae F. Nicolai en Cervinkel, som skal være kabbalistisk og meget nyttig til at dæmpe Ildbrand, hvorfor den og blev hængt over alle Bryggerhuse; nu bruges den blot som et Skildt for Bliskjænterie, vom Tempelherrenorden I. p. 138.

**) Tac. Germ. c. XI. cum aut inchoatur luna aut impletur, nam agendis rebus hoc auspiciatissimum initium credunt.

vægelig i sin Maanereligion, at han heller lod sig slaae af hiin Romer, som betjente sig af Leiligheden, end at han vilde tillade sine Folk at stride i aftagende Maane. Men endnu, siger en ny Skribendt, tilbedes Maanen i enhver Havebog og — i enhver følsom Bog; thi — endskjondt den var ulykkelig gift med Solen, saa —

Bey all dem Hauskreuz sucht er doch

Stets Herzen zu gewinnen,

Und ist nebst allem diesen noch

Ein Kuppler ohne gleichen.

Er hält dem liebenden Gezücht

Bey dunkler Nacht so lang das Licht,

Bis offt die guten Lappen

Sich verschnappen.

Bonden indretter og mangfoldige af sine Ting efter Maanens Gang; saaledes maa hans kjæreste Dyr, Hesten, indtages paa Vinter=Foder i den vorende Maane; hos Druiderne var det den sjette Dag efter Nyet, da de indsamlede Mistelen; hos Bonden er det den tredie, paa hvilken det bedste og varigste Træ maa fældes. Sætter en Frugtsommelig sig paa en Grav i Nymaane, bliver hendes Foster stedse blegt, og hvor nysgjerrige ere ikke de ugifte Landsbypiger i Nyet= Mars Nyet? I Juldmaane efter Julen offrede vore Forfædre og Julegalten til Freya for et frugtbart Aar. Om Freyr, Freya og Frigga, de Gamles Venus, var een og samme Person, eller og om Freyr, som en mandlig Guddom, var Solen alene, hvilket synes saa af Eddas 13de Capitel, maa jeg, af Mangel paa Hjælpebidler, overlade andre at bedømme. Men hans Søsters, Freyas,

Dyrkelse i, og Forbindelse med Fuldmaanen, grunder sig paa meget gamle Myther. Unægtelig var Freya den samme som Ægypternes Isis, Osiris's (Solens) Søster og Hustru, og hun var i den ældste ægyptiske Guderlære Symbolet paa Maanen, hvorfor hun og bar Maanens phases paa sit Hoved, og man veed, at de rigere Ægypter til visse Tider offrede Fuldmaanen et Sviin, men de Fattige et Svinebillede af Deig (Jerem. 7, 18), ligesom de gamle nordiske Folk*), ja! endnu i Berelii Tid satte de svenske Bønder Brod-Galte frem paa Bordet hele Julen igjennem, thi denne Fest stod fordem i nøie Forbindelse med Freya. Fra Symbolet paa den moderlige Maane, blev hun siden Symbolet paa den moderlige Natur. Isis og Osiris vare igjen de samme i Ægypten, som Astarte og Baal i Syrien, og Astarte var den hos Jeremiaſ 44, 17 ic. omtalte Himlens Dronning, Venus Urania, men og Astarte blev afbildet med et hornet Hoved**), og hun var, som den syriske Lucian siger, Grækernes Selene

*) cf. Tac. Germ. 45.

**) Det er denne Astarte (Naturens personificerte Fodekraft), som endnu, under Billedet af en vorende Maane, brillerer paa de tyrkiske Huse og Faner, hvilken Østerlandterne, efter den lærde Keiserinde Anna Comnenæ Beretning, kaldte chobar, den Store; hos Tacitus c. 45. mater Deum, som og kaldes Magna. Da Herodot fortæller (L. 4, c. 76) at den scythiske Prinds Anacharsis efter sin Tilbagekomst maatte bøde med sit Liv, fordi han vilde indføre Grækernes mater Deum hos sit Folk, seer man, at hendes Dyrkelse først efter hans Tid maac vare vedtagen hos de nordiske Folk.

eller Maanen*). Hun forenes og med Freya i det gamle nordiske Riim-Ordsprog:

Uden M og Brød
 lider Aftribd og Freya Nød.

Myther, som alle forene sig til at vise, at de Nordiske have, ligesom alle Østerlænderne, tilbedt Maanen i Freyas Person, som den, der raadede for Naturens Frugtbarhed (hvorfor og giftesærdige Piger konsulere hende ved Aarets Begyndelse), og som især havde Indflydelse paa Planteriget**). De erfarede Solens veldgjørende Virkninger om Dagen, hvorfor kunde de ikke tiltroe Maanen ligesaadanne om Natten? de gamle Folk paastode desuden, at hun var Moder til Duggen.

Ved at læse Tacitus, er jeg bleven opmærksom paa en anden Maane-Cultus hos de nordiske Folk. Denne Skribent siger nemlig***): at „en Deel af Sveverne ofre ogsaa til Isis.“ Hvor Sveverne egentlig have boet, er vel ikke let at afgjøre, men det vil dog kunne bevises endog af Tacitus selv, at nogle af deres Horder have flakket om ved Østersøen, og Ancherfen i hans Hertjedal trækker dem endog, ved Medhold af

*) See især Apulcius, som Metam. L. XI. p. 278-80 taler med megen Skarpsindighed om hele den gamle Verdens Maane-Cultus.

**) Dette sees tydeligt af Gulethingsloven, hvor Freya blot er efter Tiberne omgjort til Jomfru Maria, ligesom Thor til Christus. Paa en Rejse ved Japan fandt og Grev Benjowsky et kronet Mariabillede med en Halvmaane under Fodderne.

***) c. 9.

de gamle Skribentere, op til de danske Der og Halsvær. Tacitus siger blot, at han ikke kunde komme efter, hvorfra disse Folk havde lært denne fremmede Gudsdyrkelse; han gjør derfor den Slutning af hendes Symbol, der var dannet ligesom et frumt Skib (liburna), at det var en indført Religion (advecta religio), og Tacitus rober ved disse Ord, at han, som Statsmand, ikke rigtig kjendte sin Fædrene-Religion eller Superstition, thi Romerne dyrkede jo og Isis; men da denne store Mand ikke kjendte den, havde de Lærde heller ikke vovet at udele andet af disse Udtryk, end at Isis var seilet over Havet. Men besynderligt er det, at ingen af Taciti Fortolkere, end ikke den lærde Dithmarselv, har kjendt den rette Kilde, hvoraf de kunde øse Kundskab om Isis's Mysterier og udbrede Lys over Taciti dunkle Ord; thi den maa søges hos Apuleius i hans mærkværdige XI Bog af hans gyldne Uffel. Denne Forfatter, som levede i det andet Aarhundrede, var Overpræst i Carthago, havde selv været i Ægypten, og var i Grækenland indviet i mange Mysterier, og man seer tydeligt hos ham, at Isis var Maanen, og han viser os tillige Aarsagen til det symboliske Skib. Han indfører Maanen saaledes talende: jeg er Beherskerinde over alle Elementerne — jeg er den, som ved et Bink udbreder gunstig Vind over Havet — paa en vis Dag, naar Havet igjen er bleven beseileligt, indvier mine Præster til mig et nyttømræ Skib og ofrer Forstegrøden af deres Ladning; og man seer siden, hvorledes hendes Præster lade et prægtigt udstafferet Skib (ligesom forhen Venetianernes Bucentauro) med mange Ge-

remonier løbe af Stabelen ud paa Dybet for en lykkelig Seilads i det Aar — og i en Bøn siger Apuleius til Isis: du er den, som beskytter Mennesket baade til Lands og Vands*). Da nu disse Svever, om hvilke Strabo siger, at de ikke dyrkede Jorden, boede ved Søkanter og paa Der, indseer man let, at de især have trængt til Naturgudindens Hjælp paa Havet**); men om dette Skib var det Eddaiske Sesrumner, veed jeg ikke. Den udødelige Strøm siger og, at den norste Bonde letter paa Haaren, naar han seiler fra Maaneskinnet ind under Klippens Skygge, og ligeledes, naar Maanen fremtræder i sit Ny, en Dvertro, som maaffee kan forklares af de anførte Marsager. — Af Apuleius seer man og, hvorfor de gamle Danske saa meget sammenblander Freyr og Freya; thi da han var bleven indviet i Isis's Mysterier, var det og en Nødvendighed for ham at hellige sig til Isis; fordi (siger Isis i en Aabenbaring) begges Guddom og Religion var forbunden med hinanden, ja endog den samme — den var en Sødsfende-Religion***).

Det er mærkeligt, at vor Edda (c. 13) lader denne Frey og ligeledes Freya, som boer paa Himlen, i Folfenes Forsamling, ligesom Hæernes eller Stjernernes Dronning hos Østerlænderne, raade for Fred og bilægge

*) p. m. 279, 280, 287, 293.

***) Russerne have endnu en Isis-christelig Wand-Indvielse, som skeer aarlig, ogsaa ved Procession. Olear. Reise p. 20. Reliq. Ruthen. p. 55. Heineccii Griech. Kirche. II. p. 245. III. p. 176.

***) p. 294, 296.

Kæmpestridigheder. For saavidt ligger en cosmogonist Idee skjult under Freyas Person, ligesom i Grækerne Myther, hvor Venus (Empedocle's philia, den personificerte Attraction), en Datter af Tiden, beroliger de stridende Natur-Kræfter (Titaner og Giganter), og leder den frembringende Kraft til sin Bestemmelse; og paa Grund deraf er det endnu, at Mængden steds troer om vedholdende ondt Veirligt, at det skal forandre sig paa „Fredag“, som den af Ugedagene, der er Freya helliget; ligesom Venus var fremstaaet af Havets Skum, saaledes var og Freya kommen fra Noatun, Havguden Niords Opholdssted, fordi alle de gamle Folkeslægter troede, ligesom Thales, med saamegen Rimelighed, at alt havde sin Oprindelse af Havet eller det Flydende.

Men det er Tid at anføre flere Beviser paa, at vore Forsædres Religion var druidist. Efter Feuerlins Beretning i hans tvende sjeldne Programmer de druidar. relig. kalde Bønderne i Tydskland alle store Egtræer Druten-Bäume, og endnu skal de fortælle mange underlige Ting om dem, ligesom i Karl den Stores Tid, hvorfor og denne virkelig store Mand lod saa mange omhugge, for tilligemed dem at fælde Overtroen. Aarsagen til disse fabelagtige Fortællinger er unægtelig denne, at Druiderne ved alle Høitideligheder henstillede sig under disse, og endnu for saa Aarhundreder siden havde de tydske Fyrster den Skik, at afgjøre deres Mellemhandlinger under Skyggen af saadanne store Træer. Ogsaa de Eddaiske Guder, som vistnok vare Folkets Dommere og Repræsentanter, forsamlende sig under Træet Yrassil, som Oversætteren

figer at have været en Aft. Men gjøre ikke vore Bønder det samme? Der gives næppe nogen gammel Landsby, i hvilken man ikke skal finde et ved Alderdommen helliget Træ, omgivet, i en Kredts, af store Stene, og nogle indrettede til Sæder i Midten, under hvilket Aldermanden ved et Horn sammentuder sine Medbrødre til Stævne, naar nogen Ting skal afgjøres, som udfordrer deres fælles Overlæg. Og hvor mange Domssteder finder man ikke her omgivne af en ovaldannet Kreds af uhyre opstaaende Stene, ligesom det druitiske Stone-henge i England?

Og endnu et Beviis, taget af Bondens Juleglæder: Julen er en Fest, ældre her i Norden end Christendommen. Selv Navnet er, som nyere Lærde have beviist, af celtisk Oprindelse. I Nedrebretagne og Cornwallis, hvor man endnu finder Levninger af dette Sprog, betyder Hjul: Solen, til hvis Ære denne Fest blev helligholdt. Paa en gammel Runestavs Calendar betegnes Julen ved et Hjul*). Om dette Hjul, denne Ring, skal ligesom hos Ægypterne betyde Solen selv eller (optisk talt) Fuldvendelsen af dens Kredsløb

Rota præcipitis vertitur anni,

eller som Hoche, skjøndt noget kunstlet, mener: *tropicus Capricorni*, overlader jeg de Kyndige at afgjøre; men vist nok er det, at de Gamles Juul var deres Ny-Aars-Fest, hvilket end ydermere kan bevises af et Ord-sprog, som endnu er gængse iblandt Bønderne: Aaret er jo aldrig saa langt, at Juleaften er jo trang: en

*) Loccen. antiqq. Sveo-Goth. p. m. 35.

Tankesforbindelse, som vilde være heel upassende, dersom ikke Juleaften i gamle Dage havde været Aarets sidste Aften og dens Nat det følgende Aars første Nat, hvorfor den og begyndes med Smausen; thi de nordiske og celtiske Folk regnede deres Dage efter Nætterne, som sees af mange Steder i Edda og hos Tacitus, og deres Lieder efter Vinterne, ligesom Østerlænderne deres efter Sommerne. Denne Fest blev og høitideligholdt, ikke som hos os, i December, men i Begyndelsen af Januario *) eller maastee hen i begge Maanederne; thi gamle Folk regne endnu 2 eller 3 Uger til Julen. Bore Forsædre glædede sig da fordi den frugtbringende Sol forandrede (atter optisk talt) sin Bane og dannede en ny Aarstid; de antændte i deres Forsamlinger midt paa Gulvet en Ild (et Symbol paa Solen), som den gyldne Bennetreds omringede, og igjennem hvis Lucr man rakte hinanden de fulde Bægere; thi Julen synes og dengang især at have været en Drikkfest, hvorfor den og i nogle Runealmanacker betegnes ved en heel Rab opreiste Fyld-Horn, at sige med Ol, indtil omsider det sidste nedvendte Drikkelar viste, at Festen var tilende; da blev og Julegalten frembragt, paa hvis Børster man bedende og sværgende lagde Haanden, og ofrede — ligesom Bønderne endnu til hver Jule- og Nytaars-Aften slagte et Sviin, for om Aftenerne at spise Suppe deraf og om Dagene Levningerne (thi da koges ikke Mad) — Galten (Gyldebørsten), som var helliget enten Freyr, der styrede Solen og raadede for

*) Gudm. Andreae Lex. Isl. in voc. Jól.

Frugtbarheden *), eller Freya, til hvilken den i Julen blev ofret, deels fordi Svinet havde lært Menneſket at pløie, deels og fordi det var det føderigſte af alle de nordiſke ſpifelige Creature, og maaskee det meeſt be- kjendte i det gamle Norden, og dets Suul var, ſom endnu, det meeſt yndede af Menneſker og altsaa tillige af Guderne. Efter Lucians Sigende var og Svinet helligt i den ſyriſke Naturgudindes Myſterier. Desuden er og Svinet ſaa vellyſtigt, at Pythagoræerne ikke kjendte et mere paſſende Dyr, til hvilket de kunde hen- viſe Svinemenneſkets Sjæl**). Man veed jo og, at Freyrs Bogn blev trukken af en Galt; men hvad Freya angaaer, da var hun uſtridig Naturgudinden efter den nordiſk-celtiſke Mythologi. Dette ſees tydeligt af Tacitus, ſom c. 9 kalder hende Iſis, c. 40 Herthuſ, og c. 45 Gudernes Moder, formedelſt Begrebernes Liighed med andre Folks Naturgudinder; men paa ſidſte ſted med den romerſke Gudinde Cybele (Jorden). Men at denne Gudernes Moder var Nordens Freya, ſees af Tankefølgen hos denne concise Skribent; thi umid- delbar efter at have nævnet hende, taler han om hendes Attribut, de ſmaa Svinefigurer, ſom hine nor- diſke Folk ſtedſe bare hos ſig. Hr. Hoche beretter, at ſaadanne Julegalte (Tacitus's formæ aprorum) gjorde af Deig i Julefeſtens Dage, bleve bevarede indtil Saae- tiden, da deelte man Fetisfen i 3 Portioner, hvoraf

*) Edda, c. 13.

**) See den ſaakaldte Timæus Locius de anima mundi, i Slutningen.

den ene blev givet Ploddyret, den anden Plodfjoreren og den tredie lagt i Sædefurven *). Som en Skygge af denne celtiske Religiositet, anseer jeg den overtroiske Skik, som endnu hersker hos Landmanden her, at Sædefurven, i ethvert Dieblit da den ikke bruges paa Marken, vendes med Abningen ned imod Jorden, og da forglemmer Bonden aldrig at lægge, i Mangel af hiint Stykke af Gudernes Moders Attribut, et Stykke af hende selv, nemlig en Jordklump, ovenpaa Kurven.

Da Julen var de Gamles Nyt-Aar, og den Fest, da man tilnæskede sig Jordens Frugtbarhed, og, ligesom i Gains Tid, ofrede baade til den avlende og sædende Naturkraft, kan man ikke undre sig over, at de nordiske Folk, ligesom andre, bragte hinanden Foræring, deels for at forøge Glæden, og deels som Forbedringer paa Tilflydelsen af mange gode Ting i Aarets følgende Dage. Denne Skik vedvarer endnu hos Bonden. Ligesom hele den oplyste Verden overbringer hinanden paa Aarets første Dag enten kjøbte eller ordtomme Dnsfer, saa gaaer og Bonden ved det gamle Nyt-Aar, eller Julen, omkring med sine Dnsfer, som baade ere fyldigere og bedre stikkede til at udtrykke hans Hjertes Mening; thi de bestaae i hele Føring af allehaande Suul og Gryn og Apundige Julefager af hjemmesigtet Rugmeel. Dog, disse Foræringer sendes alene til de fattige Familier, som have staaet Bonden bi i hans Sommerarbeide; thi hvad hans Børn

*) Horat. L. 3. od. 23 taler og om Svinet, som et Offer for Frugtbarhed.

og Lyende angaaer, da stjenker han hver af disse blot een af de omtalte Jule- eller som de kaldes Sigte-Rager, hvilke de endog have Frihed til at sælge. Da denne ældgamle Skik kan medtage 3 à 4 Tønder Rug for hver Bonde, seer man, at Bonden langt lettere kunde kjøbe sine Vnster, om de endog vare forgyldte og forfattede af Boghandlernes meest yndede Digtere; de bleve da vel mindre fyldige, men og mindre forgængelige. — Men endog i Kjøbenhavn selv, kan man af de Børn, som ved Julen daglig vrimle paa Børsen, for at imodtage Nytt-Aars-Gaver af den der fremsatte nürnbergske Miniatur-Verden, see, at der engang i vor Nations Barndom har været den Tid, da Juul og Nytt-Aar var een og samme Fest. Paa Grund heraf raabte og hiin Kone en Juleaften under aaben Himmel paa sine Gæs, men ønskede i det samme ligesaa mange Ulykker over sin Dreng, som hun ønskede sig selv Gæslinger i det Aar, fordi han, som endnu uindviet i disse Mysterier, svarede, at Gæsfene allerede vare i Gaarden.

Naar et Dvæghoved bliver sygt, da hentes strax en Kobdoctorinde. Hun falder paa Knæ for den, læser, korsfer, signer og maaler den. Hvad dette sidste egentlig skal sige, er just ikke let at opdage; men saameget veed jeg, at dertil bruges en Mands-Halsklub og tvende afbrudte Straastykker. Da Plato i hans ellevte Bog om Lovene taler om et Slags katadesis, hvormed man i gamle Dage troede at kunde gjøre baade Folk og Fæe Skade, og den enfoldige Deel af Almuen stedse troer, baade hvad de selv og deres Creature angaaer, at de ere forherede, faasnart noget Ondt

tilstødes dem (en Indbildning, som ofte antænder Hærens Lue i Mængdens Barm), skal maastee dette Maa-len være et Middel derimod. Platos katadesis var formodentlig saadant et Binden, som Heren hos Virgil *) brugte, da hun snoede tre forstjelligfarvede Lidser tre Gange om sin Elfers Billede, gjort af Bux. Saaledes bunden, indviet og bevaret, behøvede hun kun at saare et Lem paa Formen, strax gif Saaret ved Sympathi over til den virkelige Gjenstand. Ved en magist Hestecuur har jeg selv seet, hvorledes den kloge Rone rullede et dobbelt sammenlagt Mands-Strømpebaand op om en Fuldkniv, og lod den, efter nogle hocus pocus løbe ned med Baandet paa Jorden. Dog, Båndkaldene har lært Bonden ikke at vie til disse lærde Matroner behage at komme hans Ro til Hjælp, og saaledes vil han vel og Lid efter anden blive klog ved sin egen Skade, men heller ikke før. Paa de vestlige hebridiske Øer, siger Buchanan *), er hiint Binden saa almindelig troet, at enhver Brud og Brudgom paa deres Bryllupsdag løse baade deres Sto-, Strømpe-Baand og flere Baand for at forebygge dette.

Vel har jeg maastee trættet din Taalmodighed, min gode Læser, ifald jeg endnu har Læsere, der have kunnet holde ud med mig at vandre igjennem saa tørre Steder, for at see den menneskelige Forstand at ligge i Svøb; men dog kan jeg ikke forlade denne sorte Materie, førend jeg har talt om nogle Sjeldenheder, som

*) Eclog. Pharmaceut.

**) Travels 1790. p. 167.

vise os, at de ægyptiske Præsters hemmelige Philosophie endnu efter nogle Kartusinder vegeterer i et Slags Udbødelighed hos den sjællandske Bonde, og disse ere Amuletter og Talismaner. Deres Genealogie stiger op til Hieroglyphiken, Menneskehedens oprindelige Stamstift; denne var først simpel og raa; ligesom Mennesket selv; Skribenten afmaler Ting selv, som skulde betegnes, ligesom de americanske Folk endnu i de sildigere Tider, og da opvakte denne fattelige Skrivemaade ingen Beundring; men da den blev forfinet, saa at de Lærde anbragte Symboler eller Billeder af andre Ting, som havde lignende Egenskaber med de Gjensstande, som skulde beskrives, og endnu mere da Hieroglyphiken blev, ligesom Østerlændernes Sprog selv, ænigmatisk-symbolisk og brugt til at betegne deres Mysterier, de Dplystes Religion eller, som Plato kalder det, Magie, da bleve omsider de for Mængden uforstaaelige Tegn hellige, ligesom de betegnede Ting selv, og brugte til Overtro. Hvad Mennesket kunde vente af den betegnede Guddom eller den dybt derunder liggende moralske Sandhed, det ventede de pbylisk eller symphathetisk af Billedet selv, og nu fremstod Amuletter, Abraxer og de sildigere saracniske Talismaner, Snurrepiberier, som alle bleve brugte til at fordrive Aander og allehaande Dødt fra det overtroiske Menneske. Nogle af disse, som for Exempel visse Abraxer, eller figurerede Stene, indeholde unægtelig gnostiske Dogmer*), udtrykte ved et Slags Hieroglyphik; andre

*) F. Nicolai I. c. I. p. 131.

betegne blot lærerige Sandheder, som hiin i Museo Odescalcho, der forestiller en Menneskekrop med et Hanehoved og tvende Drager istedetfor Been; meget smukke Emblemer paa Solen og dens aarlige Gang. Som Dmskrift bærer den det sædvanlige Ord Abraxas, hvis Bogstaver, arithmetisk betragtede, udgjøre Aarets Dage, 365, og det hele var, som Amulet betragtet, et kraftigt Befrielsesmiddel fra alle onde Ting, ligesom og den derved betegnede Ting, Liden, læger alt. De talismaniske Figurer, som og vare indgravne paa Stene eller Metaller, trøstede Folk ved en symphatetisk Indfyldelse fra Stjernerne; en Fordom, som meget let kunde reise sig hos den gamle Verden, som overalt tilbød Sol og Maane. De vare overbeviste om den mægtige Virkning, som Himlens Dronning havde paa alt Levende, hvorfor kunde da ikke hendes Undersaatter virke? og naar Mennesket først havde indbefattet visse Stjernesamlinger under et Dyrs Navn, hvor let var da ikke Overgangen fra at have givet den Navnet til ogsaa at tillægge Constellationen Dyrets Egenstaber? men fordi den større naturlige Gjenstand ikke kunde hæves ved Haanden, var man i det mindste dens Billede, som Fetisse, helliget paa den Tid, da det bencevne Himmeltegn regjerede, eller da Solen var, som det kaldes, i Tegnet, og saaledes bevarede den himmelske Skorpions Billede Mennesket fra alle jordiske Slangers og Skorpioners Stik. Muhamedanerne lige fra Osten til Vesten have endnu megen Tro til deres Amuleter, og hviler end deres Tro ikke paa Grunde, saa bestyrkes den dog af Climetet; de kjøbe dem derfor med

stor Begjærlighed, ja ved Grændserne af de catholske Lande blive de endog undertiden opvartede af de Geistlige med Helgensedler, som de der have Rægedom behov, enten hæfter paa Huen, om det gjælder dem, eller paa Hornene om det gjælder Dren; Grønlænderne gjøre og saa meget af Amuleter, at de nær havde stjaalet hele Bunden af Egedes Ruffert, for at gjøre Amuleter af. Warburton*) mener, at Hieroglypherne først under Ptholomæerne ere bleve brugte som Amuleter, og dette kan maastee være rigtigt, hvad Hieroglyphiken angaaer; men Amuleternes Alder stiger langt høiere op i Tiden. Propheten Amos (5, 26) synes allerede at nævne Talsmaner, som Araberne kalde Tsaliman (Tselamim), som en Levning af Israeliternes gamle Stjernerectus, og Esaias (c. 3, v. 20-21) taler om de østerlandste Damers Amuleter, og han nævner paa samme Sted baade deres Dren- og Ræseringe. Hvad det første af disse Slags Ringe angaaer, da kan de vel i de sildigere Tider blot anses som Prydelse; men deres oprindelige Hensigt har vist været amuletisk, ligesom Halsbaandenes, hvilke ere det endnu hos Grønlænderinderne, som af Mangel paa Prætensioner bære i disse et Par Rævekjeste. Dog, gjælder dette end ikke om Drenringene, da kan man vel med Visshed paastaae det om de Ringe, som heelt upassende bæres af saamange i Ræsen; thi de findes endog hos ucultiverede Folk. Det er ikke alene Tartarerne, ikke alene de vilde Americanere, ikke alene Indianerne, som endnu bruge Ræse-

*) Tom. 2. p. 238.

ringe, men Cool faae endog ringede Næser paa Sydhavets Der. Af denne vidtloftige Udbredelse kan man see, at Bildfarelser ere ligesom Moder, de blive ikke indenfor deres Fædrelands Grændser; man kan og deraf slutte sig til Amuleternes høie Alderdom, og tillige til den ældste Verdens Psychologie; thi hos ethvert Folk i dets raaeste Tilstand var Sjæl og Aande eet og det samme, og de vare unægtelig deres Amuleter baade i Næsen og Læberne og Dyrerne, for at bevare Livet eller de Stæder, hvor Sjælen var indblæst; man vil derfor erfare, at ligesom ethvert Folks Begreber om Sjælen opklaredes, desto flere aflagte de og af disse Bevarelsesmidler, og det var vistnok paa Grund af samme Ideer, at Angefokken indbildte hiin grønlandske Pige, som ventelig var stakaandet, at hun havde mistet et Stykke affin Sjæl*); man kan fremdeles heraf tage Beviser imod adskillige lærde Mænd, som tale om de Bildes Amuleter og dog nægte dem al Religion; thi hvor hine findes, maa nødvendig denne være; men hos det ganske raa Menneſte er Religion i Grunden ikke andet end Døvertro, og maa nødvendig være det, thi den er en Datter af Frygt; selv Bondens Korsen og Mundsignen, naar Kloffen lyder, er, som man i hundrede Tilfælde kan erfare, ikke Andagt, men

*) P. Egede p. 126 og flere Stæder giver Bidrag hertil, dog uden selv at have tænkt derpaa. Silla eller Luften kunde skade Grønlanderne og opvække Døde; — Angefokkerne kunde blæse Godt paa dem, — Bønderne tale og om onde Væsners Blæsen paa dem og deres Fæe, og denne Blæst kjender alle simple Folk fra Nordpol til Sydpol.

vistnok Frygt for de derved foruroligede Dæmoner; men i Henseende til visse Lemmer kan maastee Folkesagn have forøget Frygten; — thi hvor usikre Folk, endog i de gamle ærlige Dage har været paa deres Næser, seer man af hiin stakkels Mand hos Apuleius *Metam.* L. 2, som i en stor Folkforsamling vilde tage sig til Næsen og rev den heelt af, fordi det var en forgjort Bornaese; da han derover blev udleet af alle og vilde til sin Trøst fløe sig bag Dret, faldt og dette af, fordi det var et forgjort Dre*); og den jobiske Stribent Joseph**) forsikrer, at han selv har seet en af hans Landsmænd, navnlig Eleazer, ved Hjælp af en Ring at trække Djævelen ud igjennem Næsen paa en Befat. Hvo maatte nu ikke ønske, saavidt muligt, at forekomme saadant et Indtog? men dette hindrede de i gamle Dage ved at slaae Bom for Næsen med en Ring, indtil Folk omfider fandt paa i dens Sted at tilstoppe Næsen med Tobak. En lignende Forestilling maa vel og Almuen gjøre sig om Drenringene, naar de tages af Kirkeblye; thi hvor stor Kraft den gamle Verden tiltroede endog den blotte Ring, sees af *Platos* og *Ciceros* Fortællinger om den Ring, som den lydige Hyrde Gyges stedse bar hos sig, ved hvilken han kunde, ligesom han dreiede den ud eller ind til Haands, gjøre sig synlig eller usynlig; men hvor langt mere har ikke Astrologien forøget dens Kraft, naar den dannes af Bly?

*) Dette er ventelig kun en Fabel af Apuleius; men hvad det skal bevise er ikke heller stort andet end Fabel.

***) *Antiqq.* L. 8.

I Stjernetbyernes Skrifter kaldes jo Saturnus, som Chaldæerne indrømmede den største Magt iblandt alle Planeterne, Blystjernen, og det er just denne, som ifølge Planetbøgerne fører Herredømmet over Menneskets hvire Dre. Som et Bærg imod underjordist Tøveri, at det ikke skal bortflæbe de smaae endnu udøbte Børn og lægge Skiftninger i deres Sted, bruger man her overalt, ligesom paa de svenske Kyster, tvende Spe-naale, hvoraf den ene heftes paa Moderen og den anden paa Barnet, indtil det er, som det kaldes, christnet. Kraften af denne Amulet ligger ikke i Formen, men i Materien; thi hvad har Staal ikke til alle Tider kunnet udrette?

Lars Gaarskarl Marthe gav et Stykke Staal i Handen
Og sagde: Dermed kan du holde fra dig Fanden.

Da Planeterne først i Aften vare blevne forgubede, hvilket er skeet meget tidlig, og deres Navne siden efter bleve anbragte paa Metallerne, var jo intet naturligere, end at det Metal, som var stobt eller helliget paa den Tid, da dets navnliges Planetgud sad paa sin Throne, maatte imodtage noget af dens Kraft, eller at den planetariske Aand maatte især kunne virke igjennem sit Metal paa de arme jordiske Mennesker. Men Jernets Gud er jo Mars selv, og skulde han ikke kunne holde Dværge fra Børn? skulde han ikke, naar Bonden Skjertorsdag Aften kaster Drex og Jernkiler paa de besaaede Agre og fæster Staal paa alle Dørre, kunde tvinge de gamle Kjerlinger, at de hverken kan skade ham eller hans glade Haab med deres Hererie? Dog, jeg vil troe, at saadanne Levninger af den østerlandste Planetdyrkelse vilde

for længe siden været uddøet, hvis ikke de forrige Aarhundredes Læger havde ved deres astrologiske Magie givet den en nye Vegetation; men det var de Tidens Mode, at Lægerne skulde være vise paa Himmelen og Daarer paa Jorden, og de Enfoldiges Indbildningskraft kom paa en mægtig Maade deres bedragne eller bedragende Kunst til Hjælp; thi det er en Sandhed, som grunder sig paa alle Tidens Erfaring, at jo mindre Erobring Sjelen har gjort indenfor Fornuftens Grændser, desto større er Imaginationen, og naar den fører Scepteret, hvor uindskrænket er ikke da dens Herredømme, endog i de Regioner, hvor man ikke skulde vente dens Indflydelse? Saaledes fortæller en dansk Munk Gottskalk, at en Kone, som leed meget af Diensvaghed, gif til en ung Studerende for at søge Raad, og hun fik det, thi han skrev strax nogle ulæselige Charakterer paa et Papiir og derunden følgende Bittighed: *Diabolus eruat tibi oculos et foramina stercoribus repleat*, bød hende at folde det sammen og at bære det i en Klub paa Halsen; og Svagheden forlod hende, men den qvindelige Nysgjerrighed maatte og helbredes — og det gif da som med al Magie: naar Hemmeligheden opdages taber den sin Kraft, thi see — Sygdommen vendte tilbage til hende og hun til Doctoren, for at opfylde paa ham, hvad han havde ønsket hende. Men — man tilgive mig denne Munkesfarce, den skulde ikke her have fundet Sted, hvis den ei var fortalt af den ærværdige Doct. og Prof. Theol. N. Hemming. Denne store Mand beretter i samme Anledning, hvorledes han selv ganske uskyldig blev en umiddelbar Aarsag til adskil-

lige magiste Helbredelser: thi da han engang paa sit Collegium over Dialektiken forklarede følgende smukke Hufommelses Distikon:

Fecana, cageti, daphenes, gebare, gedaco

Gebali stant, sed non stant phebas, becas & hedas,
figer han af Spøg, at disse scholastiske Blomster kunde være herlige imod Kolden, og hvad skeer? et godt Menneſte forſtaaer Tingen ligefrem og giver ſtrax derefter en Febricitant daglig eet Ord ind af denne dialectiſke Recept affſrevet paa Brød. Men han var endnu ikke kommen til No. 6, førend den Syge var cureret, og det ſamme hjalp ſiden efter mange, indtil det omſider gik med denne magiſte Cuur, ſom med den foregaaende. Man ſeer ellers heraf, at Barbeer Jens Bloch paa Anholt ei ganſte havde miſforſtaaet Ordet Doctor, naar han figer:

Hvad Forſkjel mellem mig og Doctor Hemming er? dersom ikkun Doctor Hemming havde kunnet doctorere for han blev født. Labat i hans Spanſke Reife fortæller og, at en Patient af Genſoldighed aad Recepten, i Stedet for den der foreſtrevne Medicin og det blotte Papiir udrettede det, ſom maatte Lægemidlerne ikke vilde have udrettet. Nei, ſandt og henſigtsmæſigt var hiint Amulet, ſom blev givet et Fruentimmer at bære imod Tandpine, men hvis Indhold hun dog omſider ogſaa maatte ſee, og fandt da blot følgende lærerige Sandhed:

Var du ei en ſſiden Soe,

Da fik du vel i dine Tænder Roe.

Alt dette var nu for at afvende det Onde, jmen man har og de Midler, ved hvilke man kan tilvende sig det Gode. Saaledes har jeg engang seet, honny soit qui mal-y-pense, en liden Pose, som blev baa-ren af en ung Pige, for at vinde, som man sagde, en Karls Hjerte; saa nordisk-koldt er i disse Egne Mand-kjonnets Temperament! Af de Kariteter, som deri vare indsyede, saaes tydeligt, at det Hele var det, hvad Grækerne kaldte Philtron. Den lærde Forfatter af Nucleus har oversat dette Ord ved en Elstovsdrik; men jeg troer, at vore ulærde Piger kjende bedre Bemærkelsen deraf, end han; thi Trolddomsmiddelet syn-tes at være tillavet efter den Recept, som Apuleius har opbevaret os af Lævi Digte og som endog Grøn-lænderne kjendte *). Man fandt nemlig deri en Negl, nogle Haar, smaaestødte Krebsfaller, endnu nogle ube-kjendte Species og som det syntes Sand; thi unue-ligt kunde det være Pulver af Dalai Lamas Excre-menter, da dette er saa dyrt, at ifkun Fyrster formaae at kjøbe det, som Pallas **) forsikrer, hvorfor de og bære det i Gulddaaser og bruge det som Peber. Hvor almindeligt forresten dette Elstovshererie har været i forrige Tider, kan man slutte deraf, at Lovgiverne endog have fundet en Nødvendighed i at forbyde det i en Artikel af Dalelaghen hvor det P. 5 hedder, at Konernes Trolddom med Negle og Haar af Levende eller Døde ikke maae have Sted.

*) P. Egede om Grønland. p. 218.

**) I hans Russiske Reiser.

Bondens Religion er, hvad andet? Christelig; men da der, i Følge Leibnizes Identitets Princip, ikke gives under Solen tvende Bæfener, som ere hinanden fuldkommen lige, og dette synes, til Vidnesbyrd om Skaberens Storhed, at være en Sandhed i Henseende til de Ting som falde i Sandserne, er det vel ligesaa i den intellectuelle Verden, formedelst dens store Afhængighed af den korporlige. Man kan vel derfor sige, at der ikke findes et eneste Individ, som ikke skulde have forstjellige Religions-Meninger. Men hvad Bondens Religion overhovedet angaaer, da er den endnu blandet med Levninger deels af Celticisme, deels af Catholicisme, (som har gjort et uudsletteligt Indtryk formedelst overtroist Legemlighed), deels med noget af hans egen Philosophie, thi som Cicero siger, at intet Dogma kan statueres saa absurd, at det jo har været udklækket i en eller anden Philosophs Hjerne, saa kan heller ikke nogen Philosoph nogensinde have fremsat saa snurrig en Mening, at man ikke skulde finde enten den samme eller Mage til den hos Bonden. Og dette har sin gode naturlige Aarsag, thi ligesom mange af de gamle saakaldte Philosopher have selv maattet veilede sig, saa er det og gaaet Bonden, naar han har været oplagt til at avle Philosophemer. Hvad de hedenste Dogmer derimod angaae, hvilke endnu hist og her stikke frem, ligesom en sort Lap paa en hvid Kjole, da veed man jo, at den Stamme, hvorpaa Christendoms-spriren blev indpødet, var raa og vild, og, hvad endnu er mere, ganske passende efter Climetet, men skulde den da ikke udbrede nogle at sine Vædster til

Joden, om denne endog var nok saa ædel? eller skulde vel hine Reformatorer ganske kunne have afbugget den vilde Stamme, for i dens Sted at plante Christendommens frugtbare Friheds-Træ? eller var det muligt saaledes at oprykke den, at den ikke mere skulde udbryde i nogle hemmelige Stud? Hos Mængden vil Religion uophørlig gaae Haand i Haand med Superstition, og man jage denne Gudinde eller rettere Dvinde nok saa tidt ud af Døren, saa kryber den dog igjen ind ad Vinduet, især blev den ældre Klasse af den uop lærde Menneſſehed ſtedſe hængende ved ſine Ungdoms-Principer, og diſſe ere da ved Tradition forplantede fra Slægt til Slægt, og hvad der ſaaledes er blevet Bonden overleveret og endnu ſtedſe overleveres Børnene af Forældrene, ſom hine naturligviis fremfor alle troe, det kunde og kan ſaameget ſikkrere bevares, ſom Bondestammen uſtridig af alle er den meeſt ubelandede ved fremmede Egteſkaber. Thi hvor ubekadiget endog den blotte Tradition kan igjennem Martufinde gaae frem, ſeer man af mangfoldige Exemp-
 pler, iblandt andre erindrer jeg et, ſom findes hos Szujew i hans Reife fra Petersborg til Cherson. I det Woroneſiſke Gouvernement omkring ved Staden Koſzlow fandt han en Sekt Raſkolniker, ſom kalde ſig Duchowjerzy (ſkal være aandeligtroende), ſom vel af Frygt gjøre alting med efter den græſke Liturgie, men ere dog ſaa pythagoræiſſindede, at de ikke ſpiſe Kjøb, og vilde leve blot af Planteriget, derſom de ikke der-
 ved gjorde for megen Opſigt; men Dyr ſlagte de aldrig. De aſſtye Svinekjødet. Ere Fjender af alle

Bellyfter. Gifte sig end ikke gjerne, men da med deres egne. De gjøre meget af Bibelens Moral og forstaae denne saa ordret, at de endog for deres idelige Bedens Skyld ere udelige Borgere. I sidste Tyrkekrig vare nogle af disse Rascolniker komne med i visse Regimenter, og de forrettede deres Tjeneste med Trofskab, men da det kom til en Skjermysfel, kastede de Geværerne fra sig, lagde sig paa Jorden, at de kunde selv dræbes, thi, sagde de, de vare ikke i Stand til at dræbe nogen af deres Medstabsninger. Den Mand af disse, med hvilken Szujew talte, og som han enten egentlig eller uegentlig kalder Arius, paastod, at deres Religionsmeningers Begyndelse stiger høiere op end til Alexanders Tid og dog vegetere de endnu, endstjøndt Pythagoræeren tillige sagde, at hans Sect havde slet ingen Bøger. Deels ere og Bønderne, formedelst Nærheden af Hovedstaden, her mere end andensteds forblevne ved deres gamle Hjem, hvor de vel og vil forblive, man løse endog saa mange Starusbaand man vil; thi det er nu bleven en National-Charakter hos dette Folk, at elske, jeg vil ikke sige, sit Fodeland, men sin Fødeplet med en saa schweizerisk Enthusiasme, at jeg ofte har hørt den gamle Bonde sukkende at sige: jeg har tumlet nok om i mine Dage, naar hans hele jordiske Løbebane udgjorde en Kredts af 3 eller 4 Mile om den Plet Jord, hvor han første Gang saa Lyset, og enhver, som vover sig længere bort, faaer strax Navn af en Landstryger. Man seer ellers heraf, hvor meget — Love kan danne et Folks Charakter, men man vil og hist og her have erfaret, hvormegen Ind-

fydelse de kan have paa et Folks flette borgerlige Dannelse. Men dette i Forbigaaende.

Hvad den theoretiske Deel af Religionen angaaer, da paaftaaer jeg frit, at Bonden, overhovedet betragtet, har bragt det videre end nogen anden af de Folkelasser, som kan sættes i Ligning med ham*). Der- til gives adskillige Aarsager, som enhver maa finde grundede; thi naar hine omsider har bragt det saavidt, at de nogenledes kan offentlig bekjende Christendoms- mens Lære, da blive de fremdeles enten overladte til sig selv eller og dem, af hvilke de skal imodtage bor- gerlig Cultur, men hvor forskjellige ere ikke disse Subjecter? og hvormange findes ikke iblandt dem, hos hvilke ifkun spores en svag Følelse af Religion? Tor man da undre sig over, at en Ager, der maa ske længe laae vild og som omsider med Møie blev bear- bejdet, for at imodtage den ædlere Sæd, hastig igjen vil bære Ukrud, naar den derefter ei mere dyrkes. Men hos Bonden forholde Tingene sig anderledes; han føler endnu nogen Hviagtelse for Religionen, hos ham er endnu ikke den huuslige Andagt ganske uddøet, dette kraftige Behiel, hvorved Menneftets baade ind- vortes og udvortes Forædlele saameget fremmes, fordi det disponerer Villien til det, som er ret og godt; man vil derfor neppe kunde nævne Bonden en eneste opbyggelig Psalme, som han ikke fra Ungdommen af

*) Jeg modfiger vel her den lærde Provst Ussing i hans Kirkeforfatning, men jeg kan hente Beviser for min Sætnings Rigtighed af hans Menighed.

fulde kjende endog udenad, dersom det ikke har manglet ham paa indvortes Receptivitet, og just ved at kjende disse, eller om der i en ikke opbyggelig Psalm findes et lærerigt Vers, da ved endog at have udsøgt og henlagt dette paa sin Huskommelse, baade røber han sin Bevandring i sine Andagtsbøger og sin Smag for det sunde. Hos Bonden kan og de spæde Spirer, som opvoorte af den Sæd, som Lærerne udstrøede i de Ungres Hjerter, endnu i Fremtiden pleies, deels ved de idelige Catechisationer, som holdes i Kirkerne for den confirmerede Ungdom, ikke efter, men under Guds Hønesten, hvori altsaa baade Fædre og Mødre kan tage Deel og hvor saameget, som ikke passer sig for andre Steder, kan siges Menigheden af den duelige Lærer; deels og ved de saakaldte Degnelæsninger, som om Vinteren holdes hist og her i Bøndergaardene for Egnens sammenkaldede Ungdom. Man siges derfor hvad man vil om Catechismi Indskjerpelse à posteriori i Stedet for à priori, en Underviisningsmaade, som nu vel overalt er affkaffet, da Erfaring har viist, at den ikke frugter, ja end ikke hos dem, som bedre kunde skjønne derpaa; thi Voltaire forblev jo endnu, efter at have endog som Kammerherre imodtaget en saadan følelig Iggjendrivelse i hiin Berlinske Krambod*), den samme Religionspotter, som han før var, saa mangler det ikke Bonden paa rigtig Kundskab om sine Menneſte- og Christen-Pligter i vore Dage, da Religionsbegerne for en Deel ere forbedrede. Men hvor stort et Dyb syntes

*) Mosers Reliquien, 4te Aufl. p. 254.

ikke til alle Tider at være befæstet imellem Rundstaben og dens Udsvælse? Skal Dplysningen gaae over til Sæberne, da maa den være bleven interessantt for Mennesket, den maa have baaret hundredefold Frugter; Sandheden maa saaledes være forboiet, at nye Sandheder igjen udspringe af de gamle, i hvilke de laae skjulte, kort, Mennesket maa være vandret saa vidt ind i Dplysningens blide Egne, at dets Sjel ganske igjennemtrænges af Lysets Straaler; eller har hans borgerlige Bestemmelse hindret ham derfra, da maa hans svagere Lys understøttes af Opdragelse, ved Anviisning til og Exempler paa det Gode og Nyttige, som kan forædle hans Følelser, men denne Opdragelse har jo Bonden hidindtil i sin slaviske Forsatning ganske savnet. Den borgerlige Kultur maa nødvendig række Fornuftens Opklaring en hjælpende Haand, dersom den skal kunne virke. Dette seer man allerede hist og her paa den danske Bonde, men den engelske Bonde giver os flere Beviser derpaa. Ved borgerlig Dannelse kan Mennesket arbejde sig frem til huuslig Lyksalighed, det vil da mere føle sig selv, det behøver nu ikke at være uredeligt, fordi det paa en redelig Maade kan slaae sig igjennem; det behøver ikke at stjele, fordi det kan erhverve sig sine Nødvendigheder; det vil blive ædru, fordi det ikke behøver at drukne sine Bekymringer i Rusen; Dydsexemplerne vil blive flere og de vil virke, fordi de vil findes i disse Menneskers egen Klasse, og Lysket vil ved Straalernes Tilbagefald, ligesom fra et Huulspeil, udbrede sig til det Hele. Paa denne Maade synes allerede alt uformærket at stride frem til

Foræbelse, men det gaaer ikkun langsomt, og hvad er Narfagen? „hvis er Skylden?“ spørger den lærde Birchner, Lærernes kan det vel neppe være, thi Hr. Birchner roser jo selv Almuens funde Sands og Agt for Moralitet; og Mennesket behøver dog vel ikke, som Rousseau siger, at forstaae Ciceros Bøger om Pligterne eller at have igjennemstuderet Garves Commentære over disse, for at vide, hvad der er ret og godt, hvad der er Pligt, og — hvor ofte seer man ikke endda de største Laster at boe til Huse med de største Kundskaber? men det er nu, saa, Mennesket finder overalt Hindringer for sig, og det maae finde Hindringer, fordi Naturen gav det Kræfter til at overvinde dem og ved deres Overvindelse at opdrage sig selv til en høiere Bestemmelse. Saaledes gaaer det i den physiske og saaledes i den intellectuelle Verden; men Mennesket lader sig jo ofte ikke engang sige i de legemlige Ting, i de Ting, som kunde — ædes — hvor meget mindre i de aandelige! Vi føle desuden hos os selv en mægtig Modstand i Henseende til alt det, som kaldes Pligt. Kilden dertil har allerede Paulus, og det nok rigtigst af alle Philosopher, viist os, naar han (Rom. 7, 22. 23.) siger: min Fornuft maa bifalde Guds Lov, men jeg finder en anden Lov i mine Sandser, i mine Tilbøieligheder, som stride mod Fornuftloven og som vil gjøre mig til en Slave af Sandselighedens Lov; ja! hvorofte lader Mennesket ikke hiin Lov være denne aldeles underordnet? thi da den kolde Fornuft med al sin Værdighed anviser Mennesket sine strænge Pligter, uden at raadføre sig med

Sandferne, hvor kan man da undre sig over, at disse Menneffets første Lærere ligesom opbringes derved og der reiser sig saa, som Kant *) kalder det, et Slags naturlig Dialektik og ligesom enhver Tjencr saa gjerne vil til Skadesløsholdelse for sin Undermagt, ansee sig klo- gere end Herren, saaledes gaaer det og her, og Sand- ferne disputere og raisonnere da saalænge imod For- nuftpligterne, indtil de omsider svække deres Gylbighed eller i det mindste kalde dem i Tvivl, endskjøndt den practiske Fornuft aldrig giver sit Bifald dertil, og Menneffet følger da sine Tilboieligheder, hvis fuld- komne Tilfredsstillelse det giver Navn af Lykkelig- hed. Dette er nok Hovedaarsagen til al upractist Dplysning hos Mængden og som det synes hos flere end Mæng- den; thi man taler vel i vore Dage overalt om den store Verdens Dplysning; men ligesom man kjender Træet af sine Frugter, saa maa man vel og bedømme Menneffene efter deres Gjerninger, og disse røbe jo dog kun i det Hele for den fordomsfrie Tilskuer en over- veicende Hang til det lave Sandfelige. Culturen er gaaet frem, men den har ladet sin veiledende Skytts- gudinde Dplysningen langt bag efter sig, og den ra- ver derfor om fra een Daarlighed til en anden, ligesom det uerfarne Barn. Vor Tidsalder synes at gjøre de saakaldte Fornoclsler til sit Hovedsæmmeb, og disse Roddyr som ligne de virgilske Harpyer, berøve enten Menneffet alt eller opvække Uffelthed hos det til alle

*) See hans Comment. over Pauli Sted i Metaphys. der Sitten. p. m. 23.

de Ting, som skulde give det Næring og Styrke. Heraf reiser sig vor Tids Ulyst til det Alvorlige, Pligters Forsømmelse og de derpaa følgende og saa ofte yttrede ubehagelige Følelser; heraf den saa ofte paa-ankede offentlige Uredelighed; heraf det Had til Fædre- nelandets Religion, thi naar afftyede Menneſket ikke den Viſe, som foreholder det ſine Feil? heraf Ring- agt for Eeden, dette det borgerlige Selſkabs ſaa mæg- tige Baand, dette Sandhedens ſidſte og ſtorſte Pant; heraf Egteſkaber, ſom ophøre med Hvedebrødsdagene — og hvo kan opregne alle de Elendigheder, ſom ud- flyde af denne rige Kilde. Dog, jeg erindrer mig hvad Kant ſiger: wir leben nicht in aufgeklärten Zeiten, ſondern in Zeiten der Aufklärung. Maatte vi dog gaae en blid Dag imøde! men denne ſynes de fleſte af vore Reformatorer ikke at bebude os, thi uophørlig ſmelde de løs paa Religionen, enhver Uorden, ſom vi- ſer ſig hos Menneſket, vil de lægge den til Laſt, og ved at gjøre dette ſmigre de for den menneſkelige Egen- hjærlighed, ſom gjerne vil vælte Skylden fra ſig ſelv og da løsnes det ene Baand efter det andet. Men det ligger jo klart for Alles Dine, at dette Dnde ikke har ſit Udspring af Religionen, ſom dog vel aldrig raadede Menneſket til det Dnde, men af Mangel paa Religion. Foruden hiin Aarsag, ſom er Hovedkilden til alt det moralske Dnde, gives endnu andre Omſtæn- digheder, ſom maatte endog hindre Mængden fra at dæmme for hiin Kilde med den Omhyggelighed, ſom den burde, og det er Almuens blinde Tillid til Religio- nens udbortes Handlinger. Sædelæren blev og af

alle raae Følk anseet, som den uvigtigste Deel af Religionen og den maatte nødvendig saaledes ansees, thi det udyrkede Menneskes Religion er i Grunden ikke andet end Superstition, og kan ikke være andet, thi det Sublime, som er Religionens Gjenstand, ligger ganske udenfor de raae Menneskers Idekreds, det indgyder derfor ikke Grefrygt i Sjælen: ifkun det mægtige Væsen, som Mennesket føler sig ganske underkastet, opvækker hos det en Frygt *), som snarere leder til Hyklari end Sædelighed **). Man vil derfor erfare, at alle de Mennesker, hvis Forstand ikke er rigtig bearbejdet, langt hellere høre Foredrag af den saakaldte Lov, end af Evangelio; thi de ansee, at jeg skal bruge Pontoppidans Ord, Evangelium, blot som Egenwillium. Da Sædelæren desuden bestjeftegede sig saa meget med Forstanden, valgte man heller Drer og Butte, som bedre faldt i Sandserne, og da den indvortes Forbedring udfordrede en stræng Opmærksomhed paa sit eget Jeg, noget som den Uoplyste stedse overseer, fordi det ligger ham for nær under Dinene, underkastede Mennesket sig heller de besværligste Ceremonier, man finder derfor i alle gamle Religioner en stor Mængde indvortes, endog piinlige Skikke; thi det synes dog stedse at have været en dyb naturlig Følelse hos Mennesket, at moralsk Brøde maa forsones ved Lidelser. Vel udmærker Christendommen sig og derved, at den

*) I Norderlændernes Sprog er og Frygt det samme som Religion.

***) Kants Kritik der Urtheilskraft, 2 Aufl. p. 109.

ifkum forefriver dens Tilhængere meget faa i Sandferne faldende Handlinger; thi den driver stedse paa det indvortes Menneſte, dens Hovedbud udſtrækker altid videre og videre det agtværdige Fuldkommenheds Maal, Hellighedens Original-Billede ligger beſtandig ved Enden af Banen; den utrættelige Løber maa ſtedſe have det for Øie, men Banen ſtrækker ſig ud over Tiden og Forkrænkeligheden og vi vil maaffee aldrig fuldkommen kunne opnaae dens non plus ultra *); ja! ſelv dette Sandſelige, dette Legemlige i Chriſten- dommen er ſaaledes indrettet, at man ſkulde troe, at det maatte have en kraftig Indflydſe paa Menneſkets aandelige Deel, men dog har jeg erfaret, at Menneſket her bliver ſtaaende ved Skallen, uden at tænke paa den indſluttede Kjerne. Saaledes har Bonden ſine viſſe beſtemte Tider, da han indfinder ſig til den hellige Nadvere, han maa være ſindet hvorledes han vil, men iſær beredet ved den for mange ſaa piinlige Faſte. Sædvanlig ſteer dette i Foraaret og Efteraaret, kort før Saae-Tiden; J. A. Hermes, ſom har erfaret det ſamme i Henſeende til den tydſke Bonde, mener at det har ſin Oprindelse fra den gamle Fordom, at Nadverens Nydelse ſkulde give dem Beſſignelse til deres Arbeide. Den Mening, ſom allerede i det andet Aarhundrede ſynes at have været gjengſe iblandt de Chriſtne, at Nadveren gavne de Communicanterne ikke alene i Henſeende til Sjælen, men og Legemet, er endnu temmelig almindelig i Bondeſtanden; thi hvor meget end

*) Kants Critik d. pract. Vernunft. p. m. 149.

Lærerne søge at opklare Bondens Begreber, saa tillægger han dog stedse denne Handling en medicinist Nytte. Det er derfor ikke ualmindeligt at høre Landalmuen sige, naar en Syg skal berettes: vi haabe at det skal gjøre en Forandring, og fordi Imaginationen ofte kommer baade den Syges og de Sundes Forventning til Hjælp, har Bedkommende ondt ved at betage dem denne Fordom. Men det er ikke blot Mængden som tænker saaledes, jeg veed det og af Erfaring om dem, som burde være mere vant til at tænke, ja! endog i Berlin er det indtruffen hos Pastor Lüdtke *), at man har takket ham inderlig paa de Syges Begne, fordi disse strax efter Sacramentets Nydelse vare komne til Rolighed og Bedring. Denne Fordom har unægtelig faaet sin saa varige Styrke af Transsubstantiations-Læren. Det forvandlede Brød var og en Deel af Christi eget Legeme, som var uden Synd og altsaa frit for Sæden til Sygdom og Død; dette forenet med et syndesmittet Legeme maatte nødvendig beskytte for ubvortes Fare og i det mindste virke til Sundhed. Deels er det og en Folge af Munkenes Bedragerier; thi man veed, at Lægekunsten blev i Middeldalderen endnu blot øvet af Geistlighedens, som da undertiden skjulte sin Uvidenhed under Religionens Maske; var desuden og Sygdommen efter de Tidens Begreber en Straf af den fortørnede Guddom, hvad kunde da være kraftigere derimod end Næverens, som ligeledes efter Tidernes Begreber blev anseet som et forsonende Offer, frembragt den Høieste?

*) Communionsbuch p. m. 157.

da saadanne Forestillinger ere saare ønskelige for Forstanden og magelige for Billien, maac man ikke undre sig over, at de igjennem saa mange Seculer ere endnu uudsløttelige; det er derfor ikke sjeldent, hverken i Kjøbenhavn eller her eller andetsteds at finde dem, som gjøre sig megen Umage for at see deres Overtroe bestyrket ved Brugen af Kirkeviin i Sygdomstilfælde, og man veed, hvilken Uleilighed hiin Magister derved paadrog sig. I Middelalderen blev og, som Westenrieder siger, Vinen anbefalet som et Lægemedel, ja! kan man troe Helianus, stiger Forestillingen om Vinens helbredende Kraft endnu langt høiere op i Tiden; thi hvorfor skulde ellers Zaleucus have forbudet de Italienske Locrenser, endog under Dødsstraf, at bruge Viin i Sygdomstilfælde, med mindre den var dem anprist af en Læge. Men var endog den simple Viin helbredende, hvormed mere maatte da ikke den hellige være det? For ikke længe siden i Vedmans Tid var det endnu brugeligt i Bahus Lehn i Sverrig at tilsnige sig Oblaterne, for dermed at curere Sygdomme, og Bjergskytterne stjal dem endog af Munden paa sig selv for at kunne lægge noget deraf i Geværet, som et Mittel til at være lykkelige paa Jagten. Men — ved hvilke Midler hæves deslige Forestillinger hos Mængden, da man erfarer, at det er ligesaa vanskeligt at curere Mennesket i en vis Alder for Overtroe, som for gammel Skade? Endog en Lafontaine døde jo omsider som en Kapuziner — i en Haarstjorte. Vel os! Vel Menneskeheben! om vor Tids oplyste Lærere kunne være lykkelige nok til at hæve den hos de Slægter,

som nu staae færdige til at afløse os paa Verdens Skueplads. Det er forresten besynderligt, at Bønderne endog ved den blotte Tradition kan bevare saamange af Middelalderens Jdeer usforfalskede imellem sig; thi fra hiin grove Sandseligheds Tid ugleder jeg Grunden til denne hos Bonden saa sædvanlige Talemaade: det er saa sandt, at jeg torde nyde Herrens Legeme og Blod derpaa; Begreber, som unægtelig have deres Oprindelse fra de gamle Dages rædselsfulde Høitideligheder ved Jernbyrden og andre Sandhedsprøver, da de Sværgende foruden deres Fasten og udmærkede Sørgebragt og Fremstillelse for den forsamlede Menighed og offentlige Skriftemaal, maatte tillige nyde den hellige Madvere, naar de skulde bære gloende Jern.

Dog, skulde man troe det, at Bonden, der er saa haardnakked i at holde over sine gamle Fædrene-Skikke, at han endog kan knibe sin Degn, om han ikke altid sang det gamle Julevers tre Gange, kunde overtale sig til at afvoige fra dem i betydelige Tilfælde? og dog har han kunnet dette endog i Henseende til Daaben. Paa Frederiksborg Amt især er det nu ganske gaaet af Brug at lade Børnene døbes i Kirken. Overalt finder man der Døbebækkenerne omvendte paa Fonten, og saasnart et Barn fødes til Verden, bliver det strax hjemmedøbt. Vel kan det være overmaade gavnligt for Barnets Helbred, at det ikke strax udsættes for Lustens Forandringer, og dog er dette ikke Aarsagen; men Bonden sparer derved et Gilde, som sædvanlig medfører store Bekostninger, og som kunde vedvare flere Dage og som undertiden kunde

ende sig paa Tinget. Hans Troe har derfor i denne Henseende maattet give efter for hans huuslige Larv. Og dog vil Bonden endnu steds have sine Børn omfjeder frembaarne ved Daaben, men at han ikke da lader dem døbe, derfor har han sine egne Grunde. Den overtroiske Dæmon, der er ligesaa uadskillelig fra ham, som hiin fra Sokrates, forelæser ham atter her af sine graae Legender nogle casuistiske Betæneligheder, som Bonden ikke selv kan besvare, og hvori han ikke vil troe dem, som kan besvare ham disse. For det første maae Spiderollen*) staae stille i det Huus, baade hvor der findes et saakaldet Hedninge=Barn og et Liig. Dernæst kan og Barnet, isald det ligger udøbt, lettelig blive ombyttet af Trold= eller Bjergfolk, og Moderen faaer da i Stedet for et velskabt Barn kun en Skifting, en Bytting, en Knudebug. Jeg har allerede forhen talt om eet Præservativ imod dette Diomediske Bytte, men man har endnu flere. For ikke længe siden blev jeg hentet til en syg Barselkone. Der havde indfundet sig nogle febrilske Tilfælde, som hun havde foreget ved den under saadanne Omstændigheder brugelige Styrkningsdrik, Brændeviin med overflødig paasat Kommen. Det spæde endnu ved Brystet liggende Barn, dette moderlige Barometer, havde allerede ved pludselig Skrigen om Natten forkyndet det Uveir, som traf op, og Moderen, foruroeligt baade over det

*) Pontopidan i hans everriculum fermenti veteris p. 84. fortæller endnu flere Forsigtigheder, som Tyberne bruge paa den Tid.

ene og det andet Tilfælde, vilde dog befries fra den Frygt, som heftig ængstede hende, at noget underjordist Løerie skulde have indfundet sig om Natten, endskiøndt, som hun selv sagde, Barnet var døbt og — Lysset havde været tændt. Ved Lægemedler baade for det indvortes og udvortes Menneſte, blev derefter hun sund, i det mindste paa Legemet, og jeg underrettet om et simpelt Raad imod saadanne Nattetyve. Da jeg derefter spurgte flere, om de og vare ligesaa overtroiste i dette Stykke, svarede en gammel Bonde mig: jeg har forhen ikke brugt at brænde Lys, men jeg ved og, at jeg en Morgenſtund maatte ſøge min Dreng under Sengen, og der agter jeg ſaa god ikke at ſøge flere Dreng. Et naturligt Lys har ellers i mange Tider været en Skræk for Bjergetroldene, thi dette Slags Folk, ſaasnart ſom det
kun Lys og Solen ſeer

Forvandlet blir til Steen, kan ſig ei røre meer. Et Sagn, ſom grunder ſig oprindelig paa Zoroaſters dualiſtiſke System om Lysset og Mørket og deres indbyrdes Strid. De høit oplyſte Romere frygtede og om Natten for Skovguden Sylvanus i Henſeende til deres ſpæde Børn, men de betjente ſig af paalidelige Midler imod ham, thi de lode 3 haandfaſte Karle om Natten holde Vagt om Huſet, den ene bevæbnet med en Dre, den anden med en Kulle og den tredie med en Koft. Er man ellers ſaa lykkelig, at komme over en Tordenſteen (belemnites), da kan man ved den ſpare mange Lys og endnu være ligesaa ſikker, ſom om man ſab ved Siden af Thor. Thi efter Mr. Rolands Si-

gende hos Holberg*) og enhver Bondes Sigende her paa Amtet ere de Smaae-Folk overmaade bange for Torden og Tordenstene: og det er ikke Under, thi Tordenens Bestyrer var jo Guden Thor, som og, ventelig af sin rullende Tordenvogn, kaldes i Edda Ate=Thor, den agende Thor, og hine Stene, som efter Folke-Meningen ere Tordenens dræbende Redskaber, og som ligne et Hammerhoved, ere lutter Copier af Hammeren Mjølner, hvormed Dværgejægeren Thor i gamle Dage knusede saa mange af disse Menneftetyve. Vi kjende derfor endnu her i Egnen en Skomager, som er saa til Misundelse lykkelig, at være i Besiddelse af ikke mindre end 7 Tordenstene, og af hvilke aldrig nogen nogenfinde er falden til Jorden, men (kan troe) hans Huus er og ligesaa frit for Trolde, som Wesler for Luus.

Man vil finde i alle Aarhundreder's Annaler, at Menneftet i enhver Tidsalder karakteriserede sine Guder efter de locale Omstændigheder, ved at abstrahere fra sig selv det, som man meest agtede eller frygtede, og at henføre det til Begrebet om de høiere Intelligenter. Hos den hævnjerrige Østerländer var en despotisk bevinget Hævn Guddommens Hoved=Attribut; en Idee, som blev fremavlet og bestyrket af Tordenen, Guddommens Stemme og sædvanlige Nærværenheds=Jttrelse. Hos de galante Græker vare Guderne selv fulde af Kjærligheds=Intriguer. I de heroiske Tidsaldere maatte de høiere Væsener agere Helte, og da Helte=Daad blev saa noie paaseet og de blotte physiske Kræf-

*) I hans: Uden Hoved og Hale.

ter endog forgubede, finder man overalt, baade i de hellige og profane Aarbøger, at det ene Folk har antaget det andet Folks Guder, blot fordi de vare stærkere, og det var endnu i de sildigere Tider hos Tydferne den fornemste Bevæggrund til at antage Christendommens Gud. Overalt blev Anthropomorphismen indvævet i Guddoms-Idealet hos Mængden, som, uvant til abstracte Begreber, stedse hang fast ved det sandelige Bestuelige og stedse skabte sig Guder efter dens egen formindste Maalestok. Ligesom Folkene selv vare mere eller mindre raae, saa vare og Guderne mere eller mindre metaphysisk og moralsk ufuldkomne, men sædvanlig manglede intet dem i physisk Fuldkommenhed og her i Norden især intet i Styrke. Saaledes var det til alle Tider og det forholdt sig endnu saaledes hos den store Hob. At man derfor hører den Enfoldige at kalde Gud, efter de gnostiske ved Symboler vidt og bredt forplanteede Ideer, en god gammel Mand, derom vil jeg ikke tale, da ingen, i hvor opklaret han end er, ja end ikke orbis pictus's Spottere selv, kan forestille sig en Aand uden Legeme, og da Skriften saa ofte fremstiller os Gud under Faderbilledet; men den Anthropopathie, som Almuen tillægger Guddommen, er ikke alene sig selv modsigende, men endog skadelig for Moraliteten. I det herskende Menneſke fandt Bonden ofte en Despot, han troer derfor ligeledes at finde den i Altbestyreren. Hans Begreber om Forsynet ere derfor meget vaklende og blandede med Fordomme om Fatalismen eller om man vil give den et mildere Navn, Forudbestemmelsen. En Lære, der er ligesaa magelig

for Forstanden, som den kunde være skadelig for Virksomheden, dersom Bonden ikke ved sit daglige Forhold beviste, at han i Gjærningen nægter, hvad han i Forstanden antager; thi sædvanlig handler dog Bonden saaledes, som om intet var bestemt, fordi Bestemmelsen ellers vilde bringe ham i samme Forlegenhed, som hiin reformeerte Præst Pet. Kesler, der besluttede at ægte det første ugifte Fruentimmer, som mødte ham paa Weien fra hans Huus til St. Peders Kirke i Basel; men Skiebnen sendte ham en Betlerffe, som han siden efter maatte ligesaa ofte bede om Raade, som hun tilforn havde bedet ham om Almisse. — Bondens forrige slaviske Forfatning har ogsaa havt Indflydelse paa hans religiøse Tænkemaade; thi da den saa ofte gjorde ham til en Dientjener for hans jordiske Herrer, har den forledet ham til at hylle for den Alvidende. Fordi hines Love ofte vare saa ubetydelige, at de nok kunde overtrædes uden Skade for det Hele, anseer Mennesket og den Eviges Love for uvigtige, endstjøndt de have deres evige Sanction i Menneskets practiske Fornuft og staae i planmæssig Forbindelse med det Heles Vel; og fordi hine ofte efter et blot carter est notre plaisir ubdeelte Løn eller Straf, eller ved tryglende Smiger lod sig bøie, saa dømme de og saaledes om det fuldkomneste Væsen. Barmhjertighed er derfor den Egenskab, som Almuen næsten ene tilbeder hos Guddommen, men en Barmhjertighed, som er blot Følelse, ikke Character, thi Mennesket gjør den Evige saa barmhjertig, at det nægter ham Biisdom, Hellighed, Retfærdighed, ja selv Godhed; og kunde

Almueemanden gjøre rigtige Slutninger, da vilde han bestyrtet erfare, at han ofte gjør den Algode til en Ben af Lasten. Gud — som han er — vil altid blive et Produkt af den renere Metaphysik, som i Christi Dage vel og var iblandt de Ting, hvilke hans Fortrolige ikke kunde bære, og den almindelige Menneſkehed vil vel aldrig kunne bære den.

3 Henseende til den almindelige Menneſkejærlighed, som den himmelske Lærer lægger enhver af sine Tilhængere ſaa ofte og eftertrykkelig og rørende paa Hjertet, da synes dette Bud endnu hos Bonden at taale nogen Indſtrængning. Hvad hans Næste angaaer, da judaifiserer han lidet, omendſkjøndt denne Fordom viſt ikke har ſin Oprindelse af den Kilde, hvoraf Jødernes udflød. Man vil især mærke dette af den Forſigtighed, hvormed han omgaaes Kjøbſtædmanden uden for ſit Huus (thi i hans tarvelige Hytte, hvor han troer ſig ſikker, imødtager han ham ſtedſe med en øſterlandſk Hoſpitalitet;) men kan man og undre ſig over denne miſtænkkelige Lunkenhed, naar man ſeer tilbage paa de forbigangne Tider. Jeg vil blot nævne een Punkt, og for ikke at ſige andet, end hvad jeg kan bevise, vil jeg lade den gode, for tidlig afdøde Efr. R. Hanſen*) tale: „Hovveien frem og tilbage var for mange af Bønderne 5 à 6 Mile, ja for nogle 8 Mile paa Frederiksborg Amt“ og „til Høehøſten brugte de i det mindſte 3 Uger, ja i uſtabdigt Veir ofte 6 à 7 Uger, i hvilke diſſe Høſt-

*) See Indretningen paa Frederiksborg og Cronborg Amter. p. 62. 64.

folk laae der bestandig i en Leir" og det paa en Aars-tid, da Nærværelsen i deres egne Huse saa meget udfordredes. Hvem tyktes dig her at have været hans Næste, som var falden — ? Hvilken fortræffelig Dplysning i Ungdommen maatte ikke her have forenct sig med den ædelmodigste Storhed og Godhed i Sjelen, om Bonden under saadanne Omstændigheder skulde have tænkt paa Næsten? og hvor sørgelige vare ikke Følgerne for ham? den kolde Nogenhed, den gustne Hunger, huuslig Elendighed, alt det, der er bittere end Døden selv, som desuden kun saa sildig banker paa den Fattiges Hytte; Gaarde i hvilke man indkastede den velhavende Huusmand — til Straf, og hvor alt var, ligesom paa den udannede Jord, øde og tomt, hvor ravende Ruiner truede med dræbende Fald, hvor ihjelsultede Huusdyrs udspilede Hude gave ham en stinkende Beskyttelse imod den nedstrømmende Regn, hvor sammenfaldne Røllers igjennemborede Bredder ifkun tillode enkelte Lysstraaler at snige sig ind i hans Hyttes, men ikke i hans Sinds Mørke; thi Menneket sultede over Menneket, og den Svages Stemme er selv svag, ifkun Mennekenes Fader hører den.

At Bonden endnu undertiden kan yttre Spor til Uvillighed imod et vist Nabofolk, som vi dog i saa mange Henseender næsten kan ansee som vore Brødre, er ikke faldet mig underligt, da der udfordres mere end Bonde-Dplysning til at hæve sig over saadanne Fordomme. Det er ifkun de egentlige Lærde, som i dette Stykke ikke erkjende Fædreland. Og hos hvilket Folks Mængde hersker ikke National-Egentjærlighed?

Dog, — den kan og her være noget grundet deels paa Fortidens Krige, hvilke have efterladt sig et Slags Had, som maaskee begyndte i Hovedet (thi endog den 70aarige Kong Chr. IV. skal have sagt, da han havde holdt Sønnefønnen Chr. V. over Daaben, og denne Prinds var falden ham saa tung at bære, at han under Forretningen maatte forlange en Stytte-Stok: Bilt du trycke Svensken saa, som du har tryckt min Hand, saa faaer hand stamm) — og har nu endet sig i Fødderne; deels paa Fortidens Love, thi af hvilken Rilde Kongeslev har øset det, veed jeg ikke, men paa et Sted i hans private Ret hedder det omtrent, at een Dansk bøder for to Svenske. Maaskee kan deraf det Bondesagn have sin Oprindelse, at en Dansk straffes ikke, om han — slaer en Svensk eller en Jøde, ventelig da fordi han ikke slog to. Ja endog i Henseende til Danste selv, gjøres i en gammel Lov Forstjel imellem den, som slaer en lollandsk og en sjællandsk Sømand ihjel, alt efter den Saliste Lovs Aand.

De østerlandske Dæmoner svæve endnu ligesaa levende om i den ikke enfoldige Bondes Imagination, som da de nylig vare krøbne ud med Fødderne af det babyloniske Fængsel. De have kun forandret sig noget efter Climatet, en Forstjellighed, som allerede tydelig falder i Dinene i den ældste nordiske Digter-Philosophie; thi det forholder sig, som Fontenelle siger, med Jdeerne, ligesom med Planterne, hverken de første eller de sidste lykkes lige godt i ulige Jord. Naar Østerlændernes og især Grækernes Myther ere fulde af Galanterie, saa finder man i vore Forsædres Guderlære mere Aa-

hed og stærke Spor af Nordens Kulde og næsten ingen Kjærligheds-Intriquer. Landets Kulde strækker sig endog til Dæmonernes Hjerter eller (om man vil) til Nordboernes Imagination, ja! den gik endog ind i Evigheden selv; ligesom Østerlænderne, saa ringeagtede og Nordlænderne Kjønnet og ligesom hine udelukte deres Damer fra Paradiis, saa og disse fra deres Balhalla. Virkningen var den samme, men Aarsagen forskjellig, thi hos hine var det Hede, hos disse Kulde. Naar Østerlænderen har bortelsket den tidlige qvindelige Skjønhed for Forstandens Komme, da foragter han de sorgelige Kuder — af Mættelse, men Nordboen foragtede baade Skjønhed og Forstand for Systemets Lighedsskyld. Naar hines Belyst krævede nye Evigheds-Gjenstande af Spurvagtighed, da fordrede Nordmandens Phlegma ligesaadanne af Magelighed. Naar Muhamed maatte i sit Paradiis skabe hemisphærifbrydte Møer (Houris) for den østerlandste Følsomhed, da maatte en Odin i sit Balhalla skabe beskjoldede Møer (Balkyrier) for den nordiske Tapperhed; hine for at elstes, disse for — at tappe Bl. Naar Østerlændernes fremragende Nervevæv gjorde dem til lutter Følsomhed i Evigheden, da gjorde Blodets heftigere Drist til Hjertet Nordmanden til evig Tapperhed. Naar hine elskede Hvile paa bebofstrede Sofaer i kjolende Lænde, da elskede denne Strid og Død og Opstandelse og Strid i et evigt Kredsløb. Og saaledes gik det og gaar det endnu med Nordens Dæmoner. Naar Østens Aander vare i Overeensstemmelse med Folkenes forfinede Imagination af en subtil ætherisk Natur, naar de kunde,

ligesom Zephyrerne, omflagre Mennesket i tusinde Tal, som Hesiodus og efter ham en Milton, en Steele, en Debedind og flere mene, saa ere vore Aander ligesom den behagelige Aftenvind, der kommer fra Norden i Januarii Maaned. Naar hine Dæmoner havde en Fjerkraft i Fødderne, Straaler om Hovedet og Morgenrødens Binger paa Arterne, da gaae vores ligefrem med Træstoe paa Fødderne og røde Huer paa Hovedet. Naar hine kunde nære sig med ambrosiist og ætheriist Spise, da maae vores have Sødgrød og godt M. Naar hine hendyskede en Ascanius paa en Blomsterseng under Løvstyggen i en fortryllende Rosenduft, da ligge vore ligesaa tungt paa Bonden, som hele Himlens Svelving paa Kjempen Atlas, og de vilde ride ham saaledes om Nattetider, at baade Luft og Veir maatte forgaae ham, dersom han ikke dreiede sine Træstoe bagvendt for Sengen. Dog er det ikke Mandkjønnet alene som plages af Aander, ogsaa Fruentimmerne have deres dæmoniske Forfølgere. I gamle Dage sad dog Pan nogenledes rolig og spillede ved Nymphernes Pifeniks, og jeg har aldrig læst, at han gjorde Skade, uden da han fik Zomfrue Syrinx gjort til Floite*); i vore Dage derimod blive vore Hyrdunder saaledes elleffudte af Skovguderne, at de længe kan have godt deraf. Quisque suos patimur manes — nok er det, man seer af denne Indledning, at Bonden ligeledes har sin Dæmonologie, og er den end ikke Græsk, saa er den dog ganske Eddaisk eller Celtsocythiisk, og jeg er vis

*) Ovid. Metam. Syrinx in fistulam.

paa, at hvad der savnes i det Dogma om Nander i hiint Religions-System, vilde endnu kunne suppleres af Bøndernes Fortællinger. Men — til Sagen. Edda nævner os Stedet Alfheim, hvor de glindsende Engle have deres Bolig, da derimod de sorte, de onde, boede under Jorden. Af et af disse tvende Slags Nander, paa Eddaisst Alf, har Bonden ustridig dannet sine Elve- og Elle-Ronger, nogle Personager, som efter Beskrivelsen ligne de Gamles Markguder, Fauner og Satyrer. Ligesom disse finde de og deres Lyst i at firere Pigerne. Mænd, som har hørt det, fortælle, at de skal kunne spille overmaade lifligt, saa man næsten skulde troe, at de ikke giver Pan noget efter; man taler og meget om Ellekonge-Stykket, som rigtig nok en og anden tydst Mestermusikant kan spille, men tør ikke, thi det har samme Virkning som Drphei Lire: baade Borde, Stole og Billæggere dandse derved; noget hvori jeg snarere troer Bonden, end den store Homer, naar han fortæller os, at Vulkan gjorde Stole, som gik af sig selv med Guderne, endog uden Musik. Dog skal dette ikke være Hovedaarsagen; thi man har før seet gamle Tresorer dandse, men den Spillende kan aldrig holde op igjen, med mindre han er lykkelig nok til nsiagtig at kunne spille Stykket tilbage igjen, eller og nogen bag fra kan komme til at skjære Viol-Strængene over. Disse Geniers Hustruer (thi at Nander kan gifte sig, ja endog gaae extra, har Lactantius og endnu tydeligere Philosophen Jamblichus beviist) kaldes Elliser. De lade sig kun see, ligesom alle pyn- telige Najader og Dryader, i smukt Veir, men kun i

Ellefoserne, især paa de Steder, hvor nogen er kommen ulykkelig af Dage. Snart rive de Høe, snart dansse og bravere de, ere for til meget smukke Fruentimmer, men bag til —

Ja! det som oventil en beilig Pige bliver,

Lil fæle Elletrunt sig ud i Enden giver.

Det er disse Nymphes, som klemme Folk i Sovne, naar de have provianteret sig til Natten. Tydskerne kalde derfor endnu dette ængstelige Tilfælde Alp-Drückten eller Nachtmare, og Engellænderne Nightmare, men vi blot Mare, et gammelt Celtisk Ord, som Suhm*) oversætter ved Jomfrue; men at slutte deels af Ordet Marskalk**), deels af Rytterinde-Ideen, som stedse forbindes med Mare, har dette Ord nok betydet en Hoppe, endskjøndt Berelius oversætter Sagaernes Mar ved Hest, thi Bonden bruger endnu bestandig Udtrykket Mær i egentlig Forstand om en Hoppe, men i uegentlig om ethvert gemeent usikkert Fruentimmer.

Denne Mare rider og undertiden Bondens Heste om Natten, og da faae de Marelokker i Mannen, men mærkes dette, hænger man strax en langagtig spids Flintesteen lige over dem i Stalden. Egentlig skulde det være en ægte Tordensteen, som og Tydskerne, der anprise den mod Mare-Ridt***), derfor kalde Alpen-schoß, Elckstod, men da Bonden har erfaret, at den

*) See Odin p. 288.

**) I Stutterierne gives endnu en Futter-Marschal; hos Uphilas betyder Skalk en Tjener.

***) Romare 8. p. 398.

ene skyder ligesaa godt som den anden, betjener man sig af det Middel, som er nærmest ved Haanden.

Ligesom disse Genier søge at belure især Mandfolk, og, som vi tillige have seet, ogsaa Heste, saa kjender og Bonden et Slags laadne Aandør, meget farlige for Dvindekionnet. Man kalder dem her Bar- Ulve, et Slags Ulve, som vil være langt vanskeligere at udrydde end de som bide Faar, da et Barn, og et Folk, som nærmer sig til Barndommen, gjerne vil blande Jubildning med Virkelighed, og Stud bider ikke og kan naturligviis ikke bide paa dem. Disse Gaste gaae især paa Luur efter frugtfulde Dvin- der, hvilke derfor gjerne tage i det mindste et Dreng- barn med sig, naar de gaae ud, ikke alene i Tus- mørket, men og i Middagsstunden; thi de ere og lige- som Hungeren et Slags Middagsdjevle. Denne Overtroe gavner da for saavidt, at den ofte redder Mødre, som kun ere flette til Fods, fra farlige Fald. Men saaledes gives der flere Overtroiske Meninger, hvis Hensigt var velgjørende. Skulde det hele Aaret gaae Bonden og hans Dvæg godt, maatte han ved Begyndelsen af det forrige Nye-Aar eller Jule-Aften sigte Bøgeaste paa sit Dvæg og dette bevarede dem i den Tid fra de nu almindelige Dvægluus. Skulde Bonden ikke gaae og pløie efter sin Død, maatte han lade Skjelstenene staae urykkede, hvilket nu ofte for- glemmes med Overtroen. For at tænde Hus St. Hansdag, maatte han nødes til at rense Enge, og at de spæde Børn ikke skulde blive til Blumsoer, lode Mødrene omsider være at udsætte dem. Hos det

ganste raae Menneſte virker Fornuft kun lidet; Vedkommende maatte maaskee derfor af Nødvendighed gribe til Ufornuft, ſom virker langt mere, ja endog ſaa meget, at Pater Zuchelli har ſeet Regerne døe, naar de af ſig ſelv brøde deres Chigilla eller Løſte om Afhold fra et eller andet Slags Kjøb, ikkun Miſſionærerne kunde forberede deres Imagination dertil; og var det ikke godt, om man kunde ved Overtro indgyde det raae Menneſte hvad vi kalde Medlidenehed ogſaa med de Creature, af hvilke de juſt ikke ſelv have Interesſe? thi hvilke Grunde af Moralen ſkal virke paa de Borne, ſom kan gotte deres Følelſe ved at ſee Hunden ſønderſlide den til Træet bundne Rat, eller ſom intet kjender ædlere at fortælle, end hvor mange Menneſker de paa Chausſeerne have kjørt med Hefte og Bogne i Grøften, eller hvad de have ødelagt af Levende og Dødt? Barulvene ere ellers af ældgammel Nordiſk Herkomſt og deres Stamtavle maa udledes ſelv fra Scythien, de Nordiſke Folks Bugge. Allerede Herodot taler om dem og det i Aaledning af hans ſcythiſke Reife. De fandtes vel ikke i Landet ſelv, men hos et Nabofolk, ſom han kalder Neurer, og ſom vare ſaa ſtore Herreſtere, at de paa viſſe Dage af Aaret kunde forvandle ſig til Ulve. Dette forekom vel Hiſtorienſ Fader noget ſelfomt, men de græſte Colonifter, ſom opholdt ſig i Scythien for Handelens Skyld, forſikkrede det dog, og de bekræftede det endog med høie og dyre Eeder. Hvorfor ſkulde da han og vi ikke heri tro ſaa vittige og oplyſte Folk, ſom diſſe vare? ja! jeg troer endog, at Oprindelſen til Barulve-Slægten

Lilværelse ikke grunder sig paa blot Imagination, men paa noget virkelig Objectivistt; thi de samme Græker talte endnu om flere besynderlige Folk i Norden, nogle som de kaldte Enoiede og andre Gjedesøddede. Hvad de første angaaer, da har den lærde Forster*) med megen Rimelighed sluttet, at de saaledes ere kaldte af et Slags Reiseslag, som ifkun havde et lidet Sec-Hul fortil, og de sidste have vist nok faaet dette Navn, fordi de med Gjedernes Hastighed kunde bestige Sneehjergene, formodentlig ved Hjælp af et Slags Stier. Paa saadan Maade kunde jo og en Neurer paa visse Tider (om Vinteren) blive Uv, da de høinordlige Folk endnu klæde sig saa heelt i Skind**), at man ikke seer uden Dyrehud og et Ansigt, som seet paa en Samojede eller Kalnut af delicat Græker ikke kunde robe meget menneskeligt; ja! havde de sindrige Græker kjendt vore Grønlændere, hvo veed da, hvad de vilde have kaldet disse? maaskee Sælhunde, maaskee gaacnde Ruffertter, og havde de seet hiin Grønlænder, som var iført en heelt Klædning af den stjaalne nucleus latinatis, hvad vilde de ikke have kaldet ham? i det mindste et levende Lexicon. Dog Jeg undstylder Grækerne, og det saameget mere, som man endnu i vore Tider ogsaa paa visse Dage kan see Mennesker saa ulveklædte, at de lettelig kunde indjage den enfoldige og uvante

*) Gesch. der Entdeckungen in Norden p. 10.

**) Deres Støvler ere laadne og deres Handsker, som gaae ud i et med Krømmerne, ligne Dyrelapper, see Dearii Pers. Reiser p. 189.

Tilskuer Skræf, dersom han blot betragtede disse igjennem Phantasiens Microstrop og ikke tillige vidste, at det ofte er Sandhed, hvad hiin gamle utrykte Digter har sagt:

Jeg veed — — — —

At der er paa jær Ulvekrop

Et naadigt Sammehoved.

Hiin Virgilske Moeris fik og de Ting fra Pontus, et scythisk Land, hvorved han kunde omdanne sig til Ulv. I Arcadien og siden efter i Rom dyrkedes ogsaa en Ulve-Fanden (Ulve-Pan) og de Frugtsommelige, som toge Deel i hans Dyrkelse, fik ved hans Hjælp en meget let Forløsning. Dette troer ogsaa Bønderne om deres Barulve, men de frygte dog for dem, thi de tage Fosteret eller Barnet bort, en Dmstændighed, som undertiden har fødet Mistanke i Henseende til den faldne Ugifte — thi at der gives Barulve, derpaa sværger Bonden ligesaa høit som Grækerne, og jeg er næsten i samme Forlegenhed med hans Vidnesbyrd, som Herodot med hines, thi jeg læser, at den lærde Petrus Marmorius har virkelig seet en i Savojen og vor Karl faldt nylig over een i Bassegerød.

Af glindsende eller brillante Alper kjende vi nu ikke andre end de saakaldte Lygtemænd og Vætterne med deres Lys. Maaskee have disse i de ældste frie Lænder været gode Væsener, men siden efter have Tingene forandret sig. Da Almuesmanden fandt alt, hvad der var mægtigere end ham, tillige skadeligt, blev og denne Idée overført til disse hvide høiere Lænder. Naar derfor Græker og Romere saae disse Genii, som Satyrer, at

dandse om i hele Chöre (thi deres Moser vare mere svovlagtige) ved Fakler efter Trommers og Cymbalers Lyd*), da saae Nordlænderen kun enkelte Bussemænd krybe om med en Lygte, antændt ikke til Glæde, men for at styrte Vandringsmanden i Sumper; men Verseren seer endnu noget græsfeligere, en Jld, som næres af Jandens**) Fedt. Dog blive Lygtemændene smukt paa deres eget Territorium, men Bætterne snige sig endog ind i vore Hytter, og de have undertiden kastet Forfatteren ligesaa pludseligt et Lys i Vinene, som det, adskillige Fornuft=Forfattere kaste Mængden i Hovedet, og det maatte strække os, dersom vi ikke vidste, at det var Bætte=Lys.

Ligesom der i Menneffeslægten findes Extremer baade af det Store og af det modsatte Smaaer, saa har og Bonden iblandt sine Nander en meget liden Afartning, som han kalder Trold. For deres Ubetydeligheds Skyld kan man, som Lessing siger om smaae Figurer, ifkun kalde dem Symboler paa Nander, ligesom og Bonden stedse bruger Ordet Baffetrold, som

*) Hvad Spanio skal have hørt paa hans Søreise, var unægtelig en Bulber af Regere, og disse ere maaffee Drignalen til alle Fauner, thi de trække og om Matten frem af Skovene og anstille religiøse Dandse enten ved Maaressin eller ved Jld efter Lyden af Trommer, Marimber og udhulede Elefant=Lander, offre Gedehorn, og hvad endnu er mærkeligere, Missionærene fandt dem at tilbede Gedebukke, hvilke og sædvanlig findes i alle de Gamles Faune = Grupper.

***) Ahrimans, see Smelins Reiser III. p. 43.

et symbolist Navn paa smaae ondstabsfulde Mennesker. Til denne Trold=Classse regner jeg de saakaldte Nisser, et Slags Bæfener, som ligne Romernes Huns-guder i Henseende til deres Bestemmelse, men ikke i Henseende til deres Tilværelses=Maade; thi naar disse ikkun vare symbolistiske Billeder enten af Bøx eller Metal, et Slags Theraphim, lig de Smaa=Helgene, som man i Tydskland i de rettroende Chatholikers Stuer finder opstillede paa Bænkerne, i hvis Nærværelse de betegnede Personers Aand eller Gjenfærd troedes at opholde sig, saa ere disse Personerne selv, et Slags Dæmoner, som bære Trøier, og, ligesom Bonden selv, Hat paa Hovedet for Michelsdag, og Hue efter Michelsdag, og de ere Fyhre af en ugemeca Hurtighed. Ligesom Romernes Huns-guder i de ældste Tider stode i Rjokkenet, ja hiin hos Plautus*) synes endog at have talt af en Skorsteen, saa give og Bønderne deres Nisser Plads, enten i Stegerset eller paa det Sted, som er ham saa saare vigtigt, i Stalden, hvor han rygter Creaturerne og tillige foerer stærkt paa Naboers og andres Beføstning —

Atque satas alio vidi traducere messes

Moerim;

men naar hine fik Mad hver Dag, saa blive disse ikkun opvartede paa de store Høitiders Aftener. — Da Følgerne af Nisse=Rygtningen er Dvægets overordentlige Trivelse, mistænkes ofte den Landmand, som ved ordentlige Midler opnaaer det, som andre ikke kan eller

*) Aulularia.

giber opnaae, thi Menneſket kalder heller endog de naturligſte Aarſager Hererie, end det ſkulde være enten ſin Dumbhed eller Ladhed bekjendt, og man betragter ham med et ſkjelende Die; thi, ſom Seneka ſiger, misunde gemene Folk altid dem, ſom de burde beundre, og til Straf fradømmer man ham et eller andet Ledemod (thi Fæſtepenge tager Niſſen ikke imod) og efter Døden det hele — Legeme, ſom Løn for denne' troe Leieſvend.

Men ſaaledes var jo Gangen hos alle ſimple Folk igjennem alle Aarhundreder. Bonden *Furius Creſſinus* blev og af Romerne anklaget for Magie, blot fordi hans Jorder bølgede af overflødige Sæd end hans Naboers, men i Steedet for et lærd Forſvar fremſtillede han for Raadet ſine flittige Born og de paſſende Markredſtaber, hvorved han vidſte at aftvinge Naturen en ſtorre Frugtbarhed og han ſiger da, „ſeer her, I Herrer *Dviriter*, mit Trolldoms Berktvi, kunde I ſee min Flid, min Sveed, min Aarvaagenhed, da ſkulde I endnu ſee mere“; og endnu i de ſildigſte Tider behøvede *Hirzels* ſocratiſke Landmand ſamme Forſvar. Ja! denne Miſtanke ſtrafde ſig endog til dem, ſom ved den intellectuſle Cultur vidſte at hæve ſig over den lærde Pøbel og dette er maaffee Aarſagen, hvorfor vi have ſaa mange faderløſe eller tvetydige Geniefoſtere fra Oldtiden; en Omſtændighed, der ſaaledes forvirrede den lærde *Harquin*, ſom forſt begyndte at brække den critiſke Jis, at de Boze i ſit Epitaphio over ham troede ham værdig til at bære Navn af venerandæ antiquitatis cultor et destructor. Det var og Frygt for diævelſte Beſtyldninger, ſom ſoraarſagede, at *Plato* (eſter

hans egen Tilstaaelse for Dionys i hans Breve) foredrog saa mange af sine Lærdomme under Socrates's og andre Philosophers Navne.

Har Bonden bragt det saa vidt, at han har Penge tilovers, hvilket i forrige Tider var saare ualmindeligt, da ere strax de gamle Kjerlinger færdige til at tænke paa Høst uden Udsæd; thi Kjerlingerne ere endnu, ligesom altid, Overtroens paalideligste Depositairer. Plato paastaaer endog, at al Overtroe har sin Oprindelse fra Dvindekjønnet, men heri gaaer vel denne store Mand for vidt; thi Overtroens tidlige Tilværelse viser os blot, at der endog i de raae Tidaldere have været speculative Hoveder, som have tænkt paa Forbindelsen imellem Virkning og Aarsag, men deres Grublen over saadanne Tildragelser, hvortil man ikke blev nogen fyltig Aarsag vaer, har allerede i Menneskehedens raae Tilstand frembragt overtroiske Meninger; thi den stedse levende Imagination kunde ikke oppebie Naturkunskabens langsomme Fremskridt. Det er derfor rimeligere, hvad Hippocrates lærer, at Forestillingen om Dæmoner har blot mere forvildet Dvindekjønnet end Mandkjønnet, fordi hiint havde mindre Styrke og Mod; og dette er vel endnu Aarsagen. Nok sagt — Kjerlingerne fortælle os da strax under Haanden, at Bedkommende ere i Besiddelse af en Berel-Daler (Pasetis obolus), som stedse vender tilbage til sin Eier med Fordeel ligesom Lokkeduen; eller og han maae staae i Forbindelse med en Spiritus*). Hvor smaae disse Hochmøgenheder

*) Den. lig. familiaris, ligesom Romernes lar familiaris.

maae være, kan sluttes deraf, at et levende Dieridne har seet een siddende i en Veste at ryge paa sin Pibe. Denne Luftspise synes og bedst at kunne passe sig for Mander. At disse Almue-Spiritusser ere en Efterligning af Celternes Alruner, har Hoche*) temmelig tydeligt beviist. I Dvertroens gyldne Alder vare Alrunerne et Slags kloge Mænd eller Koner iblandt Cimbrerne, som gave sig af med at fortolke og anvende de undergjørende Runer; siden efter, da Klogskaben mere og mere uddøde iblandt Folk, gjorde man sig Billeder efter disse, men som vare meget dyre. For at afhjælpe denne Kostbarhed, faldt Mennesket paa at opgrave sig dem, ligesom andet underjordist Trerie, af Jorden, og dertil var Roden af Planten Mandragora, som og derfor kaldes Alrune, meget passende, da den let kan danes til at ligne et Menneske; man omgav disse Alruner med et Belte, ligesom de levende, og for at forstærke dem det lange nedhængende Haar, lod man indstufne Bygkorn udspire**). Et saadant Billede, baaret under Armen, forstærkede den Uretfærdige Ret og den Fattige Rigdom, og en saadan Alrune, baaren af Hertug Espernon i — Rommen, gav ham Forstand, hvis det ei, efter Nabeners Slutning, var hans Embede, som gav ham den.

Foruden disse kjender og frygter man endnu paa Landet et Slags trespandslange Pygmæer, Dverge kaldte. Jeg har forhen talt om deres tyvagtige Menneskebytning,

*) Deutsche Monatschrift. III. p. 321.

**) De Grønlandske Heremestere bære og et langt ukammet skident Haar. Egede p. 123.

de ere ligesaa hurtige, som smaae, de tractere allehaande Instrumenter, som sees af Rjempeviserne, de opholde sig i Høie og Bakker, og disse ere de egentlige Bakketrolde, som endnu igjentage vore Ord ved Dverge-maal (Echo). De omtales ofte i vor Edda, hvor de modsættes de grovlemmede Rjemper; thi det er mærkeligt, at den gamle Danske Historie, ligesom Skriften og alle Oldtidens Monumenter tale om Rjemper. Man har sædvanlig under dette Navn forestillet sig Menne-skevæsenes af collossalst Legemstørrelse, men at de alle have været saadanne monstra horrenda ingentia vil nok undertiden kunde kaldes i Tvivl. Hvad de danske Rjemper angaaer, da har man ofte ladet sig bedrage af deres Begravelser, da de Skeletter, som fandtes deri af en overordentlig Størrelse, ligesom og det, som man for ikke længe siden fandt ved Auderød i Karleboe Sogn, vare Beenrade af de Heste, som forud blev begravede med Heltene. Om man ved det hebraiske Ord Nephilim kan forbinde Begrebet om store Mænd i fysisk Forstand, overlader jeg til de Botaniker, som ere vante til at omgaaes med østerlandske Rødder og Blomster, men dog troer jeg, at nogle af de gamle Doversættere forstaae blot derved Helte og de 70 Fortolkere kalde Nimrod en Rjempe, skjøndt Skriften ikke taler om hans Legems Størhed. Gaaer jeg til vores Edda, da forekommer det mig, som jeg ifkun finder trende Slags Bæsenes nævnte deri, nemlig Guder, item Rjemper med deres Anhang og Dverge. Flere Folkeklasser kunde man næsten heller ikke vente hos en raae scythiffundet Nation, hvor en vild Lapperhed var det

første Bud i Sædelæren, og hvor den var en Nødvendighed, da den høire Haand havde Lovskraft, en Moral og Politik som endnu var herskende efter Christendommens Indførelse i Norden, thi som Suhm*) beretter, vilde adskillige heller troe paa deres Styrke, hvorved de hidindtil havde befundet sig ret vel, end paa Christum, ligesom hiin Mezentius, der ikke kjendte anden Gud end hans høire Haand. Bed Kjemper, (som Menneſter betragtede, thi jeg taler ikke her om de Cosmogoniske Begreber) forstaaer jeg altsaa blot vaabenbyggede Folk. Hvo som kunde slaae, var Kjempe, og hvo som maatte lade sig slaae, var Dverg; men denne Stændernes Inddeling grunder sig jo og især paa Legemets større eller mindre Førlighed. Dog — at der imellem disse kjeppende Kropper ogsaa undertiden have været virkelige Polyphemer, er meget rimeligt, da saadanne maatte ligesom endnu synes at føle et indvortes Raad til Slagsmaal, men før Kampens Almindeligheds Skyld have disse virkelige Kjemper maattet dele Navnet med de titulære. Dette synes endog beviisligt af Kjempeviserne, thi ikke alle, som der besynges, ere Kjemper af Krop, men vel af Sind. Siden er Kjempeværdigheden naturligviis bleven arvelig. Fordi Magten alene forestrev Love, bleve snart Kjemperne de herskende (i de tydske Heltebøger finder man derfor, at Ordet Rys (Riese) betyder blot en stor Herre,) og fordi det stemmede saameget overeens med den menneskelige medfødt Juertste heller at rove end at ar-

*) Ddin, p. 318. 338.

beide, bleve de tillige blot bydende, og de fragere blot lydende. Dvergene vare da nu tillige Trælle, hvilke Udtryk ogsaa ere ganske ligegyldende med hinanden i vor Edda; de maatte besørge Huusvæsenet, hvilket og den Tid, ligesom endnu, blev anseet for et Slævearbejde, og de maatte dyrke Jorden, og da disse Forretninger gik over fra Fader til Søn, har det ventelig lagt Grunden til Bondestandens langvarige Slaverie. — Men da den menneskelige Sjæl stedse stræber at overvinde alle Hindringer, og disse Dverge ved deres nødvendige Bestjæftigelser lærte mere og mere at kjende Naturen og dens Kræfter, tog deres Snildhed ligesaa meget til, som hines Overtro vorte i Uvidenhed, og Dvergene træde da frem som Heremestere. Nisfes for Bärens *) og Repetent Flügge fortælle Ungdommen efter Edda, at disse Dverge af Begyndelsen havde ifkun været Orme, som opholdt sig i Bjergene, og som Guberne siden gave Menneskestikkelse og Forstand; men naar man fradrager Sandheden sin allegoriske Masse, vil vel dette ikke sige andet, end at disse have været forsøgte, ligesom den raae Mængde, der ikke kjender andet Fortrin end Styrken, endnu ikke agter andet end hvad som er stort; selv den hvimodige Thor sparkede en Dverg ind paa Balders flammende Baal, og Grækernes og Romernes Giganter gik jo og paa Slanger, ventelig ligesom Pave Alexander paa Keiser Friderik Rødstjæg, og Ormen var jo overalt i den gamle Verden Symbolet paa Underdanighed og

*) I Stutn. af hans Mythologie.

• **Snildhed.** For at faae Metaphoren til en ordentlig Allegorte, lader Edda disse Orme avles af Stovet, ligesom andre terræ filii, og hve deels i Jorden, ligesom de forrige Huusmænd*), deels iblandt Bjerge, hvor Rjemperne ikke havde Plads eller Lyst til at om-tumle sig. Der øvede de sig i Haandarbeide, hvortil og i gamle Dage udfordredes Hererie; det var derfor saadanne Smaae-Folk, som ene kunde bygge det Ed-daisste Guder=Skib Skibbladner, og i Hyndla=Digtet i den Magnæanstfe Edda nævnes to Dverge, som endog kunde gjøre stridbare Sviin, og Dvin, i hvor nodig han end vilde have Povel i sit Valhalla, maatte dog taale 4 Dverge der for at smedde Baaben; men ogsaa hos Grækerne var jo en lille halt Vulcan Symbolet paa de dannede Kunster — at in rebus tam antiquis, si quæ similia veri sunt, pro veris accipiantur, satis habeam.

Førend jeg forlader Bondens Pneumatologic, maa jeg endnu tale om Gjengangere, disse Phantasiens Busssemænd, som kan tvinge, hvad 10 Mand ikke kan tvinge, en Ungerst Heiduk, og som, efter Pindars Sigende, kan jage selv Gudernes Sønnen paa Flugt. Dercs Oprindelse skyldes de enten Eghæa eller Egypten eller Ammestuen. Men hvor de end ere udklæfede,

*) For ikke lange siden boede endnu adskillige Huusfolk her i et Slags grøntandske og kantskadalske Huse eller Husler, som ikkun havde lidet Halm og Lvas i Form af et Tag ovenfor Jorden, de kaldes Jordbode, af de Gamles Budir, Markhytter; men nu ere disse aabne Begravelser afstæffede.

enten det saa er i en gammel Philosophs eller i en Barnepiges Hjerne, kan de, videnskabelig befragtede, henføres til tvende Classer. De ere enten physiske eller metaphysiske. Hvad det første Slags angaaer, da kan deres Tilværelse saa tydelig bevises, at den ikke er underkastet nogen Tvivl, end ikke i vor sceptiske Tidsalder, da disse Gjengangere ere jævnlige Erfarings-Gjenstande for alle sande Bacchantere og de kan kun fordrives enten ved Faste eller ved hiint kongelige Raad i den Salernitanse Skole:

Si nocturna tibi noceat potatio vini,

Hoc tu mane bibas iterum, et fuerit medicina.

De metaphysiske derimod ere blot Gjenstande for Indbildningen; men tør man derfor nægte deres Tilværelse? I hvor høi en Grad kan dog ikke Imaginationen realiseres? Kong Proeti Døttre bildte baade sig selv og Papa ind, at de vare blevne — Røer og de bispede om i Skovene, indtil Doctor Melampe omsider curerede dem, og fik da pro labore den ene til Hustrue. Man har Exempel paa i Hilarions Tid, at en heel sammenløben Pøbel saae en Røe paa det Sted, hvor Hilarion saae en Røne; og Socrates havde saa mikroskopisk en Phantaste, at han virkelig saae sin egen Følelse, som en Mand, og hiin grønlandske Mand, som Angetokken indbildte, at være frugtommelig med en Sølhund, kunde allerede føle Hovedet deraf af; og hiin Bondepige følte sig virkelig frugtommelig ikke alene med en Skruptudse, men med en nedkommen Skruptudse og dens Yngel, da det dog kun var med en i Søvne nedslugt Raal. Kjender man desuden det ucultiverede

Menneſtes uubſtøttelige Hang til det Overnaturlige, og ved man hvor crasse de Begreber vare, ſom de ældſte Folkeſlægter gjorde ſig om Sjælens Tilſtand efter Døden, vil man let kunne undſkyldes deres Tro paa Gjenſangere. Efter al Sandsynlighed maa Spøgelfernes Stamtræ ſøges i Egypten, hvorfra dets dunkle Grene har overſtygget hele Verden; thi, ſom Herodot ſiger, var dette Lands Viſe de førſte, ſom lærte Sjælens Ubodelighed, dog ikke en himmelfk, men blot en jordifk eller underjordifk, ſaaledes ſom Virgil har beſtrevet os den i hans epifodiſke Fortællinger om Underverdenen, hvilket for ſtørſte Delen er laant af ægyptiſke Myſterier, ſom og hans Commentator Servius tilſtaaer. Egypten var og uſtridig Charons Fædreneland, og er det ſandt, hvad Maillet, ſom levede 16 Aar i Egypten, beretter*), (thi den upaalidelige franſke Skribent Lucas vil jeg ikke nævne) kaldes endnu Moeris-Søen (hos Virgil Stagna Averno) Charons Sø, over hvilken denne Færgemand maatte føre de Afſjelede fra Memphis til Mumie-Plainerne eller de Elyſæiſke Markter, hvor Egypterne havde deres mangfoldige Pyramider og underjordifke Labyrinth. Denne Egn var og, formedelſt dens tørre og ſalpeteragtige Jordbund, meget godt ſtikket til at bevare Legemerne fra Forraadnelse, (hvorpaa Maillet p. 281 anfører et mærkeligt Exempel); en Omſtændighed, ſom var dette Folk overmaade vigtig, thi de troede, at Aanderne opholdt ſig ved Legemerne, ſaalænge diſſe vare ufortærede; dette

*) Descript. de l'Egypte. p. 269 &c.

kan man slutte deels af deres omhyggelige Balsamering, deels og deraf, at de ansaae ethvert Snit, gjort paa et affjelet Legeme, som et Mord, hvorfor og den saakaldte Parastistes, som med den æthiopiske Steenkniiv skulde gjøre den Aabning, hvorigjennem Specerierne skulde indstoppes, maatte hver Gang hastig tage Flugten, for at undgaae Pobelens Anfald med Steen og Grovheder, deels og af deres colossalske Begravelser, Mindesmærker, paa hvilke Tiden i adskillige Martusinder forgieves har trættet sin fortærende Tand; thi at Pyramiderne egentlig have været bestemte til Legemernes evige Bevarelse, slutter jeg af den nsiagtige Diodor*), som siger, at Ægypterne, ligesom endnu, ikke gjorde meget af deres Boliger, som de blot kaldte Herberger, men desto mere af deres Begravelser, som de kaldte Huse for Evigheden. Ved man nu tillige, at ingen philosophisk Skole igjennem alle Aarhundreder før Cartesius har kjendt nogen Aands fuldkomne Immaterialitet, hvo vil da undre sig over, at de Gamle saa ofte lade deres Orde spørge, i det mindste i deres Indbildning?

Dette var formodentlig den Gruppe, hvorefter vore Forfædre have dannet deres Aftryk; men ligesom enhver Doversættelse taber sig imod Originalen, saa gik det og her. Ligesom Ægypterne havde deres Glysium, saa have og de Nordiske Folk havt (som Suhm siger før Ddins Tid) deres Udainsatur (Lyksaligheds-Agre), og om Sletterne imellem Kamenka og Boro-

*) Lib. I. 51.

baewka ved Dnicpr-Floden med sine mangfoldige Kurganer*), og Egnen ved gamle Upsal med sine Ettehoie og Markene ved Jord Die (Jordhøi) i Nærheden af Slangerup, og de hyppige Borrow's paa Salisbury-Plain have været saadanne Lyksaligheds-Marke, da Hoiene paa alle disse Steder ligge jevnfides udstrakte i en bølgeformig Dannelse, og da man seer af det islandste Helgafell (hellige Bjerg,) at ethvert gammelt Folk har havt deres Himmerig i Nærheden ved Jorden, veed jeg ikke, thi hvad nogle mene, at de blot vidne om gamle Feldtslag, troer jeg ikke, da dette kan modfiges deels af den Upsalske Tempel, deels af Stonehenge ved Salisbury; men naar hine kunde opreise sig Pyramider, en colossalsk allegorisk Døctroer, da efterlade disse sig kun Steendysser. Begge Slags Bygninger have vel opnaaet en vis Uforgjængelighed; men naar Tiden synes ligesom at have havt Uerbødighed for hine i Betragtning af deres konstige Dannelse, da have disse formedelst deres Naahed trodsset Tiden. Naar hine robede Hoved, da robe disse blot truncus. Naar hines Gjenfærd vare ikkun lidet materielle, da kunde de danste Spøgelses, ligesom Holger Danste, Klove en Rytter lige til Sadelknappen; og ligesom de Ægyptiske Sjæle maatte opholde sig ved Legemerne, ja! de Romerske endog ved de brændte Ruiner af Legemet, som sees af den Declamation hos Dvintilian, som kaldes den forherede Grav, saa yttrede de danste Gjenfærd sig og ved det affjelede Legeme og dets Grav, som kan

*) Szujew's Reise. 1781, p. 177.

slattes af Haardgrebs Eventyr med Berten og Asmunds med Afvit. Disse Spøgelser bleve kaldte Haugbuer (Hoi-Boer) af deres Gravhøie, og at saadanne haandfaste Sjæle under visse Omstændigheder kunde være farlige for de Levende, er af den Enfoldige bleven troet igjennem hele Alderdommen. Imod dette Unde opfandt man tvende Midler: bleve Spøgelserne strax efter Begravelsen alt for glubste, manede man dem, det vil sige, man hug Hovedet af Gjengangeren, lagde det imellem hans Been*) og slog en dygtig Pæl igjennem Kroppen**) eller i det mindste igjennem den frygtelige høire Arm, hvorfor og Bonden endnu, saasnart han med sin Spade støder paa en ligestaaende Pæl, spørger strax tvivlende: Mon skul troe, her er en manet! eller og man bragte Gjengangeren Fredsoffere. Endnu for et Par Aar siden fandt man ved et vist Sted paa den gamle Frideriksborg-Bei, hvor et Menneske ulykkelig var kommet af Dage, en saakaldet Dros-Hoi, opdyngtet af Pinde og Steen, som Lid efter anden vare hentastede af de Forbigaaende. Unægtelig var dette et Dffer, bragt den Dødes Gjensærd, at det ikke skulde skade den Vandrende, ligesom Romerne og kastede Steen til Merkurs Støtter, for at veiledes af ham eller i det mindste ikke at skades af ham. Om hine uhyre Steenhobe, som omringe de saakaldte Kjempebegravelser, saaledes ere samlede, eller om Deconomien har taget Dvertroen til Hjælp, for paa

*) Af disse Drolde har de Drollers Baaben deres Oprindelse.

**) Saxo p. 92.

denne Maade at faae Markerne ryddede, veed jeg ikke; men Samlingen er saa stor, at man i de sildigere Tider har af een Høi kunnet opreise over 150 Favne Steengjerde. I Spanien skal det endnu være brugeligt hos Almuen, saaledes at hædre den Dræbtes Minde; enten det skeer af Frygt eller Kjerlighed, veed den lærde Townsend ikke, men han traf Steenhobene temmelig hyppig og i dem tillige gode Bidnesbyrd om Spanst Politie. Spanierne udmærke tillige saadanne Steendynger ved et fremragende Træ-Kors.

Dog ikke alle disse Høie ere Begravelses-Steder, men ligesom Perserne, efter Herodots Forsikring, offrede til Jupiter paa Bjerghøiene, saa have og nogle her været Dfferhøie og ved Byen Selsmark paa Hirschholms Amt fandt jeg een, som Bønderne endnu efter Tradition, maastee fra de ældste Tider, kaldte Thinget*), men som var langt mindre end Thinghøien ved Upsal. Da jeg kom derhen, havde Natten nylig frembragt den spæde Morgen; dog steg jeg derop, thi saadanne ved Alderdommen helligede Steder gjorde stedse et høitideligt Indtryk paa min Aand, og det gik mig og saaledes denne Gang; thi næppe stod jeg paa denne Colossal-Bygning, som i Artufinder havde imodstaaet Tidens og Menneskets Udelæggelse, førend Tanken rev mig ud af Tidens Strøm og førte mig tilbage til vor Nations Barndoms-Dage, og det forekom mig, som om jeg endnu stod iblandt hine Mennesker, som engang

*) Ikke langt derfra ligger Executions-Stedet, Galge-Balken kaldet.

indfandt sig paa dette Sted i Livets vigtigste Anliggender, og som vare saa forskjellige fra os i Sprog og Sæder og Tænkemaade, men som dog endnu havde dette tilfælles med os, at de kunde henrives af den smilende Naturs Fortryllelser; thi Udsigten fra denne velvalgte Synspunkt var ganske romantisk. Da jeg endnu beundrede disse ukunstlede Mennechers Smag, oprandt den purpurstraalende Sol ogsaa for mig, ligesom den vist ofte vil have oprundet for hine paa dette Sted og pludselig stod et fortryllet Maleri for mine Øine, fremloftet ligesom ved en magisk Stok. Trindt omkring mig hvilende og frugtbærende Agre, over hvilke den uudtømmelige Natur havde udgydet riig Betsignelse af sit Overflødheds-Horn, dybt ved Foden af den langsom dalende Høi laae Landmandens fredelige Hytter og endnu dybere den udstrakte Sølv, som rolig imodtog Solens første Straaler. Paa hiin Side atter stigende Sletter, hvor den opfinderiske Natur, for ikke at trætte Diet, havde udstrøet yndigt Buskværk og isoleerte Lunde paa det afværende Grønne, indtil den omsider begrænsede den smilende Stueplads ved det høie Mangelbjerg med sine fremragende Graner. Men blot for ikke at lade sine andre Skjønheder ubemærkede, lagde Naturen her en Dæmning for det vidtudsatte Syn; thi hisset laae endnu det tætbevogede Hegn i sin endnu nye Sommerdragt, med hvilken det beskyggede den skjulte Søebugt og Deiligheden selv*), og atter hisset blomster-

*) Gaalebes kaldet af Fr. IVdes Louise, som der havde sit Lysthuus.

teppebe Egne, hvor de fremilende Skovpynter havde efterladt sig uformærkede Nabninger, for igjennem disse at lede det lystne Die henud over næsten uafseelige Sletter. Alt bestrøet med landlige Hytter og Kjøbstædmandens Yppigheds-Boliger, alt oplivet af tusinde Stemmer, som hilsede Nattens stolte Betvinger, alt i forgyldt Pragt og glimrende ved millionfold Gjen skin af Dagens lysende Stjerne i de perlede Dugdraaber.

Imod saadanne Gjenfærdsforsægttere af Landalmuen har jeg adskillige Gange disputeret, men det gik her, som ved alle Disputatser, vi beholdt Ret paa begge Sider. Ogsaa ere Bondens Beviser ofte uomstødelige, thi de ere sædvanlig Erfaringsfætninger, hvilke og gjerne kan være subjectivrigtige; thi i Erfaringsøieblikket ere alle Sindsbevægelserne saa opbragte, at de hindre Sjelen i at tænke eller at anstille Betragtninger, og Indbildningskraften danner da strax saadanne Billeder, som svare til den Tone, i hvilken den bedøvede Sjel er stemt. Eller og hvad han ikke selv har erfaret, det har han hørt af troværdige Vidner. Ja! engang forsikkrede en gammel, ikke uvigtig, Bonde mig, at han havde kjendt een endog kun ligefrem Doctor, som ogsaa engang saaledes havde kaldet en død Mand til Live, at han talede, og føiede han til, der var saa gon maaskee mangen en Præst, der ikke kunde gjøre ham det efter.

Ogsaa de smaae Børn, disse ustyldige Menneske-Symboler, naar de paa en voldsom Maade ere tagne af Dage, tillades det ved en besynderlig Metensomato-

flis, ikke efter 1000, men, ved et Nuls Forglemmelse, efter 100 Aars Forløb

supera ut convexa revisant

Rursus et incipiant in corpora velle reverti,

og i hvilke Legemer? de sees da som — Blumsoer, det farligste af alle Slags Soer, især for dem, som bære hos sig Punge af Soebæarer. Nei, sagde hiin, hvilken jeg engang vilde stjenke en saadan Tabakspung, vel er jeg en fattig Mand, men med Vidende at udsætte mig for en Ulykke, det gjør jeg ikke; og han fortalte mig da, hvorledes hans Ven — i Brønsholm maatte slaas en heel Nat med saadant et Uhyre, fordi han havde en saadan In-Fortunatus's Pung paa sig, og ikke kunde Verset: Frygt Gud, saa skal du stadig staac*) — (thi under Strækkens Affekt greb jo Mennesket sædvanlig til Bønnen) og han var vist ikke kommet derfra med Livet, da de klove Folk fra neden af opad, dersom ei hans Brinster, som han maatte spænde fra Bognen, havde været mægtigere end Blumsoen. Dog, — seer man hos Boileau, at saamange endog Canniker kunde falde over en Bogstoel, som var besat af en Ugle, hvo vil da nægte, at en Bonde kan under visse Omstændigheder falde over en Soe? Grundten til denne Bondens fordeelagtige Tanke om hans Hest maa vel ogsaa uledes fra Persien, hvor Hestene i gamle Dage endog valgte Konger, som sees af Tildragelsen med Darius Hystaspis. Men dette maa ikke falde os underligt, da Hestene, især de hvidagtige,

*) Af Pl.: Jeg løfter høit ic.

vare, formedelst deres Farve, Styrke og Hurtighed, paa en symbolist Maade helligede til Solen, Persernes og Maasageternes øverste eller næstøverste Gud. Auroras Spand var jo ogsaa hvidt. Efter Taciti Beretning havde Lybsterne og hvide Heste, som aldrig bleve brugte uden til at bestemme Udfaldet af Livets vigtigste Tilfælde og i samme Hensigt foerede Rygerne Afgudens Svantovits Hest endnu i Biskop Absalons Tid. Vor Edda taler og om Solens Hest, Skinfar; men Bonden seer ikke mere paa Farven, ikkun dette udfordres, at Hengsten maa have overalt een Farve og ikke være redet af noget Fruentimmer: en Omstændighed, som endog blot ved den deri liggende Foragt for Kjønnen, røber en østerlandsk Oprindelse. Forresten leder saavel Hestens hvide Farve, som dens symboliske Bemærkelse os til Persernes dualistiske System om Ormuzd og Ariman, Lys og Mørke, Godt og Ondt, det Fuldkomne og Ufuldkomne; ligesom Solen fordriver Middnattens Mørke, saa er Lysenes Fader mægtigere end Mørkhedens Fyrste, og hos Virgil siger Anchises's Gjenfærd:

Jamque vale! torquet medios nox humida cursus
Et me sævus equis oriens afflavit anhelis.

En Levning af den Persiske Ilddyrkelse troer jeg endnu at finde i Bondens St. Hans Dags Ild. Paa denne Dags Aften samler endnu paa mange Steder, især Ungdommen, sig skareviis, for, som det hedder, at brænde Blus paa Høiene. Hensigten dermed har nok oprindeligt været denne, at den naturlige Ild skulde hindre Dverge, underjordist Tøierie og Hexerne, som

da ere paa deres Reise til Mester Eriks Rigsdag paa Bløksbjerg, fra at skade Sæden; thi jeg har hørt den gamle Bonde sige, naar man har beklaget sig over Brand i Sæden: „Det kommer deraf, at I ikke har bløstet.“ Især skal det forekomme de Brandkorn, som i Aaret 1796 saa hyppig indfandt sig, fornemmelig i Rugen, og som Bønderne kalde Meeldruer. Romerne bragte i samme Tiemeed deres Huusguder (som det synes) et Røgoffer af Sæd *). Dog begynder nu denne Døvertroe saaledes at formilde sig, at mange troe, det skeer blot for at rense Engene fra de ved Gjerdselhugning tilbageblevne Pinde, hvilken Forretning er meget nyttig, da her hugges Gjerdsel baade Nætter og Dage. Saaledes har enhver Døvertro sin egen Dødeligheds-Sæd hos sig selv.

I Henseende til Børnens physiske Opdragelse retter Bønderne sig endnu efter gammel Skik; de forsomme altsaa den jevnlige Afvaskelse, de indrulle Børnene i en Liste, en Skik, hvis Skadelighed allerede Spartanerne indsaae, og de holde Hovederne meget varme, hvorfor og Børnene først sildig tabe Arpen og lide meget, naar Tænderne skal bryde frem. Fra den spædste Alder vænnes de til Umaadelighed, hvorefter de ret godt udvikle sig. At see Mødrene give deres Børn Bryst til tredie og fjerde Aar, naar Omstændighederne tillade det, er ikke usædvanligt, altsaa heller ikke at høre Børnene selv kræve det. Af Grunde, som ligge Bonden nærmest ved Haanden, drager han især

*) Horat. L. 3. Od. 23.

Omſorg for Barnets legemlige Opdragelſe; den moralſte vilde endnu være mange mindre vigtig, derſom ikke den bürgerlige Nødvendighed udtrævede den. Hvad den egentlige Børnetugt angaaer, da retter Bonden ſig efter den nyeste tybſte Pædagogik: det gammelb dags Riis ſeer man derfor overmaade ſjelden her bag Speilet; det Onde forgaaer nok, ſiger Bonden, naar Barnet kommer til Forſtand. Overhovedet i denne barnagtige Umhed ligne Forældrene alle barbariſte Folk, de elſte deres Børn ſaa høit, at de end ikke hade deres Laſter, og ſom vilde Dviſte ere ſædvanlig de Folk opvorne, hvilke nu i hver Bog anprifeſ ſom Myſtere for os, ligesom Scytherne fordum for Romerne; et ſørgeligt Beviis enten imod den policerte Verden eller imod Stribenternes Uvidenhed. Dog maae man tilſtaa, at den tidlige Virkſomhed, ſom Nødvendigheden udfordrer, formedelſt de martialſte Karles oftere Traværelſe og ofte ſædelige Fordærvælle, hindrer Børnene fra meget af det Onde, ſom ſædvanlig er en Folge af Lediggang, men ogſaa hindrer det dem fra at beſøge de Steder, hvor de kunde gjøre Fremgang i Oplyſning. Under hiin Omſtændighed ere da Børn for denne Stand, hvad de ere for flere Stænder hos de virkſomme Englændere, en Beſignelſe; maatte de kun og blive det i flere af Livets Aldere! men ikke ſjelden har denne Barndoms-Driftighed ſamme Inconvenients i Folge med ſig her, ſom i Schweiz, den gjør Børnene tidlig uafhængige af Forældrene, den ſvækker den faderlige Agt og Erinbringen af ſaa tidlig nydte Belgjæringer bliver omſider ſaa ſvag hos Børnene, at de ikke gjøre mere af deres

Forældre, end af enhver anden Fremmed. Den ætte Skik, at tygge Maden, inden den rækkes Barnet, og altsaa at blande den med Saliven, denne Legemet's Uhumstighed, er meget vedtagen, og den vedvarer længere eller kortere, ligesom Moderen føder færre eller flere Børn. Jeg har endog kjendt den Dreng, som endnu i sit syvende Aar fik Tyggemad til ikke liden Besvær: lighed for Moderen; thi formedelst Knosens gode Appetit kunde Moderen ikke saa hastig igjennemtygge Groden, at han jo ofte fik Leilighed til at raabe: Nu Moder, skynd dig noget! Overhovedet, i hvor ucultiveret end Mennesket i denne Stand kan være, saa er dog den fader- og moderlige Omhed for deres Afkom overordentlig stor, ja endog den Forladte elsker sit Barn saa høit, at man aldrig hørte nogen forlade det. Man vilde derfor, endog hos den Betlende, forgjeves søge en Moder, liig den, som paa Commandør Byrons Reise i det magellanske Stræde tilbød en Officeer sit diende Barn: et Træl, som enten røber en dyb Naturfordærvelse eller og bærer Bidne om den beklagelsesværdigste Tilstand.

Da Folk af Bondestanden altsaa ere saa smt sinde imod Børn, og da de fra Barndommen af alle ere vant til, som Bonden siger, at kramme Børn, fordi det ene Barn maa være Goldamme for det andet gradeviis opad, kan det være en god Indretning, at hine smaae Stabninger, som have den flygtede Skjøge til Moder og Staten til Fosterfader, overdrages Bondens Hustrue til Pleie. De finde vel der ingen egentligt Moderhjerter, men det vilde de maastee

heller ikke have fundet hos dem, som ofte blot for nogle Kludes Skyld bære Udbeligheds Frugter, hvilke de strax kunne kaste fra sig; men de komme dog ofte der til et moderligere Bryst, end de vilde have truffet i enhver anden Stand, og disse Beklagelsesværdige, som ikke have andet Middel, hvorved de kan opvække Menneskets Medlidenhed, end den bittere Graad, vegetere dog som bladefaldne Smaae-Planter, nogle kortere, andre længere, saa at Forholdet imellem de Døde og Levende, efter de fem første og altsaa farligste Aars Forløb, bliver omtrent som 8 : 1. Lavere tør jeg, efter de Data, som jeg har for mig, ikke ansætte det. Dog maa jeg tilstaae, at her er ikke Egnen, hvor det nøiagtigen kan bestemmes, da Nordsjællænderen er heel uvillig til at imodtage Børn fra Fodfælsstiftelsen; jeg har derfor maattet beregne det i det Smaae, og jeg vilde ønske, at det maatte kunne imodsiges fra Syd-sjælland; men er Beregningen rigtig, skulde kun af 1000 Børn efter hiin Epoche 125 blive tilbage. Vel kan de Levendes Antal her i det Store og blive noget større, men Forholdet er dog endnu overordentligt, og overstiger langt alt, hvad Süßmilch har fundet; men i de tvende Bind, som jeg eier af denne ypperlige Forfatters göttliche Ordnung, har jeg heller ikke nogensteds opdaget Calculer over Findehuusbørn. Dog, lad end Forholdet være engang saa lidet, saa ere endnu 250 levende Børn altid et for Staten skadeligt Forhold. Men det kan nu ikke anderledes være: disse Børn ere jo Glædens forhadte Frugter, som omsider kom til Lyset:

Post varios casus, post tot discrimina rerum, og deres Arv er sædvanlig Følgen af Moderens Håd og undertiden Følgen af Moderens Udsvævelser. De ere derfor almindelig-svage og hvad nu den stedmoderlige Pleie ikke kan udrette til Mortalitetens Forsøgelse, det gjør Mangel paa Klæder og Keenlighed, da det, om Staten giver til Klædepenge, aarlig 2 Rdlr., er i disse Læder utilstrækkeligt. Kunde overhovedet Landet afgive noget mere, især for dem, som ere saa ulykkelige at fødes af Mødre, som ansee disse Ustydige som deres Skjendsel, og som derfor reent unddrage Moderhaanden fra dem, vilde velhavende Huusfolk maaskee findes redebonne til at imodtage dem og de vilde da paa Landet have det bedre, end i enhver offentlig Anstalt; thi man seer af visse Stiftelser, hvor ustilkede de Børn, som udgaae fra dem, sædvanlig ere og blive igjennem deres hele Levetid til de huuslige Sygler: deres alt for eensformige Forretninger gave dem ikke Anledning nok til at udvikle hverken Sjælens eller Legemets Evner, og de henfalde da i en Slags Søvn, hvoraf de aldrig opvaagne. Hos Bonden derimod, hvor man dog, som den forrige Konge af Preussen pleiede at sige, egentlig skal lære Dekonomie, man søge ham saa i Syden eller Norden, blive de tidlig vante til Virksomhed og tusindfold huuslige Forretninger. De blive da i det mindste Arbeidere, og til disse vil Landet stedse mere og mere trænge; men de blive ikke alle gode Borgere; thi sjelden faae de Opdragelse i egentlig Forstand, og da de i Barndommen ere, som Bonden siger, forhadte og forstødte, bliver Sjelen sæd-

vanlig stiv og ubøielig, og de forfalde da gjerne i den vorne Alder til Trodsighed og Grumhed, sædvanlige Følger af alt for haard Medfart. Det maa derfor være en tung Pligt for Folkelærerne, at opmuntre Bedkommende til at imodtage disse Umyndige. I sit Ansigtets Sveed fra Solens Dpgang til dens Nedgang maa Arbeidsmanden æde sit Brød, og for en ringe Penge, lidet over 3 Skilling daglig, maa han see sin Mattered afbrudt af det spæde Barn, som græder fordi det hverken fandt Fader eller Moder. Det græder for at finde Forbarmelse, og fordi det græder, finder det ofte ufølsom Haardhed. Stræffelige Følger af Tidernes Letfindighed! Træd hen, du Bøllystige! du, under hvis Hjerte dette gustne Barn engang hvilede, og du, af hvis Legeme det er et Udspring, træd hen med os, og see dit eget Billede, dit eget Legems Dele sukke efter Forbarmelse — fra Stræffens Rønge — og lær heraf, om du ikke haver høiere Love at adlyde, end dine utøilede Lidenskaber. Uretfærdig er du imod dine egne Indvolde, du er heri Menneske, thi det vilde Dyr forlader ikke sin Afspodning: uretfærdig imod din Medbroder, du, som velter Byrden ganske fra dig, for at lægge den dobbelt paa ham: du vil være Fader eller Moder, og du skammer dig ved at bære det værdigste Navn af alle: du er uretfærdig imod dit Fødeland, for at du kan nyde Sandfælsighedens Glæde, maa den fattige Borger, som selv er omringet af en forhungret Børneskare, endnu unddrage disse en Skjerv, for at forlænge din Aftoms kummerfulde Liv: du stylder dit Fædreland Borgere, men som en Forræder stjæler

du det kun Menneffskabninger, fom ofte førøge den menneffelige Elendighed. Dog — de opnaae faa fjiel- den Mødenheds-Marene, at man hartad kan anfee denne Børnens Udsættelfe paa Landet, fom et Slags expo- sitio infantum, og til at befordre enten den ene eller den anden, maa endnu den velgjørende Chriftendoms Bevæggrunde anvendes, fordi den byder Menneffet heller at haabe et uvift Gode, end at frygte for et visfere Onde.

Af Familie-Navne veed Bonden intet. Ligefom han i enhver Ting retter fig efter den gamle Verden, faa og heri. Han holder fig derfor til fit Døbenavn. Dette finder man og i Almindelighed kun ene brugt indtil det 12te og 13de Aarhundrede hos de flefte, især nordiffe Folk. Siden efter er det gaaet med Bønder- ne, fom med flere. Da Folkemængden tog mere og mere til og Børnene bleve blot benævne efter Engle og Helgene og disse faa hyppig opkaldte, at det maatte forarfage en Forvirrelse, opfandt man den Skik, at lægge Faderens Navn til Sønnens, for at adffille ham fra andre ligenævne. Dette blev nu almindeligt i England, Holland, Danmark, Sverrig og Rusland. Hos cultiveerte Folk blev omfider disse Fædrenenavne til Familienavne, faa at endog Dottrene bære Navn af Søner; men Bonden retter fig efter Naturen, faa at BARNET bærer tillige Faderens Døbe-Navn, med Til- læg af Søn eller Sen, om det er af Mandkjønnet, og Datter, om det er af Qvindkjønnet, ligefom endnu endog de ruffiffe Fyrfter og Fyrftinder, og faaledes gaaer det fra Slægt til Slægt. For at blive denn

Regel troe, forvende Bønberne undertiden paa en besynderlig Maade Folkets Navne: jeg har selv kjendt et ungt Menneſke, ſom ved at træde over i Bondeſtanden bragte ſit Familie-Navn, Müller, med ſig, men for at gjøre ham ogſaa i det Stykke lige med ſig, antog de dette ſom et Døbt-Navn, og fordi Faderen hed Berthel Müller, maatte da Sønnen hedde Müller Berthel. Fra Korſtogenes Tid ſkal ellers Familie-Navnene forſt her i Norden have taget deres Oprindelse; thi da adskillige af de Viſere, ſom førte hine Sværme til Canaans Land, vare Fyrſter og ſtore Herrer, toge de, for at udmærke ſig, Benævnelſen af deres Fædrene-Providens eller Guds, andre af de Sindbilleder eller Vaaben, ſom de førte paa deres Skjolde, hvilke ſiden efter have givet Verden adskillige Ulve og Bjørne og andre ſlemme Dyr; andre af deres Hjem, og atter andre, for at være med, af deres Haandverk. Denne Mode ſynes endog at have udbredt ſig til Bonden, blot med den Forſkjel, at Navnet ikke bliver arveligt. Nogle kalde ſig derfor efter deres Gaarde, om diſſe have Navn, andre for at ſtilles fra flere lægge deres Byes Navn til deres eget Døbt- og Fædrene-Navn, og atter andre faae Navn af andre Ting. Ved Scøſioner hører man derfor undertiden de beſynderligſte Navne, ſnart tales om en Fortred-Bjørn, ſnart om en Niſmus Gaſſe, ligesom enten Huſene kan foranledige det, eller Bedkommende kan være miſtænkte for engang at have ført en Gaſſe i ſit Skjold. Nemeig fortæller og, at i hans Tid vare de ſkaanſke Soldater-Ruller fulde af de ſaurrigſte Navne, ſom havde deres Oprindelse fra

Felbt-Marschal Steenbuk; thi naar denne muntre Mand selv sad ved Soldater-Udskrivningen og adskillige eensnavnede Karle traadte frem, gav han dem, for at forekomme Feiltagelse, selv Binavne enten efter hans Luner eller physiske Dpdragelser, hvilke Navne den omtalte Forfatter troer at ville blive bestandig arvelige, ventelig da, fordi Soldaterne maae have gjort sig ligesaa stor Ære af at være blevne benævnedes af denne Patriot, som hiin Karl af at have talt med hiin Konge, fordi denne raabte til ham: gaae af Weien, du Æsel. Men hos de Lærde var det jo og engang Moden, at gjøre deres Navne besynderlige ved at trække dem over med græsk og romersk Forfængelighed; man finder derfor ikke alene Artopoeer, Sartorier, Historier, men og Culteliferer, og den ligeledes metamorphoseerte Melanchthon gjorde selv en dansk Plade til Palladium og tillige til et palladium imod Catholikerne. — Med de Børn, som Bonden imodtager til Pleie fra Opfostringsstiftelsen, er han især i Forlegenhed, fordi han ikke veed Faderens Navn, han giver dem derfor alle Tilnavn af Kasse, til Erindring om den Kasse paa Frederikshospital, hvorved Mødrene forðum sneeg deres contrebandede Børn ind i Publikum. Navnet Hans er ellers ikke her i Sjælland saa almindeligt som i Fyen (hvor man endog troer, at enhver Bonde maa hedde Hans) eller i Lydsland, hvor man undertiden har fundet i et og samme Huus en Grofshans, en Mittelhans, en Kleinhans, dog i dette Tilfælde veed Fyenboen bedre at behjælpe sig, thi jeg har og kjendt saadanne Huse i Fyen, men der er den ene af Sønerne blevet kaldet Hans, den

anden Johan og den tredie Johannes. At dette Navn saa hyppig er bleven brugt fremfor alle andre, har sin Oprindelse fra den gamle Fordom, at Tordenen ikke flaaer ned i det Huus, hvor en Hans findes; om Maren i Mangel af Hans har samme Virkning, veed jeg ikke; men er Maren og Marie et og samme Navn, skulde jeg næsten troe det, da man endnu i det franste Toul finder hartad over hver Dør et Marie-Billede anbragt, for at aflede Tordenen.

Endskjøndt man rigtig kan sige, at Bonden lever anden Gang i sin Søn og ofte tredie Gang med i sin Sønnesøn, saa bliver dog hans Navn meget silbig forplantet; thi den gamle Bedstefader vilde ansee det som et Tegn paa, at Sønnen vil flaae ham ihjel eller i det ringeste ønske hans Død, ifald han opkaldte ham i hans Børn, saalænge han endnu var i Live. Og dertil har han sin gode Grund; thi levede han allerede i en yngre Descendent, da havde han jo, som han selv siger, intet mere her at gjøre og han maatte da pakke ind. Ved Børnenes Pluralitet maae man derfor her paa Landet see sig meget forsigtig om efter afdøde Forfædres eller Paarørendes Navne, og i hvor meget end Mængden troer, at den Opkaldtes Egenskaber enten onde eller gode gaae over paa den, som bærer Navnet, saa vælger man dog heller dette af døde Afftum, end af de værdigste Levende.

Bonden tager mange Prognostika af de Dyr, iblandt hvilke han lever og med hvilke han daglig omgaaes. Men dette forekommer mig ikke underligt, thi hvorfor kan den Eenfoldige ikke tiltroe Dyrene en Slags Spaa-

doms Mand, da saa mange andre paastaae, at de have veiledet Menneffene til saa mange nyttige Ting? Det er jo overhovedet Dyrene, som vise os, at vi ikke bør dræbe os selv; Svinet har lært os at ploie, og Dren erindrer Rusfen om Sædens Modenhed*). Svalen har lært os at bygge Jordhuse og Bierne at oprette Kongeriger og boe oven paa hinanden; Fisken at styre Skibe, og Nautilus baade at hidse Seil og at roe, og Utoi, siges Salzmänn og Kant, lærer endnu Godtfolk at rense sig. Iglen og Hippopotamus har lært os at aarelade, Ibis at sætte Klysterer, Jæneumon at fordrive Slangegift**), Hunden at krybe under Kaffelovnen og — hvo veed, om Dyrene ikke endnu have givet Menneffene Underretning om mange andre Ting? men hvad det Tilkommende angaaer, da kan man med temmelig Sikkerhed betjene sig af et Sviin, i Mangel af et Barometer; thi løber det med en Halmvisk i Munden (for deraf ligesom at lave sig et Veiersted) og giver det en vis strigende Lyd fra sig, da er det et sikkert Forbud paa Uveir, ligesom Hanens Galen paa en usædvanlig Tid betyder Forandring i Veiret. Fra Frøernes Sang om Aftenen slutter Bonden sig til den følgende Dags gode Veir, og naar disse om Vaaren begynde at kvække, veed han, at det er Tid at saae Havre, ligesom og at saae Korn, naar Slaaen-Lovnen springer ud. Efter det gamle Sagn troer Bonden endnu, at ligesaa længe som Lærken synger for Kyn-

*) Szujew's Reise, p. 16.

**) Sparmann's Reise til Gotthaabesforbjerg.

delmæssige, saalænge skal den tie efter Kyndelmæssige. Uder Hunden Græs, eller gjøer Ræven stærkt, eller seer man en Efteraars-Dag Kragerne at lynge sig i Hobetal paa Marken, da er det 'alt en Forbetydning paa ondt Veir, og jeg har kjendt en Bonde, som, endog kjorefærdig, begav sin Reise, naar han hørte et vist Slags Skovstader strige, ligesom hine Romerske Legioner, der stode stille midt paa Marchen, da de saas en Krage. Hvad ellers denne Dyrenes, saavel som og visse Phænomeners Forhold til Veiret angaaer, da kalde Philosopherne det en blot Ideal-Forbindelse, men hvorfor kan den ikke være realiseret? Georg Adams i hans dissertation om barometer taler og om denne Prognostik, og finder den ikke ugrundet: fordi Dyrenes Følelser ere skarper og deres Sandser mere stikke til sine Indtryk af naturlige Aarsager, end vore Sandser og Føle-Nedstaber, som ere svækkede ved saa mange udbortes Aarsager og unaturlige Levnetsmidler. Dyrene synes ligesom at kunne føle den Electricitet eller de Dunster, som udvikle sig af Jorden, og ved hvis pludselige Dvergang i Atmosphæren dennes Ligevægt afbrydes. Dog, maastee Mangelen af denne Følelse hos Mennesket er en Fuldkommenhed, fordi dets Leve- og Virke-Kreds er udvidet til flere Zoner end Dyrets, ligesom Dyrets Besiddelse af denne Følelse kan være en Fuldkommenhed, som Naturen stjælede det, for Selvbevarelsens Skyld, da den nægtede det Fornuften; thi vi kjende jo og Mennesket, som ere levende Barometre, men dette er en aabenbar Nerve-Ufuldkommenhed: saaledes kunde Dr. R. Hemming altid føle det

forestaaende Uveir, hvilket han, efter de Tidens astrologiske Grillen, uledeede af en sympathetisk Harmonie imellem Mikrokosmos (Mennesket) og Makrokosmos eller Verdenssystemet; og Biskop Palladius var saa erfaren i denne Spaadoms-Kunst, at han behøvede blot at lægge Mærke til sit Legems-Compass, for at vide fra hvad Streg det vilde storme.

Men Bonden uleder og Spaadomme, ham selv angaaende, af Dyrene. Seer man første Gang om Aaret Gjøgen (som efter Bondereglen kommer 14 Dage før Voldermisse eller Maidag og kuffer indtil den seer første Høestak i Byvängen) fastende, da hedder det, at Gjøgen ganter os, og er det et Mandfolk, skal han i det Aar ikke hitte Creature eller andet, hvad han søger; er det en Pige, maa hun vogte sig for Ungkarlene, at hun ikke bliver gantet af dem, og er det gamle Folk, frygte de for Sygdomme*); seer Tjenestefolk Storken første Gang flyvende, skal de flytte, gaacnde, skal de blive; men dette veed man i Jylland længe før Storkens Komme, thi Nyt-Aars Aften lægger enhver Gaards Tyende deres Sko og Tøfler sammen, kaste dem alle paa eengang mod Stuedøren og af Skoe-Næsernes Bending seer man da, hvilke af Eierne skal i det Aar vende Næsen ud af Huset. Hvor Storken ellers bygger, spaaer man sig Held, og man seer det paa Nyt-Aars Dnsket: die Störche bringen Seegen.

*) Samme Fordom havde Indbyggerne i Bahus Lehn i Ordmans Tid.

Men saadanne høie Begreber har jo Menneffene lige fra de ældste Tider af gjort sig om Dyrene. Ligefom de overalt fandt *qualitates occultas* i Naturen, saa tiltraf Dyrenes Kunstdrivter sig især deres Opmærksomhed og snart ansaae de disse som en Virkning af iboende høiere Væsener. Hos nogle bleve da Dyrene Fetisser, hos andre Gudernes Talsmænd. Heraf reiste sig den overtroiske Tillid og Frygt, som baade Græker og Romere ved enhver Leilighed yttrede i Henseende til Dyrene. Den Messeniske Aristodemus dræbte sig selv i Krigens Tid af Frygt fordi Hundene tubede, og den forresten saa sunde Epiktet taler meget om Ravnens og Kragens ominøse Gylpen, og det ikke uden Grund, thi endog vore Høns og Duer ere heel opmærksomme paa Kragernes varskoende Stemme, da Naturen har lært dem, at naar disse graae bevingede Skov-Vægttere rigtig støde i Fløiten, have de sig at vogte for Ravnens eller Høgens morderiske Anfald. Philosophen Jamblichus maatte tage Gift ind, blot fordi han lod en Hane forudsige sig, hvem Keiser Basileus skulde faae til Eftermand. Cicero taler og om det guddommelige hos Dyrene, især hos Fuglene; men det maatte han, thi hvorledes kunde han ellers engang have været Augur; dog forekommer det mig, som han undertiden har spøgt dermed, i det mindste beretter Plutarch, at da Pompeius havde lidt det store Pharsaliske Nederlag, og var selv flygtet, og en vis Nonius kom i Leiren til Cicero, for at berette ham, at der endnu var Haab, da de havde 7 Orne*), skal denne have svaret:

*) Skal ventelig være Legioner.

du talte viselig, dersom vi her laae til Fjeldts imod Alliker.

Besynnderlig er ellers Bondens Dyr-*Psychologie*; han indrommer de umælede Skabninger Fornuft, ligesom adskillige gamle Folkeslægter, der næsten kun stode jevnsides ved Dyrene, og han leer Haan over dem, som ikke ere af samme Mening som han og Korarius, der paaستااer, at de ofte bruger Fornuften bedre end Menneket (nemlig bruger den), men dog har han dette tilfælleds med Mængden af andre Stænder, at han ofte behandler dem som blotte Maskiner, der ikke engang have Følelse. Naar Hesten derfor har maattet fortære sine Kræfter, for at forskaffe Menneket Overflødighed og Glæde, og den nu ikke kan mere, da lader Bonden den endnu paa mange Steder henligge flere Dage efter hinanden, paa det Sted, hvor den sidste Afmægtighed overfalder den, indtil den barmhjertige Død omsider stivner dens mødige Lemmer. At bevise Hesten den sidste Velgjerning, det vilde være for meget, fordi den nu ikke kan astjene den; og for dig, du ædelmødige Skabning iblandt de Fireføddede, du som trolig hjælp Menneket at bære, som det hedder, sin Forbandelse, men hvis Lod omsider bliver saa sørgelig, blot fordi Naturen ikke opfylder den gode Villie og Mennekets ussjonsomme Fordringer, for dig skulde ikke et bedre Liv være beredt, ligesaavel som for den trætte Arbejder! men saa tænker nu Bonden ikke: overhovedet fra det Dieblit af, da denne Bondens tro Achates af gyldige Marsfager ikke mere kan achatisere, bliver den anseet som — uærlig. Dog, endog i den 1796de

Winter efter Lysets Oprindelse blev man endog kun en halv Miil fra den Stad, hvor man har skrevet saa smukt om Dyrepligter, erindret ved tre kollegiale Lastdyrs mephitiske Duftning, at det er ikke firbenede Heste, som fortjene at begraves og besynges. Den Sæd, hvoraf denne fordomsfulde Ringeaagt for den døende Hest er udsprungen, blev lagt i den raa Middelalder, den er udstrøet i en velgjørende Hensigt, men den har igjennem adskillige Aarhundreder Ustjensomheds og Ubarmhjertigheds vilde Frugter. I den hedenske Tidsalder spiste Nordboerne med stor Appetit paa Scythisk og endnu Tartarisk Maade Hestens Kjød, en Misbrug, som maaskee var hyppigst paa Island, hvor Lys og Mørke længst har vandret tilhobe. Da Christendommen siden efter fremlokkede Sædelighed og denne blev en Moder til Kunster og Agerdyrking, folte Landene den oekonomiske Skade af Hestespisener; men da der ikke kan disputeres om Smagen og allermindst hos Hobelen, var ingen Bevæggrund mægtig nok til at standse dette Onde. Man maatte derfor henvende sig til — Paven, og han værnedes med Religionens paa den Tid mægtige Vaaben for Hestens Liv; men det gik nu til en anden Yderlighed, thi den, som endnu aad Heste eller befattede sig med døde Heste, blev en Hedning og tilsidst en Rakker, hine illæ lacrymæ!

Man skulde næsten troe, at Bonden har forandret sine Begreber om Dyrene efter Philosophernes Systemer; thi han fortæller ofte, at der har været den Tid, da de ufornuftige Slabninger har kunnet tale, en Mening, som enten maae have sin Oprindelse fra den

ligefrem forstaaede Fabellære, dette Aldtidens moralste Billedsprog, hvilket han kjender i det mindste af Keynise Føf; eller fra den pythagoriske Sjelevandring; thi skulde man og troe, at en Rhetors Sjel kunde boe i et Dyrelegeme, uden at det maatte i det allermindste kunde tale, hvilket og adskillige i Alderdommen have paaftaaet og adskillige givet sig af med at fortolke, iblandt andre Apollonius Thyaneus og den norske Hr. Erik hos Saxo. Men Pythagoræismen, som endnu i nogle Lande saa mægtig formilder Dyrenes Skjæbne, at man endog har Hospitaller for dem, forsvandt i Vesten og des Cartes, som nægtede Dyrene Sjele, efter hans Sjelebegreb, har virket saa meget, at Creaturet ofte sukker, selv i de christelige Lande. I dette Stykke tænker da Bonden langt anderledes end hans Forfædre, som tillagde de Umælende — Udsødelighed, thi tilligemed Herren begrove de jo og hans Livdyr, og — de fineste Følelser, thi naar Hanen i det Edvaidste Helvede goel, fik han Svar fra den Olympiske.

Bonden gjør ikke allene Slutning fra Dyret til Veiret, men Tradition saavel som og Dmgang med Naturen har lært ham andre Jagttagelser i Henseende til Veiret, som ere ligesaa paalidelige som Almanakkens Spaadomme. Efter gammelt Sagn troer han da, at tør Marts, vaad April og kold Mai skal fylde ham Husene. Regner det den 1ste Mai, da skal i det Aar ingen Bæde kunne forslaae. Fryser det paa de 40 Ridderes Dag, da skal det fryse de paafølgende 40 Nætter. Bringet Sysover Dagen Regn, venter han med hele Verden 7 Ugers Bæde. Svarer Veiret ikke

i de første Dage af Ugen til hans Forventning, haaber han Forandring om Fredagen, et Haab, som maaskee grunder sig paa ældgamle cosmogoniske Begreber, thi da Naturens Fremkomst var en Folge af de forsonede Elementer og Venus synes i de ældste Mysterier at have været et symbolisk Udtryk paa Forligelsen imellem de stridende Kræfter (Titaner og Giganter) er intet rimeligere, end at Freia skal endnu paa den Dag, som er hende helliget, berolige dem. Nyger Engene, da hedder det i Bondens symboliske Sprog, at Mosekierlingen rører sin Aftengrød, og han venter da en paafølgende heed Dag, ligesom dette selv er en Folge af den forbigangne Dags Heide. Falder Løvet først siddig om Efteraaret af Trærne, er det Forbud paa en streng Vinter, ligesaa naar Konnen bærer overflødig Frugt. Hører man om Vinteren fra de store Søer et voldsomt Bragen i Isen, betyder det en hastig paafølgende Løe, ligesom og dette allerede er en Virkning af Luftens Slapning.

Men, min gode Læser, vi har nu længe nok vandret om paa den mørke Jord, som nogle kalde en Jammerdal, andre et Paradiis og alle maaskee med lige Ret: vi vil derfor nu gaae over til Digternes Verden, en Verden, som er langt større end disse faa Aalter, en Verden, hvor man snart seiler paa Skyer, snart hopper om iblandt Stjernerne, spiser Vind og drikker Glæde, hvor man skal kunne see, hvad ikke enhver seer, om Morgenen en Dame, kaldet Aurora, som kører Lyttur i en Cabriolet paa en lazur Chaussee, indhyllet i et Purpur-Sjalder og befranset paa

det flagrende Guldhhaar med en Diamant-Diadem, styrer hun selv, efter nu brugelig Maade, med sine yndige, men nu ikke brugelige, couleur de rose Hænder sit hvide Spand, som veiledes af en meget bekjendt og brillant Løber, ved Navn Lucifer. Om Aftenen see de snart

A Constellation of ten thousand — gems, snart en bleg melankolsk Person vandre eensom paa Firmamentet, nogle sige det er en Mand, andre det er en Kone, atter andre at det er kun noget af begge Dele, jeg veed det ikke, men den store Mogol maae vide det, thi han kalder sig Maanens Fætter, dog de fleste paa-
staac, at det er en ved Ægteskab kronet Mand, hvorfor og alle Elskende stærkt sympathisere med ham, thi det gaaer med Mennesket, som den gamle Poet siger: nihil humani alienum a se putat. Hverken det ene eller det andet seer nu Bonden saaledes, dog betragter han baade Skyer og Stjerner og Sol og Maane, men aldrig in abstracto, stedsse in concreto, thi han veed med sig selv, at han staaer endnu paa Jorden. Hans Opdagelse er derfor et Slags Meteorologie. Seer han en carmoisinhvælsed Aftenhimmel, da slutter han derfra paa sin Jodist til en klar Morgen, i Følge dette for Peder Syv ubekjendte Niim: Aftenrøde Morgensøde. Ere Skyerne derimod rødstribede, da venter han den følgende Morgen Blæst, og efter hans Erfaring giver Morgenrøde Aftenbløde. Mærker han mod Aftenen omkring ved hans Zenith en Samling af lyse rolige bølgebannede Skyer, da kalder han dette Phænomen en Ark og han indretter sine Ting til godt Veir. Staaer

Regnbuen ned i Synder, betyder det fremdeles Regn, i Norden, tørt Veir. Opdager han et enkelt Bue-Stykke, da kalder han dette et Veirstøb, og han spaaer sig uskadigt Veir. Hvad ellers Regnbuen angaaer, da troer vel Bonden ikke, som de gamle Celter, efter Edda, at det er en Gudernes Broe, men ligesom disse har han dog endnu ifkun opdaget trende af Grundfarverne, hvilke han forklarer baade efter celtiske og bibelske Begreber. Saaledes siger han, at det blaae betyder Vandet, hvormed Verden engang forgik, og det røde og gule en Jld, vel ikke den, hvorved Njemperne holdtes fra Gudernes Rige, men den, hvorved Verden engang igjen skal forgaae.

Alf Stjernebillederne kjender enhver Bonde, ligesom de allerældste Folkeslag, ja endog de vilde Amerikanere og Grønlandere, den store Bjørn eller den saakaldte Karlsvogn, og han veed af Stjertens Dreining omtrent hvad Tid det er paa Natten. Fra Karlsvognen veileder han sig til Polarstjernen, og efter den kan han temmelig nøie orientere sig, maastee bedre end Tycho Brahe, som saaledes anviste sin Rudst Veien efter Stjernernes Situation, at de kom begge i en Morads, hvorfor og Rudsten heel fortrydelig skal have sagt: „Gode Høsbond, J maae vel være en klog Mand paa Himmelens Lob, men paa Jorden er J en Nar.“ Bonden kjender og Jacobs Stav eller som han kalder dem, St. Peders Stok eller Marroffen, og af Erfarenhed og Ordsproget veed han, at Rukkeren og Systsjernen sees ikke sammen. Maanens Aftagelse eller, som han kalder det, dens Dvælning veed han og temmelig nøie

at beregne. Overhovedet det er her gaaet Bonden, som Astronomiens første Opfindere, disse vare jo og agerdyrkende Folk og Nomaderne i Chaldæa, som dreve meget om paa de der værende store Sletter, hvor de ikke kunde andet end lægge Mærke til Stjernerne i den meget klare Luft, og om de end ikke havde villet, saa vare de dog tvungne dertil, fordi de der-maae sædvanlig betjene sig af Ratten til deres Vandring og Flyvesandtet ofte gjør Veiene der ukjendelige. Men Bonden maa jo og reise meget om Ratten, det var altsaa den samme Aarsag hos dem begge, nemlig den haarde Nød, der er for Mennesket, hvad det vægtige Lod er for Uhret, det som sætter alle Hjulene i Bevægelse; ifkun Virkningen var forskjellig, ligesom Nøden hos det ene Folk var større end hos det andet.

Man seer daglig i Kjøbenhavn nogle hundrede Bønderfolk af begge Kjøen. Denne Conflux til Landmandens Skatkammer maa nødvendig have nogen Indflydelse paa Bondens Character, formedelst den stærke Sighelyst, som er nedlagt hos Mennesket, og som ytrer sig i større eller mindre Grad, ligesom Mennesket er rykket mindre eller mere frem fra sin Barndom. Denne virker vel i visse Dele ifkun langsomt og lidet paa Bonden, formedelst den stærke Esprit de corps, som denne Folkklasse har dannet sig, og som den saa stadig har bevaret fremfor alle andre; men i de Punkter, hvor Stjødelysten kommer med i Spillet, der vakler Mennesket snarere og bliver hastig servum pecus. Dette har vel ikke Sted i Henseende til Klædebragten, thi endnu beholder Bonden uforandret det samme Kjøle-

snit, som var brugeligt i Frankrig i Henrik den Fjerdes Tid og han kliner endnu endog paa sin Trøie 4 Dofin Garderknapper*), og han bærer endnu adskillige Brystbuge og Vest og Trøie og Kjortel**) ovenpaa hinanden, hvorover og Englænderne vide at gotte sig, naar Hamlet opføres og naar Graverkarlene staae en halv Time for at klæde sig af inden de gaae til Arbejdet; men desto mere i Henseende til Fylberiet. De tjenstvillige Bæfener, med hvilke han der omgaaes, ere som oftest ikkun Bærmen af det danske Folk, thi det gaaer med denne Hovedstad, som med Rom i Taciti Tider, hvor alt hvad som ikke duede omsider strømmede hen, ligesom i en Spøltønde. Af disse lærer han den Forsigtigheds-Regel i Henseende til hans Sup, at det er ikke godt at gaae paa eet Been og adskillige sfrabe da saamange Par Been sammen, at de ligesaa lidet kan gaae paa dem, som paa eet. Af samme gode Læremestere indaander han og Trodsighed, allehaande Bedragerier og Hjertets Ureenlighed. Jo oftere derfor Bonden besøger Staden, desto dybere synker han, vel ikke i den saakaldte Dpklaring, men i Umoralitet. Paa Fruentimmerne har Hovedstaden en ikke mindre

*) Et Slags toppede Zinknapper, saaledes kaldte af en Garder, som først skal have støbt dem i den nu moderne Form.

***) En Vest uden Ermer er en Brystbug, en Brystbug med Ermer og af Hverken er en Vest, og en Vest lidet større og af Badmæl er en Trøie, en Kjortel maa kunne gaae over dem alle; men længere end til Trøien, maa ingen Dreng komme.

skabelig Indflydelse. Det blev jo overhovedet Kjønnets eiendommelige Charakter at blive staaende ved Tingenes Overflade, stærkt at henrives af Sandserne og tidlig at føle en prikkende Begjerlighed efter Pynt; naar derfor de unge Landsbypiger see igjennem Phantasiens Trylleglas deres Søstre, glindsende i Silke og vaiende med lange røde Bimpler, at krydse igjennem Gaderne, kan man ikke undre sig over, at det gjør Indtryk paa dem, og allerede i den Alder, da Sandseligheden endnu ikke har besluttet noget Ondt imod Dyden, blive de lystne efter at beseile hine Farvande. Man finder derfor langt flere Piger af denne Stand, end Karle, i Hovedstaden. Men sædvanlig opkøbes de snart, og tiltales med en Pragt, som, efter Dvintilians Sigen-
de, ikke saa meget pryder deres Legeme, som røber deres Tænkemaade, og de omtumles da saa længe paa Videnskabernes brusende Hav, indtil omsider det læffe Skrog maa toves ind i den Havn, hvorfra det udløb. Men for at blive paa det faste Land: disse Grunde med tilhørende Rudera finde dog omsider Liebhabere, thi i dette Punkt synes Bonden ligesaaalidet som hine gamle Folk, at være delikat, og om end vore Piger have et Par Gange været paa Huset*), som Bonden kalder det, saa blive de dog tilsidst giftede i deres egen Stand, men sjelden lykkelig ved Egtteskabet. Paa hendes Side kan Hjertet umuligt tage Deel heri, hun gjør blot dette Skridt i Haab om at undgaae en kummerfuld Fremtid, som hun dog i Gjærningen gaaer hver

*) Accouchement: Huset.

Dag nærmere og nærmere imøde; og naar Manden seer sig bedraget med en forvænt Egtefælle (thi ved Hymens Fakkell bliver Amor først klarsiet), da synker Dvifselvet i hans Hjertes Barometer hastig til Frysepunctet. Med fravendte Ansigter og hængende Hoveder vandre de da begge en tornefuld Vej igjennem Livet, og de see med Længsel den Dag imøde, da Døden vil overskjære et Baand, som Ubesindighed knyttede. Og dette var den ene skadelige Følge af Pigens Vandring til Hovedstaden; men der gives endnu flere. En barnagtig Bindelyst driver mangfoldige unge Mødre til Kjøbstaden for at paatage sig Pligter, som Naturen paalagde andre Mødre; og disse andre som man med Philosophen Favorinus *) ifkun kan kalde Halvmødre, disse som med deres Blod ernærede et Foster, hvilket de ikke saa, men som sædvanlig ere for kjælene til at opklække med deres egen Mælk et Barn, hvilket de see, berøve da Landet for bestandig tvende arbeidsomme Hænder, for at lægge fire paa eengang i Mageligheds Skjød, og det Hele taber derved, thi den fornemme Moders Barn faaer kun en leiет Moder og den fattige Moders kun ogsaa en leiет, men som Leiет er, saa er og Pleien, og sædvanlig døer den sidste Barn og Staten taber saaledes stedse Tjenere for at vinde Herrer. Og hine som næppe kunne være gode Mødre, fordi de kunde forlade deres eget Barn, og som kun langsomt kan blive gode Ammer, fordi Banen maa først, om det er muligt, forandre Naturen, vende

*) I det smukke Fragment hos Gellius.

da omsider læstede og magelige og forvente til deres Hytte, men — ikke til Rolighed; thi de ere nu blevne bekjendte med for mange Nødvendigheder, og den Plante, som omsættes fra et fedt til et magert Jordsmon, trives ikke mere, — heller ikke til deres Mænds Glæde, thi de synes nu ikke mere at være stikede til Landet. Man behøver derfor sjelden at spørge, om Møder har været Amme, da man sædvanlig strax kan see det ved at træde ind i Huset; thi hvad den tilvante Magelighed ikke kan udrette, det gjør den af Bonden saakaldte Bankrut-Kjedel, da alle de kjøbenhavniserede Mandinder ere sædvanlig stærkt hengivne til Kaffe-drik. Fordi de nu maa savne saa mange andre Ting, bortslukke de Sorgen i denne Fruentimmer-Repenthes, og det undertiden saaledes, at de ikke alene faae et Udseende som den personificerte Hunger, men straffe endog sig selv og Mænden paa, saa at sige, yberste Formue. Ja! jeg har kjendt dem i Bondestanden, som fire Gange om Dagen have indsobet deres Kaffe og da sædvanlig den sidste Gang naar de skulde gaae til Sengs, og altsaa tverimod dens oprindelige Bestemmelse, thi som en vis Forfatter i Memoires de l'Acad. des Sciences beretter, skal en Prior i et arabisk Kloster have opfundet Kaffe-drikken, for at faae sine doyne Munte tidlig op til Morgen-Messe, da han saae, at denne Frugts Spise gjorde Gederne lystige; men Bonden bruger den nu til at sove paa og endog dette lykkes ham.

Naar Bonden taler om Tiden, da nævner han næsten aldrig Maanederne, men han henfører alt til Aarstiberne og de dermed i Forbindelse staaende For-

retninger. Gaaer derfor Tiden ud paa forbigangne Ting, da indtraf de enten ved Vaardagen eller paa Tørvestjertiden eller i Høehøsten eller i Høsten eller Efterhøsten eller Vinteren. Skal Bonden endnu gaae til en noicre Bestemmelse, holder han sig endnu, ligesom fordem i Catholicismens Tid, til de bekjendteste Helgendage, enten Valborg-Dag, eller St. Nils-Dag og saa fremdeles; thi med Tal, denne Maalestok paa et Folks Cultur, er Bonden ikke meget for at befatte sig. Undertiden hører man ham og, naar han er kommen til den Alder, i hvilken først Mennesket rigtig begynder at beskæftige sig med Religionen, at indrette sin Tidsregning efter Indholdet af den ved Gudstjenesten anordnede Bibellæsning; saaledes sagde derfor hiin Bonde: vi havde allerede dengang Evangeliumet om den rige Mand inde, andre sige blot: vi havde den rige Mand inde. Da Antallet af Bondens Maaltider tage af og til med Dagene og hans Maaltider ligeledes ere Forandringer underkastede i Henseende til Dagens Timer, saa at han i et vist Tidsrum af Naret skal spise sin Døvre ved Lys, i et andet ved Klar Dag og han om Sommeren skal holde Middagens Maaltid Kl. 5, men til andre Tider naar hans Dagarbejde haver Ende, maa og disse Forandringer have deres visse Termin: i denne Deel retter han sig da paa de fleste Steder efter de nærmeste Byers Marked. Man vil altsaa let kunne indsee, at disse Markedens Dage maa endog blot i denne Henseende være høist vigtige især for Bondens Lyende, men man vil og ligesaa let kunde begribe, at Landalmuen maa paa nogle Aar være

bragt i en ikke liden Forlegenhed, da Vedkommende faa ofte have i Aviserne anmeldt Afvigelser fra Almanakken i Henseende til den sande Markedstid.

Da Penge ere rare hos Bonden, har han endnu beholdt den gamle nomadiske Skik, at betale sine Folk og Medhjælpere med Vare. Ligesom i hiin patriarkalske Tid en Jacob maatte tjene Laban for visse Faar og Geder, saaledes tjene og Bondens Folk for Klæder, enten, som det kaldes, halv eller dobbelt Skoe og Klæder. Til den sidste Betingelse horer, hvad Mandkjønnet angaaer, foruden nogle visse Penge om Aaret (paa Frederiksborg Amt for en Karl 26 Rbd.), en Hat og en Hue, 2 Halsklude, 2 Hverkens Beste, 2 brune Trøier, det vil sige, korte Kjoler uden Overflage og Opflage, 2 Par Lærredsburer, 2 Blaarlærreds Skjorter, et Par Strømper og et eller to Par Strømpesønder, 2 Par Skoe eller et Par Skoe og et Par Skoesaaler. Pigerne faae sædvanlig 8 Allen Badmel, 5 Allen Hørlærred, 8 Allen Blaarlærred, et Par Skoe og maafee endnu noget mere, samt nogle Rigsdalere om Aaret. Foruden dette tilstaaer og Bonden i visse Egne sine Tyende et vist Antal Bogne aarlig, som de selv befragte, sædvanlig med Løv, hvor de have deraf. Den Skik, som er vedtagen paa andre Steder, at overlade til Karle og Piger et vist Stykke Agerjord til Kornsæd eller Høraavl, samt Græsning til Faar og Kalve, bruges ikke, saavidt jeg veed, her i Sjælland, ligesom det og ved Forordningen om Politivæsenet er forbudet at give eller tage Sæd i Løn. Men hvad Huusmanden angaaer, da faaer han sædvanlig sin Betaling for Høsttagene i Eng, Græsning til Dvæg og

Sædeland til omtrent 3 Skjepper Korn, (hvilket Bonden kalder Lønnesæd) hvor han da, efter Bondens Talebrug, meger og høster to Halme eller Kjerve, da han saa omverler med en ny Plet Jord. Er det et saakaldet Læsebarn, det vil sige en Confirmand, som tjener Bonden, da faaer denne i Beredelses-Vinteren ingen Løn og maa i det næstpaafølgende Aar ikke sige op, da Barnet i det Aar skal aftjene Bondens Tjeneste. Da Agerdyrkerens Force bestaaer især i at have mange arbejdende Hænder til rette Tid, fordi den kraftige Mechanik endnu ikke har lettet ham denne fortærende Byrde, og det nu er heelt vanskeligt at faae Tjenestefolk, har Bonden vedtaget den Betingelse, at hans Tjende ikke maae forlade Plads uden ved Efteraars-terminen, fordi Billighed kræver, at de, som have bidraget til at fortære, hvad Sommeren havde indbragt, skal igjen bidrage til at indbringe, hvad Vinteren har fortæret. Men og Tjenerne have deres besynderlige Bedtægter; thi om de end have bortcæstet sig til en anden Husbonde, da kunne de endnu, paa hvad Tid det end er, bringe Fæstepengene tilbage, naar de ville forblive paa det Sted, hvor de ere, men ellers ikke: en Coutume, som ofte er ligesaa fatal for Bedkommende, som den formedelst sin Velde er gjeldende. Men ogsaa i Henseende til de saakaldte Farebage følge Tjenestefolkene her den gamle Skik, og Forordningen maa sige om 1ste Mai og 1ste November hvad den vil, saa gaae dog aldrig nogen i deres nye Plads hos Bonden førend den paafølgende og undertiden den atter paafølgende Søndag, og fordi Skikken er god gammel, lader Husbonden den stedse blive ældre, thi Bondens

Fordom for alt Gammelt har stedse og overalt været meget stor: man har endog engang haft det besynderlige Exempel i Sverrig, at en Bonde, som af sit Herkskab var formedelst en grov Forbrydelse dømt til at pidstes med Spidsrod, men som siden, i Betragtning af hans høie Alder, blev benaadet med blot at bøde en svenst Daler, skal selv have valgt det første, da han sagde: „jeg er ikke for at indføre nogen ny Skik paa min gamle Alder.“

Bondens Forhold til hans Tjenestefolk er næsten patriarkalsk. Som den, der selv har tjent sin Jævnlige og som aldrig blev af denne Herre strengt behandlet, omgaaes han stedse sine Underhavende med Mildhed og Sagtmodighed. Det gjelder her, hvad Cicero siger: af Forældre og Børn, og man kan her lægge til, af Tyende fremstaaer een Familie og alt er tilføles. Tjenestefolkene nyde altsaa hos Bonden ikke alene Børnerettigheder, men endog ofte, i Betragtning af deres Alder, Forrettigheder fremfor disse. Alt Dvindelkønnet, hvad enten det er fremmed eller ikke, ligger derfor sædvanlig inde i Bondens egen varme Stue, naar endog hans Sønner maae ligge i Udhusene iblandt de mandlige Tjenestefolk. Ikkun et Bret er Skifferummet imellem hans Kone og hans Piger, fordi Bondens Senge staae endnu i Raad efter Længden, ligesom hos de gamle Nordiske Folk. Tjenestefolkene have og for det meste Adgang lige med Børnene til Bondens Spijskammer paa hvad Tid af Dagen det end er, og troelig deler han alt sit Huses Gode med dem. Naar Karle eller Piger høre til Torvs, da faae de ikke

alene hver Gang deres fastsatte Drifkepenge, men og, naar det er Lory, som bringes til Staden, deres visse Snefe Lory, som i Kjøbstæderne søges med Begjærlighed, da de ere de udsøgte; man kalder dem i Kjøbenhavn Skillingstørvene. Et Tjenestebud kan saaledes for hver Forreise have i det minste 24 fl . under tiden endog 2 Mk . i Drifkepenge af sin Husbonde; ved andet Hjemarbeide, som Skovning og deslige, faaer er Karl daglig i Douceur 8 fl . og de andre Tjenerer i Forhold. Man kan derfor ikke undre sig over, at Tjenestefolkene heller vælge Bonden til deres Herre, end de Kjøbstædsfolk, som nedsætte sig paa Landet, hvilke ikke ret gjerne vil bekvemme sig til disse Skikke, og om end Tjenerne undertiden faae bedre Kost hos disse, end hos hiin, saa er det dem dog en Beroligelse, at hiin ikke faaer det bedre end de selv. Hos Kjøbstædsfolk er og Tjenernes Forventning overspændt, hos Bonden derimod ikke; men da den mennekelige Forventning aldrig rigtig kan tilfredsstilles, hvorledes vilde da den overspændte kunne det: jeg troer derfor, at hiin Karl *) vilde have takket en Bonde for 8 fl i Drifkepenge, da han derimod utaknemmelig kastede Kjøbstædsfolkens Rigsdaler i Pesthuset. Deels har og Tjeneren en overordentlig stor Frihed hos sin Bonde-Herre, thi denne seer kun egentlig paa sin Interesse, alt hvad som ligger udenfor den, er ham noget ganske ligegyldigt: saasnart Mandkjønnet derfor har tilendebragt sit Dagarbeide, kan de om Aftenen nyde deres Frihed hvor og paa hvad

*) See Ahr. Avis. for 1797 Nr. 286.

Maade de vil, og endskjøndt de under Arbeidet blive stærkere medtagne hos Bonden end hos andre, saa er det dem dog en Trøst, at Bonden gaaer selv med. De tilsidefætte og sjelden den tilbørlige Afgift for ham, saa at om han end maatte synes at tabe noget deraf, som blot Bonde, saa vinder han dog dette igjen som Høsbonde. Ligesom en Fader tiltaler han dem derfor alle i den latinske Person, naar de svare ham i den franske; og han er deres Herre, ikke saa meget fordi han giver dem Løn, som fordi han er deres Belgjører.

Man har ellers gjort den almindelige og vist nok i mange Henseender rigtige Bemærkning, at Høsbondens Laster bevirke Ringcagt og Ligegyldighed og Ulydighed hos Tjenestefolk, og at man af deres Trodsighed kan slutte sig til Høsbondens moralske Forhold; da Mennesket ikke rigtig kan adlyde den, som det ikke ærer*), hvilket strider imod vor moralske Følelse. Men dette synes ikke at gjælde hos Bonden. Jeg har kjendt mange drikkældige Høsbonder, som have udrettet det samme hos deres Tyende, som den ædruelige. Dog enhver Ting maa jo og betragtes relativ. Drukkenskab er vel en Skam hos os, men Skam kan næppe være nogen naturlig Følelse, thi da maatte den, som Bezjel siger, yttre sig allerede i de første Aar og paa samme Maade hos alle Folkesslag, den synes kun at være noget konventionelt ved Opdragelsen. Stahiten flammer

*) Dette kan vel imodsiges ved Exempler af Krigsvæsenet, men jeg anseer Krigsvæsenet kun som blot Mechanik, og en heel Armee er i Grunden ikke andet end en Maskine af Mennesker.

sig end ikke ved de stammeligste Ting og hos vore første Forældre var i Begyndelsen ingen Skam. Hos os vilde det baade være Skam og latterligt at gaae i den bare Skjorte; kan Grønlænderen komme over een, trækker han den uden paa al sin øvrige Stads. Saaledes synes og ingen her i Bondestanden at ansee Fylderiet for Last eller Skam, uden blot de, som formedesst en nærmere Forbindelse med Fyldebøtten lide derved. Dog, Pimperiet var jo i forrige Tider endog en Mode, hvorfor og Dgier anmærker, at 6 danske Adelsmænd, som vare i Selstabs med ham hos Resident Wibe, begyndte der paa et heftigt og langvarigt Beddedriften og hvori de altsaa maae have sat en point d'honneur; Kong Chr. IV. lod jo selv under Høitidelighederne ved hans Søns Formæling endnu efter Maaltidet, det vil sige:

Postquam prima quies epulis

paa en beduget Skammel, som de Gamle kaldte *Trappisfa*, fremsatte et med Viin opfyldt Guldkar, vel ikke saa stort, som den Svenske Kong Hundings, thi han faldt ved Gjestebuddet om i sit og druknede, men dog saa droit, at tvende haandfaste Karle maatte slæbe det ind, hvoraf da Kongen selv begyndte at øse Skaale i 9 Guldbægere for sig og 8 Herrer, af hvilke enhver

impiger hausit

Spumantem pateram et pleno se proluit auro
og hvorefter Skjenketouren gik til enhver af de øvrige, men paa Slottet, siger Dgier, vare og overalt paa Trapperne anbragte et Slags Spølkummer med Afle-

dere, og i Riddertiderne, siger Westenrieder, sluttede man fra en Mand's Dygtighed i at drikke til hans Kraft og Styrke, og saaledes slutter den gemene Mand endnu og det maaskee ikke uden Grund. Det synes ene at være den moderne Lure, som har jaget Drukkenheden ud af den finere Verden. Men hos os ere Moderne ikke saa veiragtige, som i Kjøbstæderne; de antages silbigere og beholdes længere: saaledes begynde nu først vore Donnaer at gaae rigtig paa Cothurner, da den hele cultiverede Dameverden slæber paa Sotter og ikkun nu først tør nogle Enkelte af vort Kjon begynde at bruge Udik paa Kjolerne. Engang omsider vil derfor og vist nok vore Følelser saaledes forædles, at vi og vil kunne see Drukkenheden i sin sande Skikkelse; hvad for en Kjøphest vi da skal ride, staaer derhen. Dog skader dette nærværende Dnde paa en anden Maa-
 de; thi da en Herre ikke med Grund kan paaftaae, at Tjeneren skal være sædeligere end han selv, saa virker Husbondens Drukkenheds Exempel sædvanlig ligesaa meget paa det tjenesteydende Mandkjon, som Madmoderens Udrueligheds Exempel paa Dvindekjønnet. Og hiint Exempel har endnu sørgeligere Følger for Bonden selv: under saadanne Omstændigheder ligner han den fabelagtige Cephalus; ligesom denne omsider ved sin alt træffende Piiil omsider uforsigtig nedlagde sin saa kjære Prokris, saa nedslaaer og ofte hans ligesaa smittende Last dem, der ikke ere ham mindre kjære, — hans mandlige Aftom.

Skulde man troe det, at Bonden daglig kan vandre om i den levende Natur uden at røres ved dens

Bestuelse! og dog synes det saa. Han igjennemlever den ene Aarstid efter den anden, og endstjøndt ingen af Naturens Afverlinger mangler sin Behagelighed, saa ere dog hans Sandser saa affumpede, at de ikke paa nogen mærkelig Maade afficeres derved. Naar den Rige vil pryde sit Palais, da bære dets kolde Bægge ifkun en Efterlignelse af det, som daglig ligger Landmanden for Dine, og de mørke Laager kan vige bort af Sindet, saa ofte han bestuer endog blot denne Afbildning, som dog kun er noget dødt, noget som er uden Bevægelse, uden Tiltagelse eller Forandring; men omkring Bondens Hytte er alt Liv, alt, hvad dog Mennesket især attraaer, Afverling, og dog træder Bonden frem fra en fortryllende Stueplads til en anden ligesom med tilbundne Dine. For ham udbreder Flora forgjæves sine Blomstertepper over Engene; han seer ikke engang der, hvad Barnet bliver vaer, han seer intet der uden — Græs. Ubemærket af ham isøre Lundens Træer sig deres fornyede Sommerdragt, han vandrer i Skovens Skygger og seer der — ifkun Brænde. For ham kan den nyfødte Morgen, indhyllet i sin Purpurkaabe, daglig vandre over de straalende østlige Høie, for ham kan Naturen hver Aften opføre et forandret Skuespil med den dalende Sol, han bliver dog hverken hiin eller denne vaer; for ham er den opgaaende og nedgaaende Sol ifkun Begyndelsen og Enden paa hans Dagarbeide. Blind for alle disse maleriske Scener viner han intet uden den Plet Jord, som han har at befrugte med sin Sved, hvad som ligger uden for den, det rører ikke ham, thi det bærer ikke Frugter for

ham, og Bonden troer sig skabt for at nyde Naturen, ikke for at beundre den. Deels er og hans Følelse ikke forfinet nok og hans Phantasie er ikke saa spillende, at den kan frembringe saa mange associerte Fornemmelser, som udfordres til at skabe et Helt, et for Sjælen interessant Heelt deraf.

Man skulde fremdeles troe, at Landmanden jævnlig maatte opflammes til gudelige Betragtninger, naar han saa ofte træder frem til saamange smilende Scener, hvor Naturen trindt omkring ham offerer sin Skaber Røgelse paa tusinde Altare; men hvor langt anderledes forholder det sig ikke? det raa Menneſte er omgivet af Verden, ligesom af en Skal; det ligner hine Fugle, hvilke Raſn ſaaledes lader fortrylles af Rangleſlangens Duft, at de, i Stedet for at hæve sig i Veiret nedfalde i dens Svælg. Bondens Dø er endnu for ſvagt til i dette Lys at ſtue Lyſenes Fader; dertil udfordres og en tænkende og følende Aand. For den tankeløſe ſtore Hob er jo og næſten intet virkelig, hvad ſom ikke falder i Sandſerne, og fordi den Uſynlige ikke viſer ſig ſynlig, da er han for den endog her ſaa geſt, ſom ikke til. Man erfarer derfor ſædvanlig, at Menneſket, naar det træder frem i Naturens Tempel, bliver i Stedet for lutter Aand, lutter Dyr, og de Gamle, ſom lode enhver Vidensſkab tale ſaa tydeligt, ſatte vel og derfor i deres forborgneſte Lunde — Priaper og Fauner.

Sammenligner man Bønderne paa de tre kongelige nordlige Amter med hinanden, da er, ſom jeg forhen har ſagt, ingen mere velhavende, end de paa Fre-

beriksborg Amt, endskjøndt disse længst have baaret deres Slavelænker, og ingen fattigere end de paa Hirschholms Amt, som saa længe have nydt den gyldne Frihed: en Omstændighed, som maastee vil frappere Frihedens Talsmænd, og som ikke maatte synes at stemme overeens med Friheds-Principet, men det er dog en viensynlig Sandhed. Ved en mageløs Belgjerning gav Dronning Sophie Magdalena paa den ældre Grev Stolbergs Raad og efter hans Indretning i Holsteen*) dette, som det kalder sig Dronningens Gods, Frihed og Eiendom, paa en Tid, da hele den danske agerdyrkende Verden var Lænker; men hvad hjælper det, at man rækker den Syge et Sundhedsmiddel, naar man ikke tillige viser ham Maaden, paa hvilken han skal bruge det? Man løsnede alle Baand for Hirschholms Bonden paa eengang og han lignede da det uforsøgte Barn; hvad Ragekniven er i dets Haand, det var Friheden i hans. Bøndernes Jorder vare ikke udfkiftede, og selv bundne til gamle Fordomme og begavede med Frihed til selv stærkere at læyke sig til disse, maatte den ene stedse følge den anden og det blev ham umuligt at gjøre et eneste Skridt forud den anden. Vel kunde denne fælles Ulykke siden efter have været hævet, da adskillige Fremmede, som Skjebnen omplantede iblandt disse frie Folk, yttrede det Dnske at kunne arbejde for sig selv, og Landets Fader var faderlig nok til at paatage sig Udfkiftningens første betydelige Bekostninger, og undertiden mere end eengang igjentagne Bekostninger, og de

*) See F. L. Gr. zu Stolberg Ode an d. Kronpr. i Herbers Humanitåts-Briefe. Not. p. 177.

øvrige maatte da følge Strømmen; men endnu er ingen sand Nytte deraf flydt tilbage til den Kilde, hvoraf dette Gode havde sit Udspring. Et Aarhundrede vil maastee endnu synke hen i Evighedens Dyb, førend det Amts Børn vil kunne indhøste Fordelene af den sande Eiendom, som alene Indbegningen kan forstaffe; thi som Selveiere ere de udelukte fra den Understøttelse, som andre have nydt, og som Frie ligge de udenfor Lovens Grændser, og de kan da, hvad Bonden saa gjerne vil, tillukke Vinene for den haandgribeligste Fordeel. Den Hirschholmer Bonde lever derfor næsten i den naturlige Stand; hvad Cicero siger om hine: *terra cedebat primo occupanti*, gjelder vel ikke om hans Jorder, men vel om det, som avles derpaa; thi neppe har den ene begyndt at udbrede sin Høstleer, førend den anden, ja undertiden Folk, som end ikke have Afkomst til Byejorderne, give det høstede til Priis for de saakaldte *Smaae-Creature**), som om det var *res nullius* og som de endnu levede *in communione primæva*, og denne Giestfrihed vedvarer saaledes til det følgende Aars Maidag, og denne Bonde beviser endnu Sandheden af *Ennii Ord*: *benefacta male locata malefacta arbitror*.

*) Paa den Tid bindes og kun af tre Heste den ene; hvo som derfor kommer bag efter, om ham siger Bonden smilende: han maae høste med Svinene.

En Nordsjællandsk Ordbog.

A.

- A**abig, adj. af at æde, det samme som graabig.
- A**abte, (i Sagarne atte) et gammelt imperf. eiede, det bruges og med dativ. pers. om at fylde een noget.
- A**ande, d. e. blæse libet. (om Luften)
- A**arsgang, estersom Aarsgangen er, om Veir og Frugtbarhed.
- A**asen, den lange Bom paa Ploven.
- A**edelse, Spise, ikke faae Aedelse en heel Dag!
- A**evret, paa Fyenssk Aaret ligesom i Loven.
- A**flavet, (udtales afavet), pludselig, usformodentlig.
- E**t Affæde, den krumme Eggestok, som gaaer op fra Plovjernet, og som Bonden holder i den venstre Haand.
- A**ffstavn's, om Creature naar de løbe fra Hjemmet.
- A**stfang, at ringe til A., Astenfangs-Klokken (fra de catholske Tider), naar man ringer ved Solens Nedgang.
- E**t Afvred, hver Bonde har sit A., d. e. Mærke paa Creaturet.
- A**gt, det er i Agt, at v. s. det er besluttet.
- A**lt stille, d. e. bestandigt. Engelsk still.
- A**ltingest, d. e. Alting.
- A**ndenlunde, det er en andenlunde Mand end ic.
- A**ndringer, Aendringer, de Træ=Forsaallinger, som lægges under forslidte Slæde=Gjænger. De gamle Nordboer kaldte deres Skier eller Træ=Skridskoer Aendrer.
- A**nkelig, d. e. sygelig.

Anse: 1) mærke noget; han kan hverken anse eller sandse, jeg ansede det ikke. 2) Anse sin Gjerning, d. e. forrette den. 3) straffe, som Børn, deraf:

Ansning, Dvæget maae have sin rette Ansning, Opvartning.

Aræt, penult. l., (afredet), píl aræt er det forfultede Creatur.

Arte, Spillet vil ikke arte (d. e. forbedre) sig.

Arondet, om en Soe, naar den er ornegal.

Atid penult l., maafee Aftid, Gjestebud ved Liigbesgjængelse.

Avet om, d. e. til venstre Side.

Ar, bruges alene om Byggen, see Kusme, Wippe.

B.

Bær, d. e. Rosiner.

Bæres til, det kan nok b. t., d. e. indtræffe.

Bagevarmet kaldes Træet, naar det er hærdet i en gløende Dvn.

Bag=Reeb, det Reeb som bruges bagest ved Høelæset.

En Bag=Reb, den bageste Deel af Creaturet, it. af Undervogne.

En Bakketrold, Skjeldsord om en lille Person.

Barfrost, Frost uden Snee.

Beffeden, subst. it. Rebelighed, d. e. Beviis, Skudsmaal.

Besørgelighed, Omforg.

En Bet, en liden Seng i Stedet for de Stores Sopha.

Et Bid, en Luus.

Birkepurre, Bogepurre, smaa Buske i Skoven.

Blekning paa Papiret, d. e. Skrift.

Paa Blixen, d. e. strax i Diebliffet.

En Boeb, Hytte paa Marken til Faar x. forekommer i N. Lov.

Bogflart, gjøre b. med Dyrigheden, d. e. betale og faae alt quitteret.

Bold, d. e. skjon, især om Cæb.

En Bonde, et Hædersnavn for Gaardmændene.

Borgerstuen, Folketstuen. I gamle Dage det Sted paa Borgen, hvor Herremændene have deres harniskede altid slagsfærdige Karle, nu deres Lærkere. Borgerstue: Karle; Pontopp. Val. 181.

Bras eller Skrup, alt det Ukrud, som staaer i Cæden paa Marken.

At brase ned, siges Træet eller Hytten som falder om og gaaer i Stykker.

At brave, d. e. trodse, gjøre sig til, forekommer saaledes i K. Edd. Hift.

Brændeværme, d. e. Solhede.

Et Brev, enhver skreven eller trykt Lap.

At broe, d. e. sætte ned paa sine Vare. Naar Bonden kommer i ondt Veir til Torvs, maae han broe; it. at lægge Dvas paa Lægterne under Læggehalm.

At bryde Møg, d. e. stikke det op fra Møddingen paa Bognen.

Brydsføre, naar den tynde Jis ikke kan bære Bognen.

Bullemodren, d. e. Blomsteret paa det modne Uble.

At bytte og kytte siges den som idelig omtuffer.

C.

Et Cardell, d. e. Haandskrift, skriftlig Accord.

Et Cattuns: Lam, d. e. braaget Lam.

Comoedianter, at gjøre C., d. e. Narrestreger.

Complexen, saa fik vi C., d. e. den fulde Perial.

Complot, en complot Kone kaldes den som er meget feed.

Confelsus, at komme i C., d. e. Confusion.

Copie, jeg er af den C., d. e. Beskaffenhed, Naturel.

D.

Daarlighed, kaldes baade Sygdom og slet Føde.

Dag, at bede om Dag, d. e. Frist.

Det dagmilber, nemlig om Foraaret, naar endog Dagmildningen kan tœ Eneen.

Davre, Frokost.

Davrebid, det er kun et Davrebid for ham, hvad som er let.

En Dot, d. e. Lot.

Dræten, den Jernlænke, som bruges ved Ploven i Stedet for Bognstang. Hesten har og en meget accurat Dræt, naar den gaaer jævnt i Seelen.

At drage, d. e. trække, om Heste. At drages med een, d. e. have Besværlighed. At drage (gaae) nødig til en Ting.

Draget er Dren naar dens Ryg er hvid, deraf røddraget, sortdraget.

At drie, drive, det er en daarlig Gaard, som inte kan føde en Driere.

At drøne kalder Bonden det, naar Dvæget paa Stalden smaabrøler efter nyt Vde.

Drue, pl. drue, d. e. drøi, deraf:

Druelse, subst.

En dullherrig Kart kaldes den som er urimelig og hastig af sig.

Død, bruges sjelden alene, men saaledes: N. N. som nu død og borte er.

Dyft, Meelstøv, it. at ride Dyft, d. e. Beddeløb, forekommer i Uglspeil.

G.

Gensfig, hvad som ligger affides for sig selv.

Gsterhøsten (Etterhøsten), Gsteraaret.

En Gsterkommer, d. e. Gstermand.

Ellestudt, naar man beskadiges af en Elv, Alp.

At elske sin Kalv siges Koen naar den efter Fødselen slikker den.

At elske noget op.

Emter, d. e. Bipper og korte Straae fra Koen.

At være over Ende, d. e. overgIVEN, forvoVEN.

Enghave, en Eng med Kratkov.

Eventyre sig galt eller got, jeg har maat afantyre mig selv. D. L. 4—6—5.

Extime, d. e. Extremité, naar det kommer til Extime, saa ic.

Ene een noget, d. e. fylde.

F.

Fading, paa Fyenssk en Agekurv, (paa Bognen).

Følge, fælle en Ager, naar den første Gang pløies eller harves.

Fælles-Gang, naar Qvæget gaaer paa Fælled.

Fælt, være saa riig, saa smuk, at det er fælt. Fælt rar Sæd, d. e. overmaade god Sæd. Det var jo fæle Ting!

Færd, fra første Færd af, d. e. fra Begyndelsen.

At falde i noget, d. e. nemme, begribe.

At fale paa en Ting, d. e. byde paa noget. P. S. Ordspr. p. m. 228.

At være i Far', siges Soen, naar den er drægtig, og

At fare, naar den føder Grisene.

At fare i Maag (lempelig) med en Ting.

Faredag, Tjenestefolkenes Skiftedage.

Favl, at fare med Favl, Fabel.

Et Fiase Griv.

Fjermet, høice.

Fiin, smuk, ligesom hos Englænderne: fint Veir.

En Fiobus, en Løffe.

Fjorgammel, fra i Fjor.

En Fjorkalv, et Fjorlam.

Et Fitte-Dg, en Hoppe.

En Flæde, et fladt Stykke Land, en Flæde Sæd.

Flædeskallet, skallet paa Isen.

Flankere, et løst og vilbt Dg maae flankeres hjem, d. e. oprides.

At flotte sig, siger Bonden, naar han enten gaaer eller især kjører.

Soel, at være i Soel, siges om Hoppen, naar den er med Sol, og

Ut soele, naar den soeder.

Soesme- eller Fus-Maal, naar Skjeppen ikke stryges med et Strygholt, men kun med Haanden.

Ut soesme Skjeppen.

En Solde-Bænk, hvor Rngstødet kan paa en i Midten af hver Ende bevægelig Tap dreies til hvad Side man vil.

Forarges, min Lob forarges fra ;Aar til andet, bruges her paa Fredb. Amt.

Forbundet, at staae i F. siges naar Børn ligesom standses i deres Bæst.

Forekommet er den Mand, som staaer sig godt.

Forfare, lade en Gaard forfare, d. e. forfalde.

Forfængt, svensk såfængt, det er f. eller urimeligt, for haardt.

Forfølge, som Haandværket ic., fortsætte, øve sig i.

Forhadet, om Creature eller Sæd, hvad som er forfulstet, beskædiget.

Forhør, at gaae i F. eller at gaae til Læsning, siges om Confirmandere.

Forkort, komme til forkort, d. e. i Forlegenhed, Mangel.

Forlere, ferlere, d. e. tabe, miste.

Forloftnings-Mænd, Forlovere.

Formasteligt, hvad som er tungt eller vanskeligt.

For-saaet Jord, som forhen har eengang været besaaet.

Før i Verden, bruges altid i Stedet for: i gamle Dage.

Føre, slemt eller godt Føre, Wei, see: Uføre.

Frage, at spørge, af det Svenske fråga.

Frag eller frav, trivelig, rask, en frag Pøg.

Fra- eller fragvillig, uvillig. Han er ikke fragvillig.

Frastub, naar tvende Træer staae paa een Rod.

Frede, d. e. at spare, frede sig selv, frede den onde Wei, d. e. fjøre udenom den.

Frembeen, Forbeen paa Creature.

Fremflugtig, den som er færdig med sit Arbeide for andre.

Fremflugts-Sæden, den bedste Sæd, som under Kastningen springer forrest.

Fromme, mig til liden Fr. 3: Gavn.

Det froster om Natten, naar det fryser libet.

Frøndet, frøndet Træ er det som begynder at raadne (især om Bøg).

Fuglen er Hjertet to i Styrvolt, Fuglene ere Bornekopperne.

Fuldeste, fuldkommeligen, Klokken er ikke fuldest elleve.

G.

Et Gab, en gjennebrudt Abning paa Gjerdet.

At gablukke, udt. ganslukke, tillukke det.

En Gad, Braad hos Insector.

Gal, noget som gjør ondt. Min Fod er gal, være gal i Armen.

Galnes, naar det skal galnes 3: gaae galt, saa 2c.

En Gamme, en liden Krypbe for Kalve 2c.

Ganske, en ganske Mand er hvad andre kalde en heel Mand.

Gang, at kjøre i gaaendes Gang, d. e. i Fodgang.

En Gauklør, d. e. Skjelm.

Gavnstømmer, tilhugget Træ, som kan bruges til allehaande Redskaber.

Geil, subst. d. e. Lyng, maaskee og andet Ukrud.

At gjenne, d. e. drive Creaturet fra eller til et Sted.

Et Gjenge, d. e. en meget smal-Gyde op til en Gaard eller By.

Et Gilde, absolut et Bryllup, skal det forstaaes om andre Lystigheder, lægges et Biord til, som et M: Høst: Michels: Gilde. I gamle Viser forekommer den Talemaade: at gilde til een, i Stedet for at frie.

Gildestaug, være i Gildestaug, d. e. at være til Bal.

Give sig over, d. e. vente paa Døden.

Givtig Sæd, som giver meget i Skjeppen.

Gjøge:Drd, d. e. Spøg i Taler.

Gjøres gammel, d. e. blive gammel, eller og

Gjøres til Aarene.

Glam, Hundebjef.

At glamme eller give Glam.

Gloe = Drm, St. Hans = Drm, Glow-worm.

En Glomme, en Klynge, brugtes om Bier.

At gluffe siges Svinene naar de i Karen kalde hinanden sammen.

At gnabbe, Dgene gnabbe hinanden naar de fløe hinanden med Tænderne.

Gold, hvad som ikke af Creaturene giver Melk, i Tpen: seen.

At golde en Koe, d. e. seene den.

En Goldport, som kun har Indkjørsel i den ene Ende.

Graasteen, Kampesteen.

Gran, at bie et lille Gran, d. e. et Diebsik.

Grant, d. e. nøie, accurat.

Grevlingen, Roemøget i Stalden.

Grille, siges Rugen, naar den i Jorden begynder at spire.

Et Grimekast, det Reeb, som heftes ved Hestens Grime.

En Grønvei, en Markvei, hvor Græsset ikke er bortkjørt.

At gumpe siger man om Hesten, naar den løber i meget kort Galop.

En Gump = Kærre, en Melkvogn, Italiensk Carjol, paa to Hjul.

At gumre, siges Hestene, naar de, ved at see Foderkarlen komme med Wden, tilkjendegive deres Glæde.

Gyldig, hvad som er fedt og godt, gyldig Sæd, en gyldig Hest.

En Gylt, en Soe = Griis, naar den første Gang har faret. Til Svinefægten haves, ellers følgende Benævnelser: en Drne, det fuldkomne Hansviin, en Sok, naar kun den ene Testikel er tilsyne, en Possegriis er en Drne, hvor ingen af Testiklerne kan sees, en Galt, det gildede Hansviin, en Gylt, det unge Hunsviin, en Soe, det ældre, en Snitte, naar Grisefuset er frakkaaret.

S.

Haarfles, d. e. gribe hinanden ved Hoved og Haar, i gamle Boger hedder det at haardrages.

Hæler ere i Bønderhusene de opstaaende Stokke, som gjøres faste med den ene Ende i Løsholten og med den anden i Fodtræet, for at stivne de klinede Bægge, see Bæner.

Hælvten (udt. Hælten) at høste til Hælten (Halvdelen) med een.

Hængesæk, i Ugllsp. Hængedynd, Moser med understaaende Band eller Dynd.

Hævnjærrig, d. e. stræbsom, ivrig i sit Arbeide.

Hakkevad, Kjødpølse.

Halme, 2, 3 Halme, d. e. 2, 3 Sædhøste af en Ager, paa Jydsk: Kjerve.

Halvgaaen Middag, et Maaltid imellem Daven og Middagen.

Et halvt Menneske kaldes ofte en Tvilling.

Hamp, Hannen (i Systemerne urigtig *cannabis fructifera*) kalder Bonden Galdre-Hamp, og Hunnen (i Syst. florifera) Hoved-Hamp, fordi dens Kopper ere større og bære Frøe.

At hamsø, f. Ex. en Karl, er at faae Bugt med ham. Jeg kan nu ikke mere, (siger den gamle Bonde), hamsø min Jord, som før i Verden.

En Handel, et Skafte paa Pleilen, see: Slagel.

Handel, Haandtering, d. e. Forretning, it. Historie. P. Syv taler og om vor gamle Handel.

At handtere f. Ex. sin Jord.

Hegen, d. e. Kræsen.

Det helder een, klæder, sirer een.

Hest-Folket, d. e. Cavalleriet.

Hjelmet er Dren, naar den har et hvidt Hoved paa en couleurt Krop.

Hjemgift, Medgift.

Hjemledes, ved Hjemmen. Gamle Heste kan kun bruges hjemledes it. til hjemledes Brug.

Hjemstand at have, d. e. Huus og Hjem.

At hilbe, hildet, en Hilbe: heraf gives adskillige Slags; bindes en Træklods ved Hestens ene Forbeen, kaldes den en Slank, sammenbindes begge Forbenene er det en Spring-Hilde. Heftes et Reeb fra Drengs Horn til een af Fodderne, kalder man det et Nik. Opbindes Leddet paa Evinets Forbeen, er det knælet, og faaer det en Træfork i Form af en Triangel om Halsen, er det aaget.

Hjulbænke, d. e. tilhugget Træ, som kan anvendes til Bogne.

En Hoe-Bavel, det Reeb, som drages omkring Hoelæsfet.

En Hoe-Live, paa andre Steder en Fork.

En Honeke, dimin. en lille, ung Hone.

Hovsig, d. e. hidsig, dristig.

Et Hold, d. e. Sting i Siden.

At holde fra sig kalder Kudffen at Høre til høire Side, ad sig, naar det fkeer til venstre Side.

At holde til, siges Sønnen med Moderen, naar han forestaaer hendes Gaard.

Hong, der er aldrig hongt for Folk, d. e. roligt, frit, (see uhong).

Honorlig, adj., hvad som gjør Parade, en honorlig Hue.

Hork, en lille Dreng.

En Hov eller Høv kaldes den Samling af Neger som i Hestens Dage staaer hist og her paa Ageren.

Et Hovedgjerde i en Seng, synes at være Hovedpudderne.

At hovedpude en Mand, d. e. give ham Huuslye og Pleie paa Alderdommen.

Hovedtumlet, d. e. svindel.

Hovskjægget, d. e. Raadehaarene paa Hestens Fod.

En Hujger, d. e. Tommermand.

Huld, d. e. Trivelse, at have Arbeids-Huld.

Hulken, (qu. Hüllechen*), det Blad=Indsvøb, hvoraf Uret fremsskyder. Kornet staaer i Hulken.

* Hylleker, som udtales Hylleklæder, ere ogsaa linneede Klæder, som sættes paa Børnenes Hoveder under Huen.

Hullet, at komme i Hullet, d. e. Arrest, hos Kulsvierne:
Kulhullet.

Hundeheved, et Skjeldsord, ligesaa hyppigt i Sjællænderens Mund, som i de Homeriske Heltes.

En Hurrelvind, Hvirvelvind.

En Hylleke, Reiseslag, Fyensf: Kaperyllike.

At hytte om, f. Ex. Børnene, d. e. rygte dem. At hytte sin Gaard, d. e. at istandsætte den.

I.

Jægte efter noget paa Marken, d. e. løbe om efter det. Jld=Grøen (Gruben), det Sted hvor Jlden ligger paa Skorstenen.

Jld=Haar, strie Haar i Klædet.

Jld=Kar, hvilke som ere af Jern og Kobber.

Jnde, Jorden ligger inde, naar den ikke hviler. I Ugen inde var.

Et Jndelukke, d. e. indhegnet Kratskov til Græsning.

En Jndsibder (i Loven. Jnderste), en Lilleieværende hos en Huusmand eller andre.

Jndspeculeret i Lovene er den Bonde, som kjenner lidet til Loven.

En Jolle, f. Ex. Faar eller Sviin, d. e. en Hjorb, Drift.

Jonkle, siges Hesten, naar den gaaer en stødende Gang. Jordspringe et Dg, i Fyen at bryste en Hest, d. e. springe paa den uden Sadel.

Jsning, Hævelse i Iveret, som undertiden indfinder sig naar Koen nylig har kælvet.

Jstædig (om Heste), det samme som stædig*).

Et Jynne (Hjunde) Hynde.

K.

En Kæsser, et lidet Fissergarn paa en Stang, som en Klingbeutel, i Fyen et Gliv.

* Denne Galenskab fordriver Bonden ved at binde en Sil-garns=Traad om det ene af Hestens Drer.

- En Kætte, et lidet Rum til en Kalv ic. Angl. Sax. Sheep-Coate. Isl. Kæta.
- Kævling, Stammen af et Træ fra Roden op til Toppen. Runekjæfle var hos de gamle nordiske Folk en Stok, hvorpaa deres Runæ necromanticæ vare skrevne, i de ældste Lieder indgravedes de og paa Træstammer.
- Kævlingsbæster, smaae Heste, bog af den Størrelse, at de kan trække en Kævling.
- En Kage, paa andre Steder Kavring, Lvebak; i Usmindelighed alt Hvedebrød. Kagekone, en som gaaer omkring med Hvedebrød.
- Et Kammer, Kammerstet. dimin.
- At kankle med en Ting, d. e. tage den ofte i Hænder. Kankles der meget med Havren, falder den af.
- Kanklerie, Narrerie.
- Kjæge, at have stærke Kjæger, d. e. en flem Mund. Vil du holde din Kjæge, siger Bonden til sin Hund.
- Kæggesmellen kaldte de Gamle al Skjenden.
- Kjægestærk, som brav kan skjendes.
- Kjæl, kræsen. Koen er saa kjækken, at den vil ikke æde Halm.
- Kjende, et lille Kjende større, it. et Mærke.
- Kjere, (Kjerv), bruges alene om Langhalmknipperne.
- Kjøbmandsgjev kaldes den Pige, som ikke vil mangle Beilere.
- Kirke-Liin, K. Hue, det samme som i Kjøbstæden en Balhat.
- Klampe, paa andre Steder Hov, under Træskoer.
- Klap-Hengst (Klopf-Hengst) en søk Hest, som har mistet den tilsvarende Testikel.
- Klaven, d. e. Isen, som endnu i Foraaret kan staae i Jorden.
- Klor, Klover.
- Knæke, gnæke, siges Kollet eller Hesten, naar den smaaer vrinsker, i Car. M. kaldes det at gneyge.
- Knak, d. e. Knast i Træ.

At knappe, siges om Storkens Eyb.

Knos, en halvvoxen Dreng.

Knubbes siges Dgene, naar de gnave hinanden, it. at gnabbes.

Knuder ere to Slags. En Trækkeknude, paa Iyensff
Knytteknude, og en Drageknude eller Støise.

Knudebug, en lille tyk vantreven Dreng, bruges og om
Kreature.

Knyttes, Ublene begynde at knyttes, naar Blomsteret
gaaer over til Frugt.

En Konebroder.

Det koldner, v. inchoat. d. e. begynder at blive koldt.

Korn, saaledes kaldes altid og alene Byggen.

Korselig, han er korselig syg &c.

At korte Veien for hinanden.

Kosthold, godt eller slet Kosthold, hvor der vanket god
eller slet Føde.

Køiter eller køter, rask, at være k. i Kjøgen, it.
fund.

At kouse, Iyensff at maage. Beestene staae og kouse,
naar de ikke vil æde, og Menneffet kouser, naar
det brystet sig.

En Krække, kroget Træ-Arm, til at hænge noget paa.
Kragehulpen, Kragens Ekfrig hvorved den gylper. De
Gamle brugte det iron. om slet Poesie.

Kragetræer, de som lægges over Kjøggen af Straae-Lagene.

At kramme, d. e. tage i Hænderne, it. presse noget ud
med Hænderne.

At krænge og vrænge, siges Spottesfuglen, it. Katten,
naar den knurrer, see ffjon Balborgs Wise v.
178. 79.

Til Krogs at ligge, hvad som ligger afveis.

At kue, siges Hønen, naar hun ruger sine Ugg eller
Kyllinger.

Kuldhugge eller kullhugge et Stykke Træ, er at hugge
det groveste af Gavnstømmer eller Hjulbænk.

Kulster, Kulstov ved Milerne.

Kyfe, kaldes enhver Fruentimmer=Hue. De egentlige Kyfer, som her gjøres af Kotton, kaldes Staae-Kyfer.

Kyftagtig, at tale &. siges de, som boe ved Strandkan-
ten mod Sverrig.

At kytte, d. e. kaffe.

L.

Labe ilbe med een, d. e. knurre paa een.

Lære paa Bæven &c.

Læse=Børn, d. e. Confirmandere, deraf at gaae til
Læsning.

Læsse=Meed, d. e. Læsse=Træ.

At lætte et Dam, et Kjær, d. e. udtomme det. At
lætte en Flaske.

Lætter, et Par Bogn=Lætter, paa andre Steder Haver.
Lagt til, hvor er du lagt til? d. e. født.

Lammegrimer, d. e. Hovedet, Fødderne og Kallunet af
et Faar.

Lammelam, et Lam født af et fjorgammelt Faar.

Landekjøbet, d. e. Capituls=Læsten.

Langjernet paa Ploven.

Langtaaet, korttaaet, som har lang eller kort Uld eller
Haar.

Laug, ja paa det Laug! siger Bonden, naar han anseer
noget for umuligt.

At lave Bognen &c., naar den gjøres færdig til Rei-
sen.

En Lee, paa Moen: en Seife (Sense). Bruges dette
Jern til at slaae Græs med, kaldes Skaflet et
Lee=Drag, til Sæd: et Meie=Reed, sonderlemmes
dette sidste, kalder Bonden det egentlige Skafte en
Bom, den Pind eller Greb, hvorpaa Karlen tager
fat med den høire Haand, kaldes Knaken. Af de
boiede Grene, hvorpaa Sæden bæres, kaldes den,
som sidder nærmest ved Leen, en Gjøg, den Tvær-
pind, som forener dem alle: en Slaae. Den

- egentlige Lee har et Paar*), den Jernarm, som gaar ned paa Skaflet, og Stollingen den Tap, som gaar ind i Skaflet.
- Leed, paa den Leed, d. e. Maade, bruges meget hyppig baade passende og upassende. I de gamle Sagar betyder Leid en Bei, via, ratio.
- Leir, det Sted, hvor Evinene lægge sig om Natten. At ligge inde, siges Jorden, naar den er under Drift. Lig'faldende (jev) Jord.
- Lillepigen, den som passer Bornene. At tjene for Lillepige.
- En Lime Hør bestaaer af 20 smaae Knipper eller Lokker.
- En Line, d. e. Hestetomme.
- At lire, logre med Halen.
- Liv, det gamle Liv, d. e. Menneſke, det er saa godt et Menneſke, som Liv kan ligge i.
- Livløs, der ſkeedte livløs (livforbrydende) Gjerning.
- Livsvove, der er stor Livsvove ved det Arbeide.
- Livvare, alle spifelige Creature. Smaa Livvare ere Gjaas, Wender, Hons.
- Lod, min Lod, siger Bonden, naar han taler om sin Jord.
- Lod, Regle=Lod; Boffel.
- At gaae i Lofte for een, det samme som paa andre Steder at sige god for een.
- At løse d. e. kjøbe.
- Lofegangen, Knuden paa Halmknippets Baand.
- En Lou eller Love Taa, d. e. en Tot Uld.
- Lovlig, at have lovlig vel Creature, d. e. temmelig mange.
- En Lude, et Slags tilmuret Skuur op mod Taget til Bogne eller Heste; at lude d. e. helde med Hovedet.

*) Derfor siger Bonden af Spøg til den, som ikke kan flaae Græsset nær nok af: Lag Laaret til.

Det luner, blæser mindre, i Skoven.

En Lure, en Trækile ved Bognkjæppen, for at gøre Bognen smalere; deraf at lure en Boan ind, og med det samme at belure Kjøberen af Læsseet.

Lydt Veir, naar Luften er klar.

Lye=hor, siges Klokkeren at være, naar den i klart Veir tydelig kan høres.

M.

Maalstaaen Melk, som har staaet fra det ene Maal til det andet.

Madpose=Dyr, saaledes kaldes Raadpyrene af deres Haler. Ut magte, formaae. Huusmanden magter ikke at holde store Dg. I Kjømpevis. at mægte.

Magtfærdig, som formaaer en Ting.

Man, udt. Mahn, en jevn Eng.

Ut mandbytte en Væs Jorder iblandt Bønderne.

Ut manquere bruger Sjællænderen altid hvor Tyden siger endnu paa Angelsachsiskt: der vantes (fattes) noget.

Manqueret, stobt, fornærmet.

Meed, bruges stedsse med Tilføetning, som Læsse=Meed (Læsse=Træ), Slæde=Meed, Slæde=Gjænge.

Meeldrue, et Brandkorn i Rug.

Melkes, Køerne melkes, d. e. begynde at give mere Melk.

En Mestermusikant, Amts=Musikus.

En Mesterpræst, Sognepræst, hvor der tillige er Cappellan.

Mid=Uften, et Maaltid Klokkeren 5 om Eftermiddagen.

Ut mie (af mejo) især om Børn, i den ældste Edda: miga.

Ut milde, smile. Barnet mildet af Faderen.

Misdruren, som ikke kan trives.

Mister, defectus, at saae Mister, d. e. lade Pletter blive ubesaaede.

- En Miftring, en vantriven Dreng eller Pige.
 At mode sig, siges Hesten naar den paraderer.
 At modre, paa andre Steder at møle, f. Ex. om Bier-
 nes Mangfoldighed ved Glyvehullet.
 Modstandig er Træet, naar Aarerne gaae mod Høvlén
 eller Dren.
 Modt, pl. modte, fuld, beffjenket; maaskee af moden,
 som og Bonden saaledes udtaler.
 Møg:Kue, Kue en Møg:Hob paa Ageren, førend den
 endnu er, som det kaldes, strøet eller udspredt.
 Morkeæd, bange i Morke.
 Moel, imperf. af at male paa Mølle.
 Moen om en Ting, d. e. omhyggelig.
 Muld: Brettet, det som paa Ploven udbreder Juren.
 Muldskud, Muldvarpskud.
 Mullet Beir, det seer mullet ud, om tyk Luft.
 Multen, Halen og Kumpestykket af det sønderlemmede
 Eviin.
 Munds, at komme eller være til Munds, d. e. i Skjenderie.
 Muntre et Par Dg. Gybeles Præster muntrede og
 kun deres Usen.
 Museøret, spidsøret, som visse Saar.

N.

- Naadig, et naadigt Barn er det som ikke græder meget;
 naar Bognen paa et farligt Sted ikke vælte, gif
 det naadigt af.
 Nærig at være, d. e. være om sig.
 Nærmer, venstre, det nærmer Dg.
 Nævenyttig er den, som kan gjøre noget med Hænderne.
 Næver, Bark af Bicketræ.
 Narrehul, et hugget Mærke f. Ex. paa Træ, som ikke
 er det rette.
 At natte een, tage i Natteleie.
 Neeg, at staae paa Neeg, d. e. paa Hælb.
 Nende, subst., ikke at have Nende til en Ting, d. e. ikke
 nende.

Et Nil, see Hilde.

At nyde noget, d. e. faae Hælb til og Nytte af det.
Maas vi kun nyde vore smaae Livvare.

At nytte, d. e. trænge til. Hesten kan nok nytte noget
Havre. Han kan nok nytte at faae det.

D.

Ødelægge, fordærve, men at ødelægge Gjøes, Kalkuner,
d. e. at lægge dem af.

Dreksjort i Hovedet, fortunlet.

Drevaagen, vores aarvaagen.

Dismaal, d. e. Drickelaug.

Dmgangssyge, d. e. epidemisk Syge.

Dmspændes, de kan ikke godt omspændes, siger Bonden
om Ugtefolk, naar de leve i Uenighed.

Dpfodelse, det gik ikke saa til i min Dpfodelse, d. e.
Ungdoms Tid.

Dpnæstet, opfæstet, om en Hat.

Dpsats eller Dpsyn. Pigen har en smuk Dpsats d. e.
Udseende.

Dpflag, indvortes Dpflag, den almindelige Benævnelse
paa alle indvortes Svagheder.

Dpstandelse, der er ingen Dpstandelse, naar man ikke
haaber Forbedring i sine Ting.

Dptag, et slemt Dptag, nemlig for Hestene naar Bog-
nen staaer i et Hul.

Drleans at være med een, d. e. være hans Ven, i Led-
tog med ham.

Drlov, Forlov, tage sig selv Drlov.

Drter, Egn, paa disse Drter.

Dut, Bogt, at holde Dut ved Emaallivvarene, i den
ældste Edda betyder Gautr en Bogter.

At oute Dvæg.

Dve at blive, det over (er) ikke stort bedre end ic.
Naar Sæden over modt.

En Dverager, i Jylland: Nylændingsager, Baarager,

den som ligger til Hvide. I Hans Rhodes Tid kaldes den i Dannemark: Lægde.

Ovrager- eller Haardbunds-Hoe, det modsatte af Eng-hoe. I Fyen Mag- eller Mae-Hoe, i Sjælland Baar-Hoe.

Overfare, have meget at overfare, d. e. besørge.

Oversøre, d. e. behandle noget skjodesløst.

Overslyrlig, d. e. uregjerlig.

Ovnet, Hoppens Iver.

Ovrede (Ovæde) hvad Ovæget levner af Foderet; i Fyen Orte, deraf at orte.

P.

Paatynge, være til Paatynge, d. e. Byrde.

Pandejern, d. e. en Jernpande.

Parten, meste Parten, d. e. for største Delen, forekommer ofte i Stger Danske.

Peble siges Bandet naar det qvælder stærkt frem, maa-
skee deraf Peblingsoen.

Peen, næt, deraf peene ud, hvad som kan slaas tyndt, som Metaller; utpena i gamle Svenske Bøger.

At perke, udperke Jorden, d. e. udpidske den. Smeden perker og Jernet ud, og naar Sjællænderen perker sin Dreng, da perter Fyden og Fyenboen sin.

Pilster, smaae syge Træer.

Pisfen, Galtens membrum.

Pladdertorv, Traadetorv, den som beredes ved Fodtrædning.

Plag kaldes Hesten, naar den træder ud af Føl-Maret. I Fyen og Sjælland en Klob (udt. Kloyt) for dens flottede Udseende.

Plovkjøring, en Dreng af den Alder og Størrelse at han kan kjøre Ploven.

Plovlam er man, naar man ikke har Heste nok til en Plov.

Plovstik, den tykke Jernring, hvormed Dræten hæftes fast til Afsen.

Plukkeri, et og andet Plukkeri kaldes de smaa Ting, som behøves til en Huusholdning. Plukskillinger, smaae Udgifter. Plukstatter.

Pog (ingen Foragts=Ord) en lille Dreng.

Præcess, præcis.

Præstelærd, en Attestatus.

At pubserere, gjøre Puds.

Et Pund Sæd, kjøre med et Pund Sæd, d. e. 4 Tønder, deraf Pundetærsker.

En Pøs, d. e. en Dse, Vandøse.

D.

Dovllingen. Svensk Dvæll, Aftenen, Tusmorketiden.

3 Sagarne: Kuold.

Det qvælner f. Ex. 2, 3 Timer i Aften, siger Bonden, naar der i aftagende Maane indtræffer Mørke imellem Dagen og Maanens Dpgang.

N.

Naae, at bygge et Huus op paa Naae og Roed, d. e. fra Grunden af.

At raade med, d. e. overkomme, faae Bugt med.

Naae=Egg, den første uslebne Egg paa Dzer eller Knive.

At rænse, siges Sviin og Faar, naar de parre sig.

Naker, gl. Klæder.

Napserade, Lyveri.

En Nase, Naase, smaae Vandgange ned i Tørvejorden eller i en Stak.

Nebelighed at have, skaffe, d. e. Skudsmaal.

Reeb, at dandse paa Reeb, d. e. paa Linie.

En Rebe=Batting, svage Creature, som holde sig til Reben, it. et mageligt Menneffe.

Regjerlig, en meget regjerlig Mand, d. e. ordentlig, billig Mand.

Retirade at faae hos een, d. e. Hjælp, staae paa sin Retirade d. e. paa sin Ret.

- Rettergang at faae med sit Doent, b. e. Fremgang med sin Gjerning.
- Rigs, ellipt. her Rigsdaler; han har hundrede Rigs og to Sese.
- At rives, siger Bonden om Dren, naar den vil stange.
- Røddynd, rød, jernhaltig Dynd i Moserne.
- Røde, Byggen kommer i Røde, naar den begynder at blive rødstrøbet.
- At røde, b. e. sætte Roe, Saar.
- Rødlov, smaae Buske, Qviste.
- En Røyle Boghvede, saaledes kaldes Boghvede=Regen, see Støver.
- Det ruer, eller reuer, det smudsker, regner fin Støvregn, deraf:
- Rue=Regn.
- En Ruldte eller Rytte Brænde, b. e. et lidet Læs.
- En Rullepurre, en Bust af Bøg 2c. Spirer.
- Rum, ud til Rummet, b. e. paa aaben Mark.
- En Rumpes=Hoe kaldes enhver af de Pletter, hvori det sammentrevne Høe ligger udspreedt paa Engen, for at tørres.
- Ruug, it. Byg 2c. Moderen, den sidste Kjerne, som opbindes, faaer sædvanlig flere Baand.
- En Rusme, Havre=Rusme, saaledes kaldes Toppen paa den utørstne Havre.
- Et Ryp, b. e. nogen Tid.

S.

- Sagtens, gjerne, ventelig.
- Sameenes, leve i Enighed.
- Sammenlaug, Selskab, it. hvor flere slaer sig sammen, lægger sammen til en Ting.
- Samsnak, it. samsnakke.
- Saugmeel (udt. Saugmit), Saugspaaner.
- En Seddel, ellipt. en Rigsdalersseddel.
- Seelse, Løs, Løsning. Jeg maa kjøbe den halve Seelse.
- At sees ved, b. e. see sig i Speil paa.

Et Serke: Gjerde.

Selvvoy, levende Gjerde.

Semper, simper: fornem, it. langsom.

Sænke en Kat, d. e. drukne den.

En Serrise, en Faarekylling.

At sidde op, d. e. at staae op (om Morgenens). Jeg var nylig opsidt.

Sigtefager, Tulebrod af Rugmeel sigtet igennem et Sold.

Sind, ved sine fem Sind, d. e. Sandfer.

Sindig, stadig, en findig Hest.

Skaaldes, siges om Sæden, naar den modnes før Kjer-
nen har sin Vert.

Skadegabet, den overste Spænd under Taget ovenfor
Hanebjelken.

Skæveret, Hestens Nolelem.

Skagler, i Fyen Hammelreeb, hvori Hesten trækker
Vognen.

Skamslek, Skamplet.

Skankes siger man om Bierne naar de klynge sammen
ved Flyvehullet.

Skjel, at faae god Skjel (Gavn, Rigtighed) af en
Ting; med den Skjel o: Betingelse.

Skjelds, saa skjelds, d. e. temmelig god eller godt, halv-
skjelds.

Skjelle, hvad der sejs oven af Sæden paa Tærskerloen.

En Skjære: Kniv, Hakkelse: Kniv.

Skjeren, Plovjernet.

At skillinge sammen, d. e. skjde sammen til Noget.

Skjoldet kaldes det Dvægshovede, som paa Siderne har
store farvede Pletter.

Skorpen, det yderste af Brodet, paa Fyens: Ringen.

At skrigge, d. e. lee høit, bruges om Skjøge: Latter.

Skuffelig, bruges især om Sæd og Jord, naar den er
svag.

At skuse, f. Ex. en Steen, er at skjde den frem.

At skve, skves, bruges om Lusten, naar den overtrækkes
med Skyer.

At flaae Skridt d. e. glide paa Iis.

At flaaes med Hundene, d. e. tigg.

Slæde=Meed, see: Meed.

Slag i Boppen, naar nogle Kjerner hist og her mangte.

Slagel, Slavel, den Deel af Pleilen, som falder ned paa Sæden.

En Slank, see Hilde.

Slendt, flaae slendt, siges om noget som rokker og vakler.

Stetnakket er den Høne som ikke har Top.

Slippe Dvæget ud eller ind, det er, lade det gaae ic.

Sloi, sloit, hvad som ikke er fuldkommen, som Læ-Sæden.

En Slojs, et Stykke Ploieland. En stor Sloje Sæd, see Flæde.

Slood, den Sæd, som ikke er opbunden i Neeg, ogsaa Rivning.

At flune, naar man taber Veiret i Blæst. Jeg begyndte at flune.

Smærre (qu. smaaere) mindre.

At smilke, dimin. af at smile, siges om smaae Børn.

Smulffe, Smulffe, d. e. Smuler af Torv ic.

Sned, at gaae paa Sned, d. e. tvers. Sned=Revel paa en Dør.

Enoemild kaldes den Pige der har skjelmffe Dine.

Søbe d. e. Skee=Mad, at søbe, d. e. spise flyvende Mad.

Sød, at koge i luft Sød, under lukket Laag. Seid var i gamle Dage et Slags Høre=Rogen.

Sok, see Gylt. it. Klap=Hengst.

Soleføre, moradsig Bei.

Soelbjerg, det var i Soelbjerg, ved Solens Nedgang.

At sove af eller sammen, d. e. løselig at rive sammen, som Høe eller Sæd paa Marken.

Et Spænde Høe eller (utorffen) Sæd, hvad som indbefattes paa et Fags Loftrum; eller det som Taget kan overspænde.

- Et Spertagen, forekommer og i de gl. Tydske Love, men J. L. Frisch synes ikke at vide, hvad det har været: her kaldes et Sengegardin saaledes.
- En Spildkop, en Spølkumme.
- Sponer, d. e. Aarerne i det høvlede Træ, it. Spaaner.
- En Spolegump, en som er saa liden, at han kun kan sidde ved Spolerokken.
- En Sprøt, Bolten paa Bagsmekken af en Vogn.
- En Sprogmeister (udt. Sprokmester) en som taler meget.
- En Squaldre, en Kone som skjender meget.
- At stable Kornet, d. e. lægge Reger langs oven paa dem, som staae paa Marken.
- Stæd, i Stæd, d. e. i Aften, han kommer ikke hjem, før i Stæd.
- At stæde sig, d. e. sætte sig, som til et vist Arbeide.
- Et Stænge, d. e. et Loft lagt af Stænger og Grene til Høet. Dppe paa Stænget, siger Sjællænderen, hvor Hyenboen siger paa Høsthyen.
- At stænge en Dør, d. e. lukke den i Laas, thi i gamle Dage skjød man Stænger eller Bjelker tværs for Dørene.
- Stævnet stævner aldrig (holder ikke op) naar det faaer godt Væde.
- Stæde=Sæd, den som staaer op, modsat Læ=Sæd, den som ligger omflaget under Verten.
- En Stakkehave, den indgjærdede Plads, hvor Sædstalken staaer.
- En Stakkel, bruges altid istedetfor Bettler.
- Stampe, Kornet gaaer i Stampe, naar det formedelst tørke ikke vil vore.
- Stedes, han stedes aldrig, d. e. er aldrig rolig.
- Et Stegers, Stegerset (udt. Steeset) Rjøkkenet. P. S. Drdspr. p. 315.
- En Steile, det bruskede af Roe: eller Heste=Halen, hvor de lange Haar sidde. Steilen i en Lade er det underste Lag Sæd, som altid staaer op her eller paa Rod=Enden.

- At stene en Dre, d. e. flibe den.
 At stenne et Træ, d. e. hugge de unyttige Grene af det.
 Stjaalmallet, naar Koen malkes af Tyve.
 Stiktrav (om Heste), stærk Trav, modsat Lunte=Trav.
 Et Stød, den Rod=Stump, som staaer tilbage efterat Træet er fældet.
 En Støtte=Kjæp, en Stok.
 Støver, Boghvede=Støver, det samme paa nogle Steder, som Røyleer paa andre.
 Storlighed, Størrelse.
 En storpaændes Mand, en Kjøbstæd=Mand, it. en som er stor paa det.
 Stort andet, ikke stort andet.
 At stride med Steen efter nogen, it. at stryge Steen efter nogen, er blot at kaste dem.
 En Strid=Steen, en lille Kastesteen.
 At strippe en Koe, at malke de faa Draaber, som Koen giver mod Kalve=Liden. Deraf en Gold=Strippe, en saadan Koe.
 En Stryge, den Spaan, hvormed Leen ic. hvæsSES.
 En Studling, dimin. en liden ung Stud.
 Et Stumpegilde, hvor der kun opvartes med simpelt Brød, Brændeviin og Ml. Nordmanden kalder vort syrede Brød Stump eller Stumpebrød, til Forskjel paa deres Lesse eller Sladbrød. See Pontopp. Nat. Hist. von Dännem. p. 18.
 En Stumpegumpe, et Foragtsord om et lavt undersætsigt Fruentimmer.
 Stunder, onde Stunder, d. e. liden Tid, modsat det almindelige gode Stunder.
 At stunde efter Hjemmet siges især om Hestene.
 Stuppe, Smaae=Buske, Krat.
 Sulen, det Stykke paa Ploven, som gaaer perpendikulært ned fra Nasen til Skieren.
 At sule, det vil ikke sule, d. e. lie, forslaae.
 Et Sulebrædt, en Speksjæl.

Euul, al Slags Kjødmad.

En Eup, en Sopken.

Suurt kalder Bonden alt det som er raadent.

Sutes, saa sutes, jevnt, langsom.

Svine=Egel (udt. Eile) paa Møen: en Kove, Svine=Stie.

En Svingel, paa andre Steder en Kort=Hammel paa en Vogn.

At svirre, siges om Etæden, naar den svinger til Siden.

En Svøbe, dertil hører Skafstet, Snerten, Sækkelæderet, det hvorved denne bindes til Skafstet, Kluntsen eller den knudrede Ende, eller i dens Sted: Smelden.

Svoget, det samme som Sviger søn; kaldedes forekommer det og i Kong Apollonii Krønike.

Syllen, Syllestene, de Fodstene, hvorpaa Hælerne i Leer= væggen hvile.

Synder, at gaae t Synder, d. e. Stykker. Engl. asunder.

En Synderlænding, som er kommen Synden fra i Landet.

At sytle, kalder Bonden det, naar han i Lusmorket foret sine Creature af.

T.

Taa, Uth, man siger og Uld=Taa og Pinned=Taa, d. e. tilberedt Hør. Stumpet Hovedhaar kaldes og Taa.

En Taafe, d. e. Frøe, Pabbe.

Tæger, de smaae Markmuus.

At tæse, d. e. pille noget ud med Fingrene, som f. Ex. Blaar, naar de spindes.

Tal siger Bonden ikke, men: Tal for det (ved Hilsener).

Tale, det kom paa en anden Tale, d. e. Maade.

Taug eller Tav. Sæden maae have sit rette Tav (Behandling) under Kastningen. At tage et Taug i med, d. e. hjælpe til. Et Tav endnu!

- At tide en Hest, i Fyen at øyre (være) en Hest.
 Tilstaaeligt, det er tilstaaeligt, rimeligt.
 En Tiste, see Plovliste.
 Ting, den onde, den stemme Ting, kaldes enhver feberagtig Sygdom.
 Tint, d. e. Harens Overgang over Jorden. Jorden faaer 7 Tint. Første Tint.
 At titte, d. e. lige.
 Tøe=Løb, naar Bandet løber stærkt i Tøveir.
 At tomme op, d. e. at gjøre Hestene fjørefærdige igjen, thi ved hvert Stilleholden smøge Bønderhestene af sig.
 Tøs, saaledes kalde alle Bondens Døtre sig, saalænge de ere smaae. Jeg er N. Ns Tøs.
 Tøsegal, om Køer, Gjæs.
 En Trave Sæd eller Halm, d. e. 20 Reeg eller Knipper, som Bonden sædvanlig kalder Klipper.
 En Træe=Kasse, paa Fyens: en Leiel, til 12, 2c.
 Trænder, halvt optrævede Blaarlærreds=Ende, som siden flettes og endes i Dufte, for at syes paa Haareklædet, der hænger ved Bondens Seng.
 At træse, d. e. stønne, puste som de forjagede Heste.
 En Trodshøv, en Dyrge Steen og Stikker paa saadanne Steder, hvor et Menneffe er kommet ilde af Dage.
 Tryne, at faae noget for Trynen, d. e. blive fuld. En Tropus laant fra Svinet.
 Tungholdendes, hvad som er bekosteligt at holde.
 En Tut, et Hul i Skovens Træer.
 En Tveie, en kløftet Green, bruges og om en Bond.
 At tvokolle (af Kuld) siges Gaasen, naar den om Sommeren to Gange udlægger Gjæslinger.
 En Tvist (paa Taget), hos andre en Dvist.
 Tvistion, Strid, Disput.
 At tye til nogen, d. e. have Tilflugtssted.
 Tøphørende, som er tunghør.

Lyføret, omtrent det samme.

Lyvetonden, at give, betale Lyve Tonden; d. e. Ol og Brændeviin til Fortligelse for Lyverie.

U.

Ubeskedentlig, d. e. daarlig, slet. Ubest. Jord, Weien er ubest.

Udfile Jorden, d. e. svække den, udfilet Jord.

At udføre, d. e. formaae. Jeg kan ikke udføre det, siger den Fattige.

Udflag, det Træ, som aarlig anvises Bonden af Skoven.

Udstaae sin Lære, d. e. lære ud som Dreng.

Uføre, farlige, moradsige Huller, it. ond Wei.

Ufred, naar Creaturet gjør Ufred, har Bonden Ufred.

At uge, d. e. agte. En arrig Tyr uger ingen Ting; deraf:

Ugersløs, d. e. ryggesløs, om Mennesker.

Det uhelder, d. e. vanzirer. I gl. Love finder man: vanhelde.

Uhongt it. uhongt, kaldes det Creatur, som ikke lader sig regjere, eller som altid gaaer paa Skade. Drenge er undertiden og uhongt.

At ulde op, paa Fyenssk at trævle op, som en Strømpe, et Halmbaand, naar det skal kastes for Dvæget. Lougene uldes og op ved Slidning.

Umagsomt, ubeqvemt.

Underpræsten, Capellanen.

Undertag at have eller give, siges om dem, som ved Gaardes eller Huses Afstaaelse forbeholde sig Huuslye m m.

Ungdom at have, d. e. være ung. Hesten har og Ungdom.

Uroest for Gud.

Usandselig, et usandseligt Liv-Dg, er paa anden Danst et dumt Beest.

Ustunder at have, d. e. liden eller ingen Tid.

- Ustyrlic, som ikke vil lade sig styre.
 Utid, det samme som Ustunder.
 Utingen, det samme som den stemme Ting.
 Utræven, d. e. doven, Utrævfflav, Dovensflav.
 Uvane, d. e. stem Bane.
 Uvane (adj.) Creature, forekommer som ret forstaaeligt
 for Bonden i Forordn. 29 Oct. 1794. og P. S.
 Ordsp. 385.

B.

- Baad, brugt som Subst. betyder alle Drikkevarer.
 Det vaadter, naar der kommer vaadt ned af Skyen.
 Baarsæd, den som lægges om Foraaret.
 Bæde, Regn, den mange Bæde.
 En Bæg Rug ic. (utorfsen), hvad som rummes i et
 Fag af en Lade heelt op og over.
 Bæner, de Kjeppes i klinede Bægge, som flettes hori-
 zontalt over Hælerne, for at bære Leeret.
 Et Bænged, dimin. af Bang, en liden indelukket Mark,
 i Tjen en Lykke (qu. Lukke.)
 At valle, det regnede saa det valledede (pladskede) efter.
 Der valledede Regn ned. Folk kan og valle ud af
 et Huus.
 Balregn, Pladskregn.
 Bændløben er Regnen, naar Regnen har igjennemtrukket
 den.
 Bangevant, om Heste ic. som have Bane at springe i
 Sædvængen.
 Et Bassegjerde, som er opreist paa den platte Jord og
 ikke paa Grøft. Baser, side Steder, bebroede med
 Faskiner.
 At vederdøbe, d. e. give Dgenavn.
 Belsært at have til noget, d. e. Raad, Formue. At
 have megen Belsært.
 En velhjulpandes Mand, d. e. velhavende.
 En virkelig Mand, som er vranten, vanskelig.
 Birstod, et Stykke af en Regnbue.

Beistiv siges den Vogn, som er for bred imellem Hjulene eller det saa kaldte Løb for Huulveie.

En Bildbanke, saadan en som ikke bliver dyrket.

Bildelse, Kaserie i Sygdom.

Bildere, bedre, fortrinligere.

Billig, formuende. Jeg er ikke saa villig at jeg kan kjøbe et Par Dg.

Billighed, d. e. Tjeneste, gjøre een noget til Billighed.

At vinde noget i Retten, d. e. vidne. Han har vundet (vidnet).

Bindelig, en vindelig Sag.

Bindfælde, et Træ som ligger omkastet af Binden.

En Bindsak, en Bildbasse, en Windmaker.

At vintertjene siges den, som blot om Vinteren vil tage Tjeneste.

En Bippe, Ruugbippe, bruges alene om Rugen.

At vogne noget bort, d. e. kjøre ic.

En Bræt (qu. Brid) saadan en vilkaarlig Afdeling paa et Stykke Land, som tages under Ploven f. Ex. paa en Formiddag, da Bonden pløier udenfra indad, til Furerne omsider i Midten forene sig.

En Fløde af 3 Bræt.

At vranges, d. e. omgaaes ilde med noget. Han vranges og puffes med Creaturet.

Et Bras, et vrantent Menneske.

Buje, syn med huj. Gildeskartlene de lige væjede og freg.

Y.

Ynke, hvad som ligger enkelt hist og her. En ynke Gang.

